

b14901171

UV - UFS
BLOEMFONTEIN
BIBLIOTEK - LIBRARY

HIERDIE EKSEMPLAAR IS GECOPY
GEEN OMSTANDIGHEDE UIT DIE
BIBLIOTEK VERWIDEL WORD NIE

University Free State

34300002551426

Universiteit Vrystaat

*Psigologiese kenmerke van kinders uit
intakte en egskeidingsgesinne*

*Pieter Jansen van Rensburg
B.A., B.Th., Lis. Teol., Hon. (B.A.), M.A. (Kliniese
Sielkunde)*

*Proefskrif ingedien ter gedeeltelike nakoming van die vereistes vir
die graad DOCTOR PHILOSOPHIAE in die Fakulteit
Geesteswetenskappe, Departement Sielkunde aan die Universiteit
van die Vrystaat*

Promotor:

Prof. E. van Rensburg

Medepromotor:

Dr. H. van den Berg

September 2004

Dankbetuigings

- *Soli Deo Gloria! Aan my Hemelse Vader wat deur sy genade my ondersteun het om hierdie studie te voltooi.*
- *My gesin: Janna, Hanré en Ilana vir die pad wat hul saam met my gestap het.*
- *Vier vroue het opnuut die werklikheid van Spreuke 31:10-31 onderstreep:*
 - *In 'n besondere sin my promotor, prof. Esmé van Rensburg, vir die belangrike rol wat sy gespeel het in die vorming van my denke in die psigologie sedert 1990. Deur haar volgehoue raad en deurlopende motivering het sy my in staat gestel het om die studies te voltooi.*
 - *Dr. Henriëtte van den Berg, medepromotor, vir haar ondersteuning en administratiewe reëlings met die Universiteit van die Vrystaat.*
 - *Mev. J.H. van Rensburg, wat ten spyte van baie eise die taalversorging gedoen het.*
 - *Dr. Amanda van der Merwe vir haar tegniese en taalversorging.*
- *Die ander drie lede van Psigojuridiese Span vir Gesinsevaluasies soos wat dit in 2001 bestaan het: prof. Hans van der Merwe, dr. Annette van den Bergh en prof. Esmé van Rensburg, vir die kollegialiteit en die veilige ruimte waarbinne my denke oor die gesin, die kind en egskedding kon ontwikkel.*
- *Dr. Neels Botha wat die manuskrip nagegaan en waardevolle terugvoer gegee het.*
- *Die Statistiese Konsultasiediens van die PU vir CHO, met spesifieke dank aan prof. H.S. Steyn, vir die verwerking van die statistiese data.*
- *I am indebted to the University of Waikato, Hamilton, New Zealand who allowed me to use their library, and specifically to Mrs. Santie van Zyl who personally provided assistance.*
- *Mr Glen Kilgour, Principal Psychologist, Psychological Services, Hamilton and the Department of Corrections, New Zealand who granted me study leave.*

Universiteit van die
Vrystaat
BLOEMFONTEIN

- 3 MAY 2005

UV SASOL BIBLIOTEEK

*Opgedra aan:
Janna, Hanré en Ilana –
my krag en inspirasie deur die jare,
my ouers en
skoonouers*

INHOUDSOPGAWE

Hoofstuk 1

Inleiding, probleemstellings en doelstellings

1.1	Doel en noodsaaklikheid van die navorsing	1
1.2	Doelstellings	5
1.3	Navorsingsmetode	6
1.3.1	Literatuurstudie	6
1.3.2	Empiriese ondersoek	6
1.3.2.1	Navorsingsontwerp	6
1.3.2.2	Ondersoekgroep	7
1.3.2.3	Psigometrie	7
1.3.2.4	Dataverwerking	8
1.4	'n Metateoretiese verwysingsraamwerk	8
1.4.1	'n Objektiewe wetenskap?	9
1.4.1.1	'n Beskouing van die skepping en die mens as deel van die skepping	9
1.4.1.2	'n Verklaring oor die gebrokenheid van die skepping (die lydings-vraagstuk)	10
1.4.1.3	Die sinvolheidsvraag – watter betekenis kan aan die wêreld van vandag gegee word?	10
1.5	Uiteensetting van hoofstukke	11

HOOFSTUK 2

Komponente van psigologiese funksionering by kinders uit egskeidingsgesinne

2.1	Oriëntering	13
2.2	Psigologiese funksionering en die begrip <i>normaliteit</i>	14
2.3	Psigologiese funksionering teen die agtergrond van sielkundige/ filosofiese teorieë oor huwelike en gesinne	15
2.3.1	Inhoudsmodel	16

2.3.2	Prosesmodel	17
2.3.3	Egskeiding as stressor in die lewe van die kind	21
2.3.3.1	Stadia van skeiding	21
2.3.3.2	Teoretiese perspektiewe ten opsigte van egskeiding	23
2.3.3.3	'n Meta-analitiese benadering tot die impak van egskeiding op die kind	24
2.3.3.4	Samevatting	26
2.4	Komponente van psigologiese funksionering van die kind in sy middelkinderjare	27
2.4.1	Inleiding	27
2.4.2	Die impak van egskeiding op die intrapsigiese funksionering van die kind	31
2.4.2.1	Die impak van pre- en peri-egskeidingsprosesse	31
2.4.2.2	'n Skoktoestand	32
2.4.2.3	'n Aanvanklike proses van ontkenning	33
2.4.2.4	'n Belewens van intense woede	33
2.4.2.5	Die belewens van depressiwiteitsepisodes/'n diagnoseerbare depressie en selfmoord	34
2.4.2.6	Verlieservaring	36
2.4.2.7	Vrees/Angs	37
2.4.2.8	Hoopvolheid	38
2.4.3	Die impak van postegskeidingsprosesse	38
2.4.3.1	Geslagsverskille	39
2.4.3.2	Hantering van skuldgevoelens	40
2.4.3.3	Impak van egskeiding op die gesondheid van die kind	40
2.4.3.4	Die impak van sosio-ekonomiese gevolge van egskeiding op die kind	41
2.4.4	Die rol van selfkonsep in egskeiding	44
2.4.4.1	Begripsomskrywing	44
2.4.4.2	Selfagting	45

2.4.4.3	Die selfkonsep van die kind	46
2.4.4.4	Bronne van die selfkonsep	51
2.4.4.5	Selfkonsep en coping	52
2.4.4.6	Die selfkonsep van die kind uit egskeiding	53
2.4.4.7	Samevatting	55
2.4.5	Die rol van lokus van kontrole by egskeiding	55
2.4.5.1	Begripsomskrywing	56
2.4.5.2	Lokus van kontrole in gesinne	58
2.4.5.3	Lokus van kontrole by kinders betrokke by egskeiding	60
2.4.5.3.1	Skoolgedrag	60
2.4.5.3.2	Akademiese prestasie	60
2.4.5.3.3	Gesinsfunksionering	61
2.4.5.4	Samevatting	63
2.4.6	Sosiale ondersteuning	64
2.4.6.1	Inleiding	64
2.4.6.2	Komponente van sosiale ondersteuning	66
2.4.6.2.1	Ondersteuning deur die ouer	66
2.4.6.2.2	Ondersteuning deur die portuurgroep	67
2.4.6.2.3	Ondersteuning deur die onderwyser en ander betekenisvolle figure	69
2.4.6.3	Sosialisering, selfkonsep en coping	70
2.4.6.4	Sosiale ondersteuning by kinders uit geskeide gesinne	71
2.4.6.4.1	Ouers se hantering van konflik na egskeiding	72
2.4.6.4.2	Gesinstruktuur	73
2.4.6.4.3	Verhouding met die ouers	74
	(A) Verhouding met die toesighoudende ouer	76
	(B) Verhouding met die besoekende ouer	77
	(C) Verhouding met die moeder	78
	(D) Verhouding met die vader	79
	(E) Verhouding met stiefouer/derde party	80
2.4.6.4.4	Verhouding tussen broers en susters (sibbe)	81
2.4.6.4.5	Portuurgroepverandering	81

2.4.6.4.6	Impak van sosiale struktuurveranderings	82
	(A) Verhuising	82
	(B) Skoolverandering	82
	(C) Buitemuurse bedrywighede	83
2.4.6.4.7	Verhouding met grootouers en familie	83
2.4.6.5	Samevatting	84
2.4.7	Gedragsimptomatologie	85
2.4.7.1	Begripsoms krywing	85
2.4.7.2	Gedragsimptomatologie by kinders uit geskeide gesinne	86
2.5	Samevatting	89

HOOFSTUK 3

Die impak van egskeiding op ouers

3.1	Inleiding	91
3.2	Die areas van die impak op die ouer	92
3.2.1	Fisieke gesondheid	92
3.2.2	Psigologiese funksionering	94
3.2.2.1	Rousmart	95
3.2.2.2	Verlieservaring	95
3.2.2.3	Hantering van skuldgevoelens	96
3.2.2.4	Hantering van seksualiteit	97
3.2.2.5	Menswaardigheid	97
3.2.2.6	Teenwoordigheid van 'n derde persoon	97
3.2.2.7	Toekomsbeskouing	97
3.2.2.8	Fisiese aggressie	98
3.2.2.9	Hoop op herstel	98
3.2.2.10	Stigmatisering	98
3.2.2.11	Hantering van bekende voorwerpe/plekke	98
3.2.2.12	Eensaamheid	99
3.2.2.13	Onsekerheid	99
3.2.2.14	Die rol van mag, beheer en kontrole	99

3.2.2.15	Rolverwarring	100
3.2.2.16	Kinders se spesifieke ontwikkelingsfases as bepalers van die impak van egskeiding op die ouers	100
3.2.3	Die ontstaan van psigopatologie	102
3.2.3.1	DSM-IV-versteurings	102
3.2.3.2	Egskeidingsindrome	103
3.2.4	Sosio-ekonomiese gevolge	105
3.2.4.1	Verblyf	105
3.2.4.2	Verantwoordelikheid	105
3.2.4.3	Inkomste en eiendom	106
3.2.4.4	Veranderende sosiale ondersteuningsnetwerke	107
3.2.4.5	Hertroue	107
3.2.5	Impak op ander volwassenes	107
3.2.5.1	Grootouers	107
3.2.5.2	Stiefouers	108
3.2.6	Die impak van die egskeidingsooreenkoms wat gesluit word	110
3.2.7	Die positiewe gevolge van egskeiding	111
3.2.7.1	Deursigtigheid	111
3.2.7.2	Stabilisering van disekwilibrium	111
3.2.7.3	Vanaf vaagheid na helderheid	112
3.2.7.4	Finansiële selfstandigheid en onafhanklikheid	112
3.2.7.5	Identiteitswins en –verlies	112
3.2.7.6	Rolwins en –verlies	112
3.2.7.7	Aflegging van sekere gebruike	113
3.2.7.8	Gevoel van vryheid en veiligheid	113
3.2.7.9	Ontdekking en ontwikkeling van nuwe kragte	113
3.3	Samevatting	113

HOOFSTUK 4

Metode van ondersoek

4.1	Inleiding	115
4.2	Doelstellings	115

4.2.1	Oorkoepelende doelstelling	117
4.2.2	Subdoelstellings	117
4.2.2.1	Subdoelstelling A	117
4.2.2.2	Subdoelstelling B	117
4.2.2.3	Subdoelstelling C	119
4.3	Navorsingsontwerp	120
4.4	Studiepopulasie	120
4.5	Steekproef	121
4.6	Navorsingsprosedure	121
4.7	Psigologiese meetinstrumente	122
4.7.1	Piers-Harris Children's Self-Concept Scale (PHC)	123
4.7.1.1	Rasionaal	123
4.7.1.2	Beskrywing	123
4.7.1.3	Psigometriese eienskappe	126
4.7.1.4	Motivering vir insluiting	126
4.7.2	Nowicki-Strickland Locus-of-Control Scale (LOK)	126
4.7.2.1	Rasionaal	127
4.7.2.2	Beskrywing	127
4.7.2.3	Psigometriese eienskappe	127
4.7.2.4	Motivering vir insluiting	127
4.7.3	Social Support Appraisal Scale (SSAS)	128
4.7.3.1	Rasionaal	128
4.7.3.2	Beskrywing	128
4.7.3.3	Psigometriese eienskappe	128
4.7.3.4	Motivering vir insluiting	129
4.7.4	Child Symptom Inventory-4 (CSI-4): Ouervraelys	129
4.7.4.1	Rasionaal	129
4.7.4.2	Beskrywing	129
4.7.4.3	Psigometriese eienskappe	130
4.7.4.4	Motivering vir insluiting	130
4.7.5	Betroubaarheid en geldigheid van diemeetinstrumente in die Suid-Afrikaanse konteks	131
4.8	Navorsingshipoteses	132

4.9	Dataverwerking	143
4.9.1	Rekenkundige gemiddeld en standaardafwyking	143
4.9.2	Student-t-toetse	144
4.9.3	Hotelling se T^2 -toets	146
4.9.4	Cohen (1969) se d-waardes	147
4.10	Probleme ondervind tydens die insameling van die navorsingsdata	148
4.11	Samevatting	149

HOOFSTUK 5

Resultate en bespreking

5.1	Inleiding	150
5.2	Resultate ten opsigte van die studiepopulasie	151
5.3	Resultate van die empiriese ondersoek	155
5.3.1	Resultate ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese A 1)	155
5.3.1.1	Resultate ten opsigte van die selfkonsep van kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese A 1.1)	156
5.3.1.2	Resultate ten opsigte van die lokus van kontrole van kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese A 1.2)	162
5.3.1.3	Resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning van kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese A 1.3)	163
5.3.1.4	Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese A 1.4)	166
5.3.1.5	Gevolgtrekking rakende die oorkoepelende hipotese A 1	173
5.3.2	Resultate ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van seuns en dogters uit geskeide	

gesinne (hipotese B 1)	174
5.3.2.1 Resultate ten opsigte van die selfkonsep van seuns en dogters uit geskeide gesinne (hipotese B 1.1)	174
5.3.2.2 Resultate ten opsigte van die lokus van kontrole van seuns en dogters uit geskeide gesinne (hipotese B 1.2)	180
5.3.2.3 Resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning van seuns en dogters uit geskeide gesinne (hipotese B 1.3)	181
5.3.2.4 Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van seuns en dogters uit geskeide gesinne (hipotese B 1.4)	184
5.3.2.5 Gevolgtrekking ten opsigte van oorkoepelende hipotese B 1	190
5.3.3 Resultate ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van seuns en dogters uit intakte gesinne (hipotese B 2)	190
5.3.3.1 Resultate ten opsigte van die selfkonsep van seuns en dogters uit intakte gesinne (Hipotese B 2.1)	191
5.3.3.2 Resultate ten opsigte van die lokus van kontrole van seuns en dogters uit intakte gesinne (hipotese B 2.2)	196
5.3.3.3 Resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning van seuns en dogters uit intakte gesinne (hipotese B 2.3)	197
5.3.3.4 Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van seuns en dogters uit intakte gesinne (hipotese B 2.4)	200
5.3.3.5 Gevolgtrekking ten opsigte van oorkoepelende hipotese B2	206
5.3.4 Resultate ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 3)	206
5.3.4.1 Resultate ten opsigte van die selfkonsep van seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 3.1)	207
5.3.4.2 Resultate ten opsigte van die lokus van kontrole van seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 3.2)	213
5.3.4.3 Resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning van seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 3.3)	214

5.3.4.4	Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 3.4)	217
5.3.4.5	Gevolgtrekking ten opsigte van oorkoepelende hipotese B 3	223
5.3.5	Resultate ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 4)	223
5.3.5.1	Resultate ten opsigte van die selfkonsep van dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 4.1)	224
5.3.5.2	Resultate ten opsigte van lokus van kontrole van dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 4.2)	230
5.3.5.3	Resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning van dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 4.3)	232
5.3.5.4	Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 4.4)	235
5.3.5.5	Gevolgtrekking ten opsigte van oorkoepelende hipotese B 4	241
5.3.6	Resultate ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit geskeide gesinne (hipotese C 1)	241
5.3.6.1	Resultate ten opsigte van die selfkonsep van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit geskeide gesinne (hipotese C 1.1)	242
5.3.6.2	Resultate ten opsigte van die lokus van kontrole van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit geskeide gesinne (hipotese C 1.2)	247
5.3.6.3	Resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit geskeide gesinne (hipotese C 1.3)	248
5.3.6.4	Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit geskeide gesinne (hipotese C 1.4)	251
5.3.6.5	Gevolgtrekking ten opsigte van oorkoepelende hipotese C 1	257

5.3.7	Resultate ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit intakte gesinne (hipotese C 2)	258
5.3.7.1	Resultate ten opsigte van die selfkonsep van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit intakte gesinne (hipotese C2.1)	258
5.3.7.2	Resultate ten opsigte van die lokus van kontrole van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit intakte gesinne (hipotese C2.2)	262
5.3.7.3	Resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit intakte gesinne (hipotese C 2.3)	263
5.3.7.4	Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit intakte gesinne (hipotese C 2.4)	266
5.3.7.5	Gevolgtrekking ten opsigte van oorkoepelende hipotese C 2	271
5.4	Gevolgtrekking ten opsigte van selfkonsep	271
5.5	Gevolgtrekking ten opsigte van lokus van kontrole	273
5.6	Gevolgtrekking ten opsigte van sosiale ondersteuning	274
5.7	Gevolgtrekking ten opsigte van gedragsimptomatologie	275
5.8	Oorkoepelende hipotese	277
5.9	Samevatting	277

HOOFSTUK 6

Gevolgtrekkings en aanbevelings

6.1	Inleiding	279
6.2	Gevolgtrekkings oor die funksionering van egskeidingsgesinne	279
6.2.1	Gevolgtrekkings oor die komponente van psigologiese funksionering van kinders uit egskeidingsgesinne	279
6.2.2	Gevolgtrekkings oor die impak van egskeiding op die ouers	281
6.3	'n Literatuurverrekening van die navorsingsresultate	283
6.3.1	Inleiding	283
6.3.2	Die kritiek van Coontz (1997, 1992)	284
6.3.3	Amato (2001, 1994) en Amato en Keith (1991)	287

6.3.4	Hetherington en Kelly (2002) en Hetherington en Stanley-Hagan (1999)	288
6.4	Gevolgtrekkings ten opsigte van die resultate van hierdie studie	290
6.5	Bydrae van hierdie studie	292
6.6	Leemtes	293
6.7	Aanbevelings vir verdere navorsing	294
6.8	Ten slotte	296
	BRONNELYS	297
	OPSOMMING	321
	SUMMARY	323

LYS VAN TABELLE

TABEL 1:	Verskille ten opsigte van die selfkonsep by kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne	156
TABEL 2:	Verskille ten opsigte van die lokus van kontrole by kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne	163
TABEL 3:	Verskille ten opsigte van sosiale ondersteuning by kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne	164
TABEL 4:	Verskille ten opsigte van gedragsimptomatologie by kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne	167
TABEL 5:	Geslagsverskille ten opsigte van die selfkonsep van kinders uit geskeide gesinne	175
TABEL 6:	Verskille ten opsigte van die lokus van kontrole tussen geslagte by seuns en dogters uit geskeide gesinne	181
TABEL 7:	Verskille ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne	182
TABEL 8:	Verskille ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen geslagte by seuns en dogters uit geskeide gesinne	185
TABEL 9:	Verskille ten opsigte van die selfkonsep van seuns en dogters uit intakte gesinne	191
TABEL 10:	Verskille ten opsigte van die lokus van kontrole tussen seuns en dogters uit intakte gesinne	197
TABEL 11:	Verskille ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen geslagte by seuns en dogters uit intakte gesinne	198
TABEL 12:	Verskille ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen geslagte by seuns en dogters uit intakte gesinne	201
TABEL 13:	Verskille ten opsigte van die selfkonsep by seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne	207
TABEL 14:	Verskille ten opsigte van lokus van kontrole by seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne	213
TABEL 15:	Verskille ten opsigte van sosiale ondersteuning by seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne	215

TABEL 16:	Verskille ten opsigte van gedragsimptomatologie by seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne	218
TABEL 17:	Verskille ten opsigte van die selfkonsep by dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne	224
TABEL 18:	Verskille ten opsigte van lokus van kontrole by dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne	231
TABEL 19:	Verskille ten opsigte van sosiale ondersteuning by dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne	232
TABEL 20:	Verskille ten opsigte van gedragsimptomatologie by dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne	236
TABEL 21:	Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit geskeide gesinne ten opsigte van selfkonsep	242
TABEL 22:	Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit geskeide gesinne ten opsigte van lokus van kontrole	247
TABEL 23:	Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit geskeide gesinne ten opsigte van sosiale ondersteuning	249
TABEL 24:	Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit geskeide gesinne ten opsigte van gedragsimptomatologie	252
TABEL 25:	Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit intakte gesinne ten opsigte van selfkonsep	259
TABEL 26:	Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit intakte gesinne ten opsigte van lokus van kontrole	262
TABEL 27:	Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit intakte gesinne ten opsigte van sosiale ondersteuning	264
TABEL 28:	Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit intakte gesinne ten opsigte van gedragsimptomatologie	267

HOOFSTUK 1

Inleiding, probleemstellings en doelstellings

“Die pogings om die heelal te verstaan, is een van die min dinge wat die menslike bestaan bokant die vlak van 'n klug verhef, sodat dit 'n bietjie van die grasia van 'n tragedie kry. ... In hierdie wonderlike oomblik van die bewuste bestaan het ons geen keuse nie. Ons moet soek. Ons is so gemaak. Dit is 'n goddelike opdrag. In ons soektog sal ons die werklikheid ontdek wat baie anders is as wat ons dit vir onself voorgestel het ... ” (Joubert, 1997, p. 6).

1.1 Doel en noodsaaklikheid van die navorsing

In Suid-Afrika neem egskeiding kommerwekkend toe – soos trouens ook in die res van die wêreld (Pryor & Rodgers, 2001; Amato, 1994). In 1997 was daar byvoorbeeld 34 231 egskeidings, waarby 43 476 minderjarige kinders betrokke was (Van Rensburg, 2001). Die egskeidingsproporsie (die egskeidingsyfer vir getroude pare van alle bevolkingsgroepe in geheel) het gestyg van 643 per 100 000 in 1997 tot 662 per 100 000 in 1998 (SSD-verslag, P0307, 1998 en SSD-verslag, P0307, 1997). Moodie en Anstey (2002) beweer dat daar 27 000 egskeidings in 1999 voltrek is. Meer as 45 000 kinders is hierdeur geraak. KwaZulu-Natal het die laagste aantal geregistreerde huwelike gehad, waarskynlik as gevolg van inheemse huwelike wat gesluit maar nie geregistreer is nie. Die onlangse sensus het ook bevind dat bykans 'n kwart (23%) van vroue en 'n vyfde (20%) van mans uit swart kulture weg van hul lewensmaats woon (Lehohla, 2002; Orkin, 1998).

Verder is daar 'n merkbare verskuiwing weg van die tradisionele interpretasie van die begrippe *gesin* en *familie*. Groterwordende persentasies saamwoonverhoudings word gerapporteer in die VSA, Australië, Kanada en Nieu-Seeland. Dit is dus moontlik dat amptelike statistiek (wat steun op inligting wat deur die howe beskikbaar gestel word) 'n konserwatiewe aanduiding gee en dat dit nie noodwendig alle vorme van “gesinne” wat skei verreken nie. Na raming word 'n derde van alle kinders in Amerika en die helfte van kinders in Nieu-Seeland buite 'n tradisionele gesin gebore (Pryor & Rodgers, 2001). Dit is verder ook nodig om daarvan kennis te neem dat die Suid-Afrikaanse

statistiek nie die konsep van inheemse huwelike genoegsaam verreken nie. Omdat daar dus vorme van gesinne bestaan wat nie as *huwelike* geregistreer is nie, kan 'n skeiding in dié verbintnisse ook nie as 'n *egskeiding* erken word nie.

Tot onlangs het navorsing die noodsaaklikheid van 'n stabiele gesin as basis van gesonde ontwikkeling vir die kind in sy middelkinderjare voorgestaan (Naudé, 2001). Hetherington en Stanley-Hagan (1999) toon aan dat tot soveel as 90% van kinders in die sestigerjare in intakte gesinne grootgeword het. In teenstelling hiermee beraam Pedro-Carrol (2001) dat 67% van alle kinders tans deur egskeiding geraak word. Die begrip *gesinslewe* het gevolglik in die een en twintigste eeu dramaties verander. Dit sluit tans nie net alternatiewe vorme van heteroseksuele gesinne in nie, maar ook homoseksuele verhoudings wat in sommige Westerse lande toenemend erkenning geniet as wettige verbindings (Pedro-Carroll, 2001; Walsh, 1993). Die impak van 'n lesbiese *egskeiding* op die kind word tans gedebatteer (Morton, 1998). Die begrip *kernegesin*, waar daar na die biologiese vader en biologiese moeder saam met hul eie biologiese (of wettig aangenome) kinders verwys word, is dus nie meer 'n gegewe nie. Inteendeel, hersaamgestelde gesinne is geweldig aan die toeneem en kan selfs die norm vir die een en twintigste eeu word (Pryor & Rodgers, 2001; James & James, 1999).

Wanneer twee mense besluit om te skei, volg 'n krisis in die lewe van alle betrokkenes in die gesin. Benewens die impak van egskeiding op die gesin as sisteem, is dit in die meeste gevalle ook traumaties vir die individuele gesinslede, met ander woorde die ouers én kinders. Verder vermeld Pagani-Kurtz en Derevensky (1997) dat 'n derde van alle kinders wat deur egskeiding geraak word langtermynneffekte van egskeiding kan toon.

Die omvang van die disfunksionering sal afhang van etlike faktore wat alreeds in navorsing beskryf is. So is byvoorbeeld aangetoon dat individuele faktore, die spesifieke ontwikkelingsfase waarin die kind verkeer, asook die gesinsfunksionering en ouer-kindverhouding(s) voor en na die egskeiding 'n baie belangrike rol speel in die aanpassing van die kind na egskeiding. Verskeie navorsers, byvoorbeeld Pagani, Boulerice, Tremblay en Vitaro (1997), Amato en Keith (1991), Wallerstein (1984 &

1983), asook Wallerstein en Kelly (1977 & 1976) toon aan dat die gevolge van 'n egskeiding op kinders op psigologiese en sosiale vlakke kan manifesteer. Daar bestaan egter nog glad nie konsensus oor die aard of omvang daarvan nie. Verder word daar meestal klem gelê op die psigopatologiese effek op kinders, byvoorbeeld die psigiatriese simptome wat kinders ná egskeiding openbaar. Die genoemde Wallersteinstudies word as deel van vroeëre navorsing gekritiseer (Hetherington & Kelly, 2002; Hetherington & Stanley-Hagan, 1999; Kurtz, 1996), omdat die klem grootliks op die disfunksionering van die kind na egskeiding val. Huidige navorsing toon egter die noodsaaklikheid daarvan aan om op 'n meer omvattende wyse die psigologiese funksionering van die kind te bestudeer, eerder as om net op die psigopatologiese gevolge te let. Daar is resente empiriese navorsing gedoen oor sekere komponente hiervan, soos die beskikbaarheid en aard van sosiale ondersteuningstelsels, die ontwikkeling van die selfkonsep en lokus van kontrole. Hierdie navorsing kan sinvol gebruik word om die effek van egskeiding by kinders te ondersoek.

Die tendens dat daar grootliks na die disfunksionering van kinders na egskeiding gekyk word, manifesteer ook in Suid-Afrikaanse navorsing (Cronje, 1997; Van der Merwe, 1994; Van Loggerenberg & Roets, 1993; Steyn, 1989). Verder het empiriese navorsing in die verlede grootliks gekonsentreer op blanke Suid-Afrikaanse kinders en die steekproewe was meestal klein. Die navorsing van Van Loggerenberg en Roets (1993) berus byvoorbeeld grootliks op projektiewe psigometriese toetsings, terwyl Steyn (1989) net 'n literatuuroorskou gee van die impak van egskeiding op die kind. In die beskrywing van die impak van egskeiding op die kind maak Suid-Afrikaanse navorsers grootliks gebruik van Kubler-Ross (1969) se beskrywing van die verlieservaring ná die dood van 'n geliefde (Van der Merwe, 1994; Van Loggerenberg & Roets, 1993; Steyn, 1989). Daar is dus 'n gebrek aan die omskrywing van verskillende veranderlikes wat die impak van egskeiding op die kind binne die Suid-Afrikaanse konteks beskryf. Daarom het dit noodsaaklik geword dat Suid-Afrikaanse navorsing die impak van egskeiding op die kind ondersoek. Resente navorsing, soos dié van Amato (2001 & 1994), toon aan dat kinders wat betrokke is/was by 'n egskeidingsgeding oor die algemeen probleme ervaar met hulle algemene welstand. In vergelyking met kinders in intakte gesinne, toon kinders uit egskeidingsgesinne betekenisvol laer tellings aan op veranderlikes soos akademiese prestasie, gedrag, sielkundige aanpassing, asook selfkonsep en sosiale verhou-

dings. Die gaping tussen kinders in intakte gesinne en dié uit geskeide gesinne het in die afgelope dekade ook groter geword (Amato, 2001).

Daar bestaan daarom 'n behoefte aan navorsing waar daar meer spesifiek op die volgende gefokus word, naamlik:

- 'n vergelyking van psigologiese kenmerke van kinders uit intakte en geskeidingsgesinne;
- kinders van verskillende bevolkingsgroepe binne die Suid-Afrikaanse konteks; en
- groter steekproewe.

Kinders in hul middelkinderjare (ses- tot twaalfjarige ouderdom) ondergaan veranderinge ten opsigte van hul biochemiese funksie, neurologie, kognitiewe ontwikkeling (konkreet-operasionele denke) en moraliteit. Verder is die veranderlikes wat Erikson (1965) bespreek, naamlik die ontwikkeling van onafhanklikheid en selfgenoegsaamheid, sowel as sosiale interaksie, van kardinale belang (Louw, Van Ede & Louw, 1998; Barnes, 1995). Japel, Tremblay, Vitaro en Boulerice (1999) wys ook daarop dat die ouderdom van die kind tydens 'n geskeiding 'n belangrike veranderlike is en hulle maak die waarneming dat die jonger kind meer deur 'n geskeiding benadeel word as ander kinders.

Verskillende komponente van sielkundige funksionering word aangedui vanuit die meta-analises wat gedoen is oor die effek van geskeiding op kinders. Amato (2001) toon aan dat die kind se selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale verhoudings en gedrag baie belangrike areas is wat verreken moet word tydens 'n geskeiding. Hierdie vier komponente sal ten opsigte van die navorsingsvraag en doelstellings ondersoek word.

Die volgende oorkoepelende navorsingsvraag kom hier na vore:

Is daar 'n betekenisvolle verskil tussen die psigologiese funksionering van kinders in hulle middelkinderjare uit geskeide gesinne, en dié uit intakte gesinne?

Ten einde hierdie vraag te beantwoord, word die volgende drie subnavorsingsvrae gestel:

- Is daar 'n betekenisvolle verskil ten opsigte van sommige komponente van die psilogiese funksionering van kinders in hulle middelkinderjare uit geskeide en intakte gesinne?
- Is daar 'n betekenisvolle verskil ten opsigte van sommige komponente van die psilogiese funksionering van seuns en dogters in hulle middelkinderjare uit geskeide en intakte gesinne?
- Is daar 'n betekenisvolle verskil ten opsigte van sommige komponente van die psilogiese funksionering van 9-10-jarige kinders en 11-13-jarige kinders uit geskeide en intakte gesinne?

1.2 Doelstellings

Die oorkoepelende doel van hierdie navorsing is om te bepaal of daar verskille is ten opsigte van sommige komponente van die funksionering van kinders in hulle middelkinderjare uit egskeidingsgesinne en dié uit intakte gesinne.

Ten einde hierdie oorkoepelende doelstelling te bereik, sal hierdie navorsing drie subdoelstellings ondersoek, naamlik:

- Is daar 'n betekenisvolle verskil ten opsigte van sommige komponente van die psilogiese funksionering van kinders in hulle middelkinderjare uit geskeide en intakte gesinne?
- Is daar 'n betekenisvolle verskil ten opsigte van sommige komponente van die psilogiese funksionering van kinders in hulle middelkinderjare ten opsigte van geslag (seuns versus dogters, seuns versus seuns en dogters versus dogters) uit geskeide en intakte gesinne?

- Is daar 'n betekenisvolle verskil ten opsigte van sommige komponente van die psilogiese funksionering van kinders ten opsigte van ouderdomsverskille (9-10-jariges in vergelyking met 11-13-jariges) uit geskeide en intakte gesinne?

Dit is verder belangrik dat hierdie navorsing afgebaken word ten opsigte van omvang. Die fokus van hierdie ondersoek is om die impak van egskeiding by kinders in hul middelkinderjare te ondersoek. Hoewel daar randverwante onderwerpe is, soos gesinsgeweld, seksuele molestering/bloedskande en multikulturele huwelike, sal daar nie aandag hieraan gegee word nie, aangesien dit navorsingsingsterreine is wat elkeen sy eie ondersoek regverdig.

1.3 Navorsingsmetode

Die navorsing behels 'n literatuurstudie en 'n empiriese ondersoek.

1.3.1 Literatuurstudie

Daar sal 'n literatuurstudie gedoen word van bestaande navorsing rakende die effek van egskeiding op kinders. Na die empiriese ondersoek sal die resultate van die huidige navorsing vergelyk word met dit wat in bestaande navorsing voorkom.

1.3.2 Empiriese ondersoek

Die verskillende stappe van die empiriese ondersoek sal hieronder uiteengesit word.

1.3.2.1 Navorsingsontwerp

Vir die doel van hierdie navorsing sal daar van 'n eenmalige dwarsnitontwerp gebruik gemaak word. So 'n ontwerp verwys na die opname van inligting oor spesifieke konstrunkte op 'n spesifieke tyd in 'n spesifieke populasie. In teenstelling met 'n longitudinale studie word soveel as moontlik data in 'n kort tydperk verkry – wat uiteraard voordele ten opsigte van onkoste en tydsverloop inhou. Daar moet wel ook kennis ge-

neem word van die nadele verbonde aan hierdie ontwerp, soos byvoorbeeld dat dit 'n eenmalige insameling van inligting is wat op 'n spesifieke tydstip plaasvind (Mitchell & Jolley, 1992).

1.3.2.2 Ondersoekgroep

Die Universiteit van die Vrystaat en die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys het gesamentlik data ingesamel vir 'n projek rakende psigologiese weerbaarheid van kinders. Vraelyste rakende selfkonsep, lokus van kontrole, psigiatriese simptomatologie, coping en beleving van sosiale ondersteuning is afgeneem vir die psigologiese weerbaarheidsprojek. Psigometriese inligting van 1000 kinders in hul middelkinderjare, uit verskillende sosio-ekonomiese strata en verskillende bevolkingsgroepe, is in die navorsing gebruik. Hierdie inligting is verkry van skole uit die Vrystaat, Noordwes, Gauteng en KwaZulu-Natal. Uit hierdie ingesamelde databank sal twee groepe geselekteer word, naamlik kinders uit egskeidingsgesinne en kinders uit intakte gesinne. Hierdie twee groepe sal met mekaar vergelyk word ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering, naamlik selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale ondersteuning en gedragsimptomatologie.

1.3.2.3 Psigometrie

Die inligting omtrent komponente van psigologiese funksionering wat in hierdie ondersoek betrek sal word, sal verkry word deur die onttrekking van die resultate van die volgende vraelyste vanuit die bestaande databank:

- Piers-Harris Children's Self-Concept Scale (Piers, 1984);
- Locus-of-Control Scale for Children (Nowicki & Strickland, 1973);
- The Social Support Appraisal Scale (Dubow & Ullman, 1989) en
- Child Symptom Inventory – 4 (Gadow & Sprafkin, 1998).

1.3.2.4 Dataverwerking

Daar sal telkens 'n nul- en alternatiewe hipotese gestel word na aanleiding van die subskale van die spesifieke meetsinstrumente. Dit sal getoets word na aanleiding van die twee saamgestelde groepe. Die volgende statistiese metodes sal gebruik word:

- Beskywende statistiese metodes;
- Hotelling se T^2 toets;
- Student t-toetse en
- Cohen se d-waardes (om praktiese beduidendheid vas te stel).

1.4 'n Metateoretiese verwysingsraamwerk

Kopp (1991, p.6) verwys na die uitdaging wat aan die navorser se soeke na waarheid gestel word wanneer hy sê:

"Search we must. Each man must set out to cross his bridge. The important thing is to begin. 'A journey of a thousand miles starts from beneath one's feet.' But remember, setting out does not by itself guarantee success. There is a beginning but there is also persevering, that is, beginning again and again and again. You are well advised to set out with a professional pilgrim as a guide "

Volgens Madsen (1988) kan navorsing nie losgemaak word van 'n ondersoeker se eie wetenskapsfilosofiese verwysingsraamwerk nie. Hy toon aan dat navorsing op drie vlakke plaasvind, naamlik:

- die filosofiese onderbou van die wetenskap (die metateoretiese vlak);
- die teoretiese uitgangspunte van 'n spesifieke wetenskap (hipotetiese stratum) en
- die wyse waarop die spesifieke wetenskap (datastratum) empiriese navorsing hanteer.

Laasgenoemde twee vlakke sal uitvoerig in die hantering van die huidige navorsing

aandag geniet. Paragraaf 1.4.1 het dit ten doel om die navorser se metateoretiese verwysingsraamwerk aan te toon.

1.4.1 'n Objektiewe wetenskap?

Schaef (1992), Botha (1990) en Keeny (1979) wys tereg op die onmoontlikheid om 'n totaal objektiewe wetenskap te kry wat los staan van alle menslike inhoud. 'n Soeke na 'n verklaring van die hedendaagse wêreld en sy oorsprong deur middel van die biologiese dinamika en kollektiewe bewussyn (Watson, 1979), of deur middel van die Christologiese interpretasie van Joubert (1997), illustreer naamlik beide 'n versugting om 'n verklaring te bied vir die mens en sy bestaan. Watson (1979) poog byvoorbeeld aan die een kant om die *okkulte* te *demonologiseer*, terwyl Joubert (1997) aan die ander kant sy wetenskapsiening binne die konteks van die Christelike geloof verklaar. Kenny (1998) merk dus heeltemal tereg op dat enige poging om 'n verklaring te bied vir die wetenskapsproses onvolledig is. Die dinamika van die mens maak dat enige geskrewe proses in werklikheid alreeds verouderd is. As aangeneem word dat daar geen objektiewe wetenskap bestaan nie, kan daar ook geredeneer word dat wetenskaplike navorsing in 'n sekere sin altyd verouderd is, aangesien die wêreld (in hierdie geval die psigologie) vasgevang is in dinamiese prosesse. 'n Navorser kan derhalwe nouliks van sy eie verwysingsraamwerk losgemaak word, aangesien dit die bakermat van sy wetenskapsiening en -beoefening is.

Die huidige navorser sluit hom aan by 'n Christologiese siening van wetenskapsbeskouing. Die kernwaarhede wat deur die Protestantisme belig is (en wat aanleiding gegee het tot die evolusionêre ontwikkeling van die wetenskap) – *sola feidei, sola gratia, sola Scriptura, sola Christus* – word as bestaanswerklikheid erken. Hierdie siening kan kortliks in die volgende drie kernpunte saamgevat word.

1.4.1.1 'n Beskouing van die skepping en die mens as deel van die skepping

As vertrekpunt word aangesluit by die Bybelse siening van 'n drie-enige God wat die wêreld geskep het. Hiermee word 'n spesifieke doelmatigheid aan die mens se bestaan

toegeken, naamlik om in sy relasies met God en sy skepping Godsverheerlikend op te tree. Die mensbeeld word verder ontwikkel binne die konteks van die verskillende relasies. Aan die mens as deel van die skepping word 'n spesifieke plek toegeken, aangesien die mens in relasie met God kan staan. Hierdie intimiteit van mens teenoor God word verder die fokus van die Bybel, naamlik die wyse waarop hierdie relasie ontwikkel en bepaal word (Berkhof, 1979; Heyns 1978 & 1970; Berkhof, 1976; Berhouwer, 1962).

1.4.1.2 'n Verklaring oor die gebrokenheid van die skepping (die lydingsvraagstuk)

Die Bybelse siening van die sondeval impliseer dat die mens in al sy relasies aangetas is. Daarvan is die impak op die God-mensrelasie sprekend. Ten diepste het die vraag na die oorsprong van lyding in sy verskillende vorme (waaronder egskeiding en die gevolge daarvan vir die kind) met die impak van die gebroke skepping op die mens te doen. Die verhaal van die verbondsgeskiedenis word verder in die Bybel ontplooi. Die mens het die keuse om lyding te interpreteer binne die konteks van die verbondsgeskiedenis, met die gepaardgaande hoopvolle karakter daarvan, of om lyding die hoeksteen van ongeloof te maak – 'n bewys van 'n God wat nie bestaan nie (Louw, 1985; Rossouw, 1981; Berkhof, 1979; Heyns, 1978 & 1970; Berkhof, 1976; König, 1975; Berhouwer, 1962).

1.4.1.3 Die sinvolheidsvraag – watter betekenis kan aan die wêreld van vandag gegee word?

Met die verlossende genade van Jesus Christus word die verlose mens geroep om deel te wees van die helingswerk van God op die aarde. Daarom kan die Christen met Koninkrykswerk besig wees in die wyse waarop hy sy beroep beoefen (Louw, 1985; Rossouw, 1981; Berkhof, 1979; Heyns, 1978 & 1970; Berkhof, 1976; König, 1975; Berhouwer, 1962). Wat egter belangrik is, is dat hier 'n toekomstmotief na vore tree wat motivering aan die Christen gee om 'n *ten spyte van* lewensingesteldheid te openbaar. Die hoop word die stukrag van die Christen deur die wêreld. Binne hierdie konteks

word die Christelike etiek en die eise wat dit stel belangrik. Die Christelike etiek moet nie op absolutistiese wyse aangehang word nie, maar Heyns (1982, p. 55) se riglyne moet eerder gevolg word:

“Onder geen omstandighede mag die teologiese etiek plaasvervangend vir die bestudering van die etiese in ander wetenskappe beskou word nie ... teologiese etiek staan in die nouste wisselwerking met die Christelik-wysgerige en Christelik-vakwetenskaplike etiek. ... Maar ook van die nie-Christelike etici op die gebied van die wysbegeerte en die vakwetenskappe kan die teologiese etiek baie leer. Daar is, danksy Gods voorsienigheidswoord, of algemene genade, waarheidselemente aanwesig wat vrugbaar gebruik kan word.”

Dit is die huidige navorser se doel om die impak van egskeiding op die kind in sy middelkinderjare te ondersoek, aangesien:

- die mens (en die kind per se) 'n unieke karakter in die skepping beklee en dit daarom noodsaaklik is om sy menslike prosesse te verstaan;
- die kennis wat daardeur ontsluit word, aangewend kan word ten bate van 'n heelmakingsproses en
- die Christologiese *ten spyte van* karakter van lyding 'n bydrae kan lewer ten opsigte van die toekomsbeskouing van die kind in sy middelkinderjare.

1.5 Uiteensetting van hoofstukke

Die volgende indeling sal gebruik word:

- Hoofstuk 1: Inleiding, probleemstellings en doelstellings.
- Hoofstuk 2: Komponente van psigologiese funksionering by kinders uit egskeidingsgesinne.

In hierdie hoofstuk sal aandag gegee word aan die volgende:

- ◇ 'n Teoretiese beskouing van die begrippe *psigologiese gesondheid* en *gesins-funksionering* in terme van die sisteemteorie en 'n teoretiese bespreking van die begrippe *selfkonsep*, *lokus van kontrole*, *sosiale ondersteuning* en *gedrag*; en
- ◇ Die impak van egskeiding op die kind in terme van die vier verskillende komponente wat ondersoek word.
- Hoofstuk 3: Die impak van egskeiding op die primêre versorgers van die kind. Hierdie hoofstuk sal die wyse bespreek waarop die kinders geraak word deur die impak van egskeiding op die ouers. Daar sal telkens terugverwys word na die impak op die selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale ondersteuning en gedrag.
- Hoofstuk 4: Navorsingsmetodiek. Die empiriese metode wat gevolg is om data te versamel en te verwerk, sal in hierdie hoofstuk bespreek word. Verder sal 'n beskrywing van die meetinstrumente ook gegee word.
- Hoofstuk 5: Resultate.
- Hoofstuk 6: Samevatting en aanbevelings.
- Opsomming/Summary.
- Bronnelys.

HOOFSTUK 2

Komponente van psigologiese funksionering by kinders uit egskeidingsgesinne

... perhaps next to a death penalty case, custody battles are the most unpleasant, difficult and unrewarding aspects of the judicial function. Few clear winners ever emerge ... Since the days of Solomon, there has never been any joy in attempting to 'divide the baby'." (Schutz, Dixon, Lindenberger & Ruther, 1989, p. 14).

2.1 Oriëntering

Die impak van egskeding kan traumaties wees vir alle betrokkenes. Dit is 'n proses wat deur volwassenes en kinders op verskillende wyses gehanteer word. Alhoewel sommige teoretici aangedui het dat egskeding soms positiewe gevolge kan hê, moet so 'n standpunt geensins verhef word bo die pynlike aspekte daarvan nie.

Die fokus van hierdie navorsing is die psigologiese funksionering van kinders uit egskedingsgesinne. Daarom sal in hierdie hoofstuk aandag gegee word aan die volgende:

- Wat die begrip *psigologiese funksionering* beteken. Dit sal bespreek word na aanleiding van:
 - wat onder *normaliteit* verstaan word en
 - die wyse waarop dié begrip deur verskillende sielkundige/filosofiese teorieë geïnterpreteer word.
- Die effek van egskeding op beide kinders en ouers.
- Laastens sal die komponente van psigologiese funksionering van die kind in sy middelkinderjare bespreek word

2.2 Psigologiese funksionering en die begrip *normaliteit*

Rosenhahn (1973) het reeds met die verskyning van die DSM-publikasies aangetoon hoe moeilik dit is om oor die begrip *normaliteit* eenstemmigheid te verkry. In Rosenhahn se eksperimente word aangetoon dat subjektiewe interpretasie in psigiatriese inrigtings tot verskillende klassifikasies kan lei. Dit beteken dat psigologiese funksionering baie verskillende interpretasies kan hê. Hierdie problematiek is verder deur Szass (1994) bespreek, waar hy die etiese dilemmas van diagnostiek aantoon. Die probleem om spesifieke objektiewe kriteria vir normaliteit saam te stel, raak selfs nog belangriker wanneer daar na gesinsfunksionering gekyk word. Omdat daar dan met 'n komplekse sisteem/sisteme gewerk word, neem die potensiaal om normaliteit verskillend te interpreteer, toe (Walsh, 1993).

Die wyses waarop *normaliteit* in die verlede verstaan is, kan soos volg uiteengesit word:

- *Normaliteit aan die hand van psigiatriese beskrywings.* Hiervolgens is normaliteit net beskryf in terme van die DSM-IV of ICD-10. Die probleem met hierdie metode is dat net persone wat aanmeld, *gediagnoseer* word, terwyl alle ander persone as *normaal* beskou word. Walsh (1993) wys op die tragiek daarvan om aanmelding vir psigologiese hulp deur die individu/gesin as kriteria te gebruik. Hiervolgens kan die standpunt geld dat indien 'n mens nie deskundiges raadpleeg nie daar ook geen probleem is nie. Dit sluit die werklikheid uit dat daar ook baie keer *gesonde* mense is wat gekonsulteer word. Die Rosenhahnstudies het die gevaar van hierdie standpunt aangetoon.
- *Normaliteit aan die hand van 'n statistiese siening van gemiddeldheid.* Hoewel hierdie model aanvanklik verband gehou het met ondersoeke na die begrip *intelligensie*, het die standpunt na ander velde in die sielkunde uitgebrei. Hiervolgens sal die grootste persentasie van die samelewing gegroepeer kan word rondom die gemiddelde. Tans word daar kritiek teen die sogenaamde normaalverspreidingskurwe geopper (Alderfer, 2003).

- *Daar is op bepaling van potensiaal gefokus.* Hierdie standpunt maak voorsiening vir die ondersoek na optimaliteit. Omdat optimaliteit egter nie noodwendig objektiewe kriteria het nie, is dit moeilik om te bepaal wat as kriteria moet geld.
- *Die beginsel van funksionaliteit.* Funksionaliteit verwys na die mate waarin gedrag as betekenisvol deur die individu beleef word. Die fokus is dus hier op waargenome gedrag. Twee faktore is belangrik, naamlik die feit dat funksionaliteit op 'n kontinuum lê (waar disfunksionaliteit en optimale funksionering die twee teenoorstaande pole is) en verder dat die betekenis daarvan multidimensioneel van aard kan wees.

Vir die doel van hierdie studie word alle aspekte van die begrip *psigologiese funksionering* inklusief gebruik en die begrip sluit dus alle aspekte van menslike funksionering in. Daardeer word gepoog om die kritiek wat in die verlede uitgespreek is, aan te spreek.

2.3 Psigologiese funksionering teen die agtergrond van sielkundige/ filosofiese teorieë oor huwelike en gesinne

In die metateoretiese ontwikkeling van die wetenskap is dit nie meer moontlik om te praat van menslike ontwikkeling as 'n enkele of losstaande psigologiese begrip nie. Waar daar in die verlede binne die tradisionele grense van die ontwikkeling/sosiale sielkunde gebly kon word, is die term *psigologiese funksionering* van toepassing op baie meer aspekte as wat net deur twee verskillende afdelings van die sielkunde beskryf word. Uiteraard word die navorsing van Wallerstein en Kelly (1976), wat aantoon dat 'n egskeidingsproses multidimensioneel is, oor lewensfases heen strek en nie as 'n enkele proses gesien moet word nie, deur hierdie standpunt ondersteun.

Wanneer daar na die psigologiese ontwikkeling van die kind in sy middelkinderjare gekyk word, beteken dit dat verskillende fasette in ag geneem moet word (soos kognitiewe, morele, sosiale en emosionele ontwikkeling). Hierdie fasette moet ook beskou word teen die spesifieke agtergrond van die kind in sy middelkinderjare wat betrokke is by egskeidingsprosesse. Twee modelle wat as breër verwysingsraamwerk kan geld,

kan gebruik word om hierdie aspekte te bespreek, naamlik 'n inhouds- en prosesmodel. Daar sal slegs verwys word na enkele van die hoofmomente.

2.3.1 Inhoudsmodel

Die ontwikkelingsielkunde het aangetoon dat die kind progressief ontwikkel vanaf suigeling tot jong volwassene. Hierdie ontwikkeling was die fokus van ondersoek deur verskillende ontwikkelingsielkundiges, soos Piaget, Erikson, Bowlby en Kohlberg (Hart, Burock, London & Atkind, 2003; Bee, 1998). Telkens is gevind dat daar spesifieke fases is wat suksesvol deurloop moet word. In die middelkinderjare is daar dus ook spesifieke ontwikkelingstake wat hanteer moet word, met die sukses van die hantering wat sal afhang van die wyse waarop die vorige fase hanteer is. 'n Magdom van kennis is ontsluit deur ontwikkelingsielkundiges ten opsigte van die funksionering van die kind in sy middelkinderjare, en dit sal as basis gebruik word om ondersoek in te stel na die effek van egskeiding op die kind (Breunlin, Schwartz & Kune-Karrer, 1992).

Elkeen van die prosesse waarby die kind in sy middelkinderjare betrokke is, behels 'n fase van ontwikkeling, byvoorbeeld die:

- fisiese;
- emosionele;
- persoonlikheids-;
- interpersoonlike en
- moreel-etiese ontwikkeling.

Terwyl die kind die impak van egskeiding moet hanteer, vind bogenoemde fasette van normale ontwikkeling ook plaas. 'n Ontwikkelingsielkundige oriëntasie kan daartoe bydra dat die impak van egskeiding op die kind op 'n sinvolle wyse ondersoek word. So 'n model moet egter ook aspekte vanuit ander terreine van die sielkunde insluit. Prosesse in die sosiale sielkunde (soos konflik, gehoorsaamheid en samewerking) of die psigopatologie kan waardevol wees.

Uiteraard sou 'n inhoudsmodel ook inligting/kennis van randverwante beroepe kan impliseer. Egskeiding impliseer dat ander vakwetenskappe, soos die juridiese of maatskaplike werk, ook by die gesin betrokke is. Die kind se psigologiese funksionering tydens egskeiding kan ook bepaal word deur die wyse waarop hierdie beroepe in die spesifieke fase 'n bydrae lewer tot die kind/gesin se lewe.

Die huidige navorser is van mening dat so 'n inklusiewe benadering 'n antwoord kan bied op die kritiek wat in die verlede uitgespreek is teen *gefragmenteerde* navorsing. Dit kan verder ook voorsiening maak vir ondersoeke na verskillende tipes egskeiding. Shaw (1991) toon aan dat van die leemtes in navorsing juis die probleem is dat fynere detail van menslike ontwikkeling nie genoegsaam verreken word nie. Dit kan vir navorsingsdoeleindes verwarrend wees om verskillende tipes enkelouergesinne in 'n groep te kombineer asof hulle 'n homogene groep is. Bogenoemde kan aanleiding gee tot 'n gemaskeerde beelding van die impak van egskeiding op kinders. Verder moet kennis geneem word van die noodsaaklikheid van longitudinale studies in die egskeidingsveld (Bryner, 2001).

2.3.2 Prosesmodel

Ten opsigte van die prosesmodel word daar van die standpunt uitgegaan dat menslike ontwikkeling 'n dinamiese konsep is wat nie vasgevang kan word binne een spesifieke moment nie. Daar is altyd beweging en verandering. Ontwikkeling impliseer in der waarheid altyd die prosesmatige.

Die sielkunde het by meer as een geleentheid konsepte aan die natuurwetenskappe ontleen, met mindere of meerdere sukses. Die sisteemteoretiese benadering van Von Bertalanffy (1971) was een van hierdie konsepte wat gebruik is om die dinamiese aard van die mens te omskryf. Hiervolgens word 'n mens nie in isolasie beskou nie, maar binne groterwordende geheelbeelde. Verskillende konsepte, soos die oordrag van energie, die neiging tot balans (homeostase), terugvoersiklusse wat inligting weer beskikbaar stel en die deurlaatbaarheid van grense (oop of geslote sisteme) word op die mens in interaksie met sy omgewing toegepas (Schoeman, 1991). Afhangende van

waar die betrokke persoon staan, kan daar verdere groei, of andersyds degenerasie plaasvind. Hierdie standpunt sluit aan by die gestaltheorie, wat glo dat die geheel meer is as die totaal van die onderskeie dele (O'Connor, Hetherington & Rice, 1998).

Die invloedryke werk van die sisteemteorie is verder voortgesit deur belangrike persone in die huweliks- en gesinsterapiebeweging. Dit het 'n grondslag gelê waarbinne die impak van egskeiding as dinamiese begrip bespreek en geëvalueer kan word. Dis 'n proses waar pre-, peri- en postegskeidingsprosesse bepalend is vir 'n gesin (Wallerstein & Kelly, 1976). Wallerstein en Kelly moes die tydperk van hulle opvolgstudies in hulle navorsing verleng, aangesien dit geblyk het dat die impak van egskeidingsprosesse op die gesin baie langer geduur het as waarvoor hulle aanvanklik beplan het. Daar sal kortliks aandag gegee word aan enkele van die sisteembenaderings ten einde aan te toon dat dié teorieë belangrik is wanneer die impak van egskeiding verreken moet word.

Vanuit die verskillende sisteembenaderings is die volgende belangrik:

- Die gesinsisteem is 'n oop, deurlaatbare sisteem wat altyd in transformasie is. Hierdie aspek is veral van toepassing op die kind in sy middelkinderjare, wat nog in die proses van individuasie weg van die ouers/primêre versorgingsfigure staan. In hierdie sisteem moet metodes van kommunikasie verkieslik direk, duidelik, spesifiek en eerlik wees (Satir, 1972). Gesinsreëls moet buigsaam, menslik, toepaslik en veranderbaar wees (Satir, 1972). Daar sal later aangetoon word dat etlike meta-analises die impak van ouers/primêre versorgers op die kind se funksionering beklemtoon. Verder kan die wyere familiestruktuur en verskillende samelewingsverbande ook ter sprake kom by die kind se funksionering (Satir, 1967; Ferber, Mendelsohn & Napier, 1983).
- Met verloop van tyd ondergaan 'n gesin ontwikkeling wat beteken dat dit nooit gestereotipeer kan word nie. Dit beteken verder dat dit altyd nodig is vir 'n gesin om te organiseer en te herorganiseer. Belangrike dinamiese prosesse kan die impak op die kind bepaal (Pett, Wampold, Turner & Vaughan-Cole, 1999; Herliun,

Chase-Landsdale & McRae, 1998; Morrison & Cherlin, 1995). Die impak van egskeiding moet dus veel eerder op 'n kontinuum gesien word: dit is nie 'n proses wat vinnig afgehandel kan word nie (Kalter, 1987) maar kan jare duur (Morrison & Cherlin, 1995).

- Omdat 'n gesin die vermoë het om aan te pas by veranderende omstandighede is daar verskillende maniere waarop kontinuïteit behou word en is daar altyd die potensiaal vir groei. Bowen (1985) verwys na die feit dat normaliteit by gesinne na aanleiding van twee beginsels beskryf kan word, naamlik die mate waarin angstigheidsafwesigheid is en die graad van differensiasie wat binne 'n gesin voorkom.
- Daar is 'n herdefiniëring van die begrip *patologie*. Hoewel die impak van egskeiding destruktief kan wees, is dit nie noodwendig die geval nie. Waar daar in die verlede 'n neiging was om die impak van egskeiding alleenlik binne 'n patologiese konteks te verreken, word tans al meer ondersoek ingestel na die volle sielkundige funksionering van die kind (waarvan patologie slegs 'n onderdeel is). Die mening van Pryor en Rodgers (2001), naamlik dat 'n nie-patologiese beskouing geregverdig is, word verwelkom, aangesien die perspektief nou verskuif na die volledige funksionering van die kind. Waar bogenoemde twee beskouings fokus op die psigologiese impak as patologiese proses, open hierdie insig die moontlikheid om op meer fasette van sielkundige funksionering te fokus. Hulle beskryf dit as 'n *stresses and resources-versus risk and resilience*-model, waar aan die een kant die hele sisteem in ag geneem word (*stresses and resources*), maar aan die ander kant ook aandag aan die kind gegee word (*risk and resilience*). Dit beteken byvoorbeeld dat daar ook ander sielkundige eienskappe is waaroor die kind kan beskik wat hom juis in staat stel om die impak van egskeiding te kan hanteer (Hetherington & Kelly, 2002; Hetherington & Stanley-Hagan, 1999; Breunlin *et al.*, 1992). Cantor (2003) verwys na verskillende copingmeganismes, asook die teenwoordigheid van humor en sosiale ondersteuningsbronne wat suksesvol deur kinders aangewend word in die hantering lewenskrisisse.

- Die noodsaaklikheid om die impak van egskeiding teen die groter geheelbeeld te ondersoek (Auerswald, 1983). Die spreekwoordelike *map is not the territory* (Keeny & Ross, 1992) is by die ekosistemiese standpunte baie belangrik. Dit is volgens hierdie standpunt dus moontlik dat die effek van egskeiding op die kind nie te wyte is aan die egskeiding as sodanig nie, maar aan ander veranderlikes wat nie ge-kontroleer is nie. Daar kan gevolglik 'n meer omvattende verklaring vir die gevolge van egskeiding wees as net die egskeidingsgebeure self. In hierdie opsig word onderskei tussen die onmiddellike en die langertermynimpak van egskeiding op kinders (Amato, 2001; Kalter, 1987).
- Die meer onlangse bydraes van navorsers wat oor die invloed van die kubernetika en postmodernisme ondersoek gedoen het, het ten doel om die navorser by die fokus van die ondersoek in te sluit. Daarom is taal en die kuns van waarneming baie belangrik. In die kubernetika word *die kuns van waarneming* nie geïsoleer van *die waarnemer se kuns om te kan waarneem* nie. In hierdie opsig het die werk van Bateson (1972) die fokus verskuif na die konsepte van taal en lewende sisteme. Keeny en Ross (1992) meld dat die kubernetika stabiliteit handhaaf deur prosesse van verandering te gebruik; gevolglik is dit moontlik dat egskeiding 'n stabiliserende effek op 'n gesin kan hê. Hieruit het die bekende term *meaningful noise* ontstaan (Keeny, 1992). Verder is funksionering ook nie meer net gefokus op 'n spesifieke tydstip in die geskiedenis van 'n persoon nie, maar daar word nou kennis geneem van die kontinue, vloeibare situasie-analises. Onder andere toon Polkinghorne (1992) aan dat in die ontwikkeling van die wetenskap die skeiding wat tussen navorsing en praktyk bestaan, versoen moet word. Hy bevind dat sielkundiges nie navorsingsresultate in die praktyk gebruik nie, maar eerder steun op ervaring wat met pasiënte opgedoen is. Die gedagte is dus om meer werkbare, praktiese oplossings te soek, sonder om noodwendig deur die vaste wette van die wetenskappe gebind te wees.

Ten opsigte van hierdie navorsing is dit die huidige ondersoeker se mening dat psigologiese funksionering 'n wyd omvattende begrip is wat teen die groter konteks van verskillende, belangrike ontwikkelings van die sielkunde beskou moet word. Wanneer egskei-

ding die fokus van navorsing word, word dit selfs nog belangriker om ook kennis te neem van die wyer konteks van die huweliks- en gesinsterapeutiese navorsingsareas wat belangrike merkers in die ondersoek kan wees. Daar kan byvoorbeeld aangetoon word dat psigologiese funksionering nie verwys na 'n enkele stadium in die lewe van die kind nie. Dit omvat ervarings wat ingebed is in die pre-, peri- en postegskeidingsgebeure. Uiteraard sal areas van die tradisionele ontwikkelings- en sosiale sielkunde ook in hierdie ondersoek ter sprake kom.

2.3.3 Egskeiding as stressor in die lewe van die kind

Egskeiding as 'n stressor in die lewe van die kind word hieronder bespreek met verwysing na die verskillende stadia van egskeiding (2.3.3.1), teoretiese perspektiewe ten opsigte van egskeiding (2.3.3.2) en 'n meta-analitiese benadering tot die impak van egskeiding op die kind (2.3.3.3).

2.3.3.1 Stadia van skeiding

Dit is belangrik om daarop te let dat die impak van die egskeidingsproses bepaal word deur die spesifieke egskeidingsfase waarbinne die ouer/kind op daardie moment verkeer. Beide Cronje (1997) en Pretorius (1997) verwys na die effek van egskeiding ten opsigte van die verskillende stadia wat deur Louw, Gerdes en Meyer (1985) aange- toon word. In die proses van skeiding kan die psigologiese gevolge akkumulatief opbou. Gevolglik kan daar op die datum van egskeiding 'n belewenis van bevryding, of andersins vrees vir verdere trauma wees (Sheets, Sandler & West, 1996). Verder moet daar gelet word op die wyse waarop die huweliksmaats bewus gemaak word van die vervreemding/egskeiding, aangesien dit bepalend kan wees vir die verdere verwerking daarvan. 'n Egskeiding waarby 'n derde party betrokke is, kan baie meer traumaties wees as 'n egskeiding waar beide volwassenes vanweë botsende persoonlikhede, gesamentlik besluit om te skei. Kaslow en Schwartz (1987) en Wallerstein (1985) bevind egter dat daar baie min gevalle is waar daar 'n gemeenskaplike besluit oor egskei- ding geneem word, maar dat egskeiding grotendeels eensydig aangevra word en daarna deur altwee partye gehanteer moet word. Dit is vir die aanvanklik oningeligte

party baie moeiliker om te hanteer as wat die geval sou wees as beide persone van die begin af deelgeneem het aan 'n proses, ten spyte van hoe onaangenaam dit sou wees. In baie egskedingsprosesse word een party 'n slagoffer en die ander die oorwinnaar.

Die volgende stadia word onderskei in die egskedingsproses (Francke, 1983):

- **Emosionele skeiding**

Hierdie aspek van egskeding vind plaas voor die huwelik ontbind word. Daar kan aangetoon word dat dit in werklikheid die motivering gee om voort te gaan met die egskeding.

- **Wetlike skeiding**

Wetlike skeiding bevestig die finaliteit van die egskeding. Waar daar voorheen 'n moontlikheid bestaan het om tot 'n versoening te kom, bevestig die finale egskedingsbevel die teendeel.

- **Ekonomiese skeiding**

Ten tye van die ekonomiese skeiding tree outonomieit in. Dit moet egter gekwalifiseer word aan die hand van die ooreenkoms wat tussen die partye bereik is. Hierdie aspek is een van die mees bepalende faktore wat psigiese gesondheid van die partye – kinders ingesluit – bepaal.

- **Skeiding van rolle van huweliksmaat en ouer**

Volwassenes moet hier die werklikheid aanvaar dat *eggenoot/moeder* en *eggenoot/vader* nie meer dieselfde betekenis as dié van huweliksmaats het nie. Waar hierdie rolle voorheen deur dieselfde persone vervul is, word dit nou geskei en verdwyn die rol van eggenoot. Die rol van *moeder/vader* kan vaer word, aangesien beide man en vrou nou rolle moet vertolk wat moontlik voorheen aan die ander toegeken was (Plunkett, Sanchez, Henry & Robinson, 1997).

- **Sosiale skeiding**

Met die wetlike skeiding (en soms reeds voor dit) word fisieke afstand tussen die voormalige huweliksmaats 'n werklikheid. Hierdie afstand plaas nie net druk op hulle ouerlike verantwoordelikhede nie, maar impliseer 'n herdefiniëring van sosiale omgewing. Daar vind 'n heraanpassing plaas ten opsigte van sosialisering, met of sonder kinders en met ander aktiwiteite, of aktiwiteite wat voorheen as gesin saam gedoen is.

- **Psigologiese skeiding**

Psigologiese skeiding neem die langste en is die moeilikste om te bereik. Hierdie proses impliseer dat die skeiding so 'n finaliteit bereik het dat vorige egliede in staat is om met hulle nuutgevestigde lewenspatrone voort te gaan. Hoewel hulle lewens nog steeds verbind is deur 'n gemeenskaplike band met hulle kinders, gaan hulle lewens hulle afsonderlike gang sonder dat dit mekaar affekteer. Hierdie skeiding is ongelukkig 'n aspek wat nie altyd by egskedings plaasvind nie.

Hoewel daar na die impak van al bogenoemde verwys sal word, sal die fokus van hierdie navorsing op laasgenoemde val, naamlik die stadium waar die egskedingsproses voltooi is. Die impak van egskedings op die gesin tydens verskillende stadia bly 'n navorsingsprobleem wat nog ondersoek kan word. Dit is ook belangrik om daarop te let dat *gevolge* nie noodwendig met 'n negatiewe betekenis gebruik word nie (Louw *et al.*, 1985). Egskedings kan selfs *verlossing* bring ten opsigte van verskeie aspekte.

2.3.3.2 Teoretiese perspektiewe ten opsigte van egskedings

Die noodsaaklikheid daarvan dat korrekte navorsingsmetodes gebruik moet word om die impak van egskedings op kinders te bepaal, word geïllustreer in die werk van Emery, Waldron, Kitzmann en Aaron (1999). Hulle navorsing het gesentreer rondom gedragsprobleme by kinders. Volgens hulle bevindings word daar te goue 'n liniêre verband getrek tussen egskedings en gedragsprobleme by kinders wat betrokke is by egskedingsgedinge. Hierdie probleem word ook deur Pryor en Rodgers (2001) aangetoon, as hulle daarop wys dat navorsingsresultate te maklik veralgemeen word na verskillende populasies, sonder om die unieke aard en samestelling van die spesifieke populasie in

ag te neem. Dit is dus noodsaaklik dat navorsingsresultate krities beskou moet word na aanleiding van die spesifieke komponent wat ondersoek word, sowel as die wyse waarop veranderlikes in die navorsing geselekteer word.

2.3.3.3 'n Meta-analitiese benadering tot die impak van egskeiding op die kind

As gevolg van 'n baie groot getal navorsingsresultate oor die impak van egskeiding op kinders het navorsers gepoog om deur middel van statistiese meta-analises 'n sintese van al die resultate te verkry. Verskeie pogings is aangewend om die meta-analitiese modelle saam te stel. Van die vroegste navorsing wat aangeteken is, is dié van Kalter, Kloner, Schreier en Okla (1989). Hierdie modelle het ten doel om navorsing ten opsigte van die impak van egskeiding op die kind te rig op die areas wat deur statistiese verwerkings as die belangrikste beskou word. Van hierdie modelle gaan vervolgens aangedui word:

- Die modelle van Hetherington en Kelly (2002), Hetherington, Bridges en Insabella (1998) en Amato en Keith (1991) toon die volgende komponente aan:
 - individuele kwesbaarheid en risiko van die ouer;
 - gesinsamestelling;
 - stres, waaronder sosio-ekonomiese verandering/kwesbaarheid ingesluit word;
 - ouers se spanning en
 - verbreking/versteuring van gesinsprosesse.

- Whiteside en Becker (2000) toon aan dat drie komponente belangrik is, naamlik:
 - faktore wat voor die egskeiding geheers het;
 - veranderlikes ten opsigte van die vaderfiguur (wat sy postegskeidingskontak insluit);
 - veranderlikes rondom die moederfiguur en
 - kontak tussen die ouers.

- In 'n analise van verskillende faktore wat kinders se aanpassing ná die egskeiding bepaal, bevind Amato (1993a) dat die volgende faktore deur literatuur geïdentifiseer word, naamlik:
 - verlies van ouers;
 - aanpassing van ouers na egskeiding;
 - hantering van konflik deur ouers;
 - ekonomiese oorlewing en
 - lewenstressors van die kind.

- Amato (1993b) toon verder aan dat die hantering van konflik deur die ouers die grootste impak op die kind het (vergelyk in hierdie verband Kline, Johnston en Tschan (1991) wat 'n soortgelyke standpunt handhaaf). Hy is van mening dat die kind se aanpassing na die egskeiding deur twee sake bepaal sal word, naamlik:
 - hulpbronne tot die kind se beskikking, byvoorbeeld ondersteuning deur die ouers (emosioneel, prakties, begeleiding en rolmodellering), asook die ouer se toegang tot sosio-ekonomiese bronne en
 - die hantering van stressore deur die kind.

Amato (1994) verduidelik hierdie standpunt verder deur aan te toon dat die psilogiese gesondheid van die kind beïnvloed word deur sekere faktore, naamlik die afwesigheid van 'n ouerfiguur, die aanpassing van ouers by beheer en toesig en toegangsmaatreëls, die ouers se ouerskapsvaardighede en die hantering van konflik en sosio-ekonomiese faktore.

- Pedro-Carroll (2001) verwys na die volgende veranderlikes wat 'n rol speel in die kind se hantering van egskeiding, naamlik:
 - hoë vlakke van konflik tussen ouers (veral met verwysing na verbale aggressie, onvoltooide konflik en konflik oor kinderverwante sake);

- o funksionering van ouers en hulle psigologiese gesondheid (wat as een van die beste voorspellers van die kind se gesonde funksionering gesien word);
- o 'n stabiele, ondersteunende ouer-kindverhouding;
- o vaders wat toegang het;
- o kinders se gesondheid en
- o ondersteuning deur uitgebreide familieledede (soos grootouers), vriende en onderwysers.

Die voordeel van die meta-analitiese navorsing lê juis daarin dat navorsingsresultate saamgegroepeer is in oorkoepelende temas. Dit het daartoe gelei dat resultate georden is. Uiteraard kan resultate nou ook met mekaar vergelyk word.

2.3.3.4 Samevatting

Amato (1994, p.144) se opmerking kan as samevatting gebruik word: "To understand how divorce affects children, it is necessary to assess how divorce changes the total configuration of resources and stressors in children's lives."

Navorsing ten opsigte van bogenoemde meta-analises toon aan dat vier konstrunkte, naamlik die selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale ondersteuning en gedrag waardevolle fokuspunte kan wees in die ondersoek na die impak van egskedding op die kind in sy middelkinderjare.

Dit blyk verder dat daar 'n noue verband bestaan tussen die wyses waarop ouers/primêre versorgingsfigure en kinders die gevolge van egskedding hanteer. Die impak van egskedding op die ouer is in die meta-analises geïdentifiseer as een van die belangrikste aspekte wat die kind se funksionering kan beïnvloed. Die kritiek van Van Rensburg (2001) ten opsigte van Hetherington *et al.* (1998), asook Amato en Keith (1991) oor die beperkings van gemelde verklaringsmodelle, is hier van toepassing. Omdat modelle geneig is om faktore oorkoepelend te beskryf bestaan die risiko dat nie alle gevolge van egskedding vir die kind beskryf word nie. Laasgenoemde kan moontlik te wyte wees aan die neiging om die impak van egskedding binne die raamwerk van

patologie te sien en nie binne die raamwerk van *psigologiese funksionering* nie. Gevolglik kan veranderlikes wat belangrik is vir die kind, soos die impak op skool-funksionering, verhuising of verlore kontak met grootouers dalk misgekyk word. Om Van Rensburg (2001) se standpunt te verreken, sal ondersoek ingestel word na die funksionering van die kind in sy middelkinderjare na aanleiding van die volgende faktore:

- die impak van egskeiding op die kind en
- die impak van egskeiding op die ouer.

Vervolgens sal die impak van egskeiding op die kind bespreek word na aanleiding van die vier geïdentifiseerde komponente. Tydens die bespreking hiervan sal die wyse aangedui word waarop dit die kind se funksionering beïnvloed. In hoofstuk 3 sal die impak van egskeiding op die ouer aandag geniet.

2.4 Komponente van psigologiese funksionering van die kind in sy middelkinderjare

2.4.1 Inleiding

Op verskeie plekke in hierdie navorsing is reeds aangedui dat die impak van egskeiding moeilik los te maak is van die volledige funksionering van die kind. Alle aspekte van funksionering tydens die huwelik, sowel as die wyse waarop die huwelik ontbind word, kan 'n rol speel in die manier waarop die kind die egskeiding ervaar. Wallerstein (1983) verleen verdere ondersteuning aan hierdie standpunt wanneer sy meld dat daar ses psigologiese prosesse is wat die kind moet hanteer in die verwerking van egskeiding, naamlik:

- erkenning van die realiteit van die egskeiding;
- distansiëring van ouerlike konflik/stres en die terugkeer na eie gewoontes en werksmetodes;
- hantering van die verlieservaring;

- hantering van woede en selfblamering;
- aanvaarding van die permanentheid van die verlies en
- ontwikkeling van realistiese hoop met verwysing na verhoudings.

Verskeie publikasies toon die waarde van longitudinale studies aan (Wallerstein, 1985; Wallerstein, 1984; Francke, 1983; Wallerstein & Kelley, 1980, 1977 & 1976). In hierdie studies word die effek van egskeiding ondersoek na aanleiding van die kind se progressiewe ontwikkeling vanaf kleuter tot adolessent. Hierdie benadering sluit aan by dié wat deur ontwikkelingsielkundiges aangedui is (Erikson, 1965). Skrywers soos Pagani *et al.* (1997), sowel as Japel *et al.* (1999) het aangedui dat die impak van egskeiding verreken moet word teen die agtergrond van hierdie ontwikkelingsbenadering. Ouderdom is 'n belangrike veranderlike in die ondersoek na die impak van egskeiding. Kalter en Rembar (1981) toon reeds aan dat die spesifieke ouderdom, sowel as pre-egskeidingsgebeure 'n baie belangrike bepaler van die impak op die kind sal wees.

Die akkumulatiewe effek van die ontwikkelingsfases voor die middelkinderjare kan dus ook 'n belangrike bydraende faktor wees tot die kind se hantering van die egskeiding. In hierdie opsig verwys Japel *et al.* (1999) na ontwikkelingskwesbaarhede (*developmental vulnerabilities*) wat 'n geweldige impak op die kind se verdere ontwikkeling kan hê. Ontwikkelingstake wat die kind in sy middelkinderjare moet hanteer, soos skeiding/individueasie, hantering van aggressie, en die vasstelling van 'n geslagsrolidentiteit kan beïnvloed word deur egskeiding.

Aan die ander kant meld Sheets *et al.* (1996) dat, soos wat die kind ouer word en die aanvangsvlakke van adolessensie betree, daar by hom groter begrip vir die ouer ontstaan. Vanweë die feit dat die ouer kind in terme van sy ontwikkeling verdere ryping ondergaan het, sal hy in 'n groter mate daartoe in staat wees om tussen gebeure te differensieer.

Die ontwikkelingsbenadering van Erikson (1965) het veral erkenning verkry na aanleiding van die agt fases wat hy voorstel. Hiervolgens het elke ontwikkelingsfase 'n sekere lewenseis wat hanteer moet word en wat aanleiding gee tot die verkryging van 'n

spesifieke eienskap indien dit suksesvol hanteer word. Dit word in die volgende tabel aangetoon:

Ontwikkelingseis	Eienskap
Basiese vertrouwe versus basiese wantroue	Dryfkrag en hoop
Outonomieit versus skaamte en twyfel	Selfbeheer en wilskrag
Inisiatief versus skuld	Rigting en doel
Arbeidsaamheid versus minderwaardigheid	Metodiek en bevoegdheid
Identiteit versus rolverwarring	Metode en bevoegdheid
Intimiteit versus isolasie	Affiliasie en liefde
Vrugbaarheid versus stagnasie	Voortbrenging en versorging
Ego-integriteit versus moedeloosheid	Selfverloëning en wysheid

Erikson (1965) dui die middelkinderjare aan as die fase waarin die kind die uitdaging van arbeidsaamheid versus minderwaardigheid moet hanteer. Wat verder belangrik is, is die feit dat die ontwikkelingsfases progressief op mekaar voortbou. Indien dit gebeur dat die kind een fase se uitdagings nie suksesvol hanteer nie, kan dit ontwikkeling in die volgende lewensfase aansienlik belemmer. Die kind se belewenis van arbeidsaamheid geskied binne die konteks van die skool, wat die eerste sosiale struktuur is wat die kind buite die gesin leer ken. Erikson (1968) noem dat die gevaar van hierdie fase is dat die kind vervreemd voel van homself en die take wat hy moet verrig. Gevolglik kan hy na die vorige fase terugkeer en byvoorbeeld weer moeder-geheg raak of infantiele gedrag toon. Hierdie gedrag kan 'n gevoel van skuld en minderwaardigheid by hom veroorsaak. Onopgeloste lewenskrisisse en -eise (soos die impak van egskeiding) kan die kind in hierdie fase skaad. Die suksesvolle bemeestering van hierdie fase is veral belangrik vir die uitdaging van die volgende fase, naamlik die hantering van identiteit versus rolverwarring (Berk 2004; Santrock, 2003).

Erikson se navorsing moet verder in samehang met die werk van Piaget oor sosiaal kognitiewe ontwikkeling gelees word. Piaget bevind dat die kind sosiale skemas saamstel van sy sosiale ervarings. Soos wat die kind ouer word, word sy sosiale skemas meer kompleks. Die kind vorder deur die verskillende fases deur middel van 'n proses wat Piaget beskryf as kognitiewe disekwilibrium. Nuwe geleenthede veroorsaak dat die kind sy sosiale skemas moet ondersoek en aanpas. Piaget (Berk, 2004; Santrock, 2003; Perry & Bussey, 1984) onderskei tussen die volgende fases, naamlik:

- Die sensomotoriese fase (eerste twee jaar), wanneer die kind ingestel is daarop om bekende persone te identifiseer en voorwerppermanensie aan te leer.
- Pre-operasionele fase (twee tot sewe jaar), wanneer die kind basiese reëls kan maak wat hom help om sy sosiale wêreld te verduidelik. Sy denke is ingestel op sentralisasie, wat beteken dat daar op 'n enkele aspek gefokus word.
- Konkreet-operasionele fase (sewe tot ongeveer elf jaar), wanneer kinders onderliggende en abstrakte aspekte van hulle lewens kan begin verstaan, byvoorbeeld geslagskonstantheid. Egosentriese gedrag verskuif na die agtergrond en hulle waardeer nou ander persone se insette. Hulle sosiale skemas is egter beperk tot die mense wat hulle ken.

Die kind se kognitiewe vermoë is so gevestig dat hy kan verstaan dat die egskeidingsproses permanent is. Hoewel hy nie alle onderliggende prosesse konseptueel kan beskryf nie, kan hy dit binne sy kognitiewe verwysingsraamwerk inpas. Sy vrae sal meer sentreer rondom sy eie toekoms, byvoorbeeld: "Wat gaan met my gebeur?" (Bryant-Mole, 1992).

Verder is die kind in sy middelkinderjare intens bewus van sy emosies en kan hy dit alleen hanteer binne die beperkings van sy emosionele ontwikkeling (Berk, 2004). So kan hy byvoorbeeld nie noodwendig fyn genuanseerde emosies toon nie, maar net woede as hy ongelukkig voel. Sy woede kan byvoorbeeld gerig word op die moeder of die vader, of beide. Baie keer is woede gerig op die ouer wat die kind dink die egskeiding veroorsaak het. Verder sal die kind ook poog om sy pyn weg te steek vir die buite-wêreld. Kinders rapporteer ook gevoelens van skaamte oor die egskeiding en die breuk in hulle gesin, asook skaamte vir hulle ouers en hulle gedrag (Wallerstein & Kelly, 1976).

'n Verdere belangrike aspek is dat kinders in hulle middelkinderjare oor 'n duidelike swart-wit denke beskik. Daarom het hulle probleme om 'n onderskeid te tref ten opsigte van al die verskillende etiese faktore wat by egskeiding ter sprake kan kom. Daarbenevens het hulle probleme om hulle etiese keuses in verband te bring met beide hulle ouerfigure. Die kind kan ook gebruik maak van selfprojeksie ten opsigte van sy bydrae

tot die egskeiding ("Dis my skuld dat hulle skei"). Ouers kan tot hierdie selfgesprek bydra deur die *blaming game* te speel (Ludbrook & Porteous, 1993). Met die uiteindelijke egskeiding kan kinders hulself bevraagteken met vrae soos: "Is ek nie goed genoeg nie?" of: "Sal alles regkom as ek ekstra goed is?" (Bryant-Mole, 1992; Steyn, 1989). Kinders kan bewus wees van die feit dat van die huwelikskonflik oor kinderopvoeding gaan en kan daarom voel dat hulle bydra tot die egskeiding (Van Loggenberg & Roets, 1993). Ouers se keuses kan ook die kind in 'n geloofwaardigheidskrisis dompel deurdat hulle vir die kind rolmodelle is wat vir hulle vertel wat om te doen, maar self verkeerd optree (Wallerstein & Kelly, 1976). Dit kan ook gebeur dat kinders in hulle godsdiensbelewenis onseker is oor 'n God wat al hierdie dinge toelaat. Hulle raak onseker wanneer hulle gebede om harmonie en versoening nie verhoor word nie, maar die egskeiding wel voortgaan (Van Rensburg, 2001).

2.4.2 Die impak van egskeiding op die intrapsigiese funksionering van die kind

Die impak van die egskeidingsproses behels die gevolge van die pre- en peri-egskeidingsprosesse (2.4.2.1), 'n skoktoestand (2.4.2.2), 'n aanvanklike proses van ontkenning (2.4.2.3), 'n belewenis van intense woede (2.4.2.4), die belewenis van episodes van depressiwiteit of 'n diagnoseerbare depressie en selfmoord (2.4.2.5), verlieservaring (2.4.2.6), vrees of angs (2.4.2.7) en hoopvolheid (2.4.2.8). Elkeen van hierdie impakte word in die volgende afdelings bespreek.

2.4.2.1 Die impak van pre- en peri-egskeidingsprosesse

Die impak van pre- en peri-egskeidingsprosesse word grootliks gedikteer deur die hantering van konflik deur die ouers en kinders. Hierdie veranderlike het telkens in die meta-analises van Amato (2001), Hetherington *et al.* (1998), Amato (1994), Amato en Keith (1991) voorgekom as een van die sleutelaspekte wat verdere aanpassing bepaal. Waar daar min konflik, woede en aggressie is en waar daar op 'n aanvaarbare wyse 'n ooreenkoms gesluit word ten opsigte van kinderversorging, is die impak van egskeiding vir die kinders meer hanteerbaar. Dit verander egter wanneer daar voortdurende konflik en dispute is.

'n Verdere veranderlike ten opsigte van kinders se hantering van egskeiding is die wyse waarop hulle in kennis gestel is of bewus geword het daarvan dat hulle ouers gaan skei. Waar ouers die inligting van die kinders weerhou, of dit nie op 'n geskikte wyse aan die kinders oordra nie, is die impak meer traumaties. Verder wys verskeie skrywers daarop dat daar 'n ooreenstemming is tussen kinders se verwerking van egskeiding en van dood (Parker, 1996; Van der Merwe, 1994; Everett & Volgy, 1991; Wallerstein & Blakeslee, 1989; Van Wyk & La Cock 1988; Salk, 1978; Wallerstein & Kelly, 1977). Hierdie ooreenstemming van prosesse het aanvanklike navorsing oor die impak van egskeiding by kinders gestrem, deurdar nie genoegsaam onderskei is tussen egskeidings- en sterfteprosesse nie. Daar is byvoorbeeld nie duidelike onderskeid getref tussen verskillende samestellings van enkelouergesinne nie (Shaw, 1991), terwyl daar ook duidelike verskille waarneembaar is tussen die impak van sterwensgebeure en egskeiding (Pryor & Rodgers, 2001; Kaslow & Schwartz, 1987). Een van die belangrikste verskille tussen die verlies deur dood en verlies deur egskeiding is dat die langtermynkonsekwensies by eersgenoemde nie so groot (en varieerbaar) is soos by die egskeidingsproses nie. Verder is die dood van 'n ouer vir 'n kind meer begryplik as wat 'n egskeiding is. Daar moet onderskei word tussen hartseer as deel van 'n normale rouproses en depressie (Van Rensburg, 2001). Die rouproses moet hanteer word ten einde aanpassing by die kind te bevorder (Oppawsky, 1991; Wallerstein & Kelly, 1977). In hulle hantering van die verlieservaring deur die kind, bespreek outeurs soos Parker (1996), Steyn (1989) en Van Loggerenberg en Roets (1993) fases wat gebaseer is op Kübler-Ross (1969) se rouproses.

2.4.2.2 'n Skoktoestand

Etlke veranderlikes kan die impak van 'n aanvanklike skoktoestand by die kind bepaal. Die impak van konflik en huweliksgeweld kan byvoorbeeld vir die kind traumaties wees (Van Loggerenberg & Roets, 1993). Verder kan die juridiese proses waarvolgens beslissings geneem word oor beheer en toesig en toegang ook sy tol eis. Dit is egter nie net hierdie aspek wat die kind kan skok nie. Daar is bevind dat die wyse en tydstip waarop kinders in kennis gestel word van die egskeiding traumatiese gevolge vir hulle kan hê. So kan dit gebeur dat die kind *die laaste een is wat weet* van die egskeiding. Waar hy voorheen sy lewe rondom die sekuriteit van gesinsbeginsels gebou het, word

dit hom skielik ontnem. Hierdie impak kan lei tot 'n aanvanklike tydperk van verwardheid en onsekerheid (Dreman & Ronen-Ellav, 1997).

2.4.2.3 'n Aanvanklike proses van ontkenning

Steyn (1989) wys daarop dat alhoewel die kind op kognitiewe vlak van die egskeidingsproses bewus mag wees, hy dit emosioneel nie kan verwerk nie en gevolglik die werklikheid daarvan sal ontken. Hierdie benadering kan ook vanweë 'n sosialiseringrede wees, naamlik dat hy enersyds skaam voel dat sy maats sal hoor dat sy ouers gaan skei, en andersyds vrees hy dat sy portuurgroep hom gaan verwerp (Van Loggerenberg & Roets, 1993). Ontkenning van die proses kan egter ook te wyte wees daaraan dat die kind nie ingelig is oor die gebeure nie. Ouers is so betrokke in die egskeidingsproses dat hulle nie hulle kinders dadelik daarvan in kennis stel nie. Gevolglik kan 'n kind se spontane reaksie op die vraag "Hoe gaan dit by die huis?" tydens 'n kuier by grootouers/familie wees: "Ek weet nie." Andersyds sal die kind 'n interpretasie van gebeure gee wat nie noodwendig werklikheidsgetrou is nie. Afhange van sy ontwikkelingsfase sal die kind gebruik maak van byvoorbeeld fantasering om sy gebrekkige kennis te hanteer, of om homself te beskerm teen die pyn van die egskeiding. Wallerstein en Kelly (1980) toon aan dat een van die aanvangsfases van hulp aan die kind juis is om hom te help om die werklikheid van die proses te erken.

2.4.2.4 'n Belevenis van intense woede

Daar kan aangetoon word dat die enkelouer dikwels die slagoffer word van die kind se woede-uitbarstings in sy hantering van die inligting oor sy ouers se konflik en uiteindelijke skeiding (Greif, 1997; Oppawsky, 1991). Hierdie ouer is teenwoordig en beskikbaar en word die objek van die mislukte huwelik. Woede kan dan die vaartuig word waarmee die kind uitdrukking gee aan sy eie hulpeloosheid en magteloosheid om die inligting vir homself te bestuur (Fischer, 1999). Hy is vasgevang in 'n proses wat hy nie wil hê nie en waar andere vir hom besluit. Aggressie en ongehoorsaamheid is ook gevind by kinders wat besig is om hulle woede te verwerk. In hulle aggressie kan die kinders die wyse modelleer waarop die ouers hulle aggressie hanteer (Greif, 1997; Van Loggerenberg & Roets, 1993).

Hoewel Cronje (1997) bevind dat 6-8-jarige seuns die aggressie meer teen die moeder rig, kan dit moontlik toegeskryf word aan die feit dat die moeder meer gereeld die be-
heer-en-toesigouer is en daarom die ouer wat fisiek beskikbaar is. Dit is ook moontlik
dat moeders in hulle versorgingsgesindheid meer akkomoderend as vaders is ten
opsigte van negatiewe gevoelens wat deur kinders uitgespreek word. Volgens Cronje
(1997) sal die kind nie sy woede teenoor die vader toon nie vanweë vrees vir verwer-
ping. Verder kan verwag word dat voortgesette ouer- en gesinskonflik (sien afdeling
4.5.1) 'n kind se belewenis van woede/aggressie langer sal laat duur.

Fischer (1999) is van mening dat die kind die ouers se egskeiding as *verraad* teenoor
hom kan beleef. Gevolglik kan hy aan die een kant met bitterheid teenoor die ouers
reageer, maar aan die ander kant gevoelens van skaamte en verleentheid binne sy
portuurgroep ervaar oor sy ouers se gedrag. Hierdie woede kan ook te wyte wees aan
die werklikheid daarvan dat die egskeidingsgebeure kardinale veranderings in die kind
se lewe ingelui het ten opsigte van die gereeldheid van kontak met beide ouers. Met
die vertrek van een ouer moet die ander ouer finansiële verantwoordelikhede aanvaar,
wat gewoonlik meer werk impliseer. Die kind verloor dus nie net kontak met een ouer
nie, maar dit is moontlik dat kontak met beide ouers minder word.

Navorsing dui aan dat 'n kind 'n keuse sal maak oor wie die *skuldige* party is in terme
van die egskeidingsgeding en dan sy woede op daardie ouer rig (Van Rensburg, 2001;
Francke, 1983). Wanneer dít gebeur, hou dit verdere probleme vir die kind in, naamlik
om 'n lojaliteitskonflik te verwerk.

2.4.2.5 Die belewenis van depressiwiteitsepisodes/'n diagnoseerbare depres- sie en selfmoord

Wallerstein en Kelly (1980) bevind dat die kind tussen ses en agt jaar die meeste deur
depressiewe ervarings geraak word. Dit kan verband hou met hulle spesifieke ontwik-
kelingstadia, soos byvoorbeeld hulle vermoë ten opsigte van voorwerppermanensie
(Erikson, 1965). Hulle is in staat om hulle ouers as permanente figure te identifiseer en
is bewus van die omvang van die verlies. Die belewenis van verdriet kan egter om véél

meer as net die verlies van een ouerfiguur gaan. Die pre- en peri-egskeidingsgebeure en die wyse waarop hulle as kinders daarin betrokke was, kan 'n bydraende faktor in die kind se verlieservaring wees (Kalter, 1989).

Hoewel verlies van 'n ouerfiguur sekerlik die belangrikste aspek is wat die hartseer veroorsaak, meld Van Loggerenberg en Roets (1993) dat die hartseer ook gevoed kan word deur die relatiewe onsekerheid waarin die kind verkeer ten opsigte van bakens/ ankers wat vir hom sekuriteit verskaf het. So kan die hartseer nie net noodwendig gaan oor die verlies van 'n ouer nie, maar ook oor die onsekerheid van die liefde van die afwesige ouer. Steyn (1989) meld tereg dat die kind in sy onsekerheid ook kan vra: "As een ouer die huis verlaat, wat is die kans dat die ander een dit ook kan doen?" Hierdie hartseer kan verder vergroot indien die kind betrokke gemaak word in juridiese keuses tussen die twee ouerfigure. Inligting oor die redes van die egskediding wat nou eers aan hulle bekend word (veral vanweë egpare se dislojaliteit teenoor mekaar) en onsekerheid oor die besoekreëlings van 'n ouer is verdere bydraende faktore tot die kind se gevoelens van hartseer (Van Loggerenberg & Roets, 1993). In die navorsing van Peterson en Zill (1986) het seuns die hoogste tellings aangeteken op die depressiesubskaal waar die moeder die enkelouer was. Waar seuns by die vader as die beheer-en-toesigouer woon, was hulle depressietellings min of meer dieselfde as by dié van kinders in 'n intakte gesin. Kinders kan hulself ook verwyt vir die konflik tussen die ouers en depressief voel oor hulle aandeel (Amato, 1993a).

Hoewel dit uiteraard die ekstreme sy van psigiese gesondheid is, word in die literatuur ook vergelykings getref ten opsigte van selfmoordsyfers van kinders uit egskedidingsgesinne in vergelyking met dié uit intakte gesinne. Omdat van die navorsing op klein steekproewe berus, kan slegs aanduidings van die omvang van die voorkoms verkry word, terwyl verdere navorsing noodsaaklik is. Gould, Shaffer, Fisher en Garfinkel (1998) toon aan dat stygende selfmoordstatistiek van kinders en adolessente, asook stygende egskedidingsyfers nie genoegsaam ondersoek is nie. Hy bevind verder dat die volgende aspekte 'n rol gespeel het by kinderselfmoordgevalle:

- 'n verandering in die samestelling van die kerngesin;
- waar kinders nie binne 'n intakte gesin grootgeword het nie en
- depressie (wat aan egskeiding verwant is).

Laasgenoemde kan 'n kwesbare kind se selfmoordrisiko asook sy kwesbaarheid vir psigopatologie verhoog.

Weitoft, Hjern, Haglund en Rosén (2003) toon in hulle studie belangrike aspekte van kinders in enkelouergesinne in Swede aan. Hoewel daar ten opsigte van die enkelouergesinne nie onderskei word tussen tipes van ouerafwesigheid (geskei of dood) nie, aanvaar hulle dat die oorgrote meerderheid uit egskeidingsgesinne kom. Die grootte van die steekproef (65 000 kinders) en die aard van die statistiese analise is indrukwekkend. Daarvolgens is die risiko van kinders in enkelouergesinne in Europa ondergeëvalueer. Hulle bevind byvoorbeeld dat in enkelouergesinne:

- die risiko van selfmoord by seuns twee keer hoër is;
- psigiatriese versteurings by kinders twee keer hoër is (in die steekproef het *seuns* ook 'n hoër risiko vir psigiatriese versteurings, dwelmverwante siektes en 'n mortaliteitsrisiko as dogters gehad) en
- dat daar 'n twee keer hoër waarskynlikheid van alkoholverwante probleme, en 'n vier keer groter waarskynlikheid van dwelmmiddelmisbruik bestaan.

2.4.2.6 Verlieservaring

Kinders beleef moontlik 'n veel dieper emosie as verlies, naamlik verwerping – ten regte of ten onregte (Fischer, 1999; Lamb, Sternberg & Thompson, 1997). Hierdie gevoelens van verwerping kan intensiveer indien die ouer skei omdat hy 'n verhouding met iemand anders aangeknoop het wat ook kinders het. Gevoelens dat “ons nie meer goed genoeg is nie” kan baie moeilik verwerk word. Waar daar doelbewuste, ekstreme verwerping van die kind deur die ouer plaasvind, word dit uiteraard meer traumaties ervaar (Francke, 1983).

Dit moet egter ook in gedagte gehou word dat die kind nie net met die verlies van 'n ouer gekonfronteer word nie, maar dat die verlies op alle terreine van sy lewe kan voorkom, afhangende van wat die skikkingsooreenkoms tussen die ouers bepaal. In hierdie opsig gaan die verlies ook oor aspekte soos sekuriteit, 'n huis, omgewing, skool, vriende en soms ook grootouers (Van Staden, 1991/2).

2.4.2.7 Vrees/Angs

Die jonger kind in sy middelkinderjare kan vanweë etlike redes met vrees reageer op die egskeidingsgebeure. Omdat hy sy primêre versorgers assosieer met 'n sekuriteits-belewenis, kan die verdwyning van een figuur hierdie belewenis van sekuriteit in duie laat stort. Wanneer dit gepaard gaan met die verlies van 'n bekende omgewing, skool, maats, sportspanne en sosiale betrokkenheid word die vreeservaring vir die kind net soveel groter (Francke, 1983). Indien dit gebeur, kan skeidingsangs (Van Loggerenberg & Roets, 1993) weer sy verskyning maak. Die ervaring van vrees kan ook voortspruit uit die volgende (Van Loggerenberg & Roets, 1993; Steyn, 1989):

- Die teenwoordigheid van 'n derde volwasse persoon met wie daar op een of ander wyse gebind moet word.
- Moontlike indoktrinasie deur die een ouer oor besoeke aan sy ander ouer wat getroud is en die stiefouer.
- 'n Onseker toekoms waar ankers wat stabiliteit verskaf het skielik nie meer daar is nie.
- Hantering van konflik in die huis voor die egskeiding.
- Besoeke aan die ouer wat toegang het. 'n Kind word uit sy normale ritme geneem en 'n nuwe ritme word neergelê waarin hy vir sekere naweke *uit 'n tas* moet lewe – wat tiperend word van sy mobiliteit (in stede van stabiliteit).
- Die nodigheid om keuses te maak waar die keuse van die kind in effek bots met die belange van een (of beide) van die ouers. 'n Voorbeeld is dat die kind nie meer noodwendig kan kies om op 'n Vrydagmiddag saam met sy maats 'n roomys te gaan eet nie, maar met sy tassie gereed moet staan vir sy kuier by die ander ouer (terwyl roomys eintlik lekkerder sou gewees het). Hy kan dit egter nie teenoor die ouer

erken nie uit vrees dat dit as keuse teen die ouer beskou sal word.

- Vrees dat hy die liefde van die ouer "verloor" het.

Pagani *et al.* (1997) bevind meer simptome van angs by 12-jarige kinders wie se ouers geskei het (op ouderdom ses tot agt) as by die kontrolegroep. In hierdie artikel word ook daarna verwys dat die oorsprong van die angstigtheid by kinders nie noodwendig geïdentifiseer kan word nie. Die angstigtheid kan moontlik ook saamhang met psigo-sosiale (en psigoseksuele) ontwikkeling by die kind ten opsigte van sy portuurgroep. Soortgelyke bevindings word ook deur Rotenburg, Kim en Herman-Stahl (1998) gerapporteer, waar 'n verband tussen angstigtheid, aggressie en sielkundige wanaanpassing by kinders uit egskeidingsgesinne aangetoon word.

2.4.2.8 Hoopvolheid

In samehang met 'n aanvanklike proses van ontkenning meen Van Rensburg (2001) dat daar by die kind 'n verlange/hoop op herstel is. Daarom kan fantasieë oor versoening/hertroue/herstel van die huisgesin voorkom. In hierdie proses kan dit gebeur dat die kind(ers) aktief kan beplan om so 'n versoening te bewerkstellig. Hierdie hoop op herstel speel veral 'n rol in die pre- en peri-egskeidingstoestand, waar die kans op moontlike herstel teoreties ook deur die ouers nagejaag kan word. Waar die kinders bewus is van pogings wat die ouer(s) aanwend tot versoening, kan dit hierdie hoop by hulle verhoog. Selfs wanneer die egskeiding afgehandel is, kan hierdie toekomstige hoop by die kind voortbestaan (Francke, 1983). Dit kan ook gepaardgaan met aktiewe pogings om versoening te bewerkstellig. Indien daar dan by die ouers ook voortdurende pogings tot versoening plaasvind, kan dit die hoop laat eskaleer, of valse verwagtings by die kind daarstel.

2.4.3 Die impak van postegskeidingsprosesse

In opvolgstudies wat Peterson en Zill (1986) en Wallerstein (1984) gedoen het oor egskeiding, is bevind dat kinders steeds in latere jare die impak daarvan ervaar. Van die kinders in Wallerstein (1984) se steekproef was 'n derde nog ernstig versteur in

hulle lewenspatroon en het nog 'n derde steeds sielkundige probleme na vyf jaar gehad.

2.4.3.1 Geslagsverskille

Etlike vroeëre navorsingsresultate het daarop gedui dat seuns die impak van egskeiding meer onmiddellik ervaar (Hetherington *et al.*, 1998; Amato, 1994; Peterson & Zill, 1986).

In sy studie toon Fischer (1999) aan dat beide geslag en ouderdom by kinders belangrike veranderlikes is. Volgens Fischer hanteer seuns egskeiding moeiliker en toon hulle meer aggressie as dogters.

As verklaring is aangedui dat ouers meer geneig was om in die teenwoordigheid van seuns hulle konflik teenoor mekaar te wys. Seuns was ook vir langer tydperke teenwoordig in die konfliksituasies tussen die volwassenes as dogters. Peterson en Zill (1986) bevind byvoorbeeld dat gedrag by seuns na egskeiding ondergekontroleerd is en by dogters oorgekontroleerd. By seuns wat 'n goeie verhouding met slegs hulle vaders het is hoër tellings van impulsiewe en hiperaktiewe gedrag gevind, en by dogters wat 'n goeie verhouding met slegs hulle vaders het is aanduidings van antisosiale en impulsiewe/hiperaktiewe gedrag gevind. In 'n studie van Japel *et al.* (1999) is dogters uit egskeidingsgesinne vergelyk met dogters uit intakte gesinne. Daar is bevind dat dogters van ses tot nege jaar oud (wie se ouers geskei het toe hulle kleuters was) op statisties beduidende vlak meer steurende gedrag toon waar die moeder beheer en toesig gehad het. Eksternaliserende gedrag, soos die toon van aggressie en angstigheid, het ook beduidend verskil.

Dit is wel opmerklik dat in die meta-analises van Amato (2001), Hetherington *et al.* (1998), Amato (1994) en Amato en Keith (1991) die geslagsverskil nie so sterk voorgekom het nie. Die genoemde meta-analises kon net bevind dat aanduidings bestaan dat seuns meer deur egskeiding geaffekteer word as dogters. Een van die verklarings hiervoor is die neiging dat die beheer-en-toesigouer dikwels die moederfiguur is. Dit kan wees dat seuns in terme hiervan 'n moeiliker emosionele aanpassing ondergaan as dogters.

2.4.3.2 Hantering van skuldgevoelens

Kinders kan voel dat hulle verantwoordelik is vir hulle ouers se konflik oor opvoedingspraktyke, en dit kan lei tot skuldgevoelens (Kurtz, 1996). Omdat die kind in sy middelkinderjare meer aangewese is op ouers se leiding, toesig en ondersteuning, is die potensiaal van meningsverskille tussen ouers hieroor baie groot. Kinders kan bewus daarvan wees dat daar oor hulle gestry word en hulle kan hulself blameer vir die konflik en die gepaardgaande egskieding. Francke (1983) wys daarop dat die kind verskeurd is ten opsigte van die hantering van sy eie emosies en die emosies van die twee versorgingsfigure in sy lewe. Verder kan hulle skuldgevoelens ervaar vanweë die feit dat hulle bewus is van negatiewe gevoelens wat hulle teenoor een van die ouers koester. 'n Kind wat kwaad is vir sy pa kan byvoorbeeld skuldig voel oor die negatiewe gevoel wat hy teenoor sy vader beleef. Volgens hulle kognitiewe vlak van ontwikkeling is ouers veronderstel om liefdevolle versorgingsfigure te wees en daarom is die hantering van negatiewe emosies jeens hulle ouers vir hulle baie moeilik om te hanteer. Francke (1983) toon verder aan dat die kind ook skuldgevoelens kan ervaar na aanleiding van die keuses wat hy moet maak ten opsigte van sy ouers. Hierdie aspek kan 'n baie belangrike rol speel indien daar 'n dispuut oor beheer en toesig en toegang is en die kind in regsprosesse betrokke gemaak word ten einde 'n ouer aan te wys as die beheer-en-toesigouer. Fischer (1999) meld tereg dat die kind vasgevang kan word in lojaliteitskonflikte met die gepaardgaande tekens van 'n skuldervaring.

Francke (1983) toon verder aan dat die kind in die laat middelkinderjare meer in staat is daartoe om die onderskeid tussen ouer-kind- en ouer-ouerverhoudings raak te sien. Hulle begin begryp dat konflik nie noodwendig oor hulle gaan nie en onderskei meer ten opsigte van aspekte waarvoor hulle verantwoordelik is, al dan nie.

2.4.3.3 Impak van egskieding op die gesondheid van die kind

In afdeling 3.2.1 sal daar in diepte gekyk word na verbande tussen egskieding en fisieke gesondheid. Navorsing in die psigoneuro-immunologie (PNI), waar die gesondheid van kinders uit intakte gesinne met die gesondheid van kinders uit egskiedings-

gesinne vergelyk word, het bevind dat meer siektes gediagnoseer word by kinders uit egskedingsgesinne (Japel *et al.*, 1999; Van Staden, 1991/2; Wallerstein & Kelly, 1980).

2.4.3.4 Die impak van sosio-ekonomiese gevolge van egskeding op die kind

Die gemelde meta-analises het reeds aangedui dat die impak van egskeding verreken moet word ten opsigte van alle aspekte wat 'n invloed op die kind kan hê. Die siening is veral van toepassing waar dit die finansiële sy van die huwelik raak: "Money becomes a multi-used weapon in divorce." (Francke, 1983, p. 76).

Etlke navorsers beklemtoon die feit dat die kind se funksionering baie nou saamhang met die sosio-ekonomiese omstandighede na die egskeding voltrek is. In die navorsing van Amato (2001), Hetherington *et al.* (1998), Amato (1994) en Amato en Keith (1991) word die sosio-ekonomiese faktore as een van die belangrikste bepalers van die impak van egskeding aangetoon. Die gemelde navorsers is dit eens dat egskeding in die meeste gevalle afwaartse sosio-ekonomiese aanpassing vir die enkelouergesin beteken. In hierdie verband bevind Clarke-Stewart, Vandell, McCartney, Owen en Booth (2000) dat die enkelouermoeder in staat is om in alle aspekte van die kind se behoeftes te voorsien, op voorwaarde dat die finansiële aspek stabiel is. Waar die vaderfiguur saam met die geld uit hulle lewens verdwyn, is dit egter katastrofies. Dit beteken dus dat basiese behoeftes van die kind ter sprake kom. 'n Vergelyking van hierdie inligting met die behoeftehiërargie van Maslow (1954) maak dit duidelik dat hierdie veranderlike verreikende gevolge vir die kind inhou.

Maslow het aangetoon dat daar 'n opeenvolgende hiërargiese patroon van behoeftes bestaan wat in die mens se lewe baie belangrik is. Dit beteken dat die kind byvoorbeeld nie sy selfaktualiseringsbehoefte kan bevredig indien daar nie reeds in die laerorde-behoefte voorsien is nie. Maslow se hiërargie van behoeftes kan soos volg uiteengesit word:

- fisieke en fisiologiese behoeftes (kos, beskutting, pynvoorkoming);
- veiligheid (beskerming teen risiko's en gevaar);

- liefde en verhoudings (ouers, familie, gesin en vriende);
- agtingsbehoefte (respek, vertroue in die opinie van andere, selfvertroue, selfagting en selfaanvaarding) en
- selfaktualisering (ontwikkeling van eie potensiaal en ontdekking van die self).

Sosio-ekonomiese faktore is op die eerste drie vlakke van Maslow se hiërargie, waarvan die fisieke en fisiologiese behoeftes die eerste is. Hiervolgens kan dit begryp word dat die kind wat aspireer na selfaktualisering deur egskeiding benadeel kan word indien die basiese behoeftestruktuur nie aandag kry nie. As gevolg van die finansiële konsekwensies van egskeiding (wat die kostes van regsdinge insluit) kan die lewenspatroon van die enkelouergesin benadeel word (Lamb *et al.*, 1997). Dit is by die sosio-ekonomiese impak van egskeiding wat die noodsaaklikheid van 'n duidelike en presiese skikkingsooreenkoms tussen die partye baie belangrik is. Navorsing het aangedui dat die vader met besoekregte die meer stabiele, ekonomiese sekuriteitspersoon is. Daar is egter ook bevind dat sy finansiële ondersteuning afneem ná die egskeiding (Seltzer, 1991; Teachman, 1991). Waar hy twee gesinne het om te onderhou, sal daar ook ten gunste van die "nuwe" gesin gekies word (Teachman, 1991). Dit is ook so dat betaling van onderhoud maar een aspek van finansiële sekuriteit is. Lamb *et al.* (1997) en Thompson (1994) beveel aan dat bevredigende inkomstereëlings vir ouers en hulle kinders nie net onderhoud behels nie, maar ook vir mediese onkoste, voeding, behuising en buitemuurse aktiwiteite voorsiening moet maak. Amato (1993a) wys daarop dat dit nie noodwendig net die besoeke van die vader is wat van kardinale belang is in die kinders se ontwikkeling nie, maar ook sy voortgesette finansiële ondersteuning. Waar vaders hulle verantwoordelikhede nakom, is hoër akademiese prestasie bevind.

'n Klage van besoekende vaders is dat dispute oor sosio-ekonomiese faktore dikwels as afpersingsmiddel ten opsigte van toegangsregte deur die moeders gebruik word. Gevolglik ontvang die vader die boodskap dat alleenlik sy geldelike betrokkenheid belangrik is, terwyl hy as persoon geamputeer word. Die moeder kan ook moontlik vir die kinders valse inligting gee oor die werklike vlak van materiële ondersteuning, om sodoende die kinders van die vader te vervreem. Waar besoekende vaders betrokke

voel/gemaak word by hulle kinders, besluite oor kinders deel en konflik tussen die geskeide partye oor kinders min is, is vaders meer bereid tot kontak met en ondersteuning van hulle kinders (Hetherington & Stanley-Hagan, 1999). Dit is juis daarom nodig dat die omskrywing van die besoekende ouer se regte en betrokkenheid tydens die egskeiding volledig uitgeklaar word (Burnett, 1996; Thompson, 1994). So word byvoorbeeld aanbeveel dat die *psigososiale welstand* (*psychosocial wellbeing*) van die kinders ook reëlinsluit wat die verhouding met die besoekende ouer in stand hou en bevorder (Lamb *et al.*, 1997). Die klem hoef nie noodwendig op die hoeveelheid tyd wat die besoekende ouer kry, te val nie, maar op die kwaliteit tyd wat saam spandeer word. Die gewilligheid van die besoekende ouer om die tyd saam met sy/haar kinders kreatief te gebruik is baie belangrik in hierdie opsig (Hetherington & Stanley-Hagan, 1999; Burnett, 1996).

Die sosio-ekonomiese dispute kan ook die konflik tussen die ouers in stand hou (Hodges, 1986). Omdat die kinders sentraal kan staan in hierdie konflik sal hulle die emosionele sowel as finansiële impak daarvan eerste voel, wat weer kan aanleiding gee tot 'n geweldige lojaliteitskonflik by 'n kind. Hope, Power en Rodgers (1999a) toon aan dat as gevolg van finansiële oorlewing beheer-en-toesigmoeders beduidend meer gespanne is as moeders in intakte gesinne. Hierdie aspek het nie net gegaan oor die bedrag onderhoudsgeld en die gereeldheid van betaling daarvan nie, maar ook oor die werklikheid van beroepspotensiaal. Dikwels sukkel die beheer-en-toesigmoeder om 'n betrekking te kry en, afhangende van die ouderdom van die kinders, kan sy nie haar beroep ontwikkel ter wille van 'n groter inkomste nie. Uiteraard kry sy dus swaar om te kompeteer met 'n vader wat tydens besoeke die kinders met geskenke, uitstappies en lekkergoed oorlaai.

Hierdie finansiële impak van egskeiding op die kind kan baie nadelig wees. Hy moet leer om die verwarrende dubbelboodskappe wat ouers hom oor geld gee, te verwerk. Indien hy verder as tussenganger moet optree, leer hy van vroegs af hoe om verbaal te medieer vir geldelike voordele. Die emosioneel sensitiewe kind kan ook skuldgevoelens ontwikkel oor aspekte soos sakgeld, ekstra klasse, bywoning van 'n beter skool, naskoolse opleiding en buitemuurse bedrywighede. In hierdie gevalle sal die kind ook begin om sy geldjies vir oorlewing van die enkelouergesin aan te wend (Francke, 1983).

Vervolgens sal die verskillende konstrunkte wat in die studie nagevors gaan word, bespreek word. Hierdie konstrunkte verwys na selfkonsep (2.4.4), lokus van kontrole (2.4.5), sosiale gedrag (2.4.6) en gedragsimptomatologie (2.4.7).

2.4.4 Die rol van selfkonsep in egskeiding

Die rol van selfkonsep in egskeiding word in die volgende afdelings bespreek met verwysing na die definisie van die konsep (2.4.4.1), selfagting (2.4.4.2), die selfkonsep van die kind (2.4.4.3), bronne van die selfkonsep (2.4.4.4), selfkonsep en coping (2.4.4.5) en die selfkonsep van die kind uit 'n egskeiding (2.4.4.6).

2.4.4.1 Begripsomskrywing

Selfkonsep is 'n bekende term in die sielkunde en is reeds in 1890 deur James gebruik (Burns, 1979). Dit verteenwoordig die somtotaal van die individu se selfsienings. Dit sluit die kognitiewe wyse waarop hy inligting van homself en die omgewing versamel, in. Sy kognitiewe vermoë om inligting te analiseer en te vergelyk, is baie belangrik. Wanneer daar harmonie is tussen die persoon, sy waarnemings en sy selfsiening, word die selfkonsep bevestig/uitgebou, maar indien daar diskrepanse is, is die proses moeiliker. Die selfkonsep word saamgestel uit verskillende bronne en bestaan ook nie net uit een enkele begrip nie. Dit is 'n *versamelnaam* vir 'n hele aantal aspekte wat saam die selfkonsep vorm. Uiteraard kan die impak op een van die aspekte die ander beïnvloed. Dit kan dus byvoorbeeld gebeur dat die impak van die ouers se egskeiding 'n invloed uitoefen op aspekte van die kind se belewenis van sy selfkonsep. Verder moet daarvan kennis geneem word dat dit 'n dinamiese konstruk is. Soos wat die omgewing verander, kan die impak daarvan op die selfkonsep van die persoon ook verander. Die selfkonsep is onder andere 'n kognitiewe proses wat bestaan uit 'n individu se denke oor homself (Baumeister, 1997; Osborne, 1996). Volgens Osborne (1996) bestaan die selfkonsep uit gedrags-, affektiewe en kognitiewe komponente.

2.4.4.2 Selfagting

Dit is belangrik om die selfkonsep van selfagting te onderskei, aangesien die terme dikwels verkeerdelik as sinonieme vir mekaar gebruik word. *Selfagting* verwys na die wyse waarop die persoon sy selfkonsep evalueer (Geldard & Geldard, 2002; Burns, 1979). In hierdie proses speel emosies en individuele persepsies 'n belangrike rol. 'n Positiewe selfevaluasie korreleer met 'n positiewe selfkonsep, terwyl 'n negatiewe selfevaluasie met 'n swak selfkonsep korreleer. Stenhouse (1994) ondersteun die standpunt dat selfagting die wyse is waarop 'n persoon sy selfkonsep evalueer, maar toon dan ook aan dat emosies 'n belangrike komponent van die selfagting is. Verder is dit belangrik of die kind geliefd en aanvaar voel. In hierdie opsig kan die binding van die kind met sy primêre versorgers nie onderskat word nie. Stenhouse (1994) meld verder dat liefde ook respek, kommunikasiepatrone, bereidheid om te luister, vertroue en luistervermoë insluit. Waar daar 'n gespanne huweliksverhouding is wat op egskeiding kan uitloop, verminder die waarskynlikheid dat die primêre versorgers laasgenoemde kwaliteite voldoende aan die kind sal demonstreer.

Die standpunt dat emosies 'n rol speel in die mate waarop selfagting beleef word, word verder deur Katz (1993) beskryf, wat aanvoer dat selfagting 'n "profiel" van emosies skep wat aan verskillende rolle gekoppel word. Dit lei tot 'n voortdurende affektiewe belewenis van persoonlike waardes. Uiteraard kan foutiewe waardes lei tot negatiewe emosies wat in verskillende rolle wat die selfagting vertolk, negatief beleef kan word. By jong kinders ontwikkel selfagting vanuit emosies soos om geliefd, aanvaar en waardevol te voel. Soos wat die kind groter word en deur verskillende psigososiale stadia gaan, verander die bronne wat die selfagting voed.

Hoewel Tarrant en Gonza (1994), net soos die ander outeurs, ook tussen selfkonsep en selfagting onderskei, word die interafhanklikheid van die twee aspekte deur hulle beklemtoon. Die ontwikkeling van beide 'n positiewe selfkonsep en selfagting is baie belangrik, want dit kan lei tot kinders wat:

- goed voel oor hulself en daarom goed is vir andere;
- hulself aanvaar en waardeer;
- gelukkig en daarom meer produktief is;
- positiewe verhoudings kan vorm met andere;
- gerespekteerd, waardevol en lewenskragtig voel;
- kreatief en gemotiveerd is om te leer;
- bereid is om aan te hou en doelwitte te bereik;
- eerlik, lojaal en samewerkend is;
- verantwoordelikheid aanvaar;
- copingvaardighede aanleer;
- reëls en beperkings meer geredelik aanvaar;
- verstaan dat teleurstellings deel van die lewe is;
- teleurstellings op 'n positiewe manier kan hanteer en
- die individuele waarde van elke persoon wat hulle ontmoet, besef.

2.4.4.3 Die selfkonsep van die kind

Rogers lewer 'n bydrae tot die selfkonsep in van die eerste werke wat hy geskryf het as motivering vir sy standpuntname teen die wyse waarop sielkunde op 'n gegewe tydperk beoefen is. In een van sy bekendste werke (Rogers, 1957) verwys hy na kernelemente wat teenwoordig moet wees vir die bestaan van 'n verhouding. Hoewel hy dit ter aanvang toegepas het op die terapeut-kliëntverhouding, is hierdie kernelemente met verloop van tyd uitgebrei na sy teorie oor die selfkonsep (Gordon, 1975; Van der Veen, 1970). In hierdie opsig word die ouer-kindverhouding beklemtoon as 'n basiese komponent vir die ontwikkeling van die selfkonsep. Daar gaan hieronder kortliks verwys word na die aktualiseringsneiging, kongruensie teenoor inkongruensie, en onvoorwaardelike, positiewe aanvaarding.

- **Die aktualiseringsneiging**

Twee aspekte van ontwikkeling is reeds vanaf geboorte by die kind teenwoordig, naamlik biologiese en psigologiese ontwikkeling. 'n Aspek van die kind se psigologiese ontwikkeling verwys na sy inherente aktualiseringsneiging. Hierdie konsep maak voor-

siening daarvoor dat die mens tot sy eie voordeel kan ontwikkel. Waar daar voorwaardes en beperkings op die persoon se lewe gestel word, sal die aktualiseringsneiging gestrem word. Dit gebeur byvoorbeeld wanneer daar 'n konflik tussen eie waardes en die omgewing se waardes bestaan. Waar die kind leer om te diskrimineer deur sy eie waardes te vorm, kan dit lei tot 'n gevoel van hoë selfwaarde (Meador & Rogers, 1984). Hierdie voorwaardes vir die lewensbestaan kan strydig wees met sy huidige waardes. Deur die regte hantering daarvan kan die kind leer om te diskrimineer tussen sy eie en ander se waardes. 'n Hoë selfwaarde kan hieruit voortvloei.

- **Kongruensie/inkongruensie**

Waar die kind konflik in homself beleef, bestaan inkongruensie en kan dit aanleiding tot angs gee. Hoe meer inkongruent hy is, hoe meer disfunksionierend sal die kind wees. Die ideaal is kongruensie – waar die persoon in harmonie met homself is. Dit beteken dat die kind vry voel om homself te wees. Waar die ideale self kongruent is met die werklike self is daar harmonie (Meador & Rogers, 1984; Rogers, 1957).

- **Onvoorwaardelike, positiewe aanvaarding**

Rogers (1957) verduidelik dat bogenoemde nie 'n vaste gegewe is nie, maar dat dit op 'n kontinuum lê. Onvoorwaardelike, positiewe aanvaarding van die kind deur die ouer beteken dat daar geen eise/voorwaardes gestel word vir aanvaarding nie. Hierdeur word 'n *veilige ruimte* geskep waarbinne die kind sy aktualiseringspotensiaal kan ontwikkel (Meador & Rogers, 1984; Rogers, 1957).

Gold en Bacigalupe (1998) asook Hansen en Maynard (1973), verwys na die bydrae wat Sullivan tot die begrip van die selfkonsep gelewer het. Laasgenoemde het interpersoonlike kontak beklemtoon as wyse waarop persoonlikheid (en daarmee saam die selfkonsep) gevorm word. Ten opsigte van die selfkonsep het Sullivan twee aspekte beklemtoon, naamlik:

- **Personifikasies.** Die kind verkry inligting vanaf 'n persoon met wie hy in kontak is en wat hy stoor vir latere gebruik. Personifikasies ontwikkel deur middel van sosiale interaksie met verskillende mense in verskillende situasies. Van die

belangrikste personifikasies wat die kind saamstel vanaf babajare, is die personifikasie oor homself. Hierdie selfsiening kan onderskei word in drie komponente, naamlik “die goeie ek”, “die slegte ek” en “nie ek nie”. Met verloop van tyd ontwikkel die kind deur middel van ervaring in sosiale interaksie 'n selfsiening waaruit die selfkonsep gevorm word (Gold & Bacigalupe, 1998).

- Die bestaan van 'n “selfsisteem” waarvan die doel is om angs te hanteer. Omdat die hantering van angs vir die kind onvermydelik is, is Sullivan van mening dat 'n persoon wat nie oor hierdie selfsisteem beskik om homself in krisis te help nie, baie moeilik angs sal kan hanteer. Hierdie selfsisteem word geleer in interpersoonlike situasies waar die kind leer om angs te minimaliseer of te vermy. Sulke vermydingsgedrag kan diep ingebed raak met verloop van tyd en is daarom moeilik om waar te neem of te verander.

Die waarde van Osborne (1996) se bydrae tot die debat oor die selfkonsep is die chronologiese volgorde wat hy uitstippel wanneer hy die ontwikkeling van die selfkonsep beskryf. Osborne verwys na die volgende:

- Hoewel die genetiese element van die selfkonsep reeds vanaf geboorte teenwoordig is, is daar nog nie 'n kognitiewe proses teenwoordig wat die selfkonsep ontwikkel nie. Ouers en primêre versorgers speel 'n baie belangrike rol wanneer dit by hierdie inligting kom. In hierdie proses is die wyse en formaat van binding van kardinale belang.
- Deur middel van evolusionêre kragte differensieer die kind homself toenemend van sy omgewing en begin 'n bewustheid ontwikkel oor die unieke wyse waarop hy met die omgewing in interaksie is. Vir die latere ontwikkeling van die selfkonsep is die ontwikkeling van gedifferensieerde gedrag met die omgewing uiters belangrik.
- Vir die selfkonsep is die ontwikkeling van selfbewustheid van kardinale belang. Osborne (1996) beskryf dit aan die hand van die volgende:
 - Die aanvanklike proses is wanneer die kind bewus word van wat aanvaarbare/onaanvaarbare gedrag is. Die kind leer dat hy iets moet bydra tot die skep/instandhouding van 'n verhouding.

- Die bewuswording daarvan dat sekere gedrag positiewer as ander gedrag beskou word. Die kind raak dus bewus van die konsepte van *goeie* en *swak/slegte* gedrag.
 - Die kind begin homself en sy eie gedrag te sien binne die konteks van wat hy as *goed* en *swak/sleg*. Soos wat die kind ouer word, ontwikkel konsekwentheid in sy gedrag en reaksies.
 - As gevolg van bogenoemde proses ontwikkel die kind sekere selfbeeldings. Hierdie selfbeeldings omvat onveranderlike karaktereienskappe (byvoorbeeld geslag, ras en liggaamsbou); genetiese aspekte (byvoorbeeld intelligensie, aggressiwiteit en temperament); omgewingsdeterminante wat positief of negatief kan wees (byvoorbeeld ouers se sosio-ekonomiese status, intellektuele stimulasie, platteland versus stedelike omgewing, aandag, asook betrokkenheid van die ouers by die kind) en die proses van identiteitsonderhandeling waar die kind beseft hy kan nie alles vir almal wees nie.
- Soos die kind se selfkonsep gevestig word, ontwikkel verskillende selfbeeldings na aanleiding van sy verdere blootstelling aan die omgewing (Harter, 1998). Uiteraard sal die kind in 'n egskeidingsgesin blootgestel wees aan potensiële selfbeeldings wat uit die egskeiding voortspruit. Vanuit hierdie selfbeeldings selekteer die kind een wat die beste op hom van toepassing is. Afhangende van die positiewe waarde van hierdie selfbeeldings, kan die toepassing daarvan lei tot 'n toename/afname van 'n gevoel van selfagting.
 - Die kind evalueer terugvoer vanuit die omgewing na aanleiding van die vormende selfbeelding. Osborne (1996) maak gebruik van Festinger se sosiale vergelykings-teorie om die proses soos volg te verduidelik: Indien objektiewe inligting nie beskikbaar is nie, sal die kind ander persone gebruik om homself mee te vergelyk. Hierdie vergelyking kan lei tot konformering (dus aanvaarding van die ander se waardes) of verwerping (indien die vergelyking nie positief is nie).

'n Baba ontwikkel vanuit 'n ongedifferensieerde self tot 'n unieke persoon. Hierdie proses word bepaal deur etlike faktore, soos die binding-/skeidingsproses met sekuriteitsfigure in sy lewe, biologiese faktore (soos differensiasie van perseptuele vermoëns)

en maatskaplike faktore. Baumeister (1997) beweer dat daar ter aanvang 'n liggaamsbewustheid bestaan wat stelselmatig uitbrei soos wat daar ryping van sensoriese bane plaasvind. Soos wat die kleuter in interaksie met sy omgewing is, ontwikkel die selfkonsep stelselmatig. Eder en Magelsdorf (1997) verwys na vyf basiese stappe in die ontwikkeling van die selfkonsep in die eerste agt jaar. Dit kom daarop neer dat die kind in staat is om sy eie *metateorie* oor homself te hê. In hierdie proses is daar 'n wedersydse beïnvloeding van die ouer en kind en kan hulle persoonlikhede daardeur geraak word. Die ouer se persoonlikheid is deel van die kind se ontwikkelingskonteks en daarom kan die belangrikheid van die ouer nie genoeg beklemtoon word nie. Eder en Mangelsdorf (1997), asook Katz (1993) dui verder aan dat die standpunte van Bowlby oor binding 'n belangrike aspek in die vorming van die kind se selfkonsep is en hulle beklemtoon die belangrikheid van gesonde binding (in baba- en kleuterjare), en in die besonder gesonde individuasie later van tyd (skooltoetrede). Waar hierdie skeiding deur middel van gesonde individuasie ontwikkel, dra dit by tot die ontwikkelende selfkonsep van die kind. Waar ongesonde individuasie ontwikkel of prematuur geforseer word op die kind deur egskeiding, kan dit die kind strem.

In die middelkinderjare is die kind se biologiese ontwikkeling van so 'n aard dat hy in interaksie met sy omgewing is. Deur middel van taal kan hy sy omgewing hanteer. Soos wat die kind homself algaande meer as 'n onafhanklike objek waarneem, begin 'n progressiewe proses van selfbeoordeling. Inligting word vanuit die omgewing op 'n natuurlike wyse geïnternaliseer. In hierdie proses word 'n indruk gekry van die self in terme van sy gesin, familie, portuurgroep en die skool. Die mate waartoe 'n kind homself as waardevol beleef, is 'n aanduiding van 'n positiewe/negatiewe selfkonsep (Geldard & Geldard, 2002; Harter, 1998). Deur die internalisering van oormatige negatiewe kritiek kan die kind 'n selfkonsep ontwikkel wat onderhou word deur vernietigende selfsienings (Geldard & Geldard, 2002).

Die selfkonsep word ter aanvang baie sterk deur die baba se liggaamsbelewenis en sy binding met sy primêre versorgers bepaal. Soos wat daar ryping plaasvind, word toenemend gedifferensieer. Die kind leer ook wat *goed* en *sleg* is en daardeur begin hy 'n selfgating ontwikkel. 'n Kind se geloof, gedagtes, gesindhede, emosies, gedrag, motivering, belangstelling en deelname aan aktiwiteite, asook sy verwagtings oor die toe-

koms sal alles beïnvloed word deur sy selfagting. Verder sal ook sy vermoë om in betekenisvolle verhoudings betrokke te raak, afhang van sy selfagting (Geldard & Geldard, 2002; Harter, 1998).

2.4.4.4 Bronne van die selfkonsep

Dit is insiggewend dat outeurs daarna verwys dat die selfkonsep nie net geneties bepaal word nie, maar ook vanuit die persoon se interaksie met sy omgewing. Dit kan gesien word as 'n legkaart wat saamgestel is uit al die verskillende spesifieke kenmerke wat 'n persoon 'n sekere uniekheid gee (Geldard & Geldard 2002, Stenhouse 1994; Burns, 1979). Die volgende aspekte word geïdentifiseer, naamlik:

- **Gedrag**

'n Kind se gedrag (en die terugvoer wat hy daarop kry) vorm 'n belangrike deel van die selfkonsep. Soos wat die kind terugvoer ontvang vanuit die omgewing oor die mate waarin hy suksesvol is, sal hy sy gedrag aanpas.

- **Intellektuele en skoolstatus**

Hierdie proses hang saam met die ryping van die kind se sensoriese en breinstelsels. Met skooltoetreding word eise aan die intellek gestel wat suksesvol hanteer moet word. Die mate waarin die kind daarin slaag om hierdie eise te hanteer, sal 'n impak hê op die verdere belewenis van sy vermoëns. Dit geld verder ook vir die wyse waarop hy in die skool sal aanpas en gemotiveerd sal wees om betrokke te raak by sy skoolwerk.

- **Fisiese voorkoms en karaktertrekke**

Dit behels die genetiese komponent van die selfkonsep en is die mate waarin die kind tevrede is met sy voorkoms wat hy geërf het. McKane (1991) beweer dat dit vir 'n kind problematies kan wees as hy uit 'n geskeide gesin kom en karaktertrekke en fisiese eienskappe het van 'n ouer met wie hy nie 'n goeie verhouding het nie. Verder kan die kind se liggaamsbeeld, gesondheid, geslag en ras ook hier 'n rol speel.

- **Angs**

Daar is reeds genoem dat Sullivan aan die hantering van angs 'n belangrike plek toeken in die handhawing van die selfkonsep. Die mate waarin die kind suksesvol is om die omgewing te hanteer in die afwesigheid van angs, kan aanduidend wees van 'n selfkonsep wat in staat is om die eise van die omgewing te hanteer.

- **Populariteit**

Hieronder kan die sosiale komponent van die selfkonsep verstaan word. Dit kan 'n aanduiding wees van die kind se houding ten opsigte van die gemeenskap se norme en waardes, sowel as die mate waarin die kind homself positief beleef binne sy sosiale kring. Die rol wat ouers speel in die aanvanklike ontwikkeling van hierdie sosiale komponent moet nie onderskat word nie. Aspekte soos toepaslike geslagsrolmodelle, deelname aan sport en stokperdjies, portuurgroep en portuurgroepwaardes kan ook hier 'n rol speel.

- **Geluk en tevredenheid**

Die emosionele onderbou van die kind (wat die emosionele ervarings van gelukkige/ongelukkige insidente insluit) kan bepalend wees vir die wyse waarop hy funksioneer.

In die ontwikkelingsproses word die kind se selfkonsep uitgebrei deur dinge soos sy besittings, vriende, waardes en belangrike persone in sy lewe in te sluit. Geldard en Geldard (2002) en Burns (1979) wys daarop dat groter differensiasie plaasvind met ouderdomstoename en meer van bogenoemde aspekte 'n rol speel by die kind se vorming van sy selfkonsep. Soos wat die kind ouer word, sal sosialisering 'n toenemend belangrike rol in sy selfkonsepvorming speel.

2.4.4.5 Selfkonsep en coping

Coping kan beskryf word as gedrag/'n proses waartydens die kind poog om die eise van die omgewing te hanteer (Taylor, Peplau & Sears, 2003). Daar is reeds daarop gewys dat gedrag een van die komponente van die selfkonsep is. Coping is 'n dinamiese proses wat begin vanaf die oomblik wat die kind 'n waarneming maak, dit interpreteer

deur middel van sy perseptuele prosesse en dan met gedrag daarop respondeer. Navorsing het bewys dat daar verskillende metodes van coping is wat óf die kind se selfkonsep sal bevorder óf dit kan benadeel (Taylor *et al.*, 2003). Voorbeelde van foutiewe copingmetodes is vermyding, impulsief-uitreagerende gedrag, passief-aggressiewe gedrag, impulsief-oorreaktiewe gedrag, onderdrukking en afhanklikheid.

2.4.4.6 Die selfkonsep van die kind uit egskeiding

Daar is aansienlike navorsing gedoen oor die selfkonsep van kinders uit egskeidingsgesinne. Hierdie navorsers toon deurlopend aan dat kinders uit egskeidingsgesinne swakker selfkonsepte het (Pike, 2003; Amato, 2001; Bynum & Durm, 1996; Amato, 1994; Fischer, 1999). Van Loggerenberg en Roets (1993) en Steyn (1989) verwys daarna dat 'n verlaagde selfkonsep nie noodwendig 'n gevolg is van die egskeidingsgebeure nie, maar wel van die gevolge van egskeiding. Hulle verwys na die verlies van veilige sosio-ekonomiese omstandighede, swakker woonbuurte en die aard van die enkelouerfiguur se werksverantwoordelikhede. Bynum en Durm (1996) het ook bevind dat 13-19-jarige kinders nie met verloop van tyd 'n verbeterde selfkonsep getoon het nie.

Verskeie navorsers het die volgende aspekte belig in hulle navorsing oor selfkonsep en egskeiding, naamlik:

- Cronje (1997) en Hetherington (1989) verwys na navorsing waarin aangetoon word dat dit nie noodwendig die egskeiding is wat 'n swak selfkonsep veroorsaak nie, maar moontlik die vernietigende proses voordat daar tot egskeiding oorgegaan word.
- Die kind se copingvaardighede kan ook 'n rol speel in die verdere ontwikkeling van sy selfkonsep. Waar coping minder buigsaam is, sal die kind sukkel om sy selfkonsep te ontwikkel (Kurtz, 1996).
- Pagani-Kurtz en Derevensky (1997) toon 'n verband aan tussen kinders se selfagting en die gereeldheid van die besoekende ouer se besoeke. 'n Beduidende verband is gevind tussen die lengte van besoeke en 'n positiewe selfagting. Langer

kontak met kinders deur die besoekende ouers dra by tot die kind se vorming van selfagting.

- Wallerstein en Kelly (1976) verwys daarna dat die kind se definisie van homself kan verander by egskeiding. Tot en met die egskeidingsgebeure sien die kind hom binne 'n spesifieke agtergrond wat aan hom 'n sekere unieke identiteit gee. Hierdie identiteit kan ook genetiese kenmerke insluit, soos dieselfde fisiologiese voorkoms as die van sy ouers. By egskeiding kan aspekte waarop die kind voorheen trots was egter nou vir hom 'n krisis word, en om byvoorbeeld steeds *soos Pappa te lyk*, is dan nie meer noodwendig 'n stimulus vir selfontwikkeling nie. Verder kan 'n kind 'n geloofwaardigheidskrisis beleef, omdat hy nou 'n rolmodel het wat nie optree volgens die verwagtings wat hy van hom het nie (Pike, 2003; Kurtz, 1996).
- McKane (1991) verwys daarna dat ooreerflike fisiese eienskappe wat die kind uit 'n egskeidingsgesin by sy ouers geërf het moontlik vir hom problematies kan word. Om die naamgenoot van die vader/moeder te wees met dieselfde hare/oë/temperament word nie noodwendig meer as iets positiefs beskou nie, vanweë terugvoer uit die omgewing, of vanweë interne selfgesprek.
- Burns (1979) wys daarop dat daar 'n spesifieke verband bestaan tussen die self-konsep en lokus van kontrole. 'n Persoon wat onveilig voel, 'n gebrek aan self-agting ervaar en swak gevoelens van selftevredenheid het, behoort meer georiënteerd te wees tot 'n eksterne lokus van kontrole. 'n Persoon met 'n hoë selfagting en met 'n positiewe gevoel van toereikendheid behoort meer in beheer te voel van wat hy doen en wat met hom gebeur. Daar is gevind dat mense met 'n eksterne lokus van kontrole probleme met interpersoonlike verhoudings beleef, 'n swak selfevaluasie en swak persoonlike aanpassing het. Persone met 'n eksterne lokus van kontrole toon ook groot verskille tussen die self en ideale self aan en neem interne kontrole waar as die ideaal. Daar is ook by hulle minder self-aanvaarding.
- Hormuth (1990) verwys daarna dat die selfkonsep binne die konteks van 'n sosiale omgewing met sosiale interaksies geskied. Spesifieke sosiale ervarings sal 'n rol speel in die vorming van die selfkonsep. Hansen en Maynard (1973) ondersteun hierdie standpunt deur daarop te wys dat ouers, portuurgroep en die kind se skool 'n baie belangrike rol speel in die totstandkoming van sy selfkonsep. Hiermee

word die veld betree van sosiale ondersteuning, wat ook 'n aspek van die huidige studie is. Die selfkonsep van 'n kind hang ook nou saam met die bewuswording van sy *sosiale self* (Perry & Bussey, 1983).

2.4.4.7 Samevatting

In afdeling 2.4.2 is 'n omskrywing gegee van die begrip *selfkonsep* en is dit onderskei van *selfagting*. Daar is daarop gewys dat beide hierdie begrippe van belang is wanneer die selfkonsep bespreek word. Verder is aangedui dat *selfkonsep* 'n begrip is wat baie verskillende komponente het. Hierdie selfkonsep ontwikkel vanaf geboorte op 'n evolusionêre wyse. Twee teoretici, naamlik Rogers en Sullivan, se bydraes tot die selfkonsep is bespreek. Vir die kind in sy middelkinderjare is dit belangrik om kennis te neem van die toenemend belangrike rol van die sosiale omgewing. Die selfkonsep kan bestaan uit byvoorbeeld gedrag, intellektuele en skoolstatus, fisiese voorkoms en karaktertrekke, angs, populariteit en geluk en tevredenheid. Verder is dit duidelik dat die selfkonsep oorleuel met twee van die ander aspekte van hierdie studie, naamlik lokus van kontrole en sosiale ondersteuning. Suksesvolle copingstrategieë kan bydra tot die verbetering/bevordering van die selfkonsep, terwyl negatiewe strategieë die selfkonsep kan skaad. Ten slotte is gewys op navorsing oor die selfkonsep van die kind uit 'n egskeidingsgesin.

Lokus van kontrole sal vervolgens bespreek word.

2.4.5 Die rol van lokus van kontrole by egskeiding

Die rol van lokus van kontrole by egskeiding word in die afdelings hieronder bespreek deur eerstens 'n definisie van die begrip aan te bied (2.4.5.1) en daarna met verwysing na lokus van kontrole in gesinne (2.4.5.2) en by kinders wat betrokke is by egskeiding (2.4.5.3).

2.4.5.1 Begripsomskrywing

Volgens Jonassen en Grabowski (1993) verwys *lokus van kontrole* na die individu se siening van waar beheer oor sy lewensgebeure geskied en wie daarvoor verantwoordelik is. Lokus van kontrole beskryf die individu se geloof in die oorsaaklikheid van gebeure, asook die faktore waaraan hy sy suksesse of mislukkings toeskryf.

Die sosiale leerteorie van Rotter (1966, 1954) staan sentraal in navorsing ten opsigte van lokus van kontrole. Volgens Rotter word 'n persoon se gedrag voorspel na aanleiding van sy waardes, verwagtings en die situasies waarin hy homself bevind. Vir Rotter is die mate van vryheid waarmee 'n persoon sy gedrag kan bepaal baie belangrik. Die mens gebruik sy perseptuele prosesse om sy gedrag waar te neem, dit kognitief te verwerk en daarna 'n besluit te neem oor wat hy wil doen. Indien 'n persoon tydens hierdie proses verwag dat hy gaan misluk of gestraf gaan word vir sy gedrag, het hy min vryheid om sy gedrag te bepaal en gevolglik ook min verwagting om suksesvol te wees. Dit is hier waar Rotter die begrip *lokus van kontrole* gebruik: wanneer die persoon deur sy perseptuele prosesse waarneem dat hy self sy gedrag kan beheer, word gepraat van 'n *interne lokus van kontrole*; waar 'n persoon beleef dat hy blootgestel is aan veranderlikes uit die omgewing waaroor hy nie beheer het nie, word van 'n *eksterne lokus van kontrole* gepraat (Fogas, Wolchik, Braver, Freedom & Bay 1992; Lefcourt, 1982; Phares, 1976). Hiervolgens sal 'n persoon byvoorbeeld leer om minder angstig te wees indien aversiewe stimuli onder sy eie beheer is, maar waar hy beleef dat hy nie beheer het nie, word sy leervermoë beduidend minder (Phares, 1976).

Volgens Jonassen en Grabowski (1993) sien mense met 'n interne lokus van kontrole sukses of mislukking as 'n gevolg van eie insette. Sukses is dan die gevolg van werk, bevoegdheid of vermoë, terwyl mislukking die gevolg is van 'n gebrek daaraan. Mense met 'n interne lokus van kontrole het 'n gevoel van selfeffektiwiteit wat met die jare toeneem. In teenstelling daarmee skryf mense met 'n eksterne lokus van kontrole sukses en mislukkings toe aan eksterne magte en kragte. Hulle sal sukses toeskryf aan faktore soos die beskikbaarheid van hulp, maklike take, geluk, kans of voorkeurbehandeling. Mislukking is *bad luck*, gebrek aan hulp, of onnodig moeilike take. Taylor *et al.* (2003) dui verder ook die verband aan tussen lokus van kontrole en 'n geloof in

selfeffektiwiteit. Selfeffektiwiteit word gesien as die verwagting wat 'n mens oor jouself het om sekere take te voltooi. Die vraag of 'n mens 'n spesifieke taak sal aanpak, sal afhang van sy geloof of dit suksesvol sal wees. Hoe groter 'n mens se geloof in sy selfeffektiwiteit is (interne lokus van kontrole), hoe groter is die kans dat hy suksesvol sal wees. Geloof in selfeffektiwiteit is spesifiek en kan beheer word.

Die begrip *lokus van kontrole* is sedert Rotter se eerste publikasies wyd nagevors en van toepassing gemaak op verskillende situasies. Van die navorsingsresultate wat deur Lefcourt (1982) en Phares (1976) gerapporteer word, is veral op kognitiewe prosesse en persoonlike beheer by kinders van toepassing. Hoewel die begrip *lokus van kontrole* nie meer dikwels gebruik word nie, het dit die grondslag gevorm van twee teorieë wat baie goed nagevors is, naamlik Bandura se teorie oor selfeffektiwiteit en Seligman se teorie oor aangeleerde hulpeloosheid (Eccles, Roeser, Wigfield & Freedman-Doan, 1999; Eccles, Wigfield & Schiefele, 1998). Beide hierdie begrippe verwys nie net terug na die lokus van kontrolekonsep nie, maar is ook belangrik in die konteks van die funksionering van die kind (Bee, 1998). Die bewustheid van hierdie kontrole word gevorm in die middelkinderjare en vroeë adolessensie as gevolg van die kind se waarneming van sy eie effektiwiteit, sukses, mislukking en frustrasies in verskillende situasies.

Waar daar 'n interne lokus van kontrole was, is beter prestasie waargeneem ten opsigte van die volgende:

- taakgerigtheid;
- verlaagde spanning;
- die navors van inligting om meer effektief te wees;
- die gebruik van verskillende bronne om inligting te bekom;
- aandag, konsentrasie en belangstelling;
- 'n gemotiveerdheid om die doel van 'n saak te begryp en
- die gewilligheid om stappe te doen om iets te doen omtrent persoonlike tekortkominge indien die geleentheid hom sou voordoer (Lefcourt, 1982).

Ten opsigte van persoonlike beheer is die volgende by kinders met 'n interne lokus van kontrole gevind:

- 'n groter suksesgeoriënteerdheid;
- 'n groter ontevredenheid oor mislukkings;
- 'n groter selfbeheer;
- groepsdruk kan weerstaan word en
- angstigheid en spanning word beter hanteer (Jonassen & Grabowski, 1993).

Phares (1976) toon ook aan dat daar 'n verband is tussen lokus van kontrole en prestasie. Persone met 'n interne lokus van kontrole is meer gerig op prestasie. Hulle is realisties met betrekking tot sukses en presteer volgens hulle potensiaal.

Dit is ook belangrik om te weet dat lokus van kontrole op 'n kontinuum verspreid lê en nie 'n vaste begrip is nie. Jonassen en Grabowski (1993) gebruik die volgende tabel om dit voor te stel:

Intern	Ekstern
Self	Ander
Oop en ontvanklik	Dogmaties
Hoog op bereiking van doelwitte	Laer op bereiking
Doelgedrewe	Vrees vir mislukking
Selfversekerd	Angstig
Sal aanhou	Raak gefrusteerd
Reflektief	Impulsief
Sal eksperimenteer	Versigtig
Georganiseerd	Aandagafleibaar
Verbaal	Visueel/kinesteties
Analities	Gloobaal

2.4.5.2 Lokus van kontrole in gesinne

In sy navorsing toon Lefcourt (1982) aan dat sekere ouerskapstyle bydra tot die ontwikkeling van 'n lokus van kontrole. Dit kan aanvaar word dat die kind sy kontrole stelselmatig ontwikkel vanaf 'n eksterne na 'n interne lokus. Soos wat die kind sy ontwikkelingstake suksesvol voltooi, sal hierdie sukseservaring bydra tot 'n interne lokus

van kontrole. Kinders se siening van hulle ouers as beskermend, versorgend, goedkeurend en aanvaardend kan bydra tot die vorming van 'n interne lokus van kontrole. Hierin speel 'n deurlopende, positiewe en ondersteunende verhouding tussen ouer en kind 'n belangrike rol. Kinders met 'n interne lokus van kontrole rapporteer dat hulle ouers 'n groter positiewe betrokkenheid by hulle het, dat hulle minder verwerping ervaar, dat daar minder negatiewe beheerstelsels in die huishouding is en dat daar lae vlakke van inkonsekwente dissipline voorkom. Vaders van kinders wat 'n interne lokus van kontrole het, is betrokke by hulle kinders, maar minder beskermend as moeders. Dit kan aanvaar word dat waar 'n egskeiding plaasvind en die vader slegs toegang tot sy kinders het, dit die kinders se belewenis van sy betrokkenheid negatief sal beïnvloed.

Kinders met 'n interne lokus van kontrole rapporteer emosionele warmte en versorging in hulle huise. Waar ouerskap as warm, beskermend, positief en versorgend beskryf word, word dit in verband gebring met kinders wat 'n interne lokus van kontrole het. Konflik, wat 'n neweproduk van die egskeidingsproses is, kan hierdie belewenis negatief strem en gevolglik die belewenis van 'n interne lokus van kontrole beïnvloed. By kinders wat patologiese simptome het, is daar aanduidings dat hulle ouers het wat koud, verwerpend en negatief is (Phares, 1976). Verder is daar 'n verband bevind tussen 'n eksterne lokus van kontrole by kinders en inkonsekwente versterkingstrategieë/dissipline in die gesin (Phares, 1976). Phares (1976) toon ook aan dat lokus van kontrole by kinders 'n verband toon met ouderdom: soos wat 'n kind ouer word en minder afhanklik van die steunstelsels van sy primêre versorgers is, verskuif sy lokus van kontrole meer na binne.

Kim, Sandler en Tein (1997) toon verder aan dat vroeë studies oor lokus van kontrole gebruik gemaak het van 'n bipoëlêre begrip, naamlik eksterne en interne beheer. Tans word aanvaar dat hierdie begrip multidimensioneel van aard is. Die multidimensionaliteit van hierdie begrip is veral van toepassing ten opsigte van kinders se lokus van kontrole. Ten minste drie verskillende dimensies word aangetoon, naamlik:

- interne lokus van kontrole;
- eksterne lokus van kontrole en
- 'n area waar die kind nie weet wat die gevolge veroorsaak nie.

Jonassen en Grabowski (1993) het 'n verband gevind tussen lokus van kontrole en angshantering. Kinders met 'n eksterne lokus van kontrole is geneig tot groter angstigheid.

2.4.5.3 Lokus van kontrole by kinders betrokke by egskeiding

Lokus van kontrole en egskeiding is nie so omvattend nagevors soos die vorige twee komponente nie, en inligting is veral van toepassing op die onderwyssituasie. Vervolgens sal 'n aanduiding gegee word van die lokus van kontrole by kinders uit geskeide gesinne, met spesifieke verwysing na skoolgedrag (2.4.5.3.1), akademiese prestasie (2.4.5.3.2) en gesinsfunksionering (2.4.5.3.3).

2.4.5.3.1 Skoolgedrag

In haar studie ten opsigte van kinders uit egskeidingsgesinne toon Cronje (1997) aan dat al die veranderlikes wat 'n impak op die kind het, in sy skoolgedrag kan manifesteer. Waar 'n kind nie binne 'n omgewing van ondersteunende, versorgende ouers grootword nie, maar blootgestel is aan die eise wat 'n enkelouergesin stel, kan hulle 'n eksterne lokus van gedrag ontwikkel. Dit beteken dat hulle gedrag daarop gefokus sal word om die omgewing te hanteer eerder as wat die kind op sy eie interne gedrag sal ag slaan. Onderwysers sal kinders uit egskeidingsgesinne dus kan beskryf in terme van die gedrag wat hulle openbaar. Probleme met konsentrasie (in gedagte, onoplettend, rusteloos), sowel as gedragsmatige probleme (hantering van angs, frustrasie en aggressie) kan voorkom by kinders uit geskeide gesinne. Hierdie probleme kan eskaleer indien die kind by die skool sosialiseringsprobleme ervaar. Ten opsigte van hertrouwe, waar die kind in 'n tweede huwelik moet funksioneer, bevind Peterson en Zill (1986) en Francke (1983) gedragsprobleme by die skool by beide seuns en dogters.

2.4.5.3.2 Akademiese prestasie

Amato (2001), Japel *et al.* (1999), Rotenburg *et al.* (1998), Kurtz (1996), Amato (1994) en Francke (1983) bevind dat kinders uit egskeidingsgesinne 'n groter risiko loop om

akademies te onderpresteer. Kinders uit geskeide gesinne se lokus van kontrole kan na die hantering van eksterne frustrasies skuif. Hulle reageer meer op die impulse van die omgewing en kan daarom moontlik nie in staat wees om die eise wat skoolwerk aan hulle stel, te hanteer nie. Vir suksesvolle akademiese prestasie is 'n interne lokus van kontrole noodsaaklik (Jonassen & Grabowski, 1993). Laerskoolkinders wat deur egskeiding geraak word, vertoon ook laer kognitiewe en selfeffektiwiteit. Waar moeders die enkelouer is wat beheer en toesig het, is kinders se skoolprestasie beter as waar vaders beheer en toesig het. Dit is waarskynlik omdat moeders beter toesighouers is as vaders. Francke (1983) bevind dat veral seuns geneig is tot onderprestasie. In navorsing is by Chileense kinders bevind dat kinders uit egskeiding 'n 4,9 keer groter risiko het om 'n jaar te druipe en 'n 7,1 keer groter kans staan om gemiddelde werk met bepunte van 5,5 (uit 10) en minder te lewer, as wat die geval was by kinders uit intakte gesinne (Roizblatt, Rivera, Fuchs, Toso, Ossandon & Guelfand, 1997).

Amato en Keith (1991) bevind dat by die verlies van 'n vader deur dood kinders laer akademiese prestasies lewer as kinders in 'n intakte ouerhuis. By die verlies van 'n vaderfiguur deur egskeiding presteer kinders egter akademies beduidend swakker as kinders uit huisgesinne waar die vader dood is. Verder toon hulle 'n positiewe verband tussen skoolprestasie en interouerkonflik aan. Kinders se skoolfunksionering verbeter met verloop van tyd nadat die egskeiding afgehandel is.

Waar bogenoemde navorsing na kinders uit egskeidingsgesinne kyk wat in enkelouergesinne woon, het Jeynes (1999) navorsing gedoen oor kinders uit egskeidingsgesinne wat by geeneen van die twee ouers woon nie. Sy bevinding was dat hierdie kinders op skool nog swakker presteer as die kinders by enkelouers. Die waarskynlikheid van swak wiskundige prestasie, of selfs die herhaling van 'n jaar, is groter by hierdie groep.

2.4.5.3.3 Gesinsfunksionering

Uit die begripsomskrywing blyk dit dat 'n interne lokus van kontrole by die kind daartoe kan lei dat hy sy gesinsfunksionering positief beleef. Waar die omgewing daartoe bydra dat hy sy kontrole kan internaliseer, skep dit die teelaarde vir die ontwikkeling van

positiewe gedrag waarvoor verantwoordelikheid aanvaar word. Egskeiding kan egter daartoe bydra dat die kind se belewenis van sy gesinsfunksionering negatief geraak word. Ten opsigte van die impak van egskeiding op die lokus van kontrole by kinders toon Pryor en Rodgers (2001) die volgende aan, naamlik:

- Kinders beleef hoër vlakke van spanning indien hulle beleef dat gebeure buite hulle beheer is.
- Waar ouers skei en die kinders in die duister gehou word oor wat gebeur en waarom dit gebeur, toon kinders hoër vlakke van spanning.
- Waar daar 'n belewenis van interne lokus van kontrole voor die egskeiding was en kinders bewus was van faktore wat kan lei tot 'n egskeiding, en hulle dus voorbereid was, was hulle ook meer stabiel.

Fogas *et al.* (1992) toon die volgende in verband met lokus van kontrole aan, naamlik:

- Kinders uit egskeidingsgesinne is baie blootgestel aan omgewingsveranderlikes wat hulle persepsie ten opsigte van beheer aantas.
- Lokus van kontrole speel 'n baie belangrike rol in die aanpassing nadat die egskeiding afgehandel is.
- Daar is steun vir die hipotese dat 'n toename in negatiewe gebeure tydens egskeiding die kind se persepsie oor beheer aantas. Omdat egskeidingsverwante gebeure buite die kind se beheer val, maar sy omgewing ingrypend beïnvloed, kan die kind die mate wat hy beheer oor sy wêreld het, herevalueer. Dit gebeur dan dat die kind meer van 'n eksterne lokus van kontrole gebruik maak. Waar die kind magteloos voel, word van passiewe coping gebruik gemaak, soos die verskuiwing van blaam, wensdenkery en ignorering/vermyding van probleme.
- Kinders kan gespanne raak, omdat daar tydens die egskeiding verskillende faktore is wat buite hulle beheer is. Fogas *et al.* (1992) merk tereg op: "In helping children to make this discrimination, it is important to point out that children's inability to control adults' problems is universal rather than personal" (p. 596).

Ten slotte word verwys na die bydrae van Kim *et al.* (1997), wat die volgende ten opsigte van die impak van egskeiding op die lokus van kontrole by kinders bevind het:

- In die kind se waarneming oor positiewe en negatiewe geleenthede gebruik hy 'n kousale verband tussen goeie en slegte gebeure, waar goeie gebeure verwys na 'n interne lokus van kontrole en slegte gebeure na 'n eksterne lokus van kontrole.
- Die spanning oor die egskeiding van sy ouers verminder die kind se geloof dat hy sy omgewing kan hanteer en dit verhoog die potensiaal vir psigologiese disfunksionering.
- Daar bestaan 'n verband tussen die waarneming van spanning by die kind en 'n belewenis van eksterne lokus van kontrole.
- Al die negatiewe gebeure wat saamhang met 'n egskeiding is verwarrend vir kinders. Daar is toenemende getuienis dat dit lei tot verhoogde disfunksionering.

2.4.5.4 Samevatting

Samevattend kan opgemerk word dat toenemende getuienis bestaan dat lokus van kontrole 'n belangrike begrip is ten opsigte van die funksionering van die kind. In hierdie opsig moet kennis geneem word daarvan dat lokus van kontrole multidimensioneel is en deur baie verskillende lewensfaktore bepaal kan word. Duidelike aanduidings bestaan dat die verskillende faktore in die egskeidingsgebeure die kind se belewenis van beheer (intern of ekstern) sal bepaal. Dit is dan ook begryplik dat verskillende navorsers beweer dat kinders uit egskeidingsgesinne geneig is tot 'n eksterne lokus van kontrole. Die gebrek in laasgenoemde studies is dat hulle melding maak van 'n verlaagde lokus van kontrole, maar dit nie verder verduidelik nie (Amato, 2001; Pryor & Rodgers, 2001; Hetherington & Stanley-Hagan, 1999; Hetherington *et al.*, 1998; Amato & Keith, 1991; Amato, 1993a). Baumeister (1997) se verwysing na die verband tussen selfagting en eksternaliserende gedrag (eksterne lokus van kontrole) is egter belangrik. Mense met 'n lae selfagting sal vatbaarder vir beïnvloeding en mislukking wees en sal mislukking swak hanteer en meer krities ten opsigte van ander wees (Harter, 1983).

2.4.6 Sosiale ondersteuning

2.4.6.1 Inleiding

Sosiale ondersteuning verwys na die wyse waarop die kind ondersteuning uit sy omgewing beleef. Die oorsprong van hierdie proses word gevind in die mate waarin die kind sy omgewing leer ken deur middel van verskillende bindingsfigure. Hiermee word die terrein van die gehegtheidsteorieë betree. Vanaf die bekende eksperiment van Lorenz met ganseiers (waarmee hy wou aantoon dat daar van geboorte af 'n proses aan die gang is waar 'n sekere stempel op die "kind" afgedruk word), tot met die teorie van Bowlby word die belangrikheid van die bindingsproses beklemtoon (Bugental & Goodnow, 1998; Barnes, 1995). Die bindingsteorieë veronderstel 'n sekere fisiologiese rytingsproses by die baba (en later die kind), om hom in staat te stel om deur middel van kognitiewe prosesse te kan bind. Van die bekendste teoretici en hulle bevindinge oor binding is die volgende:

- Harlow se sosiale leerteorie. In sy klassieke eksperimente met apies wou Harlow demonstreer dat apies die moederfiguur verkies wat vertroosting, warmte en sagtheid verskaf. Apies wat op hierdie wyse gekoester is, het ook die minste afwykings getoon (Bee, 1998; Fong & Resnick, 1986; Helms & Turner, 1981).
- Bowlby verduidelik dat die baba in staat is om met sy primêre versorgingsfigure te bind en dan evolusionêr ander figure in sy lewe in te sluit. Soos die kind eksploreer, word 'n balans tussen binding en afstand gevind. Met selfvertroue begin die kind uitreik om ander in sy binnekring in te sluit. Bowlby is van mening dat die kind aan die einde van twee jaar duidelike binding met sy ouers gevorm het en dan na die omgewing kan uit beweeg. Waar die bindingsproses belemmer word deur trauma, manifesteer vrese en angste, waarvan skeidingsang die bekendste is (Barnes, 1995; Garbarino, 1992). Vir die vroeëre kinderjare toon Bowlby aan dat die selfagting en die kwaliteit van bindingsfigure baie belangrik is vir sosialisering (Katz 1993). Die binding met primêre figure skep die basis van waaruit die kind se eie selfkonsep begin om te differensieer. Primêre versorgingsfigure moet dus in 'n

optimale mate voorsien in dinge soos aanvaarding, affeksie, beheer en kontrole en hoë verwagtings.

Hierdie band tussen die primêre versorger(s) van die kind en sy latere sosialisering word verder deur Coble, Gantt en Mallinckrodt (1996), Bretherton, Walsh en Lependorf, (1996) asook Garbarino (1992) verduidelik deur die koppeling wat hulle maak tussen die *attachment*-teorieë en sosiale ondersteuning. Vanaf die binding met die moeder brei die kind sy sosialisering uit na ander figure. Die sekuriteit van bindingsfigure help die kind ontwikkel (deurdat hulle byvoorbeeld bewus kan wees van die ouer se steunstelsels). Dit is vir kinders noodsaaklik om van sosiale ondersteuning te leer. Hoewel dit nie die fokus van hierdie navorsing is nie, moet dit in ook gedagte gehou word dat die ontwikkeling van sosiale ondersteuning ook verband hou met die kind se morele ontwikkeling (Zahn-Waxler & Smith, 1992). Coble *et al.* (1996) verduidelik drie aspekte nodig is vir die kind om sosiale ondersteuning te ontwikkel, naamlik die vermoë om emosioneel intieme verhoudings te vorm, persoonlikheidstrekke en pro-sosiale oortuigings (byvoorbeeld dat iemand verdien om gehelp te word).

Gold en Bacigalupe (1998) toon aan dat Sullivan in sy persoonlikheidsteorie baie aandag aan sosialisering gegee het. Hiervolgens onderskei Sullivan tussen die volgende:

- Die kinderjare, waar die kind met die aanleer van taal baie meer toeganklik is vir sosiale invloede. Tydens hierdie jare word die begrippe wederkerige emosie en wederkerige motivering belangrik. 'n Toenemende aktiewe rol van sosialisering word van die kind verwag, eers deur die moeder, maar progressief ook deur ander familieledes. Die kring word ook nou wyer gespan soos wat sosiale kontak met ander toeneem.
- Die middelkinderjare, wat saamhang met skooltoetrede. Hier ontwikkel die behoefte om met die portuurgroep interaksie te hê. In hierdie fase word kompetisie en die vermoë om kompromieë te sluit, aangeleer.

- Die pre-adolescente jare, waar daar 'n wegbeweging is van 'n preokkupasie met die self na die bewuswording van die behoeftes van ander, en veral van goeie vriende. Die beklemtoning van persoonlike waarde speel hier 'n belangrike rol.
- Die vroeë adolessente jare, wat die betreding van seksualiteit en verhoudings met die teenoorgestelde geslag behels.
- Die laat adolessente jare, waarin die kind 'n fase bereik waarin hy sy voorkeure ten opsigte van sy seksuele identiteit vestig. Hiermee saam gaan rypheid/groei na volwassenheid.

Sosiale ondersteuning word in die volgende afdelings ondersoek ten opsigte van die komponente van sosiale ondersteuning (2.4.6.2), sosialisering, selfkonsep en coping (2.4.6.3) en sosiale ondersteuning by kinders uit geskeide gesinne (2.4.6.4).

2.4.6.2 Komponente van sosiale ondersteuning

Uit die literatuur blyk dit dat daar drie komponente van sosiale ondersteuning is wat vir die kind belangrik is, naamlik ondersteuning deur:

- die ouer;
- die portuurgroep en
- die onderwyser en ander betekenisvolle persone.

2.4.6.2.1 Ondersteuning deur die ouer

Die kind se sosiale ontwikkeling geskied binne 'n spesifieke konteks wat die kind kan ondersteun of afbreek. Waar die aanvanklike sisteem wat ondersteuning bepaal die kind se kerngesin en primêre versorgers is, brei dit progressief uit om ander persone in te sluit, byvoorbeeld 'n sosiale portuurgroep en medeskoliere (Hansen & Maynard, 1973). Binne die gesin is die sosiale rolle van gesinslede baie belangrik (Perry & Bussey, 1984). Waar die kind beleef dat die ondersteuning wat hy van sy ouers kry optimaal is, sal hy ook veilig voel om uit te reik na nuwe verhoudings buite die gesin. Die rol van affeksie in sosialisering moet ook nie onderskat word nie. Waar ouers

emosioneel betrokke is by die kind deur middel van supervisie, advisering en modelering sal dit die kind help om interaksionele style aan te leer wat hom later in sy verdere sosialisering sal steun (Parke & O'Neil, 2000). Daarom moet die fokus nie net op die bestaan van verskillende ondersteuningskanale binne die gesin geplaas word nie, maar ook op die spesifieke waarde van die verskillende bande (Bugental & Goodnow, 1998; Pierce, Sarason, Sarason, Joseph, & Henderson, 1996).

2.4.6.2.2 Ondersteuning deur die portuurgroep

Een van die mens se sterk punte is sy vermoë om te kan sosialiseer. Die kind in sy middelkinderjare begin die waarde aanleer van sosialisering op meer vlakke as net dié van sy primêre versorgers. Die portuurgroep word vir hom al hoe belangriker en daarom brei hy sy kontak na hulle uit (Bee, 1998; Hartrup, 1992). In hierdie opsig kan die belangrikheid van ondersteunende omgewings nouliks onderskat word (Cantor, 2003; Hart *et al.*, 2003). Soos wat die kind leer om te individualiseer weg van sy primêre versorgers, kan hy die aandag begin fokus op die volgende konsentriese sirkel in terme van sosialisering, naamlik sy portuurgroep. Perry en Bussey (1984) verwys na die bekende Harlow-eksperimente wat met apies ten opsigte van sosialisering gedoen is. Baba-apies begin na verloop van tyd in mekaar belangstel en saamspeel, nadat 'n sterk genoeg band met die primêre figuur gevorm is.

Sosialisering met die portuurgroep leer en berei die kind voor vir lewenseise op maniere wat ouers dit nie kan doen nie. Deur middel van die portuurgroep leer die kind aspekte van menslike gedrag aan, soos hoe om:

- te domineer;
- te beskerm;
- verantwoordelikheid te aanvaar;
- wedersyds betrokke te wees;
- ander se standpunte te verdra en
- realisties te word ten opsigte van eie vermoëns en persoonlike bevoegdhede (Perry & Bussey, 1984).

Verder moet die interafhanklikheidsteorie in gedagte gehou word, wat aandui dat ondersteuning volgens 'n koste-en-beloningstruktuur geskied. Groepe is nie totaal ongedifferensieer nie – daar heers sekere sosiale norme en rolle wat 'n impak op die individu het en dit bepaal die spesifieke wyse van ondersteuning (Taylor *et al.*, 2003). Taylor *et al.* (2003) kom voorts tot die gevolgtrekking dat alle verhoudings deur drie eienskappe gekenmerk word, naamlik:

- gereelde interaksie oor 'n tydperk heen;
- verskillende gebeure of aktiwiteite wat plaasvind en
- 'n sterk wedersydse invloed tussen die twee persone/partye.

In 'n studie van Parker en Asher (1993) word aangetoon dat alle kinders vriendskapsbande smee; ook die groep kinders wat minder aanvaar word. Hulle beskryf verder die noodsaaklikheid van vriendskappe vir kinders in hulle middelkinderjare. In hulle ondersoek het hulle twee groepe kinders geselekteer wat verskil ten opsigte van aanvaarding deur hulle groep (een groep was dus meer populêr, terwyl die ander groep minder aanvaar is). Daar is 'n verskil bevind in die kwaliteit van vriendskappe wat gesluit is, naamlik dat die kwaliteit van vriendskappe ook swakker was by die kinders wat minder aanvaar is.

Ten opsigte van sosiale ondersteuning beklemtoon Gottlieb (1988), Cohen en Wills (1985) en Heller (1979) die belangrikheid van die sogenaamde bufferteorieë. Laasgenoemde dui aan dat sosiale ondersteuning die mens kan beskerm teen die emosionele impak van moeilike lewensgebeure. Heller toon aan dat vyf aspekte van belang is vir sosiale ondersteuning, naamlik:

- die verhouding tussen die individu en diegene wat ondersteun (aspekte soos wederkerigheid, verwagtinge, eise);
- die gedrag van die persoon wat sosiale ondersteuning gee;
- die persoonlikheidskenmerke van diegene wat bereid is om sosiale ondersteuning te ontvang;

- die vaardighede wat nodig is om ondersteunende verhoudings te ontwikkel en te handhaaf en
- strukture in die omgewing wat kan bydra tot die vestiging van ondersteunende verhoudings.

2.4.6.2.3 Ondersteuning deur die onderwyser en ander betekenisvolle figure

Die kind in sy middelkinderjare word nie net blootgestel aan sosialisering met sy portuurgroep nie, maar beleef ook die toetrede tot 'n meer formele skoolsituasie waar die kind gekonfronteer word met die vorming van verhoudings met outoriteitsfigure. Hiervan is die onderwyser een van die belangrikste (Minuchin & Shapiro, 1983). Verder beteken skooltoetrede dat die kind ten opsigte van die ontwikkeling van sy intellektuele vermoëns erkenning begin kry. Die skool speel 'n belangrike rol in die ontwikkeling van die kind se selfagting. By die skool bevind die kind hom in verskeie situasies waarin hy terugvoer ontvang vir sy optrede. Die rol van die onderwyser in hierdie proses is van kardinale belang. Onderwysers speel 'n belangrike rol in die wyse waarop terugvoer aan die kind gegee word (Eccles *et al.*, 1999; Minuchin & Shapiro, 1983).

Kail en Cavanaugh (1996) dui aan dat die onderwyser op verskillende wyses by die kind betrokke kan wees. Hierdie betrokkenheid kan op 'n kontinuum voorgestel word van formeel/gedistansieerd tot informeel/vervlegd. Waar die onderwyser die kind op 'n optimale wyse stimuleer, dra dit by tot verdere vorming van die kind se sosiale en intellektuele vaardighede. Verder moet in gedagte gehou word dat die verwagtings van kind-onderwyser en onderwyser-kind van mekaar kan verskil. Die kind in sy middelkinderjare kan ter aanvang 'n korrelasie sien tussen die onderwyser en sy ouer. Aanvanklike verwagtings van aandag en betrokkenheid sou dus dieselfde wees. Dit geld ook na die negatiewe kant. Waar die kind in sy middelkinderjare uit 'n gesin kom waar 'n ouer onbetrokke is, konflik hoogty vier en ongesonde spanningshanteringstegnieke toegepas word, kan dit die verhouding met die onderwyser strem. So 'n kind sal uiteeraard meer gedragsmodifikasie nodig hê, wat die verhouding met die onderwyser nog verder kan strem. Waar die onderwyser meer tyd aan gedragsregulering by die kind moet spandeer, is daar minder tyd beskikbaar vir ander komponente van die

opvoedkundige proses. Kail en Cavanaugh (1996) verwys ook na navorsing wat toon dat daar ook 'n verband bestaan tussen kinders wat presteer en die hoeveelheid aandag wat hulle van hulle onderwyser kry. Hoe beter hulle presteer, hoe meer aandag kry hulle.

2.4.6.3 Sosialisering, selfkonsep en coping

Duck (1983) dui reeds vroeg in sy literatuurstudies aan dat vriendskap en die ontwikkeling van die kind se selfkonsep hand aan hand geskied. Waar dit gebeur dat 'n kind nie homself aanvaar nie, sal hy dit moeilik vind om vriendskappe te hanteer. Dit beteken dat die kind moet leer wat selfaanvaarding is. Dit geskied deur middel van vroeë interaksie met sy ouers. Net so word selfagting aanvanklik gebou deur interaksie met ouers. Daarna bou sosiale ervarings met vriende die selfkonsep en selfagting verder uit. Deur middel van spel leer die kind wat sosiale verhoudings is en watter waardes hy wil internaliseer. Op ongeveer sesjarige ouderdom begin die kind besef dat daar wederkerigheid in verhoudings is.

Gotlieb (1988) wys ook op die verband aan tussen sosiale ondersteuning en coping, in die sin dat sosiale ondersteuning onder andere kan help om die copingstyle van die kind te verbeter. Verder kan dit help om die kind se gesondheid en moraal in stand te hou. Insiggewende navorsing van Franco en Levitt (1998) dui 'n verband aan tussen die gesin, portuurgroep en selfkonsep. Hulle beweer voorts dat ouers emosionele sekuriteit verskaf, rolmodelle is vir interpersoonlike kontak en 'n aktiewe rol speel om kinders se sosiale lewe te ontwerp en aan hulle leiding te gee. Dit lei daartoe dat hulle nie net kinders se sosiale ondersteuningsnetwerke help ontwikkel nie, maar ook 'n belangrike bydrae lewer tot die kinders se selfagting. Hulle het verder bevind dat die kwaliteit van vriendskappe (buiten dié van die gesin en ouers) bydra tot die kind se selfagting. Hulle beweer die volgende:

- In die nabyheid van vriende en die gesin kan die kind hulp ontvang en aanvaarding ervaar.

- Die manier waarop die kind homself evalueer, korreleer met ander se reaksies ten opsigte van sy optrede.
- Positiewe verhoudings met vriende help die kind om homself as bevoeg en waardevol te beleef.

2.4.6.4 Sosiale ondersteuning by kinders uit geskeide gesinne

Cowen, Pedro-Carroll en Alpert-Gillis (1990) het kinders se persepsie van ondersteuning na egskeiding getoets. Hulle het bevind dat egskeiding 'n impak het op die kind se sosiale ondersteuningsnetwerk. Kinders uit egskeidingsgesinne het kleiner ondersteuningsstelsels. Hulle bevind dat die beskikbaarheid van ondersteuning binne en buite die kind se familie 'n positiewe verband met die kind se aanpassing toon. Waar die kinders 'n persepsie het dat hulle ondersteun word, het hulle laer tellings aangeteken op skale van postegskeidingsprobleme soos angs en bekommernis en het hulle 'n hoër graad van ontvanklikheid getoon. Hierdie ondersteuning verwys na die beskikbaarheid van sosiale ondersteuningsbronne wat binne die groter familie of portuurgroep kan bestaan.

Daar is reeds verwys na die navorsing van Hetherington *et al.* (1998), Amato (1994), en Amato en Keith (1991), wat aantoon dat een van die subkomponente in hulle meta-analises gesinsverhoudings is. Hieronder word die unieke samestelling van die gesin, die verskillende rolle waarin elke gesinslid funksioneer en die rolmodelle wat tot die kind se beskikking is, aangespreek. Hoewel die kerngesin en sy funksionering sentraal staan in die kind se lewe, kan sistemies aangetoon word dat die ander sosiale interaksies wat hy beleef soos konsentriese sirkels vanaf die kerngesin beweeg. Verder verwys Kurtz (1996) daarna dat die kind se persepsie van die gesin se funksionering 'n impak het op sy sosiale aanpassing. Amato (1994) toon ook aan dat meer sosiale probleme en problematiese verhoudings met die ouers kan voorkom na egskeiding. Hierdie verhoudingsprobleme is nie noodwendig net met die ouers nie, maar kan ook ander verhoudings insluit (Amato, 2001). Die mening van Wakeford (2001) ten opsigte van die verskillende egskeidingsindrome, naamlik dat dit veral die kind is wat vatbaar/beïnvloedbaar/manipuleerbaar is om aan die *spel* van die ouer deel te neem, moet nie gering geskat word nie. Vervolgens sal gekyk word na die impak van egskeiding op die

verskillende verhoudings waarby die kind betrokke is.

2.4.6.4.1 Ouers se hantering van konflik na egskeiding

Skrywers soos Pryor en Rodgers (2001) en Amato (1994) is dit eens dat die teenwoordigheid van konflik in die gesin die kwaliteit van verhoudings bepaal. So kan die kind se interpretasie van konflik verband hou met die vrees van verwerping (Lutzke, Wolchik & Braver, 1996). Daar word veral verwys na die wyse waarop ouers konflik hanteer ten opsigte van hulle huweliksverhouding en die ontbinding daarvan, eenstemmige beslissings (al dan nie) wat oor die kinders geneem word, sowel as besluite oor verdere finansiële voortbestaan. Die hantering van interouerkonflik word as een van die belangrikste voorspellers van die kind se aanpassing na die egskeiding beskou (Amato & Booth, 1996; Lutzke *et al.*, 1996). Wanneer egskeiding harmonieus verloop, is kinders se aanpassing daarna dieselfde as kinders uit intakte gesinne s'n (Hetherington & Stanley-Hagan, 1999). Waar kinders in die proses van konflik ingespan word om as *tussenganger* op te tree, word die effek op die kind ernstiger. Die kind kan byvoorbeeld op die volgende wyses gebruik word:

- as stilswyende betrokke (met die oog op gebruik van getuienis later);
- as passiewe wapen teen die ander ouer;
- as kommunikasiekanaal ten einde konflik aan te spreek;
- as deelnemer in die konflik met die oog daarop om getuienis in te samel;
- as "spioen" en
- as kommunikeerder van dreigemente of beledigings.

Amato (2001) toon aan dat ernstige konflik in 'n huwelik só ongesond kan wees dat dit vir kinders beter is indien die ouers eerder skei. Hy sê egter ook dat kinders geskok reageer waar 'n huwelik goed funksionierend is met min owerste konflik en ouers ten spyte daarvan aankondig dat hulle gaan skei. Kinders sien egskeiding dan as onverwags en onverstaanbaar. Waar kinders blootgestel word aan vyandigheid tussen die ouers kan hulle met negatiewe emosies soos vrees of woede reageer. Dit kan ook gebeur dat kinders betrek word by die konflik en gedwing word om keuses uit te oefen.

Die kind se belewenis van aggressie kan verhoog waar ouers sekere gedrag ten opsigte van konflikhantering aan die kind modelleer (Amato 1993a).

Tydens die egskeidingsproses word die kind gedwing om sekere keuses te maak – dit plaas geweldige emosionele druk op hom en veroorsaak innerlike konflik. Hy sal hierdie konflik probeer vermy, maar kan negatiewe emosies soos aggressie en woede toon juis as gevolg van die konflik (Pryor & Rodgers, 2001). Aan die ander kant is dit ook so dat 'n afname van konflik na egskeiding in werklikheid vir die kind stabilisering beteken. Dit skep die geleentheid dat die vrede herstel word.

2.4.6.4.2 Gesinstruktuur

Pryor en Rodgers (2001) toon aan dat die kind in sy middelkinderjare 'n *gesin* sien in terme van 'n biologiese vader en biologiese moeder met sy sibbe. Indien daar versorgende grootouerfigure is, sal hy hulle ook insluit. Met egskeiding word hierdie siening vernietig en moet die kind sy gesinsverhoudings ingrypend herdefinieer. Waar die kind voorheen sekere definisies en rolle aan die gesinslede toegeken het, moet dit hersaamgestel word in 'n poging om die verlore rolle te herwin. Dit gebeur ongelukkig dat die kind van die definisies moet prysgee sonder dat dit kwalitatief vervang word. Dreman en Ronen-Ellav (1997) toon aan dat twee veranderlikes in terme van gesinsfunksionering bepalend kan wees tydens egskeiding, naamlik kohesie en die aanpassingsvermoë van die gesin. Waar hierdie twee veranderlikes sterk teenwoordig is, word die minste konflik gerapporteer. Sommige skrywers verwys ook na die sogenaamde *sleeper effect*, waar die effek van die verlies aan 'n kerngesinstruktuur nie altyd dadelik na vore tree nie, maar soms eers later in die kind se lewe (Pryor & Rodgers, 2001). In haar studie verwys Cronje (1997) na twee aspekte van ouerskap wat vir die kind belangrik is, naamlik:

- ouerskapsvaardighede en
- tydsbesteding van die ouer met die kind. Albei ouers kan so vasgevang word in hulle individuele hantering van die eise wat die egskeiding aan hulle stel, dat nie genoegsame tyd saam met die kind spandeer word nie.

'n Belangrike aspek van gesinstruktuur en -funksionering wat by egskedding verwarring kan veroorsaak, is ouerleiding en -opvoedingspraktyke. Waar daar in die verlede vanuit 'n gesamentlike gesinstruktuur opgetree is, kom die moontlike veranderlikes by van twee onafhanklike strukture, sowel as ander volwassenes (stiefouers) en kinders (stiefbroers en -susters). Waar daar onsekerheid is oor ouerskapstyle en dissiplinestrukture kan dit verwag word dat die kind onseker sal raak en vae/ongedefinieerde grense sal toets. Egskedding tap by geleentheid ook soveel energie van die volwassenes dat hulle bloot nie meer ouerleidingsbeginsels met hulle kinders toepas nie, met die gevolglike disfunksionering. In belang van die psigologiese funksionering van die kind moet die beheer-en-toesigouer so gou en so goed as moontlik aanpas in die postegskeddingsfase (Kalter, 1987).

Waar beide ouers (indien hulle psigologies gesond is) by hulle kinders betrokke kan wees, sal die prognose vir kinders uiteraard baie beter wees (Peterson & Zill, 1986). Positiewe resultate vir die kind word op vlakke soos skoolprestasie, sielkundige aanpassing, 'n positiewe selfkonsep en sosiale bevoegdheid gerapporteer (Amato, 1993a). Waar beide ouers voortgesette betrokkenheid handhaaf by die kontrole en toesig van kinders sal dit vir die kinders voordelig wees (Maccoby & Martin, 1983; Rollins & Thomas, 1979).

2.4.6.4.3 Verhouding met die ouers

Kinders se belewenis van die permanensie van gesinsverhoudings word ingrypend aangetas deur egskedding (Shaw, 1991). Een van die enkele vaste ankers van 'n kind, naamlik die kerngesin, word daardeur vernietig. Verder moet die kind die waarde van 'n gesin vir homself vervang met alternatiewe waardes. In hierdie proses speel die verhouding wat die kind met sy ouers handhaaf 'n belangrike rol. Waar kommunikasie met die ouer baie positief deur die kind beleef word, kan dit nou verander na *patologiese kommunikasie*. Kinders kan in die middel van kommunikasie vasgevang word waar ouers van hulle partydigheid verlang. So is byvoorbeeld bevind dat moeders hoë vlakke van aanvaarding en kwaliteit van kommunikasie met haar kinders kan rapporteer, terwyl dit vanuit die kind se oogpunt nie so is nie. Dit kan te wyte wees aan

haar kommunikasie met die kinders oor hulle vader en haar onverwerkte gevoelens oor die egskeiding (Lutzke *et al.*, 1996). Dit is dus belangrik om kennis te neem van die impak van sekere psigopatologiese materiaal waarin die kind vasgevang kan word, byvoorbeeld:

- Simbiotiese verhoudings (Satir, 1972).
- Psigopatologie by die ouer (sien afdeling 3.2.3).
- Die kind kan beleef dat die ouer as gevolg van die egskeiding negatief verander het. Afhangende van die metodes en wyses waarop die ouer die egskeiding hanteer, word die beeld van *ouerwees* vir die kind aangetas (Hetherington *et al.*, 1998).
- Die tipe en aard van prosedures wat tydens die egskeiding gebruik is, in die besonder die beslissings oor beheer en toesig en toegang.

Etlike basiese verwagtings wat die kind ten opsigte van gesinsfunksionering het, word met egskeiding in die gevaar gestel. Basiese verwagtings ten opsigte van beginsels soos liefde, lojaliteit, permanensie van verhoudings, sekuriteit, versorging en die voorstelbaarheid van beslissings (ma en pa kan nou verskil) word nou relatief, aangesien die kind nie meer 'n objektiewe maatstaf hiervoor het nie.

Vervolgens sal aandag gegee word aan die toesighoudende en besoekende ouer asook die vader en moeder. Hierdie indeling het belangrik geword, aangesien daar veranderlikes is wat verband hou met die juridiese beslissings in terme van beheer en toesig en toegang. Daar is egter ook veranderlikes wat verband hou met die vader- en moederbeeld wat die kind het. Dit is verder belangrik om die inhoud van hierdie paragraaf in samehang met par. 3.2.6 te lees, waar daar reeds aandag aan sommige van die prosesse gegee is.

Die verhouding met die ouers word hiernaas bespreek deur aandag te gee aan die kind se verhouding met (a) die toesighoudende ouer, (b) die besoekende ouer, (c) die moeder, (d) die vader en (e) die stiefouer of derde party.

(A) Verhouding met die toesighoudende ouer

Aangesien egskeidingsprosedures poog om die optimaal funksionerende ouer as toesighoudende ouer aan te wys, kan dit die potensiaal inhou dat die kind beleef dat die peri-egskeidingsprosesse tot rus kom en dat daar 'n groter mate van kalmte in die proses aanbreek (Van Rensburg, 2001). Dit neem egter nie die werklikheid van ingrypende veranderinge weg nie. Tradisioneel word aanvaar dat die besoekende ouer waarskynlik tydens die pre- en peri-egskeiding reeds die gesamentlike woning verlaat het. Met die finaliteit van egskeiding moet die kind hierdie aspek as 'n werklikheid aanvaar en dit verwerk. Die kwaliteit van ouerskap wat die toesighoudende ouer uitoefen, kan een van die belangrikste voorspellers van die kind se verdere gesondheid word (Lutzke *et al.*, 1996).

In die proses waar die kind tussen twee huishoudings moet onderskei, is daar etlike beginsels wat voorheen vas gestaan het, maar nou opnuut aangespreek moet word, naamlik:

- Die verhouding met die toesighoudende ouer en die mate waarin die kind hom/haar kwalik neem vir die egskeiding. Die toesighoudende ouer kan verkeerdelik die *skurk in die verhaal* word, wat die skuld kry vir die verliesbelewensisse wat die kind moet verwerk.
- Hantering van gesag, struktuur en dissipline. Deurdat die ouer self 'n tyd van onsekerheid beleef, kan die kind hierdie beginsels ten koste van die toesighoudende ouer uitbuit. In hierdie proses kan dit lei tot 'n eskalering van 'n negatiewiteit tussen hulle waarin hulle verhouding deurlopend aan spanning onderwerp word.
- Die hantering van gesinstradisies en gesinstake moet opnuut onderhandel word – klein takies, soos byvoorbeeld wie die honde neem vir 'n stappie, die vuilgoedblik uitsit, die motor intrek en die gras sny, moet skielik opnuut onderhandel word.
- Die risiko van die kind as *ouerlike kind (parental child)*. Normaalweg sal die oudste kind verantwoordelikhede begin aanvaar en as *surrogaatouer* begin optree. Dit hou gewoonlik verband met 'n kind wat in 'n simbiotiese verhouding met die toesighoudende ouer optree.

(B) Verhouding met die besoekende ouer

Afhangend van die verhouding wat die kind met die besoekende ouer het, is die afwesigheid van die een ouer een van die grootste verliesbelewensse wat die kind moet hanteer. Hierdie verliesbelewens is 'n verskynsel wat vererger, aangesien statistiek aandui dat besoekende ouers progressief hulle kontak met hulle kinders verminder, en dat besoekende vaders meer daartoe geneig is as besoekende moeders (Pryor & Rodgers, 2001; Hetherington & Stanley-Hagan, 1999; Amato & Booth, 1996; Amato, 1994 & 1993b; Shaw, 1991). Dit kan te wyte wees aan die volgende:

- geografiese probleme, deurdat die toesighoudende ouer verhuis;
- die sluiting van 'n nuwe huwelik wat alternatiewe eise stel aan die besoekende ouer en
- vermyding van konfliktsituasies as gevolg van besoeke deur die besoekende ouer.

Data wat in die VSA ingesamel is, toon aan dat 50% van kinders uit egskeidingsgesinne nie hulle vader in die vorige jaar gesien het nie en dat net 16,4% hom een keer per week of meer gesien het. Statistiek waar die moeder die besoekende ouer is, is meer bemoedigend. Waar 'n besoekende ouer ten opsigte van finansies 'n beslissing moet neem tussen afhanklikes in sy huidige huwelik en sy kinders uit vorige huwelik(e), kies hulle normaalweg om hulle huidige huwelik se afhanklikes te ondersteun.

Waar 'n kind voor die egskeiding op tyd en aandag kon aanspraak maak, word dit nou gereguleer en volgens 'n spesifieke struktuur saamgestel (Sheets *et al.*, 1996). In terme van besoeke is die volgende bevind:

- Daar is 'n verskil van mening oor wat die hoeveelheid tyd, sowel as die frekwensie van besoeke behoort te wees. Hoewel gereguleerd, is dit noodsaaklik dat volgehoue, gereelde en voorspelbare kontak plaasvind vir die behoud van 'n kwalitatiewe ouer-kindband (Pagani *et al.*, 1997; Wallerstein & Kelly, 1980).

- Die sukses van besoeke word bepaal deur die kwalitatiewe inhoud van die besoeke. Hier bestaan die gevaar dat die besoekende ouer die spreekwoordelike uitstappie-pappie (*zoo-daddy*) kan word wat in werklikheid die betrokkenheid van die kind koop deur hom met geskenke en gunste te oorlaai, wat teenstrydig is met die beeld wat die kinders tydens die huwelik van hom/haar gehad het (Amato, 1994; Bryant-Mole, 1992).
- 'n Positiewe en goeie verhouding met die besoekende ouer kan die kind emosioneel help om die egskeiding te verwerk.
- Die besoekende ouer kan beleef dat hy uitgesluit word van belangrike ontwikkelingsmylpale en van betekenisvolle geleenthede vir die kind.

Volgens Wallerstein en Kelly (1980) is een van die beste voorspellers van kinders se aanpassing na egskeiding gereelde kontak met die nie-toesighoudende ouer. Aan die ander kant meld Pagani *et al.* (1997) asook Pagani-Kurtz en Derevensky (1997) dat, indien die ouers se verhouding met mekaar nie uitgeklaar is nie, die frekwensie van besoeke van die besoekende ouer 'n positiewe verband toon met verhoogde vlakke van konflik tussen die ouers. In sulke gevalle is dit veral die besoekende ouer se verhouding met sy kinders wat daaronder ly (Peterson & Zill, 1986).

(C) Verhouding met die moeder

Daar was in die verlede (soos trouens nog tans die geval) 'n hoër frekwensie van moeders wat beheer en toesig oor die kinders verkry het. Waar dit die geval is, word gerapporteer dat dogters 'n goeie band met hulle moeders het, hoewel dit ten opsigte van seuns problematies kan wees. Daar is verder ook bevind dat moeders konflik onderrapporteer, in vergelyking met terugvoer van die kinders. Die rede hiervoor is hulle vrees vir kritiek deur die besoekende ouer (Lutzke *et al.*, 1996). In die hantering van die proses van egskeiding kan dit ook gebeur dat die moeder oorgekontroleerd begin optree. Grense kan gestel word wat voorheen nie daar was nie (Cantor & Drake, 1983), waarskynlik in 'n poging om 'n individuele gesag-en-dissiplinestruktuur daar te stel. Die kind se belewenis, veral indien hy dit nie kognitief kan deurgrond nie, kan wees dat die moeder *verkeerd* is. Gevolglik kan dit gebeur dat die moeder inkonse-

kwent begin optree ten opsigte van kontrole en dissipline. Die kwalitatiewe aard van die moeder-kindverhouding is van kardinale belang vir die kind se aanpassing na die egskeiding (Pett *et al.*, 1999).

(D) Verhouding met die vader

Dit is veral vir seuns wat in die kinderfase op soek is na 'n rolmodel wat die betrokkenheid van die vader by sy kinders baie belangrik is (Hetherington & Stanley-Hagan, 1999). Wanneer egskeiding die model van "manwees" en "pawees" negatief beïnvloed, kan dit nadelig vir seuns wees. Waar 'n vader die beheer-en-toesigouer is, word minder dissiplineprobleme gerapporteer as waar die moeder dit is. Dit is waarskynlik omdat die vader duideliker grense stel en dissipline handhaaf. Verder beskik die vader (gewoonlik) ook oor meer bronne om in die behoeftes van sy kinders te voorsien (vgl. afdeling 3.2.6). Dit moet verder ook in ag geneem word dat vaders wat beheer en toesig versoek, tradisioneel beskou word as 'n manlike figuur wat vir sy kinders omgee en vanweë spesifieke redes hom as 'n meer toereikende ouer beskou as sy gewese eggenoot. Ongeag of die vader beheer en toesig het al dan nie, is bevind dat die rol van 'n gesaghebbende vader wat by sy kinders betrokke is na die egskeiding die kind baie kan help om die negatiewe impak daarvan te hanteer (Bronstein, Stoll, Clausson, Abrams & Briones, 1994). Die vader met besoekregte se besoeke neem met verloop van tyd af en dit word geweldig traumaties deur die kind beleef (Seltzer, 1991). Juis daarom is bevind dat egskeiding meer komplikasies het vir die vader-kindverhouding as vir die moeder-kindverhouding (Amato & Booth, 1996). Meer kontak met vaders na egskeiding word geassosieer met positiewe aanpassing, en min besoeke met 'n lae selfagting en gevoelens van verwerping (Bronstein *et al.*, 1994).

Amato (1993a) toon die volgende aspekte ten opsigte van die vaderfiguur aan:

- Kontak met die besoekende vaders was meer gereeld waar die ouers geskoold en ouer was.
- Kontak van die kinders met die besoekende vader het afgeneem waar die moeder weer getrou het.

- Daar was 'n positiewe verband tussen die frekwensie van kontak en konflik deur die ouers.
- Hoe meer tyd na die egskeiding verloop het, hoe meer het kontak met die vader afgeneem.

Soos wat konflik tussen ouers toeneem, het gedragsprobleme by die kinders toege- neem. Kontak tussen vaders en kinders het gegaan met 'n toename in ge- dragsprobleme. Die grootste toename in gedragsprobleme word by seuns gerappor- teer, maar waar die konflik min was, het seuns die minste gedragsprobleme gehad.

(E) Verhouding met stiefouer/derde party

Pryor en Rodgers (2001) noem dat een van die probleme van egskeiding die risiko is van veelvuldige hersaamgestelde gesinne. Die implikasie daarvan is dat die kind meermalig blootgestel word aan die vorming/samesmelting van gesinne as kerngesin; net om weer ontbind te word (Pagani *et al.*, 1997).

Statistiek toon aan dat daar 'n hoë voorkoms is van tweede en derde egskeidings by persone wat reeds een keer geskei is. Wallerstein en Blakeslee (1989) konstateer dat 50% van kinders wat betrokke is by 'n egskeiding later in hulle lewe weer by 'n tweede egskeiding betrokke is. Die kind moet dus nie net die egskeidingsverlies hanteer nie, maar wanneer die egskeiding te wyte is aan 'n derde party in die ouer se lewe, word die kind daarmee gekonfronteer om nog 'n volwassene as versorgingsfiguur in sy lewe in te sluit. Die mate waartoe dit suksesvol is, sal deur die kind bepaal word en hang af van sy persepsie van die stiefouer. Verder het Everett (1998) aangedui dat suksesvolle stiefgesinne diegene is wat die eise aangespreek en tot tevredenheid van almal afgehandel het.

Everett (1998) en Bronstein *et al.* (1994) beskryf 'n aantal veranderlikes wat die kind se binding met 'n stiefvader sal bepaal. Dit is onder andere die ouderdom, aantal, geslag en gesindhede van die kinders en stiefkinders onderling en die verhouding van die kinders met hulle biologiese vader. Waar kinders die liefdesband tussen stiefvader en

biologiese moeder waarneem en hulle 'n aktiewe betrokkenheid van die stiefvader ervaar deur byvoorbeeld konstruktiewe tyd saam deur te bring, dra dit by tot minder spanning en onsekerheid. Peterson en Zill (1986) bevind dat hertroue die beheer-en-toesig-moeder se verhouding met haar kinders kan verbeter, maar dat die tweede egskeiding tot 'n duidelike verswakking van verhoudings ten opsigte van beide ouers lei.

2.4.6.4.4 Verhouding tussen broers en susters (sibbe)

Pretorius (1997) toon aan dat daar ook in die sibbesubsisteem verandering kan intree wat deur die kind geassimileer moet word. Kinders kan byvoorbeeld onderling *kant kies*. Wanneer probleemgedrag by een van die kinders voorgekom het, kan die betrokke kind verantwoordelik gehou word vir die verbrokkeling van hulle ouers se huwelik. Rolveranderinge kan plaasvind en kinders kan bewustelik of onbewustelik nuwe rolle vervul. Soms verwag die ouer van die kind om 'n nuwe rol te vervul, soos dat daar van die seun verwag kan word om nou op te tree as die vader.

2.4.6.4.5 Portuurgroepverandering

Pryor en Rodgers (2001) bevind dat kinders in tye van egskeiding meer vertrou het om in hulle portuurgroep te praat as met hulle ouers. Hierdie aspekte, sowel as die ontwikkelingsteorieë van sosialisering, onderstreep die waarde wat vriende vir die kind het. Nie net dien dit as 'n ondersteuningstelsel nie, maar dit skep 'n veilige hawe waar die frustrasie en pyn van egskeiding deur die kind verwoord kan word. Waar kinders nie vriende het nie, of nie toegang tot hulle vriende het nie, word probleme aangedui (Hetherington, 1989). Verder verwys Van Rensburg (2001), sowel as Hetherington, Cox en Cox (1979) daarna dat kinders wie se ouers skei groter frustrasies beleef met sosialisering. Daar is ook 'n geslagsverskil waarneembaar in dié opsig dat seuns meer dikwels aanpassingsprobleme ervaar, terwyl dogters meer geneig is om ongewild in die portuurgroep te wees. Seuns wat nie met hulle portuurgroep kan bind nie, wend hulle tot jonger kinders vir sosialisering. Lutzke *et al.* (1996) toon ook aan dat kinders uit egskeidingsgesinne baie meer sensitief is vir dreigemente van verwerping deur die portuurgroep. Japel *et al.* (1999) beweer dat 'n beduidende groep kinders later in hulle

lewens psigososiale probleme ervaar.

2.4.6.4.6 Impak van sosiale struktuurveranderings

Die sosiale struktuurveranderings wat vir kinders ter sprake is by egskeiding is (a) verhuising, (b) skoolverandering en (c) buitemuurse bedrywighede. Elkeen van hierdie komponente van verandering word vervolgens in meer besonderhede ondersoek.

(A) Verhuising

Verhuising kan op sigself traumaties wees vir alle belanghebbendes (Braver, Ellman & Fabricius, 2003; Holmes & Rahe, 1967). Wanneer dit met egskeiding gepaard gaan, is dit simbolies van die totale verliesbelewenis waarmee die kind gekonfronteer word. Egskeiding en verhuising is dikwels sinoniem met mekaar. Verhuising impliseer vir die kind verlies, nie net van 'n kamer en bekende bakens nie, maar ook van bekende voorwerpe, speelareas, vriende en wyer sosiale verhoudings. Dikwels moet daar na 'n egskeiding verhuis word as gevolg van die laer inkomste van die toesighoudende ouer. Dit impliseer dat die *nuwe* huis en omgewing swakker gaan wees (Hetherington *et al.*, 1998; Amato, 1994; Amato & Keith, 1991). Waar dit die geval is, kan kinders in 'n omgewing kom waar daar swakker skoolbywoning en laer vlakke van ouertoesig is (Pryor & Rodgers, 2001). Uiteraard kan bogenoemde die kind op al sy lewensterreine beïnvloed en daartoe lei dat hy skolasties swakker presteer na 'n verhuising en 'n gepaardgaande skoolverwisseling. Verhuising impliseer ook 'n potensiële afname van een ouer se betrokkenheid by die kind, wat tot nadeel van die kind kan strek (Braver *et al.*, 2003).

(B) Skoolverandering

Verandering impliseer vir die kind die risiko om sosio-ekonomies en maatskaplik afwaarts aan te pas. Waar die beheer-en-toesigouer moet verhuis, kan dit gebeur dat die kind van skool moet verwissel na 'n skool in 'n swakker sosio-ekonomiese omgewing. Saam met die ouerhuis is die skool vir die kind in sy middelkinderjare 'n

simbool van stabiliteit en sekuriteit. Onderwysers word beskou as vertrouensfigure vir kinders en kan hulle emosioneel ondersteun (Steyn, 1989). 'n Skoolverwisseling versteur nie net die roetine en daaglikse patroon van die kind nie, maar dit kan ook sy toegang tot veilige en betroubare bronne van ondersteuning beperk. Die moontlikheid dat onderwysers wat die kind ken as eerste waarnemer van emosionele disfunksionering kan dien, verval en dit kan dit langer duur voordat 'n risikokind geïdentifiseer word. Francke (1983) verwys ook daarna dat die kind se ervaring van die egskeiding sy geloof in amptelike instansies kan aantas, met die gevolg dat die skool, wat 'n vorm van gesagsinstansie vir die kind is, nie meer 'n veilige hawe bied nie.

(C) Buitemuurse bedryghede

Verhuising en ekonomiese inkorting vir die enkelouergesin bring die risiko mee dat die kind ten opsigte van betekenisvolle bedryghede ook ingekort word. Sake soos ekstra klasse in skoolvakke, musiek, sportbeoefening en verenigingslewe moet opnuut onderhandel word. Waar hierdie aktiwiteite dikwels bevestiging van eiewaarde en selfontwikkeling, asook 'n bron van plesier kan wees, kan dit dalk nie nou meer so wees nie. Die kind beleef dit nie net as 'n verdere verlies nie, maar die waarde van die aktiwiteit (naamlik om die kind deur die trauma te help) word ook verloor.

2.4.6.4.7 Verhouding met grootouers en familie

Die betrokkenheid van grootouers by die kind in sy middelkinderjare kan baie waardevol wees vir sowel die kind as die grootouers (Kail & Cavanaugh, 1996). Met egskeiding kan toegang van die grootouer tot sy kleinkind verander en dit gebeur dikwels dat waar toegang van 'n ouer geblokkeer word, toegang tot grootouers ook ontmoedig of geblokkeer word. Dit kan vir kinders baie traumaties wees, aangesien baie kinders hulle grootouers insluit by hulle persepsie van die kerngesin (Pryor & Rodgers, 2001). Kinders ervaar ook dat hulle vir emosionele sekuriteit en ondersteuning na hulle grootouers kan gaan, veral die materne grootouers. Tydens egskeiding kan baie sterk bande tussen grootouers en kleinkinders vorm. Die grootouers is dikwels ook dié persone wat begrip het vir die kind se verliesbeleving (Bryant-Mole, 1992). Drew en Smith

(1999) onderskei vyf style van grootouerskap ten opsigte van kinders, naamlik die formele styl (wat aan die voorgeskrewe rolle vashou), die genot-/plesierstyl (waar kinders 'n bron van plesier is), die surrogaatouerstyl (die grootouer neem die versorging oor), die kennis-/raadstyl (die grootouer het die kennis of vermoëns wat gebruik kan word) en 'n afgesonderde styl (ongereelde kontak met kinders net by rituele geleenthede).

Pryor en Rodgers (2001) toon aan dat grootouers die impak van egskeiding kan buffer. Waar hulle egter nie beskikbaar is of toegelaat word om dit te doen nie, kan die impak van die egskeiding soveel erger op die kind wees. Volgens navorsing neig kontak met paterne grootouers om minder te word. 'n Studie van Drew en Smith (1999) verwys na die feit dat grootouers voor egskeiding toegang tot hulle kinders het, maar na egskeiding slagoffers van hulle omstandighede kan word. Beduidende verskille ten opsigte van drie veranderlikes, naamlik nabyheid, gereeldheid van kontak en emosionele betrokkenheid is gevind. Dis ook gevind dat grootouers emosionele en fisieke gesondheidsprobleme rapporteer wat verband hou met die verlies aan kontak.

2.4.6.5 Samevatting

Nadat daar 'n beskrywing gegee is van die teoretiese agtergrond van sosiale ondersteuning, is die impak van egskeiding op die kind bespreek aan die hand van die verskillende aspekte waarna teorieë verwys. Uit die literatuur het geblyk dat egskeiding 'n impak het op die wyse waarop die kind sosialisering beleef. In hierdie opsig is die wyse waarop ouers hulle konflik hanteer van kardinale belang. Waar kinders min ondersteuning van ouers, klasmaats en vriende rapporteer, gaan dit gepaard met swak gevoelens van selfwaarde (Van Aken & Asendorpf, 1997). Die risiko dat die kind emosioneel gedwing word om sekere keuses te maak, is baie groot; daarom bestaan die gevaar dat die kind as surrogaatouer vir sy sibbe optree. Die impak hiervan in terme van kort- en langtermyngevolge is bespreek. Die kind se belewenis van sy ouers sal ook verskil na aanleiding van beheer-en-toesigbeslissings, gereeldheid van kontak met die besoekende ouer en die kwaliteit van kontak met die toesighoudende ouer. Verder is aangedui dat die teenwoordigheid van stiefouers die kind op verskillende wyses kan beïnvloed. Daar is ook daarop gewys dat die kind se portuurgroep 'n

belangrike sosialiseringsmilieu skep, en dat die kind in sy middelkinderjare se belewenis van skool daarom ook belangrik is, aangesien dit die omgewing skep waarbinne hy sosialiseer. Sosiale veranderings, soos verhuising en skoolwisseling kan gevolglik 'n verdere impak op die kind hê.

2.4.7 Gedragsimptomatologie

Die gedrag wat kinders uit geskeide gesinne kan openbaar, regverdig 'n selfstandige navorsingsontwerp. Gedragsimptomatologie is in hierdie navorsing ingesluit ten einde 'n aanduiding te verkry van die mate waarin die vorige drie konsepte, naamlik self-konsep, lokus van kontrole en sosiale ondersteuning in waarneembare gedrag gedemonstreer word. Die doel van hierdie paragraaf om 'n omskrywing te verskaf van wat onder *gedrag* verstaan word (2.4.7.1) en om 'n aanduiding van navorsingsresultate te verskaf (2.4.7.2).

2.4.7.1 Begripsomskrywing

Martin en Pear (1988) dui aan dat besluite geneem word op grond van waarneembare gedrag wat kinders openbaar. Daarom word gedrag gesien as waarneembaar, meetbaar en kontekstueel.

Verskeie bronne dui verskillende wyses aan waarop gedrag ontwikkel (Berk, 2004; Martin & Pear, 1988). Van die bekendstes is die volgende:

- Klassieke kondisionering – waar een stimulus aan 'n ander gekoppel word, waarna 'n refleksiewe respons volg.
- Operante kondisionering – waar die kind op 'n stimulus uit die omgewing reageer deur spesifieke gedrag te toon. Indien die gedrag vir die kind voordele inhou, word sy gedrag positief versterk.
- Uitdowing vind plaas wanneer die impak van 'n respons stelselmatig verminder word deur dit te onttrek. Dit kan egter ook gebeur as die respons so baie aangebied word dat dit sy waarde verloor en saturisasie plaasvind.

- Modelling verwys na die aanleer van gedrag deurdat iemand as voorbeeld van die gedrag dien. Die kind neem dit waar en probeer dit nadoen.

2.4.7.2 Gedragsimptomatologie by kinders uit geskeide gesinne

'n Leemte ten opsigte van die navorsing is dat outeurs soos Amato (2001; 1994), Hetherington en Stanley-Hagan (1999) en Japel *et al.* (1999) wel aantoon dat daar by kinders uit egskeidingsgesinne gedrags- en emosionele probleme voorkom, maar dat dit nie in diepte bespreek word nie. Probleemgedrag van kinders moet nie verwar word met gedragsversteurings nie. Die probleemgedrag wat hier ter sprake is, is nie net van toepassing op kinders wat 'n diagnoseerbare versteuring het nie, maar wat ook op kinders wat vanweë die egskeidingsgebeure verhoogde vlakke van foutiewe gedrag openbaar. Kurtz (1996) beweer dat die kind se pogings om die egskeiding in sy denke te proses in foutiewe gedrag kan manifesteer wat nie noodwendig 'n diagnoseerbare versteuring is nie. Daar is reeds in 'n vorige afdeling (2.4.2) verwys na die emosionele impak van egskeiding. Die emosies kan dikwels gepaard gaan met waarneembare gedrag.

Min literatuur kon gevind word wat aantoon dat die impak van egskeiding tot 'n versteuring by 'n kind kan lei. Daar word egter telkens aangetoon dat predisposisionele faktore (met ander woorde kenmerke wat teenwoordig was voor die ontstaan van huweliksonmin) daartoe kan bydra dat 'n kind 'n hoër risiko het vir die ontwikkeling van 'n versteuring. Waar 'n kind met 'n potensiële aandagtekort-hiperaktiwiteitsversteuring (ATHV) byvoorbeeld goed kon funksioneer binne 'n intakte gesin, kan die huwelikskonflik en uiteindelijke egskeiding die ATHV vererger, met baie traumatiese gevolge vir die kind. Die reeds vermelde meta-analises (afdeling 2.3.3.3) verwys na hoër-risikokinders, bedoelende kinders wat vatbaarder vir disfunksionering tydens egskeidingsgedinge is. Sulke kinders sal byvoorbeeld meer sensitief wees vir konflik en sal ook maklik die interaksie tussen ouers as konflik beskryf, al is dit glad nie die geval nie (Lutzke *et al.*, 1996). Steyn (1989) verwys voorts na die ontwikkelingsteorie van Erikson, wat aantoon dat regressie na 'n vorige fase van ontwikkeling kan voorkom indien die kind ervaar dat hy nie sy mylpale kan bereik nie. Vervolgens sal onderskei

word tussen versteurings wat verband hou met egskeiding en ontwikkelingsversteurings wat deur die DSM-IV (American Psychological Association, 1994) aangetoon word.

- **Hiperaktiwiteit**

Pagani *et al.* (1997) bevind by hulle eksperimentele groep van kinders wat voor sesjarige ouderdom by 'n egskeiding betrokke was hoër vlakke van hiperaktiwiteit, wat 'n piek bereik op agtjarige ouderdom. Waar ouers geskei het terwyl die kinders ses tot agt jaar oud was, is die piek van hiperaktiwiteit op 12-jarige ouderdom bereik. Verder bevind hulle dat hertroue 'n positiewe effek op hiperaktiewe kinders gehad het. Dit is waarskynlik te wyte aan die feit dat 'n addisionele volwassene dan help om struktuur te skep en om die ouer behulpsaam te wees om gedrag te kontroleer. Peterson en Zill (1986) toon verder die afbrekende effek van voortgesette konflik op hiperaktiewe gedrag aan. Impulsiewe en hiperaktiewe gedrag is die ergste by seuns waar moeders beheer en toesig verkry het.

Edwards, Schultz en Long (1995) beweer dat by die ouers van kinders met ATHV meer huwelikstwis en onvermoë as ouer voorkom. Daar word byvoorbeeld bevind dat die biologiese ouers van ATHV-kindere 'n drie keer groter kans het om in egskeidingsgedinge betrokke te raak as kinders sonder ATHV. Onsekerheid bestaan oor die mate waarin dispute oor opvoedingspraktyke die primêre of sekondêre rede vir egskeiding is. Verder word bevind dat gesinne met kinders wat ATHV het meer sosiaal geïsoleerd is as ander.

- **Opponerende gedrag**

Waar ouers geskei het met kinders jonger as ses jaar oud, is bevind dat dit korreleer met opposisionele, ongehoorsame en uitdagende gedrag van die 6-8-jarige kind. Die 10-11-jarige kinders het dieselfde gedrag ten opsigte van ouers en onderwysers getoon. Aggressiewe gedrag is ook by die skool waargeneem (Pagani, *et al.*, 1997). Hertroue het ook nie gelei tot 'n vermindering van hierdie gedrag nie.

Binne hierdie konteks verwys Francke (1983) daarna dat opponerende gedrag die *vaartuig* kan wees waarbinne die kind sy negatiewe emosies ten opsigte van die egskeidingsproses hanteer. Daarom sal die gedrag nie net in sy binnekring getoon word nie, maar oorspoel na ander lewenskontekste. Hierdie gedrag kan verder korreleer met besoeke van die ouer wat toegangsregte het. Die frustrasie van die egskeiding word dan gereflekteer teen die konkreet beskikbare, naamlik die beheer-en-toesigouer (Rotenburg *et al.*, 1998).

- **Antisosiale gedrag**

Voortslepende konflik tussen ouers waarvan die kinders bewus is, word geassosieer met die risiko van antisosiale gedrag by die kinders (Kalter, 1987). Peterson en Zill (1986) bevind verder dat die risiko van antisosiale gedrag by kinders hoër is vir kinders wat by die moeder woon, in vergelyking met kinders in intakte gesinne. Waar dogters by hulle vaders woon, is die risiko van antisosiale gedrag nog hoër. Hulle bevind ook dat seuns wat by die vaders woon en seuns in intakte gesinne feitlik dieselfde tellings op die antisosiale gedragskaal gehad het.

- **Depressie**

Ten opsigte van depressie bevind Kaslow, Deering en Racussin (1994) dat gesinne van depressiewe kinders gekenmerk word deur ouer-kind-, gesins- en huwelikskonflik, waarvan laasgenoemde veral oor kinderopvoeding gaan. Dogters in enkelouergesinne het hoër tellings van depressie en angs getoon, en 'n stadiger herstel in vergelyking met kinders in 'n intakte gesin. Verder word gevind dat 'n ondersteunende gesinstruktuur 'n beskermende faktor teen depressie is. 'n Noue verhouding tussen ouers kan die negatiewe impak van lewenstressore hanteerbaar maak. Die effek van 'n goeie ouer-kind-verhouding kan die impak van huwelikskonflik versag.

- **Enurese**

Jarvelin, Moilanen, Vikevainen-Tervonen en Huttunen (1990) bevind dat daar 'n

verband is tussen enurese en omgewingsveranderlikes, en dat egskedding 'n groot invloed het op enurese. Dieselfde effek kan voorkom waar daar byvoorbeeld as gevolg van hospitalisasie 'n skeiding van die ouer is. Waar die gesin versplinter, verhoog die risiko van die kind om enurese te ontwikkel.

2.5 Samevatting

Funksionering van kinders is 'n belangrike navorsingsonderwerp. Die waarde van 'n ontwikkelingsielkundige benadering wat spesifieke ontwikkelingsveranderlikes in ag neem, kan nie gering geskat word nie. Die sisteemteoretiese benaderings skep verder die geleentheid om die kind se funksionering te spieël teen die agtergrond van sy eie spesifieke omgewing. Hierdie twee sake kom veral ter sprake wanneer die impak van egskedding op die kind ondersoek word.

In hierdie hoofstuk is daar gevolglik omskrywings aangebied van psigologiese funksionering en van die begrip *normaliteit* (2.2), en psigologiese funksionering is bespreek teen die agtergrond van sielkundige en filosofiese teorieë oor huwelike en gesinne (2.3). Teen hierdie agtergrond is die komponente van psigologiese funksionering van die kind in sy middelkinderjare in meer besonderhede bespreek (2.4). Dit het duidelik geword dat egskedding nie slegs op een spesifieke tydstip in die kind se lewe 'n impak het nie. Pre-, peri- en postegskeddingsgebeure kan grootliks daartoe bydra dat die kind die impak van egskedding verwerk, of anders daardeur benadeel word.

Hierdie studie het die voordele daarvan aangedui om die impak van egskedding op die kind te ondersoek na aanleiding van sy selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale ondersteuning en gedragsimptomatologie (vgl. 2.4.4-2.4.7). In die bespreking van elkeen van hierdie konsepte is die sinvolheid daarvan geïllustreer.

Op bogenoemde wyse is die impak van egskedding op die kind in sy middelkinderjare derhalwe in hierdie hoofstuk verreken. In hoofstuk 3 verskuif die fokus na die impak van egskedding op die ouers, as die vernaamste rolspelers in die lewe van die kind in sy middelkinderjare.

HOOFSTUK 3

Die impak van egskeiding op ouers

Children from separated families typically have from one-and-a-half times to double the risk of an adverse outcome compared to children from intact original families. ... if the risk in children from separated families could be reduced to the same level as those from intact families then the burden on society of the poor outcome concerned would be reduced by 20 percent. This is far from trivial in terms of services and necessary public expenditure. In Australia, for example, 20 percent of government expenditure on mental health services corresponds with a reduction of around AUD\$500 million per annum ... (Pryor & Rodgers, 2001: 67).

3.1 Inleiding

Wanneer die impak van egskeiding op die kind ondersoek word, is dit noodsaaklik dat kennis geneem word van die impak van egskeiding op die kind se primêre versorgers, wat in die meeste gevalle sy ouers is. Dit kan aangetoon word dat die impak van egskeiding op die ouers ook die kind se funksionering beïnvloed juis omdat die ouer 'n belangrike rol in die middelkinderjare speel. Hierdie standpunt sluit aan by die meta-analises (soos reeds bespreek) wat aantoon dat die impak van egskeiding op die kind onder andere verklaar kan word na aanleiding van die impak van egskeiding op die ouers. 'n Groot deel van die navorsing van meta-analises word gewy aan die bespreking van die wyse waarop ouers sekere veranderlikes hanteer. Verder is die opinie van Kalter (1987), naamlik dat egskeiding en die verwerking daarvan prosesmatig geskied, belangrik wanneer na die impak van egskeiding op kinders gekyk word.

Egskeiding het nie net noodwendig 'n onmiddellike impak op die volwassene nie, maar kan ook op die langtermyn steeds 'n uitwerking hê (Richards, Hardy & Wadsworth, 1997). Hierdie impak is ook nie net beperk tot die volwasse persoon se sielkundige funksionering nie, maar kan ander fasette van funksionering insluit. 'n Studie van Hope, Rodgers en Power (1999b) toon aan dat hoër vlakke van spanning aangetref is by persone wat betrokke is by of wat geraak word deur 'n egskeiding is, of by diegene wat nie hertrou het na 'n egskeiding nie, in vergelyking met enkelopendes of diegene wat steeds met hulle eerste huweliksmaat getroud was. Geslagsverskille is ook aangetoon, byvoorbeeld dat vroue wat in 'n egskeiding betrokke is/was meer spanning ervaar

as mans in dieselfde omstandighede. Die effek van die spanning het by beide geslagte lank na die egskeiding voortgeduur.

Die vraag is al ondersoek of dit nie beter sou wees indien die familiesisteem ter wille van die kind nog kon funksioneer nie (Magistad & Rettig, 1999). Hetherington en Stanley-Hagan (1999) toon egter aan dat dit nie noodwendig gesond is om net ter wille van die kinders getroud te bly nie. Beide volwassenes en kinders kan in omstandighede van so 'n *gedwonge* huwelik disfunksioneer. Daar is byvoorbeeld bevind dat kinders in sodanige huwelike met soortgelyke simptome presenteer as diegene wat deur 'n egskeiding geraak is (Hetherington & Stanley-Hagan, 1999). Dit kan selfs wees dat 'n getraumatiseerde gesinsituasie nadeliger is as die impak van egskeiding en die funksionering in 'n enkelouergesin.

Teenstrydig met opinies in die volksmond dat die verliesbeewing van 'n pa-seun- en 'n ma-dogterverhouding erger is na 'n egskeiding as dié van 'n pa-dogter- en ma-seunverhouding, bevind Wakerman (1984) anders. Hy beweer dat die impak van 'n verlore vader-dogterverhouding die vaders net so ernstig kan beïnvloed. Net soos wat kinders 'n behoefte aan beide ouers het, het ouers ook 'n behoefte aan al hulle kinders, ongeag van watter geslag.

Hierdie hoofstuk het ten doel om 'n oorsig te gee van die belangrikste gevolge van egskeiding vir die ouers. Waar dit van toepassing is, sal verbande aangetoon word met die funksionering van die kind. Die effek van egskeiding sal by ouers en kinders verskil, na aanleiding van unieke veranderlikes wat in elke sisteem geld, soos:

- die spesifieke aard van die egskeidingsproses;
- premorbiede funksionering van die ouer en kind;
- die ouderdomme van die ouer en kind;
- die unieke verhouding tussen die ouer en kind in die pre-, peri- en postegskeidingsfase en
- die hantering van konflik op drie vlakke, naamlik tussen die ouerpaar, tussen die kind en ouer en tussen die kinders onderling (Hetherington *et al.*, 1998; Amato &

Keith, 1991).

3.2 Die areas van die impak op die ouer

Egskeiding impakteer op verskillende wyses op die ouer. Hieronder sal gefokus word op die effek van egskeiding op die ouer se fisieke gesondheid (3.2.1), sy psigologiese funksionering (3.2.2), die ontstaan van psigopatologie by die ouer (3.2.3), sosio-ekonomiese gevolge vir die ouer (3.2.4) en die impak van egskeiding op ander volwassenes (3.2.5).

3.2.1 Fisieke gesondheid

Sedert spesifieke bane ontdek is tussen die immunitêtsistêem en die brein (Ader, Felten & Cohen, 1990 & 1991), het die belangstelling in navorsing oor die verband tussen die liggaam en psige toegeneem. Waar in die verlede gepraat is van die mens as psigobiologiese wese, het die navorsing op hierdie terrein baie meer spesifiek geraak en tans word die term *psigoneuro-immunologie* (afgekort PNI) gebruik. Kaplan (1999) beskryf dit as 'n veld wat die interaksies tussen die sentrale senuwee- en, endokriene stelsel, asook die immunitêtsistêem bestudeer. In die studie van Kaplan (1999) word die impak van gedrag en spanning en die implikasies daarvan vir die mens se gesondheid ondersoek. Die PNI toon tans duidelike bewyse van die impak van stressors op die mens se fisiologiese funksionering aan. So kan die erns, duur en omvang van 'n stressor die mens se fisiese gesondheid sonder twyfel beïnvloed (Dunn, 1995; Ader *et al.*, 1990 & 1991). Volgens die PNI is 'n bepalende faktor vir huidige gesondheid die bestaan van premorbiede gesondheidstoestande. Indien daar enige geneties-oordraagbare of huidige siektetoestande teenwoordig is, kan die teenwoordigheid van spanning die siektetoestand vererger, deurdat die immunitêtsistêem aangetas word en die vatbaarheid vir siektes verhoog (Hetherington & Stanley-Hagan, 1999).

Hodges (1986) se inligting ten opsigte van mans verdien om hier vermeld te word. In sy navorsing het hy bevind dat by geskeide mans:

- selfmoord drie keer hoër is;
- 'n groter frekwensie van motorongelukke voorkom;
- die opname in psigiatriese inrigtings nege keer hoër is en
- die sterftesyfer vanweë siektes ook hoër is as by mans wat nie geskei is nie.

Sy navorsing toon verder aan dat waar die vrou *tydens* die egskeidingsproses op gesondheidsvlak swaar kry, dit die man is wat *ná* die egskeiding die swaarste kry (Hodges, 1986). Verder is bevind dat persone wat in Brittanje geskei is 'n hoër mortaliteitsvlak het as persone wat getroud gebly het (Cheung, 1998). Statistiek toon aan dat hierdie syfer by geskeide vroue 68% hoër en by geskeide mans 62% hoër was in vergelyking met getroude persone (Cheung, 1998). Die steekproef se gemiddelde ouderdom was 34. Volgens Cheung (1998) kan hierdie statistiek op verskillende maniere geïnterpreteer word, soos die volgende moontlikhede:

- Egskeiding en sosio-ekonomiese agtergrond toon 'n positiewe verband. Volwasse nes wat hande arbeid doen, lae inkomstes en swak behuising het en werkloos is, is diegene wat meer waarskynlik sal skei.
- Die impak van swak gesondheid kan juis een van die redes vir egskeiding wees.
- Huwelikskeuse word beïnvloed deur fisieke sowel as gedrags- en temperamentele aantreklikheid. Daar is beduidende getuienis dat vroue wat skei swakker fisieke en psigologiese gesondheid het as hulle eweknieë wat nie geskei is nie.

Ten slotte kan verwys word na die navorsing wat Holmes en Rahe (1967) gedoen het om die verskillende stressore in die mens se lewe te ondersoek. Indien die terreine wat deur egskeiding geraak word, verreken word op hulle tabelle, bestaan min twyfel dat dit die vlakke van ongesonde spanning kan verhoog, wat uiteraard tot psigosomatiese disfunksionering kan lei (Holmes & Rahe, 1967). Die implikasie vir die ouer wat fisiologies disfunksioneer, is dat daar nie optimale aandag aan die kind gegee kan word nie, met die gevolglike negatiewe impak op die kind.

- selfmoord drie keer hoër is;
- 'n groter frekwensie van motorongelukke voorkom;
- die opname in psigiatriese inrigtings nege keer hoër is en
- die sterftesyfer vanweë siektes ook hoër is as by mans wat nie geskei is nie.

Sy navorsing toon verder aan dat waar die vrou *tydens* die egskeidingsproses op gesondheidsvlak swaar kry, dit die man is wat *ná* die egskeiding die swaarste kry (Hodges, 1986). Verder is bevind dat persone wat in Brittanje geskei is 'n hoër mortaliteitsvlak het as persone wat getroud gebly het (Cheung, 1998). Statistiek toon aan dat hierdie syfer by geskeide vroue 68% hoër en by geskeide mans 62% hoër was in vergelyking met getroude persone (Cheung, 1998). Die steekproef se gemiddelde ouderdom was 34. Volgens Cheung (1998) kan hierdie statistiek op verskillende maniere geïnterpreteer word, soos die volgende moontlikhede:

- Egskeiding en sosio-ekonomiese agtergrond toon 'n positiewe verband. Volwasse nes wat handarbeid doen, lae inkomstes en swak behuising het en werkloos is, is diegene wat meer waarskynlik sal skei.
- Die impak van swak gesondheid kan juis een van die redes vir egskeiding wees.
- Huwelikskeuse word beïnvloed deur fisieke sowel as gedrags- en temperamentele aantreklikheid. Daar is beduidende getuienis dat vroue wat skei swakker fisieke en psigologiese gesondheid het as hulle eweknieë wat nie geskei is nie.

Ten slotte kan verwys word na die navorsing wat Holmes en Rahe (1967) gedoen het om die verskillende stressore in die mens se lewe te ondersoek. Indien die terreine wat deur egskeiding geraak word, verreken word op hulle tabelle, bestaan min twyfel dat dit die vlakke van ongesonde spanning kan verhoog, wat uiteraard tot psigosomatiese disfunksionering kan lei (Holmes & Rahe, 1967). Die implikasie vir die ouer wat fisiologies disfunksioneer, is dat daar nie optimale aandag aan die kind gegee kan word nie, met die gevolglike negatiewe impak op die kind.

Ten opsigte van die vier veranderlikes van hierdie ondersoek (naamlik selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale ondersteuning en gedragsimptomatologie) kan dus na die volgende verwys word:

- Geskeide ouers wat gesondheidsprobleme ervaar, vind dit moeiliker om die gedrag van hulle kinders te kontroleer. Foutiewe gedrag kan geïgnoreer of onvoldoende aangespreek word omdat hulle vanweë moontlike siektes nie teenwoordig is waar gedrag gemoniteer moet word nie. Gevolglik kan gedrag soos swak skoolbywoning en aggressie nie betyds uitgedoof word nie. Aan die ander kant verkry die kind ook nie noodwendig versterking van goeie gedrag nie.
- 'n Ouer wat gesondheidsprobleme ondervind, is nie noodwendig in staat om tot die kind se sosialiseringproses by te dra deur kontak met die uitgebreide familie en portuurgroep te reël of ander sosiale geleenthede te organiseer nie. Omdat finansiële hulpbronne vir gesondheid aangewend moet word, is dit ook moontlik dat sulke geleenthede afneem. Studies bevind verder dat veral die beheer-en-toesigouer meer gereeld gedwing word om na egskeiding verblyf te verkry in 'n swakker woonbuurt as wat die gesin voorheen gehad het, wat ook implikasies het vir die kind se sosialiseringproses.
- Lokus van kontrole kan na aanleiding van 'n siek ouer meer na buite gerig word. Die kind beleef dat hy meer blootgestel is aan omstandighede buite sy beheer omdat hy voel dat hy nie die siekte van die ouer kan beheer nie.
- Die vorming van die selfkonsep is afhanklik van die interaksie tussen die kind en sy omgewing. Waar die primêre omgewing gesondheidsprobleme oplewer, is dit moontlik dat die kind in hierdie proses *siekwees* op verskillende wyses in sy selfkonsep kan akkomodeer.

3.2.2 Psigologiese funksionering

By die psigologiese funksionering van die ouer wat deur egskeiding geraak word is daar sprake van roumart (3.2.2.1), verlieservaring (3.2.2.2), die hantering van skuldgevoelens (3.2.2.3), die hantering van seksualiteit (3.2.2.4), menswaardigheid (3.2.2.5), die effek van die teenwoordigheid van 'n derde persoon (3.2.2.6), die ouer se toekoms-

beskouing (3.2.2.7), fisiese aggressie (3.2.2.8), hoop op herstel by die ouer (3.2.2.9), stigmatisering van die ouer (3.2.2.10), die ouer se hantering van bekende voorwerpe of plekke (3.2.2.11), eensaamheid (3.2.2.12) en onsekerheid by die ouer (3.2.2.13), die rol van mag, beheer en kontrole (3.2.2.14), rolverwarring (3.2.2.15), en die kinders se spesifieke ontwikkelingsfases as bepaler van die impak van egskeiding op die ouers (3.2.2.16). Elkeen van hierdie komponente word hieronder in meer besonderhede beskryf.

3.2.2.1 Rousmart

Verskeie navorsers het reeds aangetoon dat een van die sentrale temas by egskeiding verlies is wat met rousmart oor 'n geliefde vergelyk kan word (Parker, 1996; Everett & Volgy, 1991; Wallerstein & Kelly, 1977). Die ervaring van verlies word gelykgestel aan die ervaring na 'n sterfgeval, met dié verskil dat daar tydens egskeiding niemand dood is nie. Dit impliseer egter dat mense in egskeiding probleme kan hê om 'n rouproses te voltooi. Die bekende vyf fases van Kübler-Ross (1969) word in literatuur aangehaal om die impak wat egskeiding op mense het, te beskryf. Dat dit korrek is om egskeiding en rousmart met mekaar te vergelyk, blyk uit verwysings in die literatuur wat die twee prosesse aan mekaar gelykstel (Van der Merwe, 1994; Van Wyk & La Cock 1988), of net 'n graadverskil tussen hulle aandui (Salk, 1978). Daar is egter ook duidelike verskille. Sommige skrywers gaan sover as om te meld dat die dood 'n meer hanteerbare emosionele proses is as egskeiding en dat daar ook groter sosiale ondersteuning beskikbaar vir diegene wat rou. Waar daar by die dood 'n finaliteit kom wat hanteer en afgehandel kan word, kan dit nie van egskeiding gesê word nie, veral nie indien daar kinders by betrokke is nie (Retief, 1990; Wallerstein & Blakeslee, 1989; Alvarez, 1983; Kaslow & Schwartz, 1987). Met egskeiding is die betrokkenes sosiaal meer geïsoleerd. Verder moet op eie bronne staatgemaak word om die proses wat soms net nie tot sluiting kan kom nie, te hanteer.

3.2.2.2 Verlieservaring

Indien die huwelik as kwalitatief gelukkig ervaar is deur een van die egliede, kan daar by hom/haar 'n intense verlieservaring na 'n egskeiding wees (Goldstein, 1982).

Sonder twyfel is die grootste verlies dié van 'n eggenoot en soms ook van die kinders, maar dit brei verder uit na 'n verlies van skoonfamilie en voorwerpe van sentimentele waarde, asook 'n verlies aan sosiale status. Dit kan ook gepaard gaan met 'n vrees vir die verlies van 'n magsbasis van waaruit in die verlede opgetree kon word. Binne die sekuriteit van 'n welgestelde huwelik kon 'n moeder met 'n minimum naskoolse opleiding steeds gedy. Na 'n egskeiding verloor sy egter hierdie magsbasis en moet sy nou saam met ander ongeskooldes in die arbeidsmark kompeteer vir 'n inkomste. Hierdie gevoel van verlies kan 'n ouer wat nie beheer en toesig oor die kinders verkry nie, lewenslank bybly.

3.2.2.3 Hantering van skuldgevoelens

In die proses van selfondersoek kan een of beide partye blaam aanvaar vir die mislukking van die huwelik (Retief, 1990). As hierdie proses op 'n onbillike wyse deur middel van interne dialoog gevoer word, kan dit daartoe lei dat verantwoordelikheid aanvaar word vir gedrag wat in werklikheid nie by die betrokke persoon voorgekom het nie. Hierdie aspek kan selfs nog meer riskant raak wanneer verwyte oor en weer geslinger word, terwyl daar geen objektiewe basis van beoordeling is nie. Daar kan ook selfverwyt wees oor die feit dat te min of niks gedoen is om die egskeiding te voorkom nie. Selfverwyt kan voorts die vorm aanneem van die onskuldige party wat hom/haar verwyt omdat hy/sy tekens van 'n naderende egskeiding vir lank misgekyk het. Soos met rousmart kan hierdie selfverwyt die risiko inhou dat dit later teen die self gerig word en selfgesprekke kan destruktief raak. Ross en Corcoran (1996) is van mening dat skuldgevoelens afgehandel moet word ten gunste van 'n voortsetting van die lewe. Egskeiding is geensins 'n *skoon* proses nie. Beide partye maak hulle gewoonlik skuldig aan een of ander optrede waar die ander benadeel word. Indien skuldgevoelens (hoe ernstig of gering ook al) nie afgehandel word nie, kan dit emosionele en psigologiese groei blokkeer (Retief, 1990; Van Wyk & La Cock, 1988). 'n Aspek wat baie nou saamhang met selfkonsepbelewenis is die risiko van vernietigende selfgesprekke ten opsigte van huweliks- en ouerskapsfunksies (Ross & Corcoran, 1996). Dit impliseer dat die persoon sy ouerskapsfunksies kwalitatief gelykwaardig stel aan sy/haar mislukte huwelik. Die implikasie hiervan is dat die pyn nooit ontworstel word nie en dat 'n mislukking van ouerskapsfunksies juis as gevolg daarvan kan voorkom.

3.2.2.4 Hantering van seksualiteit

Seksuele dislojaliteit deur 'n huweliksmaat het 'n geweldige impak op die ander persoon. Daar is nie slegs 'n verwerking van 'n seksuele selfkonsep nodig nie, maar seksualiteit moet as beginsel opnuut oorweeg word. Geskeide persone ervaar dikwels 'n worsteling om as geskeide enkeling helderheid te kry oor hulle verdere seksuele funksionering (Yates, 1976). Dit is ook verstaanbaar dat 'n persoon se selfkonsep hierdeur aangetas kan word en dat 'n verlies van selfwaarde sal voorkom (Retief, 1990; Wallerstein & Blakeslee, 1989; Goldstein, 1982).

3.2.2.5 Menswaardigheid

Gevoelens van menswaardigheid teenoor die self en die vorige lewensmaat word aangetas. Een van die grootste gevare van die egskedingsproses is die risiko dat vorige huweliksmaats hulle respek vir mekaar kan verloor (Ross & Corcoran, 1996; Retief, 1990). Die gevolg hiervan is dat hulle nie mekaar se menswaardigheid erken nie. Dit benadeel uiteraard die onderhandeling ten opsigte van beheer en toesig.

3.2.2.6 Teenwoordigheid van 'n derde persoon

Wanneer 'n derde persoon die huwelik laat skipbreuk ly, of as 'n nuwe lewensmaat kort na die egskeding in die prentjie kom, ontstaan gevoelens van jaloesie. 'n Groter mate van onsekerheid asook die hantering van die emosionele effek van verhoogde konflik kan egskeding vir die een party dan baie moeilik maak.

3.2.2.7 Toekomsbeskouing

'n Intense vrees ten opsigte van die onbekende kan ontstaan. Dit kan maklik wees om oor egskeding te praat, maar die vraag by sommige geskeides bly egter: "Gaan **ek** dit maak?" (Ross & Corcoran, 1996). Green (1989) meld dat die vreesbeginsel veral by die vrou geld. In 'n gemiddelde huishouding dra die man die beeld van sekuriteit. Hy verskaf fisieke beskerming en morele ondersteuning. Wanneer die vrou daardie beeld

moet oorneem en nog vir haar kinders ook moet modelleer, kan dit vir haar 'n probleem word.

3.2.2.8 Fisiese aggressie

Sommige huwelike word ontbind as gevolg van liggaamlike leed wat een of meer persone in die huwelik moes ly. Dit lei daartoe dat emosionele wonde veel dieper en omvangryker is, met die risiko dat dit nie sal heel nie (Retief, 1990).

3.2.2.9 Hoop op herstel

Indien die werklikheid van die egskeiding nie aanvaar word nie, kan die risiko bestaan dat fantasering oor moontlike hereniging 'n groot rol in een party se lewe speel. Baie energie kan vermors word, nie net op die instandhouding van die fantasieë nie, maar selfs ook deur aktief op te tree om te poog om dit te bereik.

3.2.2.10 Stigmatisering

Hoewel egskeiding sedert die laaste gedeelte van die twintigste eeu meer algemeen voorkom, word dit steeds binne sekere sosiale kringe gestigmatiseer. Die gevolg is dat veral die sosiale rol van persone betrokke by 'n egskeiding deur 'n gevoel van skaamte gekenmerk word. Dit is veral in die aanvanklike stadium van die egskeidingsproses waar dit 'n rol speel. Hierdie aspek hang verder saam met die sosiale beeld wat die huwelik gehad het, asook die aard van die egskeiding – die dominee wat met die orrelliste “wegloop” kan byvoorbeeld vir sy vrou en kinders wat agterbly 'n oneindige bron van vernedering in die gemeenskap word.

3.2.2.11 Hantering van bekende voorwerpe/plekke

Voorwerpe van simboliese waarde verkry 'n ander kleur as wat dit vroeër gehad het. Bekende vakansieplekke kan byvoorbeeld vermy word (Vaughan, 1994).

3.2.2.12 Eensaamheid

Een van die grootste gevolge van egskeiding – veral in 'n kinderlose huwelik en vir die ouer wat nie beheer en toesig verkry nie – is die belewenis van eensaamheid. Die lewenswerklikheid van 'n *besige* tyd en 'n *vol* huis is skielik weg. Daarmee saam word tyd en tydsbesteding 'n bron van vrees (Van Wyk & La Cock, 1988).

3.2.2.13 Onsekerheid

Die aanvanklike tydperk na die skeiding kan lei tot verwarring oor die wyse waarop die versorging van die kinders moet plaasvind (Goldstein, 1982). Indien daar verder 'n dispuut oor beheer en toesig was, kan vrees ontstaan dat versorging en opvoeding moontlik deur die ander party *genotuleer* word, met die oog op *voordele* wat behaal kan word. Navorsers toon aan dat die sosio-ekonomiese status van die toesighoudende ouer uiters bepalend is vir verdere stabiliteit (Marsh, 1990). In hierdie opsig kan kohesie en aanpassing 'n baie belangrike rol speel: waar kohesie en aanpasbaarheid hoog is, word minder probleme gerapporteer (Dreman & Ronen-Ellav, 1997).

3.2.2.14 Die rol van mag, beheer en kontrole

Tydens huwelikskonflik en egskeiding speel die konflik om mag, beheer en kontrole 'n belangrike rol. Een of beide huwelikspartye kan die voorafgaande konflik en egskeidingsproses as 'n situasie sien waarin sy/haar mag oor die ander party gedemonstreer moet word. Om dit te kan bewerkstellig, moet beheer en kontrole oor die gesin behou word. Dit is veral van toepassing gedurende die fase voor die finale verbrekking, tydens die wettiese proses (waar gepoog word om bogenoemde steeds te behou, al word geskei) en die aanpassing daarna. Indien voormalige huweliksmats op 'n ooreengekome wyse en sonder konflik oor bogenoemde skei, beleef hulle nie dat die ander party op 'n direkte/indirekte wyse hulle toekoms probeer bepaal deur middel van die gebruik van mag, beheer of kontrole nie. Waar die huwelik egter traumaties is en konflik voorkom, of waar een party bes moontlik nie wil skei nie, verander die situasie dramaties. Een party kan dan mag, beheer en kontrole probeer gebruik teen die ander

een. Dit raak dan maklik om hierdie proses in stand te hou deur die regsproses in te span om mekaar oor en weer te *beheer*. Die psigologiese energie wat hierdie proses vereis, kan onberekenbare skade aan die psigologiese gesondheid van 'n individu berokken (Magistad & Rettig, 1999).

3.2.2.15 Rolverwarring

Weisner en Gamier (1992) toon aan dat een van die grootste probleme van egskeiding gevind kan word in die verskillende rolle wat skielik van volwassenes verwag word. Die gesinsrolle wat ontwikkel het, word versteur en daar word van voormalige huweliksmaats verwag om skielik rolle te vervul wat voorheen nie deel was van hulle tradisionele rol in die gesin nie. Dit is selfs moontlik dat hulle nou self rolle moet vervul wat voorheen onaanvaarbaar was, met die gepaardgaande psigologiese eise wat dit stel.

3.2.2.16 Kinders se spesifieke ontwikkelingsfases as bepaler van die impak van egskeiding op die ouers

Die impak van egskeiding op die volwassene hang verder af van die ontwikkelingsfase van sy/haar kinders. Vir die ouer wat beheer en toesig verkry, sowel as vir die ouer met toegangsregte, impliseer die ontwikkelingsfase van die kinders 'n spesifieke voorreg, asook 'n verantwoordelikheid. Die fases wat ter sprake is, is die baba- en kleuter-, vroeë en laat latente en adolessente fase, en vroeë volwassenheid. Die spesifieke fase waarin die kind is, sal dus die impak bepaal wat die egskeiding op die ouers het. Die besoekende ouer kry nie die geleentheid om ten volle hierdie fases met sy/haar kind te beleef nie, terwyl die ander ouer weer die volle verantwoordelikheid daarvan moet dra. Die gevolge hiervan sal verder afhang van die mate waarin die ouer hom-/haarself as bevoeg ag om die spesifieke impak hiervan te hanteer.

Ten slotte moet gewys word op die ouer as rolmodel vir sy kind in die middelkinderjare, wanneer die ouer self besig is om die impak van sy egskeiding te hanteer. Die kind sien tydens hierdie fase nog grootliks op na die leiding en voorbeeld van beide ouers. Waar die ouer poog om van gesonde metodes gebruik te maak in sy eie verwerking van

die egskeidingstrauma, kan verwag word dat die ouer meer emosionele energie beskikbaar sal hê vir die versorging van die kind. Dit kan egter kommerwekkend word wanneer foutiewe metodes gebruik word en die kind blootgestel word aan die risiko om in sy rolmodel(le) se egskeidingspatologie ingetregter te word. Daar sal kortliks verwys word na die impak op die vier veranderlikes wat die fokus van hierdie ondersoek is, naamlik selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale gedrag en gedragsimptomatologie.

- **Selfkonsep**

Die kind kan homself evalueer na aanleiding van die ouer se hantering van sy eie roumart. Sy selfagting kan gestimuleer word om waarde-oordele oor homself te vel na aanleiding van wat hy waarneem in die ouer se rouproses. Die manier waarop die ouer sy eie emosies hanteer, sal aan die kind 'n verwysingsraamwerk gee van *regte* en *verkeerde* metodes om sy eie emosies te hanteer. Kinders staan soms midde-in die konflik waar ouers van mekaar verskil oor opvoedingspraktyke en ontvang sodoende verwarrende terugvoer oor hulle gedrag van hulle ouers. Hulle moet dan hierdie verwarrende inligting prosessee terwyl hulle selfkonsep ontwikkel. Die kind word verder benadeel wanneer hy waarneem dat sy ouers wedersyds hulle respek vir mekaar verloor het (Eder & Mangelsdorf, 1997).

- **Lokus van kontrole**

Waar die ouer intens betrokke is by sy eie emosionele prosesse kan dit gebeur dat die kind sy aandag op die ouer se wisseling in psigologiese gesondheid vestig. Hy kan sy eie gesondheid afhanklik stel van die fluktuasie van emosies by die ouer, wat weer daartoe kan bydra dat die kind se lokus van kontrole nie na interne kontrole ontwikkel nie, maar in werklikheid ekstern bepaal word. Verskillende faktore kan 'n verdere rol speel in hierdie proses van eksternalisering, soos:

- die mate wat konflik oor die kinders bygedra het tot die egskeiding;
- die impak van 'n stiefouer en
- die onvermoë om stigmatisering te hanteer (Jonassen en Grabowski, 1993).

- **Sosiale gedrag**

Indien die ouers betrokke was in 'n gekompliseerde egskeiding wat veroorsaak is deur die betrokkenheid van 'n derde party, kan die kind die risiko van sosiale stigmatisering negatief beleef. Dit kan daartoe lei dat die kind verkies om sosiaal te onttrek en minder geleenthede kry om sy sosiale gedrag te vorm. Aan die ander kant kan dit gebeur dat die ouer sosiaal onttrek as gevolg van die egskeiding en dat daar minder sosialisering-geleenthede vir die kind geskep word (Parke & O'Neil, 2000).

- **Gedragsimptomatologie**

Die voorbeeld wat die ouer stel in die hantering van spanning, aggressie en woede kan vir die kind 'n rolmodel skep vir sy eie gedrag. Indien daar verder binne die kind 'n konflik bestaan ten opsigte van sy selfkonsep en lokus van kontrole, kan verwag word dat dit in sy gedrag weerspieël sal word (Liebert *et al.*, 1986).

3.2.3 Die ontstaan van psigopatologie

Amato (2001, 1994), Hetherington *et al.* (1998) en Amato en Keith (1991) verwys na die bestaan van patologie by ouers wat betrokke is in egskeidingsgedinge. Hierdie patologie kan die psigologiese funksionering van die kind benadeel. In hierdie opsig word na die vader of moeder verwys as 'n hoërisiko-ouer (wat moontlik 'n rol gespeel het in die huweliksonbinding). In die paragrafe hieronder word spesifiek verwys na DSM-IV-versteurings (3.2.3.1) en egskeidingsindrome (3.2.3.2).

3.2.3.1 DSM-IV-versteurings

Dit sou gevaarlik wees om noodwendig egskeiding met diagnoseerbare versteurings in verband te bring. Tog kan dit aangetoon word dat sekere versteurings, afhangend van die premorbiede persoonlikheidsfunksionering van die individu, meer waarskynlik raak gedurende die egskeidingsproses. Navorsing toon aan dat premorbiede persoonlikheidsfunksionering van ouers nie altyd genoegsaam verreken word tydens egskeidings nie (Emery *et al.*, 1999). Dit is verder bekend dat die impak van stres op verskeie DSM-IV-versteurings nadelig is. So kan dit byvoorbeeld gebeur dat 'n goedgefunksionerende

ouer in die egskeidingsproses probleme ervaar om vorige versteurings wat goed beheer was, verder te hanteer. Van die bekendste versteurings wat in samehang met egskeiding genoem word, is angs, depressie, posttraumatiese stres en somatiserende versteurings. Waar daar 'n premorbiede potensiaal vir 'n persoonlikheidsversteuring bestaan het, kan egskeiding die ontwikkeling daarvan bevorder.

3.2.3.2 Egskeidingsindrome

Williams (1990) som die gevaar van egskeidingsindrome baie goed op met die volgende opmerking by die Fifth Annual Conference, National Council for Children's Rights:

"Parentectomy is the removal, erasure, or severe diminution of a caring parent in a child's life, following separation or divorce ... A parentectomy is the most cruel infringement upon children's rights to be carried out against human children by human adults. Parentectomies are psychologically lethal to children and parents."

Egskeidingsindrome het eers onlangs in navorsing aandag begin geniet as gevolg van die toename in egskeidings, egskeidingsdispute en komplikasies wat as gevolg van egskeidings ingetree het. In hierdie toename het regspraak en geestesgesondheidswerkers 'n patroon van indrome begin waarneem wat verwant is aan egskeiding. Een van die ouers sal byvoorbeeld 'n poging aanwend om ten volle beheer en toesig oor die kind te verkry. Die kind word in 'n mindere of meerdere mate ook aktief in hierdie proses gebruik (Wakeford, 2001).

Die volgende egskeidingsindrome word onderskei:

- Die ouervervreemdingsindroom (*Parental Alienation Syndrome*) (Gardner, 1992; Wakeford, 2001);
- Die seksuele-aantugings-in-egskeidingsindroom (*Sexual Allegations in Divorce Syndrome* (SAID)) (Wakeford 2001);

- Die medeakompleks (Wakeford (2001);
- Egskeidingsverwante-kwaadwillige-moedersindroom (*Divorce Related Malicious Mother Syndrome*) (Wakeford, 2001) en
- Munchausen-sindroom by volmag (*proxy*) (MBP) (Wakeford, 2001).

Van die belangrikste gevolge van egskeidingsindrome word deur Williams (1990) soos volg aangedui:

- Die ouer wat die slagoffer hiervan is, kan onttrek vanweë die aanklagte teen hom/haar, of om sy/haar kinders teen verdere emosionele pyn te beskerm.
- Hoewel die slagofferouer moontlik kan onttrek, bly die kinders nog steeds in die emosionele *slagveld* van die ouer wat die aannames maak.
- Die kind beleef 'n verlies aan 'n ouerfiguur deur prosesse wat nie deur hom verstaan word nie, en kan die ouer wat onttrek daarvoor verwyf.
- Die kind kan 'n wantroue ontwikkel in enige volwasse figuur wat 'n vertrouensverhouding met hom/haar wil sluit.

Die impak van ouers se psigopatologie en egskeidingsindrome op die kind kan nouliks onderskat word. Erikson (1965) verwys na die kind in sy middelkinderjare as 'n kind wat identifiseer met die ouer. Die kind in hierdie fase sal ook makliker met 'n ouerfiguur bind. Die gevolge van patologie wat by die ouer teenwoordig is, kan katastrofies wees vir die kind. Daar is eers onlangs begin om die voorkoms van egskeidingsindrome ten opsigte van volwassenes te ondersoek en daar is tot dusver geen noemenswaardige studies gedoen ten opsigte van die impak van hierdie versteurings op die kind in sy middelkinderjare nie. Die foutiewe terugvoer wat die kind ten opsigte van sy funksionering van een van die ouers ontvang, kan hom baie nadeling kan beïnvloed. Die kind kan byvoorbeeld aansporing en erkenning kry vir die feit dat hy teen die ander ouer kant gekies of getuig het, hetsy die kind 'n gewillige of 'n onwillige medespeler was. Verder bestaan daar die risiko van 'n simbiotiese verhouding met die ouer wat patologie het en die kind ontwikkel uiteraard 'n eksterne lokus van kontrole. Die magspel van die ouer met patologie behels juis die gebruik van die kind as 'n pion, wat tot gevolg het dat die kind, vanweë sy toetrede tot hierdie *volwassewêreld*, dit moeilik kan vind om te

sosialiseer met sy portuurgroep. Gesins- en familieverhoudings kan ook gestrem raak, met die gevolg dat geleenthede vir sosialisering beperk word. Die gebruik van die kind deur die ouer om valse klagtes van siekwees of seksuele molesting te rapporteer kan ook bydra tot gedragsafwykings by die kind.

3.2.4 Sosio-ekonomiese gevolge

Daar kan aangetoon word dat elke veranderlike wat gedurende die huwelik 'n rol gespeel het, tydens die egskeiding 'n nog groter rol by die volwassenes speel. Trouens, baie volwassenes ervaar ernstige stremminge wat traumaties kan wees indien dit nie suksesvol hanteer word nie. Hieronder geld verblyf (3.2.4.1), verantwoordelikheid (3.2.4.2), inkomste en eiendom (3.2.4.3), veranderende sosiale ondersteuningsnetwerke (3.2.4.4) en hertrou (3.2.4.5).

3.2.4.1 Verblyf

Die ouer wat die verantwoordelikheid vir beheer en toesig ontvang, sit met die bekommernis oor huisvesting vir hom-/haarself en vir die kinders. Hoewel die ideaal sou wees om kwalitatief op dieselfde peil te bly as waarop hulle voor die egskeiding was, gebeur dit selde. Dit sal verder aangetoon word dat veral die toesighoudende ouer beleef dat verblyf kwalitatief ook afgeskaal moet word, maar die impak van 'n verhuising vir 'n ouer wat nie beheer en toesig verkry nie, moet ook nie misken word nie. 'n Verhuising weg van die plek wat as vesting van sekuriteit gedien het en as belegging gesien is, kan traumaties wees (Plunkett *et al.*, 1997).

3.2.4.2 Verantwoordelikheid

Met egskeiding breek daar 'n fase van veranderende verantwoordelikhede aan. Terwyl beide huweliksmaats verantwoordelikheid aanvaar vir die kinders binne 'n harmonieuse huwelik, word een ouer nou belas met beide se take. Howel daar gedeelde verantwoordelikhede kan wees, is die beslissings wat van oomblik tot oomblik geneem moet word van so 'n aard dat die ander nie noodwendig geraadpleeg sal word nie. Hierdie situasie

kan verder eskaleer, soos wat potensiële stiefouers en -kinders betrokke raak. Dit impliseer dat buiten die natuurlike ouerrol wat teenoor eie kinders ingeneem word, die ouer 'n bykomende rol moet aanleer en daarvoor verantwoordelikheid aanvaar. Hierdie aspek kan met baie trauma gepaard gaan indien dit een van die redes van egskeding was.

Soos voorheen vermeld, hoef hierdie aspekte nie noodwendig negatief geïnterpreteer te word nie. In gevalle waar daar byvoorbeeld traumatiese letsels in die gesin teenwoordig was, is die verandering van verantwoordelikheid dikwels een wat met geen trauma gepaard gaan nie en wat dikwels verkies en verwelkom word (Plunkett *et al.*, 1997).

3.2.4.3 Inkomste en eiendom

Tydens die vasstelling van egskedingsooreenkomste kan inkomsteverdeling een van die moeilikste probleme wees wat die langste kan neem om te hanteer en op te los. Weissner en Garnier (1992) sowel as Hope *et al.* (1999a) bevind byvoorbeeld dat die enkelouergesin wat deur egskeding tot stand kom, finansiële geweldige gestrem word. Omdat dit dikwels die vrou is wat saam met haar kinders die enkelouergesin vorm, toon studies aan dat dit veral die vrou is wat die ergste gestrem word deur die finansiële impak van egskeding. Die spanning van hierdie finansiële onsekerheid kan lei tot 'n meer beperkte sosiale betrokkenheid as in die verlede, asook 'n onvermoë om te voldoen aan die verwagtings wat aan die ouerskapsrol gekoppel word. Persepsies van deprivasie kan vorm en die psigologiese impak daarvan om die finansies met groter verantwoordelikheid te hanteer kan geweldige emosionele eise aan die enkelouer stel.

Egskeding kan ook impliseer dat 'n verhuising plaasvind en dat afskeid geneem moet word van 'n bekende omgewing. Vir die enkelouer wat beheer en toesig oor die kinders verkry, beteken dit gewoonlik 'n skuif na swakker omstandighede as waaraan hulle gewoon was. Dit is nie net die kinders wat hierdeur geraak word nie: die Holmes Rahevrælys toon verhuising aan as een van die aspekte wat die meeste spanning by volwassenes veroorsaak. Dit kan veral die geval wees waar daar 'n positiewe, sentimentele waarde aan 'n eiendom/besitting geheg is en dit nou moontlik tydens

verdeling van eiendom afgestaan moet word (Plunkett *et al.*, 1997).

3.2.4.4 Veranderende sosiale ondersteuningsnetwerke

'n Geskeide persoon voel hom-/haarself (op subjektiewe wyse) nie noodwendig meer welkom binne 'n vriendekring wat as huwelikspaar ontwikkel is nie.

3.2.4.5 Hertroue

Hertroue van een huweliksmat impliseer finaliteit ten opsigte van die egskeidingsproses, veral indien daar onuitgesproke hoop was op hereniging. Dit kan iets soos 'n rouproses ontketen. Die impak van hertroue op eie kinders moet ook verreken word, hetsy dit positief of negatief is.

3.2.5 Impak op ander volwassenes

Dit kan aangetoon word dat 'n egskeiding geensins net diegene binne die direkte gesinsverband kontamineer nie. Inteendeel, binne die huweliksverhouding is daar sprake van ses mense, naamlik die huwelikspaar en hulle onderskeie ouers (Ross & Corcoran, 1996). Ouers en skoonouers kan juis in krisistye van onskatbare waarde wees, op dié voorwaarde dat hulle wel as ondersteuningsisteme optree. Buiten die ouers en skoonouers is daar egter ook broers en susters wat deur 'n egskeiding geraak word (Retief, 1990). Die mate waarin hulle kan toetree sal afhang van die gesins- en huweliksdinamika van elke party en van watter alliansies in die verlede binne die huwelik gesluit is. 'n Swaer/skoonster en skoonouers word nie noodwendig vervreem nie, maar kan juis ondersteunend optree.

3.2.5.1 Grootouers

Die impak op grootouers kan ook kenmerkend van roumart wees (Alvarez, 1983). Met egskeiding beleef grootouers verlieservarings ten opsigte van die huweliksisteam wat 'n geweldige impak op hulle kan hê. Die verlies van 'n skoonseun/-dogter kan hulle net

soveel raak as die verlies van 'n seun/dogter.

3.2.5.2 Stiefouers

Everett (1998) verwys daarna dat die helfte van Amerikaners ten minste een keer by 'n hersaamgestelde gesin (stieffamilie) betrokke was, is, of sal wees en dat dit na verwagting die mees algemene gesinsamestelling van die toekoms gaan wees. Wat van belang is, is om daarop te let dat daar nie net sprake is van 'n eenmalige egskeiding en hertrou nie, maar dat dit herhaaldelik kan geskied. In hierdie proses vermenigvuldig die hoeveelheid potensiële gesinsisteme waarmee rekening gehou moet word. 'n Volwassene kan byvoorbeeld drie keer getroud en geskei wees met kinders wat drie verskillende moeders/vaders het, met vier verskillende grootouerspare en familiesisteme wat betrokke is. Die meeste stiefouers leer hulle rol aan deur ouerskapservarings in vorige gesinne, sowel as hulle ervaring met hulle stiefkinders uit 'n huidige huwelik.

Daar is bevind dat waar die twee volwassenes wat betrokke is in 'n stiefgesin mekaar werklik liefhet en waar die kinders dit kan sien, dit bydra tot die vorming van suksesvolle stiefgesinne. Indien die stiefouer verder aktief by stiefkinders betrokke is in 'n aktiwiteit wat deur almal geniet word, kan dit die verhouding verder vestig (vergelyk ook 2.4.6.4.3.(E)).

Hoewel hierdie prosesse in die eerste plek op die volwassene van toepassing is, kring die impak daarvan na die kind uit. Dit sal vervolgens bespreek word met verwysing na selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale gedrag en gedragsimptomatologie.

- **Selfkonsep**

Met verhuising moet die kind afskeid neem van 'n omgewing wat sy selfkonsep help vorm het. As die omgewing traumaties en negatief was, skep 'n verhuising nuwe potensiaal vir groei, maar as die kind sy omgewing positief en stimulerend beleef het en met positiewe terugvoerpotensiaal, beleef die kind 'n verlies. Nuwe alternatiewe moet gesoek word wat telkens geweeg sal word teen dié van die positiewe wat voorheen

beleef is. Waar ouers voorheen elkeen sy eie rolmodel vir die kind kon wees, val die volle verantwoordelikheid nou op die enkelouer. Daar kan nie van die enkelouer verwag word om beide rolmodelle te ontwikkel nie. Hierdie verlies aan een bindingsfiguur, wat minder insette van 'n rolmodel beteken, kan die kind in sy selfkonsep-ontwikkeling strem. Waar ouers verder voor die egskeiding oor finansies beskik het om die kind se selfkonsep te bevorder, kan beperkte finansies veroorsaak dat geleenthede meer beperkend raak.

- **Lokus van kontrole**

Ten opsigte van ekonomiese en sosiale verandering beleef die kind deurlopend dat daar 'n verlies van kontrole oor sy omgewing is. Beslissings ten opsigte van die egskeidingsooreenkoms impliseer dat die kind 'n magtelose rolspeler is. Verder kan daar deur middel van regters en prokureurs toesig gehou word oor die implimentering van prosedures in belang van die kliënt, naamlik die ouer. Hierdie aspek skep die risiko dat die kind toenemend 'n eksternalisering van sy lokus van kontrole kan beleef. Waar die kind voorheen byvoorbeeld ongereguleerde toegang tot beide ouers gehad het, is dit nie meer die geval nie. Die beperkings wat die beheer-en-toesigouer se finansies stel, kan bydra tot die belewenis van 'n eksterne kontrole.

- **Sosiale gedrag**

Indien egskeiding gepaard gaan met verhuising, kan die kind verwyder word van 'n sosiale ondersteuningsgroep. Verder moet hy opnuut leer om binne 'n nuwe omgewing te sosialiseer. Met egskeiding kan finansies ook so skraps raak dat sosialiseringseleenthede, soos die beoefening van sport en 'n verenigingslewe, beperk word.

- **Gedragsimptomatologie**

Waar beide ouers verantwoordelikheid geneem het vir gedragsmodifiëring van die kind, is dit nie noodwendig meer die geval nie, en daar is minder geleenthede om as rolmodel vir die kind op te tree. Omdat die toesighoudende ouer boonop finansiëel verantwoordelik is daarvoor om die gesin te laat oorleef kan kontrole oor kinders swakker wees. In die proses kan letsels gelaat word op kinders in 'n enkelouergesin waar ouer kinders ingespan word om te help met gedragskontroliering van jonger kinders. Terwyl

kinders in 'n intakte gesin self beslissings oor hulle sakgeld kon neem, moet sakgeld en 'n salaris vir deeltydse werk dalk nou vir die oorlewing van die gesin aangewend word.

3.2.6 Die impak van die egskeidingsooreenkoms wat gesluit word

Die egskeidingsooreenkoms wat gesluit word tussen die twee ouers het nie altyd 'n direkte verband met die kind nie. Twee aspekte dien as motivering waarvan kennis geneem moet word in die egskeidingsooreenkoms, naamlik:

- die konsekwensies van die ooreenkoms wat 'n direkte impak op die ervaringswêreld van die kind het en
- die metode waarop ouers tot 'n egskeidingsooreenkoms kom.

Die wyse waarop die proses van egskeiding verloop, is bepalend vir die emosionele funksionering van die hele gesin wat deur die egskeiding geraak word. Navorsers toon aan dat potensiële woede oor beheer-en-toesigbevele wat as onbillik beleef word, die *vaartuig* kan word vir ouers se vorige onopgeloste konflik, met die moontlikheid dat die kinders deur die huweliksmaats gebruik kan word in hierdie konflik (Van Wyk & La Cock 1988). Die gevaar bestaan dan dat die proses van heling uitgestel word en dat familiebande verder begin disintegreer vanweë onhanteerbare kragte en magte wat ontketen word. Verder toon Greif (1997) aan dat 'n besoekende ouer se onttrekking aan hulle kinders na egskeiding gewoonlik te wyte kan wees aan een of meer van die volgende veranderlikes (wat met beheer en toesig en toegangsreëls verband kan hou):

- die verhouding tussen ouer en kind;
- die besoeke van die kind aan die ouer;
- telefoonkontak, al dan nie;
- besoeke aan die kind by ander plekke en geleenthede;
- interouerkonflik en
- meningsverskille oor kinderopvoedingspraktyke.

Greif (1997) verwys verder daarna dat 'n ouer met toegang ter aanvang kontak met sy kinders kan hê, maar dat dit kan verander na min of selfs geen kontak nie.

3.2.7 Die positiewe gevolge van egskeiding

Dit is 'n foutiewe persepsie om egskeiding net aan mislukking gelyk te stel (Van Wyk & La Cock 1988) – daarvoor is daar te veel aanduidings van mense wat hierdie stap as bevryding uit 'n traumatiese situasie ervaar. Marsh (1990) toon aan dat alternatiewe vorme van gesinsamestelling nie noodwendig *slegter* is as die tradisionele gesin nie. Sulke gesinne kan selfs oor sekere copingvaardighede beskik wat nie by die tradisionele gesin voorkom nie. Soos hieronder aangedui word, kan egskeiding positiewe gevolge hê in die vorm van deursigtigheid (3.2.7.1), 'n stabilisering van disekwilibrium (3.2.7.2), 'n verandering van vaagheid na helderheid (3.2.7.3), finansiële selfstandigheid en onafhanklikheid (3.2.7.4), 'n identiteitswins en -verlies (3.2.7.5), 'n wins en verlies ten opsigte van rolle (3.2.7.6), 'n aflegging van sekere gebruike (3.2.7.7), 'n gevoel van vryheid en veiligheid (3.2.7.8) en 'n ontdekking en ontwikkeling van nuwe kragte (3.2.7.9).

3.2.7.1 Deursigtigheid

Daar word gerapporteer dat die egskeiding beleef kan word as 'n uiteindelik opgeklaarde situasie wat vir 'n gesin aangebreek het, nadat die huwelik deur onsekerheid en selfs onaangenaamhede gekenmerk is (Salk, 1978).

3.2.7.2 Stabilisering van disekwilibrium

Met die finale egskeidingsbevel kry die egliede geleentheid om tot stabiliteit te kom. Afhangende van die eenstemmigheid waarmee die ooreenkoms bejeën word, kan die volwassenes begin werk aan die bevel wat sigbaar en duidelik is. Emosionele en kognitiewe prosesse kan nou kans kry om te stabiliseer. Dit kan die geleentheid skep vir ouers om deur middel van hulle nuwe rolle met warmte na hulle kinders uit te reik. Tydens hierdie proses kan dissipline meer konsekwent en voorspelbaar word. Laasge-

noemde twee aspekte word aangetoon as van die belangrikste voorspellers van kinders se aanpassing (Lutzke *et al.*, 1996; Salk, 1978).

3.2.7.3 Vanaf vaagheid na helderheid

Met die finale egskeidingsbevel word prosesse wat voorheen moontlik geheim gehou is, of andersins vaag was, helder. Gevolglik kan volwassenes nou hulle lewens met groter duidelikheid as in die verlede aanpak.

3.2.7.4 Finansiële selfstandigheid en onafhanklikheid

Voor die finale egskeidingsbevel kon daar finansiële onsekerheid wees. Die egskeidingsbevel bring duidelikheid oor die verskillende verantwoordelikhede wat nou aanvaar moet word. Hoewel die finansiële eise swaar kan wees, impliseer dit dat daar nou daadwerklik aan die eise van finansiële selfstandigheid gewerk kan word.

3.2.7.5 Identiteitswins en -verlies

Huweliksonmin en egskeiding kan 'n aftakelende proses wees waarin vorige huweliksmaats beleef dat hulle *verander* het. Indien daar aspekte van egodisintegrasie was, word die geleentheid nou gekry om tot ego-integrasie te kom, met die implikasie dat die individu wat hierdie geleentheid benut, tot 'n nuwe bewustheid van die **self** kan kom. Afhangend van die wending wat die proses neem, kan dit verrykend wees. Nuwe geleenthede word raakgesien en daarop gereageer (Vaughan, 1994).

3.2.7.6 Rolwins en -verlies

In traumatiese egskeidings is daar sprake van beide rolwins en -verlies. In die geval van traumatiese huwelike kan die nuwe rol wat aanvaar moet word as 'n wins beskou word. Dit kan selfs gebeur dat die nuwe rolle in werklikheid reeds voor die egskeiding begin opereer het, soos in die geval waar 'n man met 'n derde party saamwoon voor die egskeiding en die moeder reeds die rol as primêre versorger oorgeneem het (Vaughan,

1994; Plunkett *et al.*, 1997).

3.2.7.7 Aflegging van sekere gebruike

Gedurende 'n huwelikstydperk word sekere gewoontes binne 'n gesin aangeleer. Dit geld ook vir die huweliksverhouding. Huweliksmaats neig daartoe om mekaar se smake en keuses te eerbiedig, soms ten spyte van eie voorkeure. Met egskeiding word die geleentheid geskep om nuwe alternatiewe te ondersoek. Soms kies egliede om juis sekere voorkeure af te lê vanweë die konnotasie daaraan, soos om 'n ander parfuum te begin gebruik as dit wat tydens die huwelik gebruik is.

3.2.7.8 Gevoel van vryheid en veiligheid

In ongelukkige huwelike voel een of beide partye dikwels verantwoordelik vir die ander se besluite. In sommige gevalle kan daar selfs sprake wees van 'n sogenaamde *emotionele gevangenskap*. Egskeiding bied 'n nuwe vryheid. Indien daar traumatiese aspekte ook teenwoordig was, word die gevoel verder gekenmerk deur 'n ervaring van veiligheid (Alvarez, 1983).

3.2.7.9 Ontdekking en ontwikkeling van nuwe kragte

Baie moeders rapporteer dat hulle in die proses van egskeiding bewus geword het van hulle positiewe eienskappe en dat dit hulle gehelp het om nuwe kragte te ontwikkel en meer onafhanklik te word. Hulle was minder depressief en het minder gesondheidsprobleme gehad. In hierdie studie het driekwart van die moeders gerapporteer dat hulle lewe in die nuwe, hersaamgestelde gesin baie beter was as in die laaste jaar van hulle huwelik. Kinderopvoeding was ook makliker as met 'n nie-ondersteunende eggenoot wat dissipline ondermyn (Hetherington & Stanley-Hagan, 1999).

3.3 Samevatting

Die kind in sy middelkinderjare is nog grootliks afhanklik van sy primêre versorgings-

figure. In hierdie opsig is die kind nog vasgevang in 'n differensiasieproses tussen sy eie persoonlikheid en dié van sy versorgingsfigure. Die meta-analises, soos bespreek in afdeling 2.3.3.3, het aangedui dat die kind in sy middelkinderjare beïnvloed word deur die impak van egskeiding op die ouer. In hierdie hoofstuk is gefokus op van die subkomponente van hierdie meta-analises wat die impak op die ouer aandui as veranderlike vir die kind en sy gedrag (3.2). Hierdie subkomponente het onder andere betrekking op die ouer se fisieke (3.2.1) en psigologiese gesondheid (3.2.2), die ontstaan van psigopatologie by die ouer (3.2.3), sosio-ekonomiese gevolge van egskeiding vir die ouer (3.2.4) en die gevolge van hertroue (3.2.5) en die aard van die skikkingsooreenkoms en die wyse waarop die bereik is (3.2.6). Laastens is sekere positiewe gevolge van 'n egskeiding vir die ouers sowel as kinders uitgelig (3.2.7).

Meta-analitiese toon eenstemmigheid aan wanneer hulle verwys na die kardinale rol wat ouers by die bepaling van die impak van egskeiding op hulle kinders speel (Amato, 2001; Pedro-Carroll, 2001; Whiteside & Becker, 2000; Hetherington *et al.*, 1998; Amato, 1993; Amato & Keith, 1991). Verder is dit ook duidelik dat die impak van egskeiding psigobiologies verstaan moet word. Soos wat hierdie faset die ouer negatief beïnvloed, kan verwag word dat dit die kind ook sal benadeel.

Daar is verder aangetoon dat die impak van egskeiding op ouers 'n belangrike invloed sal hê op die vier veranderlikes wat by die kind ondersoek word, naamlik die selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale gedrag en gedragsafwykings. Die ouer se hantering van egskeiding kan intra- of interpsigies van aard wees. Waar hierdie impak met verkeerde hanteringsmeganismes hanteer word, het dit 'n negatiewe invloed op die kind in sy middelkinderjare.

Die doel van hierdie en die vorige hoofstuk was om insigte vanuit die literatuur te verkry rakende die impak van egskeiding op die kind in sy middelkinderjare (hoofstuk 2) en op die volwasse ouer van so 'n kind (hoofstuk 3). In hoofstuk 4 word aandag gegee aan die metode wat gevolg is vir die empiriese ondersoek na aanleiding van die insigte wat hierbo verkry is.

HOOFSTUK 4

Metode van ondersoek

4.1 Inleiding

In hierdie hoofstuk sal die empiriese metodiek wat in die navorsing gebruik is, verduidelik word. Daar sal aandag gegee word aan die doelstellings (4.2), navorsingsontwerp en -prosedure (4.3), die studiepulasie (4.4), metode van steekproeftrekking (4.5) en die statistiese tegnieke wat gebruik is (4.9). Die spesifieke hipoteses van hierdie navorsing sal ook duidelik geformuleer word (4.8).

Verder sal die verskillende psigologiese meetinstrumente wat gebruik is bespreek en 'n motivering vir die insluiting daarvan gegee word (4.7). Ter wille van leesbaarheid sal die naam van elke psigologiese instrument ter aanvang gebruik word, maar daarna sal 'n akroniem gebruik word om die psigologiese meetinstrument of 'n subveld daarvan te beskryf. Ten slotte sal probleme wat tydens die insameling van die navorsingsdata ervaar is, bespreek word (4.10).

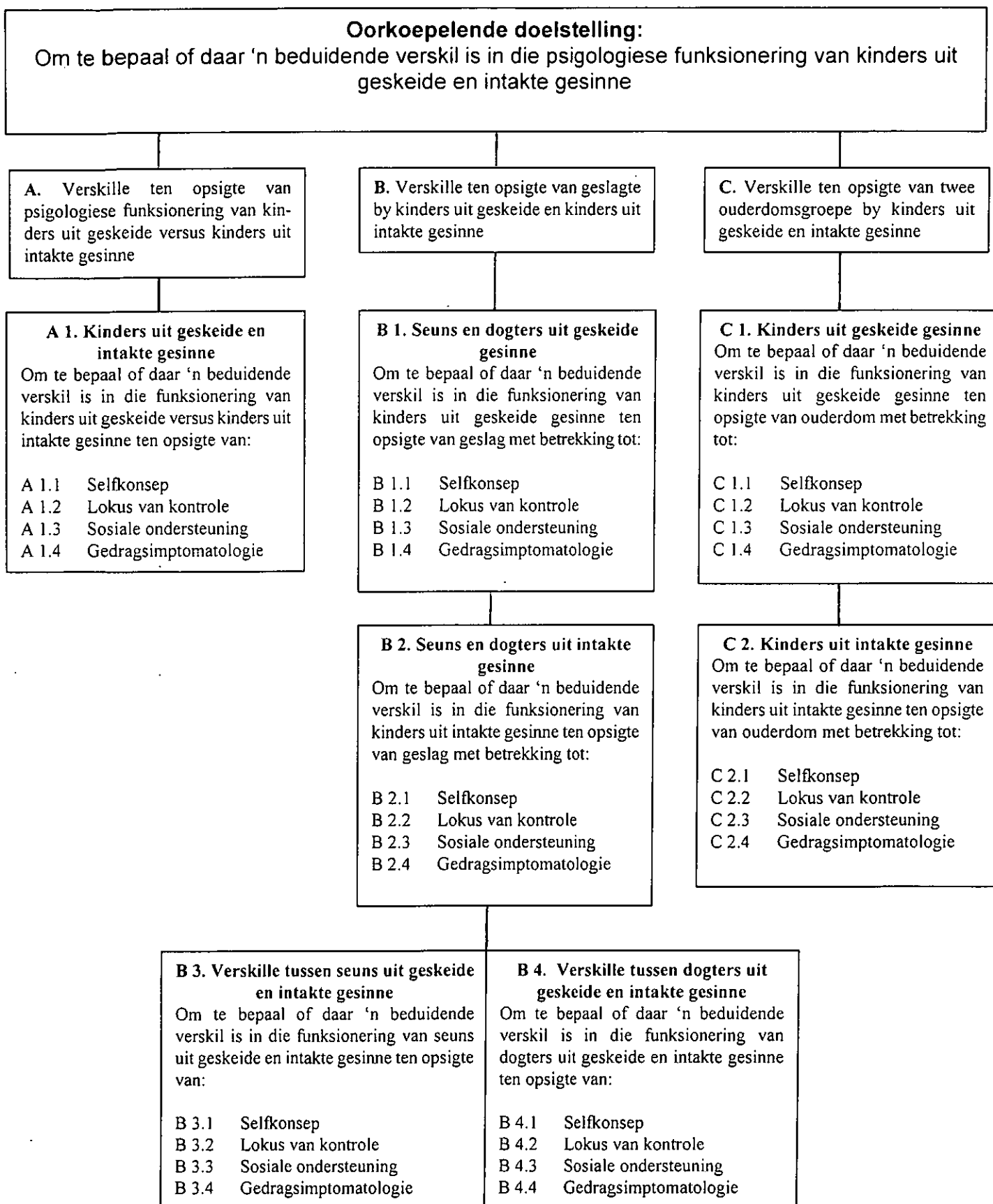
Dié studie vorm 'n subkomponent van 'n interuniversitêre navorsingsprojek deur die Potchefstroomse Universiteit van Christelike Hoër Onderwys en die Universiteit van die Vrystaat. Die oorkoepelende organiseerders van die navorsingsprojek was prof. E. van Rensburg en dr. R. Beukes. Deelnemers aan die projek (M- en Ph.D.-studente) het ooreengekom om verskeie streke en skole te besoek ten einde die meetinstrumente op 'n verteenwoordigende pulasie af te neem.

4.2 Doelstellings

Die doel van hierdie navorsing is om die psigologiese funksionering van kinders in hulle middelkinderjare uit egskeidingsgesinne met kinders in hulle middelkinderjare uit intak te gesinne te vergelyk.

DIAGRAM 4.1

Diagrammatiese voorstelling van die navorsingsdoelstellings en -hipoteses (Hierdie numerering sal vervolgens deurlopend in Hoofstuk 4 en Hoofstuk 5 gebruik word.)

4.2.1 Oorkoepelende doelstelling

Die oorkoepelende doelstelling van hierdie navorsing is om te bepaal of daar verskille is tussen enkele komponente van die funksionering van kinders in hulle middelkinderjare uit egskeidingsgesinne, teenoor kinders in hulle middelkinderjare uit intakte gesinne.

4.2.2 Subdoelstellings

Ten einde hierdie algemene doelstelling te bereik, sal die volgende meer spesifieke subdoelstellings (A tot C) ondersoek word:

4.2.2.1 Subdoelstelling A

Daar sal bepaal word of daar 'n beduidende verskil is tussen enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders in hulle middelkinderjare uit geskeide en intakte gesinne.

A 1. Kinders uit geskeide gesinne

Daar sal bepaal word of daar 'n beduidende verskil is tussen enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders uit geskeide gesinne versus kinders uit intakte gesinne ten opsigte van:

A 1.1 Selfkonsep

A 1.2 Lokus van kontrole

A 1.3 Sosiale ondersteuning

A 1.4 Gedragsimptomatologie

4.2.2.2 Subdoelstelling B

Daar sal bepaal word of daar 'n beduidende verskil is tussen enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders in hulle middelkinderjare ten opsigte van

geslag (seuns versus dogters, seuns versus seuns en dogters versus dogters) uit geskeide en intakte gesinne.

B 1. Kinders uit geskeide gesinne

Daar sal bepaal word of daar 'n beduidende verskil is tussen enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders uit geskeide gesinne ten opsigte van geslag met betrekking tot:

B 1.1 Selfkonsep

B 1.2 Lokus van kontrole

B 1.3 Sosiale ondersteuning

B 1.4 Gedragsimptomatologie

B 2. Kinders uit intakte gesinne

Daar sal bepaal word of daar 'n beduidende verskil is tussen enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders uit intakte gesinne met betrekking tot geslag wat betref:

B 2.1 Selfkonsep

B 2.2 Lokus van kontrole

B 2.3 Sosiale ondersteuning

B 2.4 Gedragsimptomatologie

B 3. Verskille tussen seuns uit geskeide en intakte gesinne

Daar sal bepaal word of daar 'n beduidende verskil is tussen enkele komponente van die psigologiese funksionering van seuns uit intakte en geskeide gesinne rakende die volgende aspekte:

- B 3.1 Selfkonsep
- B 3.2 Lokus van kontrole
- B 3.3 Sosiale ondersteuning
- B 3.4 Gedragsimptomatologie

B 4. Dogters uit intakte en geskeide gesinne

Daar sal bepaal word of daar 'n beduidende verskil is tussen enkele komponente van die psigologiese funksionering van dogters uit intakte en geskeide gesinne ten opsigte van:

- B 4.1 Selfkonsep
- B 4.2 Lokus van kontrole
- B 4.3 Sosiale ondersteuning
- B 4.4 Gedragsimptomatologie

4.2.2.3 Subdoelstelling C

Daar sal bepaal word of daar 'n beduidende verskil is tussen enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders met betrekking tot ouderdomsverskille (9-10-jariges in vergelyking met 11-13-jariges) uit geskeide en intakte gesinne.

C 1. Kinders uit geskeide gesinne

Daar sal bepaal word of daar 'n beduidende verskil is tussen enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders uit geskeide gesinne ten opsigte van ouderdom en met betrekking tot die volgende:

- C 1.1 Selfkonsep
- C 1.2 Lokus van kontrole
- C 1.3 Sosiale ondersteuning
- C 1.4 Gedragsimptomatologie

C 2. Kinders uit intakte gesinne

Daar sal bepaal word of daar 'n beduidende verskil is tussen enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders van verskillende ouderdomme uit intakte gesinne rakende die volgende aspekte:

C 2.1 Selfkonsep

C 2.2 Lokus van kontrole

C 2.3 Sosiale ondersteuning

C 2.4 Gedragsimptomatologie

4.3 Navorsingsontwerp

Die navorsing sal berus op 'n eenmalige dwarsdeursnitontwerp, wat impliseer dat data op 'n spesifieke tyd ingesamel is (Mitchell & Jolley, 1992). Die eenmalige dwarsdeursnitontwerp maak daarvoor voorsiening dat 'n groot hoeveelheid inligting in 'n kort tydperk ingesamel word. Alternatiewe metodes, soos byvoorbeeld 'n longitudinale ontwerp, sou tydrowend en arbeidsintensief wees. Die studie is ondersoekend van aard en het ten doel om 'n aanduiding te gee van die aard van psigologiese gesondheid by kinders in hulle middelkinderjare.

4.4 Studiepopulasie

Die studiepulasie het bestaan uit kinders (uit verskillende bevolkingsgroepe) in hulle laat middelkinderjare (graad 4 tot 7) wat oor 'n breë gebied (Vaalpark, Kroonstad, Bloemfontein, Potchefstroom, Badplaas en Boksburg) versprei was. Die skole wat deelgeneem het aan die navorsing was verteenwoordigend van 'n wye aantal bevolkingsgroepe, taalgroepe en sosio-ekonomiese stande in Suid-Afrika. Uit die aanvanklike populasie van 1000 kinders was 923 se resultate bruikbaar. In die proses waar verskeie navorsers saamgewerk het met die data-insameling, is daar praktiese probleme geïdentifiseer wat later bespreek sal word.

4.5 Steekproef

Die steekproef is saamgestel deur van klaslyste van onderwysers by spesifieke skole gebruik te maak. Die aantal leerlinge uit elke graad is proporsioneel saamgestel in ooreenstemming met die gewig wat elke graad gedra het in terme van die studiepopulasie by die betrokke skool. Daar is briewe aan die ouers van die geïdentifiseerde kinders gestuur om toestemming te verkry vir deelname aan die studie. Nadat toestemming verkry is, is hulle in die studiepopulasie ingesluit (Naudé, 2001). Die ondersoek groep is vanuit die studiepopulasie getrek. Hulle is kinders in hulle middelkinderjare waarvan die inligting op hulle biografiese vraelys aangedui het dat hulle ouers geskei is. Die kontrolegroep is op 'n ewekansige wyse uit die studiepopulasie getrek. Hulle is kinders in hulle middelkinderjare waarvan die inligting op hulle biografiese vraelys aangedui het dat hulle uit intakte gesinne kom.

Ten opsigte van die steekproef is die volgende etiese aspekte verreken:

- Toestemming is van sowel skoolhoofde as ouers verkry, nadat hulle ingelig is oor die navorsing.
- Dit is beklemtoon dat deelname op 'n vrywillige basis geskied.
- In die afneem van die toetse is van professionele persone, naamlik sielkundiges, intern-sielkundiges en psigometrici gebruik gemaak.
- Elke deelnemer se identiteit is beskerm deurdat die data anoniem gebruik is.
- Geen deelnemer is aan enige veiligheidsrisiko's blootgestel ten tyde van of as gevolg van hulle deelname nie.

4.6 Navorsingsprosedure

Die insameling van die inligting is deur die volgende fases gekenmerk:

- Die skoolhoofde van die geïdentifiseerde skole is genader ten einde toestemming te verkry om die betrokke skool en kinders in die navorsing te gebruik. 'n Geskikte

datum is onderhandel vir die afneem van die psigologiese instrumente op die geïdentifiseerde kinders.

- Toestemmingsbriewe is twee weke voor die toetsdatum aan die geïdentifiseerde kinders se ouers gestuur. In die skrywe is die projek aan die ouers bekend gestel en hulle kon aandui of hulself en hulle kind(ers) by die projek betrokke wou wees.
- Kinders wat toestemming van hulle ouers gehad het om deel te neem, is getoets op die Piers-Harris Children's Self-Concept Scale (PHC), die Nowicki-Strickland Locus-of-Control (LOK) en die Social Support Appraisal Scale (SSAS). Die toetsing het onder toesig en beheer van 'n sielkundige/psigometris en sy/haar assistent plaasgevind.
- Die ouers van die kinders wat die toetsing voltooi het, is versoek om die Child Symptom Inventory-4 (CSI-4) in te vul.
- Die ingesamelde data is vir korrektheid gekontroleer, nagesien en die rou tellings is aangeteken. Die data is daarna statisties verwerk.
- 'n Databank met al die toetsdata is sentraal saamgestel. Die databank is toeganklik gemaak vir M- en Ph.D-studente van beide universiteite.
- Data wat van toepassing is op die navorsing van die huidige ondersoeker is vervolgens onttrek met behulp van die Statistiese Konsultasiediens van die PU vir CHO.

4.7 Psigologiese meetinstrumente

Die meetinstrumente is só geselekteer dat dit inligting kon bekom oor die kind se funksionering, soos uit verskeie bronne verkry. Engelse weergawes van die toetse is deur erkende vertalers in Afrikaans vertaal en taalkundig versorg. Die volgende meetinstrumente is gebruik:

- **Kinders**

Psigologiese instrumente afgeneem: Piers-Harris Children's Self-Concept Scale (PHC), Nowicki-Strickland Locus-of-Control Scale (LOK) en die Social Support Appraisal Scale (SSAS).

- **Ouers**

Psigologiese instrumente afgeneem: Child Symptom Inventory-4 (CSI-4).

4.7.1 Piers-Harris Children's Self-Concept Scale (PHC)

Hierdie meetinstrument word vervolgens bespreek met verwysing na die rasionaal vir die gebruik daarvan, 'n beskrywing van die instrument, die psigometriese eienskappe daarvan en die motivering vir die insluiting daarvan.

4.7.1.1 Rasionaal

In hoofstuk 2 en 3 is aangetoon dat die funksionering van die kind se selfkonsep 'n belangrike komponent van hierdie studie is. Verder is aangetoon dat die selfkonsep 'n multidimensionele begrip is wat saamgestel word uit verskillende dimensies van die kind se funksionering. 'n Meetinstrument wat die selfkonsep evalueer, moet dus nie net die konsep *selfkonsep* verreken nie, maar moet verkieslik ook 'n aanduiding gee van hierdie multidimensionaliteit. Die PHC voldoen aan hierdie kriteria en is in die verlede gebruik in studies ten opsigte van kinders uit egskeidingsgesinne.

4.7.1.2 Beskrywing

Die PHC is 'n papier-en-potloodtoets wat vir navorsing ontwikkel is om die selfkonsep van kinders te beskryf. Die skaal maak daarvoor voorsiening dat kinders vanaf vyf tot 16 jaar daarop getoets kan word. Die skaal is aanvanklik ontwikkel uit ander navorsing van ander selfkonsepskale. Dit bestaan uit 80 stellings wat ses verskillende komponente van die selfkonsep evalueer. Die ses komponente is deur middel van faktoranalises op die 80 vrae bepaal. Die ses komponente wat aangedui is, is die volgende: gedrag, intellektuele en skoolstatus, fisieke voorkoms, angs, gewildheid, geluk en tevredenheid (Piers, 1984; Burns, 1979). Saam met 'n totaalstelling omvat hierdie ses komponente die subvelde van die PHC.

Vervolgens sal aandag gegee word aan die subvelde van die PHC (Piers, 1984).

- **Totaaltelling (PHCT)**

Hierdie telling word beskou as die betroubaarste telling, aangesien dit gebaseer is op al 80 items van die PHC. Dit gee 'n omvattende aanduiding van die kind se selfkonsep en sy selfagting. Hoë tellings word geassosieer met 'n goed ontwikkelde selfkonsep, terwyl laer tellings probleemareas kan aandui. Die verskillende subkomponente gee meer spesifieke beskrywings van die samestelling van die totaalstelling. Die subkomponente kan gevolglik die areas aandui wat beter/swakker ontwikkel is.

- **Gedrag (PHC1)**

Die subskaal bestaan uit 16 items wat daarop gemik is om die mate waarin die kind probleemgedrag erken/miskien aan te dui. Verder voorsien dit inligting oor die wyse waarop die kind sy probleme ervaar en of hy verantwoordelikheid daarvoor aanvaar al dan nie. Laer tellings toon aan dat die kind probleemgedrag erken, terwyl hoë tellings afwesigheid van probleemgedrag of 'n miskiening daarvan kan aandui. Die voordeel van hierdie subskaal is dat dit uiteraard ook verband kan hou met interne/eksterne lokus van kontrole, sowel as identifisering van probleemgedrag. Ten opsigte van die vier navorsingskomponente van hierdie studie kan hierdie subskaal dus betekenisvolle inligting verskaf ten opsigte van meer as een navorsingskomponent.

- **Intellektuele en skoolstatus (PHC2)**

Die 17 items van hierdie subskaal toon die kind se selfevaluering van sy vaardighede aan. Dit is van toepassing op sy intellektuele en akademiese vaardighede. Verder gee dit 'n aanduiding van sy tevredenheid met skool en sy verdere toekomsverwagting. Laer tellings word geassosieer met 'n belewenis van swakker skooltevredenheid en akademiese prestasie.

- **Fisiese voorkoms en karaktertrekke (PHC3)**

Hierdie subskaal dui die kind se waarneming van sy fisiese kenmerke en unieke karak-

tertrekke aan. 'n Lae telling word geassosieer met 'n negatiewe belewenis van fisiese voorkoms en karaktertrekke. Wat betref die impak van egskeiding op die kind kan hierdie skaal waardevolle inligting gee ten opsigte van die kind se belewenis van potensiële genetiese trekke wat hy met sy ouers deel. Die skaal bestaan uit 13 items.

- **Angs (PHC4)**

Hoewel die 14 items op hierdie subskaal angst meet, is dit in werklikheid 'n versamelnaam vir die teenwoordigheid van etlike verskillende emosies, soos byvoorbeeld bekommernis, senuweeagtigheid, teruggetrokkenheid, vrees, hartseer en 'n algemene gevoel van uitsluiting. Hoewel laer tellings 'n probleem kan aandui met angstigheids, sal 'n meer doelgerigte ondersoek die spesifieke omvang daarvan moet vasstel. Vir die doeleindes van die navorsingskomponente wat ondersoek word, kan hierdie veld waardevolle inligting bied ten opsigte van die kind se emosionele belewing. Uiteraard bestaan daar die potensiaal dat hierdie subskaal met meer as een navorsingskomponent sal korreleer.

- **Gewildheid (PHC5)**

Die kind se gewildheid by sy portuurgroep en klasmaats, sy vermoë om vriende te maak en sy belewenis van insluiting by aktiwiteite is van groot belang in die vorming van 'n gesonde selfkonsep. Die 12 items van hierdie subskaal gee 'n aanduiding van die mate waarin die kind daarmee suksesvol is al dan nie. Waar daar lae tellings is, kan dit 'n aanduiding wees van tekorte aan interpersoonlike vaardighede of persoonlikheids-eienskappe wat daartoe kan lei dat die kind geïsoleer word. Hoewel hierdie subskaal 'n subkomponent van die selfkonsep is, kan dit waardevolle inligting verskaf ten opsigte van die kind se belewenis van sy sosiale ondersteuning en lokus van kontrole.

- **Geluk en tevredenheid (PHC6)**

Die mate waarin die kind gelukkig en tevrede met sy lewensomstandighede is, word deur hierdie skaal gereflekteer. Lae tellings op die tien items dui aan dat 'n kind

ontevrede is en sy selfwaarde negatief beleef. So 'n kind sal 'n begeerte hê om sy omstandighede te verander.

4.7.1.3 Psigometriese eienskappe

Piers (1984) rapporteer toets-hertoetsbetroubaarheidskoëffisiënte van 0,65 tot 0,81 vir die totale skaal vir 'n populasie van normale skoolkinders. Interne konstantheid word op 0,88 en 0,92 gestel. Die subskale wissel van 0,73 tot 0,81. 'n Suid-Afrikaanse studie toon Cronbach alfa-koëffisiënte wat wissel van 0,63 tot 0,89 (Naudé, 2001). Hierdie betroubaarheidskoëffisiënte is binne aanvaarbare perke vir 'n nie-kognitiewe meetinstrument.

4.7.1.4 Motivering vir insluiting

Wanneer die inhoud van hoofstukke 2 en 3 in gedagte gehou word, is dit duidelik dat die PHC baie geskik is om 'n aanduiding te gee van die selfkonsep van die kind uit 'n egskedingsgesin. Die instrument se geskiktheid is verder daarin geleë dat die subvelde ook potensiële aanduiders kan wees van die impak van egskeding op die ander drie navorsingskomponente, soos wat reeds by die subvelde aangetoon is. Beer (1989) het in sy navorsing oor die impak van egskeding op kinders beduidende verskille gevind op die PHC tussen kinders uit egskedingsgesinne teenoor dié in intakte gesinne.

4.7.2 Nowicki-Strickland Locus-of-Control Scale (LOK)

Hierdie meetinstrument word vervolgens bespreek met verwysing na die rasionaal vir die gebruik daarvan, 'n beskrywing van die instrument, die psigometriese eienskappe daarvan en die motivering vir die insluiting daarvan.

4.7.2.1 Rasionaal

Lokus van kontrole is as een van die navorsingskomponente van hierdie studie geselekteer omdat dit 'n aanduiding gee van die kind se belewenis van beheer oor sy lewe. Dit dui die mate aan waarin 'n kind oor interne/eksterne kontrole beskik. Die belangrikheid van hierdie konsep is reeds in 2.5.3 bespreek.

4.7.2.2 Beskrywing

Die LOK is 'n papier-en-potloodtoets wat geskik is vir kinders vanaf graad 3 tot 12. Dit bevat 40 items wat oor 'n verskeidenheid areas (soos affiliasie, suksesbelewenis en afhanklikheid) navraag doen (Phares, 1976; Nowicki & Strickland, 1973).

4.7.2.3 Psigometriese eienskappe

Nowicki en Strickland (1973) het aanvanklik gebruik gemaak van 'n baie groot poel items, wat deur middel van terugvoer deur onderwysers, kinders en itemanalises gereduseer is tot die huidige 40 items. Die steekproef wat vir standaardisering gebruik is, het uit 1000 kinders bestaan. Halveerbetroubaarheidsyfers het gevarieer vanaf 0,63 tot 0,81 (Phares, 1976). Verder toon studies 'n korrelasie aan met ander meetinstrumente wat lokus van kontrole meet (Nowicki & Strickland, 1973). Naudé (2001) bevind in haar studie dat die instrument oor 'n Cronbach alfa-koëffisiënt van 0,56 vir 'n Suid-Afrikaanse steekproef beskik. Hierdie syfer is ietwat laer as syfers wat oorsee gerapporteer is. Naudé (2001) skryf dit toe aan die feit dat die instrument verouderd kan wees, sowel as die feit dat die Suid-Afrikaanse populasie baie divers is, in vergelyking met oorsese populasies wat in internasionale studies beskryf word.

4.7.2.4 Motivering vir insluiting

Die LOK is tans een van die instrumente wat die meeste gebruik word om lokus-van-kontrolestudies by kinders te doen. Dit bied die geleentheid om resultate met ander studies te vergelyk en tot sinvolle konklusies te kom.

4.7.3 Social Support Appraisal Scale (SSAS)

Hierdie meetinstrument word vervolgens bespreek met verwysing na die rasionaliteit vir die gebruik daarvan, 'n beskrywing van die instrument, die psigometriese eienskappe daarvan en die motivering vir die insluiting daarvan.

4.7.3.1 Rasionaliteit

Kinders se belewenis van sosiale ondersteuning gedurende hulle middelkinderjare is baie belangrik. Hierdie ondersteuning kan afkomstig wees van 'n verskeidenheid bronne, soos byvoorbeeld die portuurgroep, gesin en onderwysers. Waar die kind beleef dat andere hom liefhet, vir hom omgee en hom waardeer, kan dit aanvaar word dat 'n beter teelaarde vir ontwikkeling geskep word. Indien die kind verder beleef dat hy as individu binne 'n groter konteks van veilige ondersteuningsisteme bestaan, kan dit hom 'n belewenis van emosionele sekuriteit gee (Dubow & Ullman, 1989).

4.7.3.2 Beskrywing

Hierdie papier-en-potloodtoets bestaan uit 41 items wat deur kinders ingevul moet word. Op elke item moet hulle een van vyf response kies (*altyd, meeste van die tyd, soms, amper nooit, nooit nie*). Die items word verdeel in vier velde, naamlik waargenome ondersteuning van die portuurgroep (SOS1), gesin (SOS2) en onderwysers (SOS3) en 'n totaalstelling (SOST).

4.7.3.3 Psigometriese eienskappe

Cronbach alfa-koëffisiënte van 0,88 is gerapporteer vir die hele skaal. Die subskale wissel tussen 0,72 en 0,83 (Dubow & Ullman, 1989). Naudé (2001) bevind in haar Suid-Afrikaanse steekproef Cronbach alfa-koëffisiënte wat wissel tussen 0,77 en 0,88.

4.7.3.4 Motivering vir insluiting

Sosiale ondersteuning is 'n baie belangrike konsep vir die kind in sy middelkinderjare. Hierdie aspek is veral belangrik waar dit by die impak van egskeiding kom. Die voordeel van hierdie vraelys is die feit dat dit buiten 'n totaaltelling ook 'n aanduiding gee van drie baie belangrike invloedsefers in die kind se lewe, naamlik die ouers, portuurgroep en skool. Hierdie aspek is veral van toepassing op die gesin/familie, waaronder die ouers verstaan word (sien die meta-analises in hoofstuk 2). Hierdie skaal kan dus waardevolle inligting lewer wat 'n aanduiding kan gee van die kind se belewenis van sosiale ondersteuning.

4.7.4 Child Symptom Inventory-4 (CSI-4): Ouervraelys

Hierdie meetinstrument word vervolgens bespreek met verwysing na die rasionaal vir die gebruik daarvan, 'n beskrywing van die instrument, die psigometriese eienskappe daarvan en die motivering vir die insluiting daarvan.

4.7.4.1 Rasionaal

Die CSI-4 se items is gebaseer op die kriteria van die DSM-IV (APA). Dit is 'n siftingstoets wat die gedrag, affektiewe en kognitiewe simptome van verskillende versteurings by kinders kan vasstel. Die CSI-4 is maklik verstaanbaar en kan goedkoper afgeneem word as 'n kliniese onderhoud (Gadow & Sprafkin, 1998). Ten einde objektiewe en akkurate inligting ten opsigte van die funksionering van die kind in verskillende omgewings in te samel en dit omvattender te beskryf, is 'n ouer- en onderwyservraelys ontwikkel. (Gadow & Sprafkin, 1998).

4.7.4.2 Beskrywing

Die vraelys vir ouers bestaan uit 97 items en die vraelys vir onderwysers uit 87. Elke respons bevat een van vier items, naamlik *nooit*, *soms*, *dikwels* of *baie gereeld*. Hierdie vier items word gekombineer in een van twee response: aan die response *nooit* en

soms is 'n telling van nul toegeken en aan die tellings *dikwels* en *baie gereeld* is 'n telling van een toegeken. Tellings op die verskillende subskale word dan bymekaar getel en teen 'n afsnypunt verreken.

Die volgende DSM-IV-kategorieë word deur die vraelys gedek:

- Aandagtekort-Hiperaktiwiteitsversteuring (ATHV)
- Opponerend-uittartende versteuring
- Gedragsversteuring
- Veralgemeende angsversteuring
- Spesifieke fobie
- Obsessief-kompulsiewe versteuring
- Posttraumatiese stresversteuring
- Spiertrekkingsversteuring
- Skisofrenie
- Gemoedsversteuring
- Omvattende ontwikkelingsversteuring
- Sosiale fobie

4.7.4.3 Psigometriese eienskappe

Gadow en Sprafkin (1998) verwys na beduidende toets-hertoets-betroubaarheidstudies wat gedoen is op hierdie instrument. Dit is van toepassing op die vraelys vir ouers en onderwysers. Daar is p-waardes van 0,001 verkry en die r-waardes het gewissel tussen 0,02 en 0,82. Naudé (2001) bevind Cronbach alfa-koëffisiënte wat wissel tussen 0,24 en 0,96. Drie subvelde op die onderwyservraelys se waardes was laer as 0,5, naamlik sosiale fobie, gemoedsversteurings en veralgemeende angsversteurings. Die oervraelys het slegs by gemoedsversteurings 'n waarde van minder as 0,5 gehad.

4.7.4.4 Motivering vir insluiting

Afwesigheid van kenmerke van gedragsafwykings, soos wat deur die DSM-IV beskryf

word, kan beskou word as tiperend van positiewe psigologiese funksionering (Naudé, 2001). Hierdie vraelys kan 'n aanduiding gee van die gedragsfunksionering van die kind in sy middelkinderjare. Subkomponente van die vraelys kan 'n verdere omskrywing gee van die kind se funksionering ten opsigte van die ander navorsingsdoelwitte.

4.7.5 Betroubaarheid en geldigheid van die meetsinstrumente in die Suid-Afrikaanse konteks

Naude (2001) het ten opsigte van dieselfde ondersoekgroep Chronbach Alpha-koëffisiënte vir die meetsinstrumente bereken. Chronbach Alpha-koëffisiënte is 'n aanduiding van interne konsekwentheid. 'n Hoë interne konsekwentheid impliseer 'n hoë mate van veralgemeenbaarheid. 'n Telling van 1 dui definitiewe betroubaarheid aan. 'n Telling van 0,5 word nog as aanvaarbaar beskou. Waar tellings minder as 0,5 is, is daar twyfel of die meetsinstrument 'n betroubare maatstaf van die betrokke veranderlike is.

- LOK: 0,56;
- PHC: het gewissel tussen 0,63 en 0,89;
- CSI-4: Daar bestaan nie Chronbach Alpha-koëffisiënte vir al die subvelde nie. Beskikbare resultate wissel verder tussen 0,24 (OKIN10) en 0,85 en
- SSAS: het gewissel tussen 0,77 en 0,88.

4.8 Navorsingshipoteses

'n Oorkoepelende navorsingshipotese is in dié navorsing gestel, naamlik:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders uit egskedingsgesinne in vergelyking met dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders uit egskedingsgesinne in vergelyking met dié uit intakte gesinne.

Bogenoemde hipotese is oorkoepelend van aard en kan alleen verreken word nadat die volgende hipoteses ondersoek en bespreek is (vergelyk 4.2).

Hipoteses ten opsigte van doelstelling A 1:

Oorkoepelende hipotese ten opsigte van doelstelling A 1:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders uit geskeide gesinne versus dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders uit geskeide gesinne versus dié uit intakte gesinne.

Hipotese A 1.1

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese A1.1 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die PHC getoets word.

Hipotese A 1.2

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese A 1.2 sal 'n nul- en alternatiewe hipotese ten opsigte van die LOK

getoets word.

Hipotese A 1.3

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese A 1.3 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die SSAS getoets word.

Hipotese A 1.4

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van die gedragsimptomatologie tussen kinders uit geskeide gesinne en dié van kinders uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van die gedragsimptomatologie van kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese A 1.4 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die CSI-4 getoets word.

Hipoteses ten opsigte van doelstelling B:

Oorkoepelende hipotese ten opsigte van doelstelling B 1:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns en dogters uit geskeide

gesinne.

Hipotese B 1.1:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne.

Wat betref hipotese B 1.1 sal nul- en alternatiewe hipotese ten opsigte van elkeen van die subvelde van die PHC getoets word.

Hipotese B 1.2:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne.

Wat betref hipotese B 1.2 sal 'n nul- en alternatiewe hipotese ten opsigte van die LOK getoets word.

Hipotese B 1.3:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne.

Wat betref hipotese B 1.3 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die SSAS getoets word

Hipotese B 1.4:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne.

Wat betref hipotese B 1.4 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die CSI-4 getoets word.

Hipoteses ten opsigte van doelstelling B 2:

Oorkoepelende hipotese ten opsigte van doelstelling B 2:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns en dogters uit intakte gesinne.

Hipotese B 2.1

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen seuns en dogters uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese B 2.1 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die PHC getoets word.

Hipotese B 2.2

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole

tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen seuns en dogters uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese B 2.2 sal 'n nul- en alternatiewe hipotese ten opsigte van die LOK getoets word.

Hipotese B 2.3

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns en dogters uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese B 2.3 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die SSAS getoets word.

Hipotese B 2.4

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimpomatologie tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimpomatologie tussen seuns en dogters uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese B 2.4 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die CSI-4 getoets word.

Hipoteses ten opsigte van doelstelling B 3:

Oorkoepelende hipotese ten opsigte van doelstelling B 3:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Hipotese B 3.1

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese B 3.1 sal nul- en alternatiewe hipotese ten opsigte van elkeen van die subvelde van die PHC getoets word.

Hipotese B 3.2

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese B 3.2 sal 'n nul- en alternatiewe hipotese ten opsigte van die LOK getoets word.

Hipotese B 3.3

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese B 3.3 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die SSAS getoets word.

Hipotese B 3.4

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese B 3.4 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die CSI-4 getoets word.

Hipoteses ten opsigte van doelstelling B 4:

Oorkoepelende hipotese ten opsigte van doelstelling B 4:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Hipotese B 4.1

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil tussen die selfkonsep van dogters uit geskeide en intakte gesinne.

Wat betref hipotese B 4.1 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die PHC getoets word.

Hipotese B 4.2

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese B 4.2 sal 'n nul- en alternatiewe hipotese ten opsigte van die LOK getoets word.

Hipotese B 4.3

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese B 4.3 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die SSAS getoets word.

Hipotese B 4.4

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese B 4.4 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die CSI-4 getoets word.

Hipoteses ten opsigte van doelstelling C 1:

Oorkoepelende hipotese ten opsigte van doelstelling C 1:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom.

Hipotese C 1.1

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van die selfkonsep van 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van die selfkonsep van 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne.

Wat betref hipotese C 1.1 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die PHC getoets word.

Hipotese C 1.2

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van die lokus van kontrole van 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van die lokus van kontrole van 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne.

Wat betref hipotese C 1.2 sal 'n nul- en alternatiewe hipotese ten opsigte van die LOK getoets word.

Hipotese C 1.3

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale

ondersteuning van 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning van 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne.

Wat betref hipotese C 1.3 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die SSAS getoets word.

Hipotese C 1.4

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van die gedragsimptomatologie van 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van die gedragsimptomatologie van 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne.

Wat betref hipotese C 1.4 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die CSI-4 getoets word.

Hipoteses ten opsigte van doelstelling C 2:

Oorkoepelende hipotese ten opsigte van doelstelling C 2:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne.

Hipotese C2.1

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep van 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese C 2.1 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die PHC getoets word.

Hipotese C2.2

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese C 2.2 sal 'n nul- en alternatiewe hipotese ten opsigte van die LOK getoets word.

Hipotese C 2.3

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese C 2.3 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die SSAS getoets word.

Hipotese C 2.4

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne.

Wat betref hipotese C 2.4 sal nul- en alternatiewe hipoteses ten opsigte van elkeen van die subvelde van die CSI-4 getoets word.

4.9 Dataverwerking

Die volgende statistiese metodes is in die navorsing gebruik, naamlik:

- Rekenkundige gemiddeld en standaardafwyking;
- Student t-toetse;
- Hotelling se T^2 toets en
- Cohen (1969) se d-waardes.

Daar is aanvanklik beplan om ook diskriminant-analises te doen om enige moontlike verskille en/of ooreenkomste tussen die twee groepe te valideer. Statistiese konsultasie met prof. F. Steyn sowel as literatuur het aangetoon dat die verskil van grootte tussen die steekproef en die studiepopulasie so 'n analise nie wetenskaplik verantwoord nie.

4.9.1 Rekenkundige gemiddeld en standaardafwyking

Die rekenkundige gemiddeld is die mees basiese beskrywende, statistiese tegniek wat alleenlik kan rapporteer dat daar 'n verskil bestaan tussen die steekproef en die populasie in 'n spesifieke veld. Dit kan egter nie die waarde wat aan die verskil geheg word, voorspel nie. Die rekenkundige gemiddeld word verkry deur die response van individue op 'n spesifieke subveld te sommeer en te deel deur die aantal respondente van die steekproef. Die gemiddelde telling van die steekproef kan dus vergelyk word met die gemiddelde telling van die populasie van 'n spesifieke subveld. Verder het die rekenkundige gemiddelde ook ander nadele, soos byvoorbeeld dat dit hoogs beïnvloedbaar is deur enkele, uitermate hoë lesings (Huysamen, 1983).

Die standaardafwyking gee 'n aanduiding van die mate waarin lesings van die rekenkundige gemiddeld verskil. Hoe kleiner die numeriese verskil, hoe beter verteen-

woordig die rekenkundige gemiddeld alle lesings van die spesifieke toets. Bogenoemde tegnieke is in die ondersoek ingesluit om die volgende redes, naamlik:

- Indien geen beduidendheid deur parametriesse tegnieke vasgestel kan word nie, kan tendense in die psigometrie wel bepaal word.
- Die aantal gegewens wat ingesamel is, leen hom daartoe om fyner ondersoek in te stel na die mate waarin die populasies op spesifieke veranderlikes van mekaar verskil. Indien 'n rekenkundige gemiddeld daarom gevind word wat teen die verwagting in reageer (deur byvoorbeeld hoër waardes aan te teken waar dit verwag is dat dit moet laer wees), is dit waardevol om daarvan kennis te neem met die oog op aanbevelings vir verdere navorsing.

4.9.2 Student-t-toetse

Statistiese beduidendheid word bepaal deur gebruik te maak van t-toetse. Hoewel die twee groepe uit dieselfde populasie kom, is daar 'n onafhanklike veranderlike wat hulle in twee groepe verdeel, naamlik kinders wie se ouers geskei is en kinders uit intakte gesinne. Gevolglik is die t-toets vir onafhanklike groepe as statistiese tegniek gebruik. In hierdie tegniek word die populasiegemiddeldes verder ondersoek. Ten opsigte van hierdie navorsing word die volgende aanvaar, naamlik dat:

- die twee populasies normaal verdeel is;
- die steekproef ewekansig is en
- die twee populasies onafhanklik van mekaar is (Coetzee, 1990; Marascuilo & Serlin, 1988).

Die formule wat vir die t-toets gebruik is, is die volgende:

$$t = \frac{T1 - T2}{\sqrt{(n/n-1)[(\sum X1^2 + X2^2) - (T1^2 + T2^2)/n]}}$$

Die sleutel vir bogenoemde formule is soos volg:

- t: Die berekende standaardfout van die verskil tussen die gemiddeldes.
- T1: Die som van die gemiddelde tellings wat op 'n spesifieke subveld van ondersoek aangeteken is deur kinders uit geskeide gesinne.
- T2: Die som van die gemiddelde tellings wat op 'n spesifieke subveld van ondersoek aangeteken is deur kinders uit intakte gesinne
- n: Die steekproefgrootte
- X1² Die som van die gekwadreerde gemiddeldes wat op 'n spesifieke subveld van ondersoek aangeteken is deur kinders uit geskeidingsgesinne.
- X2² Die som van die gekwadreerde gemiddeldes wat op 'n spesifieke subveld van ondersoek aangeteken is deur kinders uit intakte gesinne.

Ten einde te bepaal watter betekenis aan die t-waarde geheg kan word, is soos volg te werk gegaan (Coetzee, 1990):

- Die statistiese hipoteses wat van toepassing is op die spesifieke resultaat word gestel (sien par. 4.8):

$$H_0: \mu_1 = \mu_2, \text{ of,}$$

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

en

$$H_1: \mu_1 \neq \mu_2, \text{ of,}$$

$$H_1: \mu_1 - \mu_2 \neq 0$$

Die sleutel vir bogenoemde hipoteses is soos volg:

H₀: Die nulhipotese

H₁: Die nie-rigtinggewende alternatiewe hipotese

μ₁: Die gemiddelde toetstellings wat behaal is deur kinders wat uit geskeide gesinne kom met betrekking tot die subveld wat getoets is.

μ₂: Die gemiddelde toetstellings wat behaal is deur kinders wat uit intakte gesinne kom met betrekking tot die subveld wat getoets is.

- Deur die formule te gebruik, is 'n berekende waarde verkry.

- Die grade van vryheid is bereken deur gebruik te maak van die volgende formule: $N - 2 = n_1 + n_2 - 2$, waar n_1 en n_2 die steekproefgroottes is. Die waarde van $t(N - 1, \alpha)$ kan dan vanuit die t-tabel bepaal word op hierdie punt. Andersins kan die p-waarde bereken word.
- Die beginsel waarop beslissings ten opsigte van H_0 en H_1 geneem word, bepaal dat H_0 verwerp word indien $|t| > t(N-1, \alpha)$, waar $\alpha = 0,05$.
- Die p-waarde is 'n numeriese waarde wat 'n aanduiding gee of die steekproef-gemiddeldes statisties beduidend verskil en of die nulhipotese in 'n navorsingsvraag daarom aanvaar of verwerp word. Soos wat die p-waarde kleiner word, word die waarskynlikheid dat alternatiewe hipoteses geldig is en die nulhipotese verwerp moet word, groter. Daarom sal 'n p-waarde van 0,05 en kleiner as statistiese beduidend beskou word (Huysamen, 1983).

4.9.3 Hotelling se T^2 -toets

Hotelling se T^2 -toets is 'n meer veranderlike uitbreiding van die gewone t-toets vir twee onafhanklike groepe. Dit toets of daar 'n statisties betekenisvolle verskil bestaan tussen die nul- en alternatiewe hipotese van 'n spesifieke veld. Hotelling T^2 maak gebruik van die begrip *vektore*. Onder vektore moet die totale aantal subvelde van die veld wat getoets word, verstaan word. So sal daar byvoorbeeld een Hotelling T^2 -toets wees vir al sewe die subvelde (vektore) van die PHC. Hierdie een p-waarde wat verkry word, gee dan 'n aanduiding van die mate waarin daar beduidendheid is ten opsigte van die resultate wat deur elkeen van die subvelde beskryf word. Dit is dus belangrik om eerstens die resultate van Hotelling se T^2 -toets ten opsigte van 'n vraelys te bespreek, voordat na elkeen van die subvelde gekyk word. Indien die p-waarde van Hotelling 'n beduidendheid aandui (met ander woorde 'n waarde kleiner as 0,05), kan aanvaar word dat van die subvelde van dié vraelys statisties beduidende verskille sal aantoon (Hittner, May & Clayton Silver, 2003).

Hotelling se T^2 toets kon nie gebruik word by die bepaling van statistiese beduidende verskille by LOK nie, aangesien daar net een subveld ter sprake was.

4.9.4 Cohen (1969) se d-waardes

Waar p-waardes 'n aanduiding gee van statistiese beduidendheid, is die doel van Cohen se d-waardes om aan te toon wat die praktiese beduidendheid daarvan is. Die volgende formule word gebruik om die d-waarde te bepaal:

$$d = \frac{\mu_1 - \mu_2}{\sigma}$$

Die sleutel vir bogenoemde formule is soos volg:

- d: die gestandaardiseerde verskil, oftewel effekgrootte
- μ_1 : die gemiddelde telling van kinders uit egskeidingsgesinne
- μ_2 : die gemiddelde telling van kinders uit intakte gesinne
- σ : die twee populasies se standaardafwyking

Steyn (1999) dui aan dat Cohen se d-waardes op die volgende wyse beoordeel kan word, naamlik:

$d = 0,2$: Klein effek. Dit dui 'n klein effek aan en dui dus op 'n klein praktiese beduidendheid.

$d = 0,5$: Matige effek. Dit dui 'n matige effek aan en ook moontlike beduidendheid.

$d \geq 0,8$: Groot effek. Dit dui op betekenisvolle resultate en impliseer praktiese beduidendheid.

Vir die doel van hierdie navorsing dui 'n matige of groot effek praktiese beduidendheid aan.

4.10 Probleme ondervind tydens die insameling van die navorsingsdata

Die volgende probleme is ervaar, naamlik

- Koördinerings van tydskedules

Elke navorser het onderhandelings met sy/haar skool gehad ten opsigte van die tyd van afname. Dit het beteken dat navorsers op verskillende tye hul data ingesamel het. Sommige navorsers was gouer gereed om hul data in te stuur, met die gevolg dat hulle moes wag vir ander navorsers se data. Omdat plattelandse skole ter wille van 'n verteenwoordigende steekproef by die populاسie ingesluit is, moes sommige navorsers lang afstande aflê, wat bygedra het tot 'n tydprobleem.

- Voltooiing van vraelyste

Daar moet in ag geneem word dat die psigometrie op kinders in hul middelkindertydperk in groepsverband afgeneem is. Drie faktore het 'n rol gespeel in die afname van die toetse:

- Die kinders was jonk en kon in die afname van die toetse foute gemaak het wat hulle nie reggestel het nie.
- Omdat die afname in groot groepe geskied het, kon dit van die kinders ten tye van afname gesteur het.
- Die toetsing het lank geduur. Gevolglik moet 'n moegheidsfaktor in ag geneem word.

Na voltooiing van die data-insameling is die data van die studiepopulasie nagegaan ten einde die probleme wat ondervind is, aan te spreek. Waar die probleme opgelos kon word, is die spesifieke steekproef se data in die studiepopulasie behou. Waar dit egter gebreke getoon het, moes die spesifieke steekproef van die studiepopulasie verwyder word. Die voordeel van die samewerking deur navorsers was dat 'n baie groter pool data ingesamel is as wat deur 'n enkeling gedoen sou kon word. Die biografiese vraelys wat ten opsigte van elke steekproef beskikbaar is, maak dit moontlik dat verskillende veranderlikes ten opsigte van die data getoets en nagevors kan word.

4.11 Samevatting

In hierdie hoofstuk is die metode waarvolgens die navorsing gedoen is, bespreek. Aandag is gegee aan die aard van die empiriese ondersoek, die wyse waarop die steekproef verkry is, meetinstrumente wat gebruik is, statistiese tegnieke wat gebruik is en probleme wat ten tyde van die ondersoek ondervind is.

Vervolgens sal die resultate van die ondersoek bespreek word.

HOOFSTUK 5

Resultate en bespreking

5.1 Inleiding

Hierdie hoofstuk het ten doel om die hipoteses wat in hoofstuk 4 gestel is, te bespreek. Die hoofhipotese is soos volg:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen kinders uit egskeidingsge-sinne in vergelyking met dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen kinders uit egskeidingsge-sinne in vergelyking met dié uit intakte gesinne.

Hierdie hoofhipotese sal aan die einde van die hoofstuk (afdeling 5.8) bespreek word, nadat die sewe oorkoepelende hipoteses bespreek is. Die indeling wat reeds in hoof-stuk 4 gebruik en in diagram 4.1 voorgestel is (afdeling 4.2), sal gebruik word.

Ten opsigte van die bespreking van die resultate sal die volgende prosedure gevolg word:

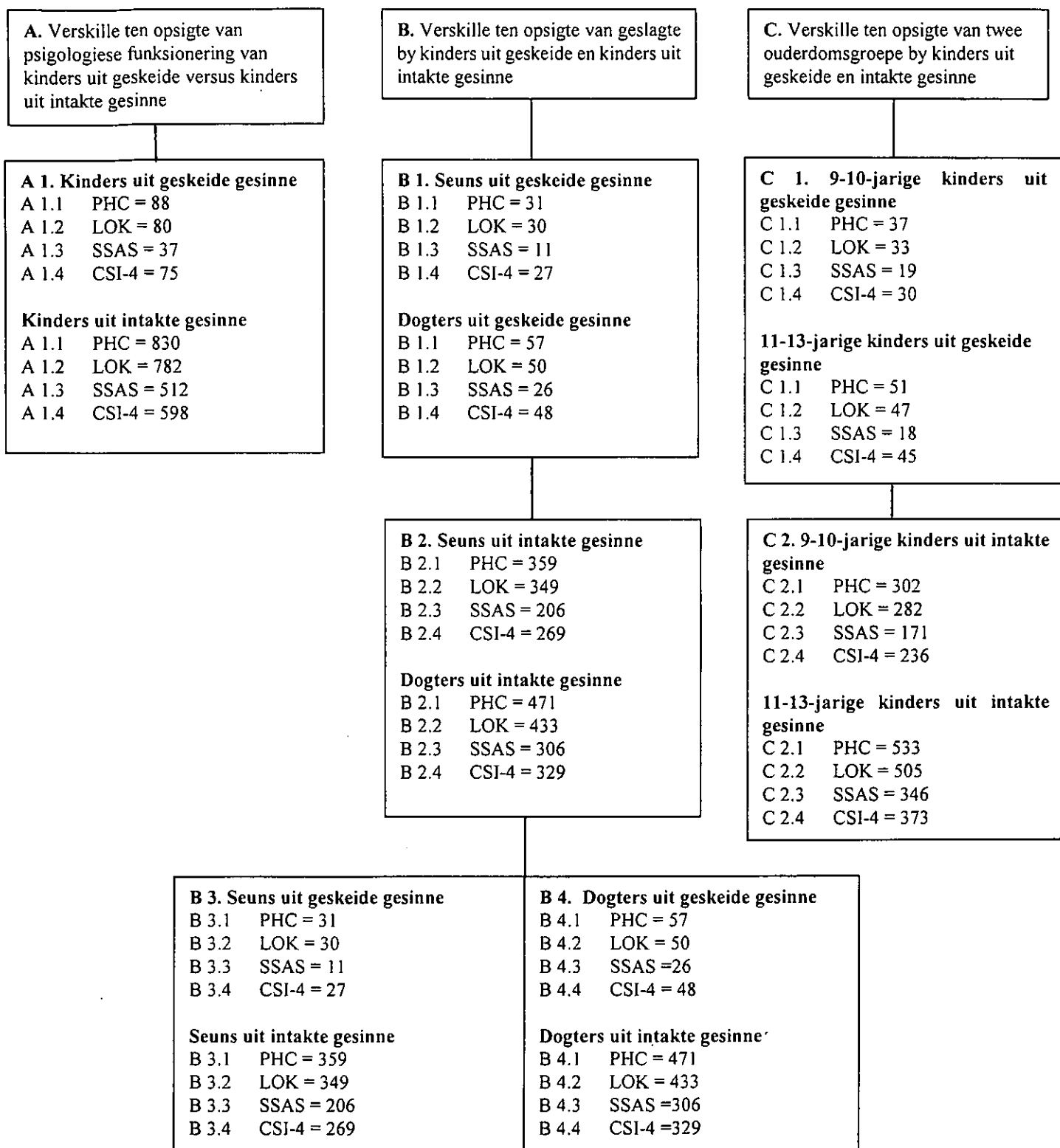
- Elke subveld sal kortliks aan die hand van die volgende beskryf word:
 - rapportering en bespreking van die rekenkundige gemiddeldes, standaard-afwykings, p- en d-waardes,
 - interpretering van bogenoemde waardes en
 - 'n aanduiding gegee word van die mate waarin die resultate met die litera-tuurstudie ooreenstem.
- Aan die einde van elkeen van die oorkoepelende sewe hipoteses (vergelyk dia-gram 4.1, afdeling 4.2) sal die spesifieke hipoteses samevattend bespreek word en 'n gevolgtrekking sal gemaak word ten opsigte daarvan of die nul-/alternatiewe hipotese gehandhaaf moet word.

- Voordat die oorkoepelende hipotese bespreek word, sal aandag gegee word aan die wyse waarop selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale gedrag en gedragsimptomatologie van mekaar verskil het in die verskillende hipoteses.

5.2 Resultate ten opsigte van die studiepopulasie

Daar is reeds gewys op probleme wat tydens die insameling van die data ondervind is (par. 4.10). Hierdie bespreking het aangedui dat, ten einde die resultate van die navorsing te verbeter, sommige vraelyste wat nie aan die vereistes voldoen het nie, verwyder is. Dit het daartoe gelei dat die aantal deelnemers op die verskillende vraelyste gewissel het. Vervolgens sal 'n uiteensetting gegee word van die aantal respondente op die vraelyste volgens die diagramatiese voorstelling wat in par. 4.2 (diagram 4.1) bespreek is. Die grootte van die verskillende groepe sal telkens aangedui word in dieselfde diagramatiese voorstelling wat reeds gebruik is. Die respondente onder A1 sal byvoorbeeld verwys na die onderskeie subdoelstellings en sy onderskeie twee groepe. In plaas van die doelstellings te vermeld, word die onderskeie vraelyste en die aantal respondente by elkeen weergegee.

Diagram 5.1 Diagramatiese voorstelling van die aantal respondente wat aan die ondersoek deelgeneem het

Die aantal kinders wat die SSAS ingevul het was telkens die kleinste groep. Die aantal kinders wat die PHC ingevul het, was telkens die grootste groep. Uit die diagramatiese voorstelling blyk die volgende:

- Die totale aantal kinders wat aan die navorsing deelgeneem het, het gewissel tussen 549 en 923;
- Die totale aantal kinders uit geskeide gesinne het gewissel tussen 37 en 88;
- Die totale aantal seuns uit geskeide gesinne het gewissel tussen 11 en 31;
- Die totale aantal dogters uit geskeide gesinne het gewissel tussen 26 tot 57;
- Die totale aantal kinders uit intakte gesinne het gewissel tussen 512 en 830;
- Die totale aantal seuns uit intakte gesinne het gewissel tussen 206 en 359;
- Die totale aantal dogters uit intakte gesinne het gewissel tussen 306 en 471;
- Die totale aantal 9-10-jarige kinders het gewissel tussen 554 en 923;
- Die totale aantal 9-10-jarige kinders uit geskeide gesinne het gewissel tussen 19 en 37;
- Die totale aantal 9-10-jarige kinders uit intakte gesinne het gewissel tussen 171 en 302;
- Die totale aantal 11-13-jarige kinders het gewissel tussen 364 en 584;
- Die totale aantal 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne het gewissel tussen 18 en 51;
- Die totale aantal 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne het gewissel tussen 346 en 533;
- Die totale aantal seuns het gewissel tussen 217 en 390 en
- Die totale aantal dogters het gewissel tussen 332 en 528.

Indien die groep kinders uit geskeide gesinne as 'n persentasie van die totale deelnemers verreken word, was 9,53% van die kinders uit geskeide gesinne. Hierdie persentasie is opmerklik laer as die statistiek wat op nasionale of internasionale vlak ten opsigte van egskeiding gerapporteer word. Daar is reeds in hoofstuk 1 verwys na die toename van egskeidings in die RSA in terme van die egskeidingsproporsie (SSD-verslag, P0307, 1997 & SSD-verslag, P0307, 1998). Pedro-Carrol (2001), Pryor en Rodgers (2001), sowel as Amato (1994) toon nie net soortgelyke syfers op

internasionale vlak aan nie, maar selfs hoër getalle. So verwys Pedro-Carrol (2001) byvoorbeeld daarna dat tot 67% kinders in die VSA deur egskeiding geraak word. Die betreklik lae persentasies wat in hierdie steekproef verkry is, kan moontlik op die volgende wyse verklaar word:

- Die Suid-Afrikaanse konteks maak nog nie volledig voorsiening vir 'n multikulturele begrip van tradisionele Westerse begrippe nie, met die gevolg dat die begrippe *gesin* en *familie* verskillende interpretasies kan hê. Hierdie studie het gebruik gemaak van 'n multikulturele studiepopulasie. Dit beteken dat kulturele persepsies ten opsigte van huweliksluiting/saamwoon/egskeiding nie noodwendig verreken is nie. Respondente in die navorsing moes aandui of hulle uit gesinne kom wat "geskei/ongeskei" is. Die steekproef wat getrek is, kon dus beïnvloed gewees het deur die onderrapportering van bona fide-verhoudings wat nie noodwendig wetlik erken word nie. So 'n waarneming kan korreleer met inligting van ander lande, soos die VSA, Australië, Kanada en Nieu-Seeland, waar groterwordende persentasies van saamwoonverhoudings gerapporteer word (Pryor en Rodgers, 2001). Dit is ook moontlik dat deelnemers aan hierdie studie op die veranderlike "geskei/ongeskei" gerespondeer het met "ongeskei", aangesien hulle die veranderlike binne hulle kulturele konteks so kon verstaan het. As gevolg van hulle eie inheemse kulture kon kinders moontlik ook nie onderskei tussen die Westerse begrip van geskei/ongeskei nie, en dus nie verstaan het waarop gerespondeer moet word nie. Indien dit so is, bevestig dit die standpunt van navorsers dat beskikbare statistiek as 'n onderskating van die werklike syfers gesien moet word (Pedro-Carrol, 2001; Pryor & Rodgers, 2001; Amato, 1994).
- Geskeide ouers en kinders wat aan die studie deelgeneem het, was moontlik sensitief vir blootstelling en het gevolglik eerder met "ongeskei" gerespondeer.
- Geskeide ouers en kinders het verkies om nie deel te neem aan die navorsing nie.
- Egskeiding kom betreklik meer voor in die aanvangsjare van die huwelik, wat impliseer dat egpare skei voordat kinders uit die huwelik gebore word (Orkin, 1998).

Dit is derhalwe moontlik dat daar kinders uit geskeide gesinne is wat nie in die studie-

populasie geïdentifiseer is nie en dat die aantal kinders uit geskeide gesinne ondergerapporteer is. Die moontlikheid dat die resultate van die studiepopulasie ongeïdentifiseerde kinders uit geskeide gesinne kan insluit, kan dus nie uitgesluit word nie.

5.3 Resultate van die empiriese ondersoek

Die resultate van die navorsing sal aangebied word na aanleiding van die diagrammatiese voorstelling daarvan in afdeling 4.2. Die resultate van elk van die sewe groepe sal in dieselfde volgorde as dié in hoofstuk 4 bespreek word. Daar sal dus 'n noue verband bestaan tussen die aanbieding in afdeling 4.8, waar die afsonderlike navorsingshipoteses beskryf is, met die resultate wat in hierdie hoofstuk bespreek gaan word. Ter wille van duidelikheid word dieselfde metode van verwysing ook gebruik, en B1 verwys byvoorbeeld na die groep seuns en dogters uit geskeide gesinne.

5.3.1 Resultate ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese A 1)

Die volgende oorkoepelende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Die meer spesifieke hipoteses ten opsigte van die besondere komponente wat ondersoek word en die bevindinge ten opsigte daarvan word vervolgens aangebied.

5.3.1.1 Resultate ten opsigte van die selfkonsep van kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese A 1.1)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 1 hieronder saamgevat.

TABEL 1: Verskille ten opsigte van die selfkonsep by kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne
Hotelling T²: F (6; 906) = 1,26 (p = 0,27)

Veranderlikes	Geskei		Intakte		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
PHCT	53,4	2,70	56,9	13,0	-3,50	-2,50	0,02*	0,27
PHC1	11,7	3,1	12,2	3,00	-0,50	-1,30	0,19	0,15
PHC2	11,74	2,95	12,4	3,90	-0,66	-1,94	0,05 *	0,19
PHC3	8,30	2,98	8,72	2,70	-0,42	-1,36	0,18	0,16
PHC4	8,30	3,30	9,20	3,00	-0,90	-2,60	0,009*	0,31
PHC5	7,00	2,70	7,70	2,50	-0,70	-2,23	0,02*	0,27
PHC6	7,70	2,40	8,00	1,96	-0,30	-1,17	0,25	0,16

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

PHCT: Totaaltelling

PHC2: Intellektuele en skoolstatus

PHC4: Angs

PHC6: Geluk en tevredenheid

x: gemiddelde telling

p: p-waarde

PHC1: Gedrag

PHC3: Fisieke voorkoms en karaktertrekke

PHC5: Gewildheid

t: t-telling

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,27 impliseer dat daar in geheel nie statistiese beduidendheid by die subvelde (PHC 1 tot PHC 6) voorgekom het nie. Vervolgens sal die t-toets se resultate ontleed word vir elkeen van die subvelde.

- **Totaaltelling (PHCT)**

Hierdie telling is gebaseer op die totaal van al 80 items van die PHC en word daarom beskou as die betroubaarste telling op die PHC. Die telling gee 'n globale aanduiding van die kind se selfkonsep in terme van al ses die verskillende subvelde van die PHC (Piers, 1984).

Indien die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe met mekaar vergelyk word, is dit duidelik dat daar 'n verskil bestaan ten opsigte van die selfkonsep van die twee groepe. Kinders uit egskedingsgesinne se selfkonsep is 3,5 tellings laer as dié van die kontrolegroep. Dit is ook opmerklik dat die standaardafwyking van die kinders uit egskedingsgesinne slegs 2,7 tellings is, in vergelyking met die 13,0 van die groep kinders uit intakte gesinne. Dit beteken dat die kinders uit intakte gesinne meer gevarieerde menings verskaf het ten opsigte van hulle selfkonsepbelewenis as kinders uit egskedingsgesinne.

'n Beduidende p-waarde is ten opsigte van PHCT gevind. Op grond van hierdie p-waarde kan dus aanvaar word dat die kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne statisties beduidend van mekaar verskil.

Hierdie p-waarde bevestig onlangse navorsing ten opsigte van die selfkonsep van kinders uit geskeide gesinne (Pike, 2003). 'n Tema wat deurlopend deur navorsers bespreek word, is die swakker selfkonsep van kinders uit geskeide gesinne in vergelyking met hulle eweknieë uit intakte gesinne (Amato, 2001; Fischer, 1999; Bynum & Durm, 1996; Amato, 1994). Suid-Afrikaanse navorsers dui verder aan dat die totale gebeure tydens die pre-, peri- en postegskedingstydperk bydra tot 'n swakker selfkonsep (Van Loggerenberg & Roets, 1993; Steyn, 1989). Daar kan nie aannames oor die tydperk na egskeding gemaak word nie aangesien tydperk na egskeding nie in hierdie navorsingsontwerp ingesluit is nie. Dit is dus nie moontlik om aan te dui of kinders wat onlangs deur egskeding geraak is, swakker presteer het nie. Dit kan wel aanvaar word dat die kinders uit geskeide gesinne, ongeag die tydsverloop, 'n swakker selfkonsep gehad het.

Wanneer die d-waarde in berekening gebring word, is hierdie statistiese beduidendheid in terme van praktiese beduidendheid van klein effek, naamlik 0,27. Die statisties beduidende verskil tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne het dus nie veel praktiese waarde nie.

- **Gedrag (PHC1)**

Dié subskaal dui die mate aan waarin die kind probleemgedrag erken/miskien. Gevolglik verskaf dit inligting oor die wyse waarop die kind sy probleme ervaar en die mate waarin hy verantwoordelikheid daarvoor aanvaar, al dan nie (Piers, 1984).

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,50, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die klein verskil word verder gereflekteer in 'n p-waarde van 0,19 wat beteken dat daar geen statistiese beduidendheid voorkom nie. Kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne verskil dus nie beduidend ten opsigte van hulle belewing van hulle gedrag nie.

Die bevinding dat daar nie 'n beduidende verskil tussen die gedrag tussen kinders uit geskeide en kinders uit intakte gesinne is nie, is teenstrydig met bevindings wat aandui dat daar wel gedragsverskille by kinders uit geskeide gesinne voorkom. Navorsers toon byvoorbeeld aan dat die kind uit 'n egskedingsgesin kan manifesteer met aandagsoekery, huilgedrag, ongehoorsaamheid en probleme met skoolgedrag (Cronje, 1997; Peterson & Zill, 1986; Francke, 1983).

- **Intellektuele en skoolstatus (PHC2)**

Die mate waarin die kind sy intellektuele en akademiese vaardighede positief waardeer, word in hierdie subskaal aangetoon. Verder is dit 'n aanduiding van sy tevredenheid met sy skool en verdere toekomsverwagtings (Piers, 1984).

Ten opsigte van die rekenkundige gemiddeldes word aangetoon dat kinders uit egskedingsgesinne swakker presteer op hierdie subskaal as kinders uit intakte gesinne.

Die p-waarde van 0,05 is statisties beduidend, wat beteken dat kennis geneem kan word van hierdie verskil.

Kinders uit egskedingsgesinne se beoordeling van hulle intellektuele en akademiese vaardighede verskil dus statisties beduidend van dié van kinders uit nie-egskedingsgesinne. So word daar byvoorbeeld aangedui dat die kinders uit egskedingsgesinne se tydsbesteding aan konflik, moontlike verhuisings, aanpassing by nuwe skole en nuwe onderwysers hulle prestasie kan beïnvloed (Pryor & Rodgers, 2001). Laerskoolkinders het in navorsing ook laer effektiwiteit aangetoon met kognitiewe take en was blootgestel aan akademiese onderprestasie (Amato, 2001; Japel *et al.*, 1999; Rotenburg *et al.*, 1998).

Wanneer die d-waarde ter sprake kom om praktiese beduidendheid vas te stel, dui dit op 'n klein effek. Hierdie statisties beduidende verskil ten opsigte van kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne het daarom 'n klein praktiese waarde.

- **Fisiese voorkoms en karaktertrekke (PHC3)**

Hierdie subskaal dui die kind se waarneming ten opsigte van sy fisiese kenmerke, sowel as sy unieke karaktertrekke aan (Piers, 1984).

Hoewel die rekenkundige gemiddelde ten opsigte van die twee groepe nie baie van mekaar verskil nie, is dit opmerklik dat die standaardafwyking van kinders uit egskedingsgesinne groter is, wat beteken dat hulle menings op hierdie subskaal meer varieer het.

Die p-waarde van 0,18 beteken dat daar nie 'n statisties beduidende verskil tussen die twee groepe is nie. Hierdie bevinding strook nie met die menings van McKane (1991), sowel as dié van Wallerstein en Kelly (1976) nie. Hierdie navorsers toon aan dat kinders uit geskeide gesinne nie noodwendig die genetiese eienskappe wat hy van sy ouers ontvang het, positief beleef nie. Daar kan eienskappe en kenmerke by die kind uit geskeide gesinne wees wat vanweë die egskedingsgebeure nie meer deur hom aanvaar wil of kan word nie (Pike, 2003; Kurtz, 1996).

- **Angs (PHC4)**

Hoewel die subskaal angs aandui, is dit 'n versamelnaam vir die teenwoordigheid van verskeie emosies, soos bekommernis, senuweeagtigheid, teruggetrokkenheid, vrees, hartseer en 'n algemene gevoel van uitsluiting (Piers, 1984).

Volgens die rekenkundige gemiddeldes toon kinders uit egskedingsgesinne aansienlik laer tellings as kinders uit intakte gesinne, wat beteken dat hulle oor minder angs beskik. Dit word verder bevestig deur die statisties beduidende p-waarde van 0,009.

Die waarneming dat kinders uit egskedingsgesinne minder angs ervaar as kinders uit intakte gesinne bots met dit wat in die literatuur aangedui word. Die kind in sy middelkinderjare kan vanweë verskeie aspekte rakende die pre-, peri- en postegskedingsgebeure met angs reageer, byvoorbeeld as gevolg van die verlies van 'n sekuriteitsbelewenis, verlies van gereelde kontak met een van die ouerfigure, maats, of 'n verandering van skool- en woonomgewing. 'n Derde volwasse persoon wat as primêre versorger begin optree, interaksies met stiefouers en die teenwoordigheid van konflik kan verdere angs veroorsaak (Van Loggerenberg & Roets, 1993; Steyn, 1989; Francke, 1983). Meer onlangse navorsing deur Rotenburg *et al.* (1998), sowel as Pagani *et al.* (1997) het 'n verband tussen angs en kinders uit geskeide gesinne aangedui. Verskeie navorsers het aangetoon dat een van die sentrale temas uit die meta-analises die teenwoordigheid van angs by kinders uit geskeide gesinne was (Hetherington *et al.*, 1998; Amato, 1994 & 1993; Amato & Keith, 1991).

Die implikasie van hierdie bevinding is dat daar moontlik ongekontroleerde veranderlikes by kinders uit intakte gesinne teenwoordig was wat 'n groter mate van angstigtheid by hulle veroorsaak het as by die geskeide groep. Ongekontroleerde demografiese veranderlikes, soos die maatskaplike agtergrond van die kinders, die teenwoordigheid van misdaad in die gemeenskap (en die mate waartoe dit die kind direk raak), sowel as die demografiese voorkoms van angs binne die gemeenskap is veranderlikes wat potensieel ondersoek kan word om hierdie waarneming verder te verklaar.

Binne die konteks van die d-waarde het hierdie p-waarde 'n klein effek ($d = 0,31$). Hoewel die bevinding teenstrydig met bestaande navorsing is, het dit 'n klein praktiese waarde.

- **Gewildheid (PHC5)**

Die kind se gewildheid by sy portuurgroep en klasmaats, sy vermoë om vriende te maak en sy belewenis van insluiting by aktiwiteite is van groot belang in die vorming van 'n gesonde selfkonsep (Piers, 1984).

Die p-waarde van 0,02 beteken dat daar statisties beduidende verskille tussen die twee groepe is ten opsigte van hierdie subveld. Kinders uit intakte gesinne beleef naamlik dat hulle gewilder is as kinders uit geskeide gesinne. Hierdie bevinding sluit aan by die beskouing van Hormuth (1990) en Hansen en Maynard (1973), wat aandui dat selfkonsep en sosiale interaksie baie belangrik is. Die kind se selfkonsep ontwikkel na aanleiding van terugvoer wat hy ontvang van sy maats, portuurgroepe by sy skool en kinders wat saam met hom aan aktiwiteite deelneem, ontvang. Pryor en Rodgers (2001) bevind ook dat die kind deur middel van verhuisings afgesny kan word van die sosiale omgewing waarin hy veilig voel. Terugvoer vanuit die nuwe omgewing – wat nie noodwendig kwalitatief so goed is soos sy vorige omgewing nie – sal nie noodwendig deur hom positief beleef word nie.

Die d-waarde dui egter 'n klein effek aan en gevolglik het die bevinding min praktiese waarde.

- **Geluk en tevredenheid (PHC6)**

Die mate waarin die kind gelukkig en tevrede is met sy lewensomstandighede word deur hierdie skaal gereflekteer (Piers, 1984). Lae tellings dui aan dat 'n kind ontevrede is en sy selfwaarde negatief beleef.

Die p-waarde van 0,25 beteken egter dat hier geen statistiese beduidendheid is nie en

gevolglik kan hierdie subskaal nie verder in terme van statistiese beduidendheid of praktiese beduidendheid oorweeg word nie.

Hierdie bevinding strook nie met bestaande navorsingsbevindinge nie. Hoewel van die nuutste navorsing aandui dat die verskille tussen die kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne ten opsigte van geluk en tevredenheid verklein het, bestaan daar wel nog 'n verskil tussen die belewenis van geluk en tevredenheid met hulle lewensomstandighede (Hetherington & Kelly, 2002; Amato, 2001). Verder dui Hetherington en Kelly (2002) aan dat 25% van kinders uit egskeiding wel nog swakker presteer as die 10% van kinders uit intakte gesinne.

Samevattend kan tot die gevolgtrekking gekom word dat statisties beduidende p-waardes op vier van die sewe subvelde gevind is. Die d-waardes toon egter 'n klein praktiese beduidendheid aan en die alternatiewe hipotese kan dus nie oorweeg word nie. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van die selfkonsep hier gehandhaaf word: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

5.3.1.2 Resultate ten opsigte van die lokus van kontrole van kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese A 1.2)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 2 hieronder saamgevat.

TABEL 2: Verskille ten opsigte van die lokus van kontrole by kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne

Veranderlikes	Geskei		Intakte		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
LOK E	17,8	3,70	17,5	4,10	0,30	1,0	0,70	0,29

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

t: t-telling

d: d-waarde

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddelde van die twee groepe (0,30) gevind, soos ook die klein verskil tussen die standaardafwykings (0,40). Hierdie gegewens word gereflekteer in 'n p-waarde van 0,70. Die d-waarde is dus nie relevant nie, aangesien die verskil nie statisties beduidend is nie. Kinders uit geskeide gesinne verskil daarom nie beduidend van kinders uit intakte gesinne ten opsigte van hulle lokus van kontrole nie.

Hierdie bevinding verskil van literatuur wat aandui dat daar wel 'n verskil is in die lokus van kontrole van kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne, omdat hulle byvoorbeeld baie meer blootgestel is aan omgewingsveranderlikes en negatiewe lewensgebeure (Pryor & Rodgers, 2001; Fogas *et al.*, 1992).

Ten opsigte van lokus van kontrole kan tot die gevolgtrekking gekom word dat daar nie 'n statisties beduidende p-waarde gevind is nie. Die alternatiewe hipotese kan dus nie oorweeg word nie. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van lokus van kontrole gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n betekenisvolle verskil is ten opsigte van lokus van kontrole tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

5.3.1.3 Resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning van kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese A 1.3)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale

ondersteuning tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 3 hieronder saamgevat.

TABEL 3: Verskille ten opsigte van sosiale ondersteuning by kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne
Hotelling T²: F (3; 548) = 1,74 (p = 0,16)

Veranderlikes	Geskei		Intakte		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
SOS T	160,80	18,10	157,80	20,50	3,00	0,96	0,40	0,15
SOS 1	73,20	10,10	70,30	11,30	2,90	1,68	0,10	0,3
SOS 2	49,60	7,70	49,90	7,40	-0,30	-0,74	0,50	0,13
SOS 3	38,00	7,23	36,20	7,10	1,80	-0,94	0,40	0,16

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

SOS 1: Persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep

SOS 2: Persepsie van ondersteuning deur die ouers

SOS 3: Persepsie van ondersteuning deur die onderwysers

SOS T: Persepsie van totale ondersteuning

x : gemiddelde telling

t: t-telling

p: p-waarde

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,16 impliseer dat daar in geheel nie statistiese beduidendheid by die subvelde (SOS1 tot SOS3) voorgekom het nie. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur middel van die ontleding van die t-toets se resultate.

- **SOS T: Persepsie van totale ondersteuning**

Daar is 'n verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (3,00), terwyl die standaardafwykings soortgelyk (verskil net 2,40) is. Die p-waarde van 0,40 beteken dat daar nie 'n statisties beduidende verskil is ten opsigte van die twee groepe se persepsie van totale ondersteuning nie.

Hoewel hierdie resultaat verwelkom kan word, dui die meta-analises aan dat kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne van mekaar verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning (Amato, 2001; Japel *et al.*, 1999; Amato, 1994).

- **SOS 1: Persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe verskil met 2,90 tellings, terwyl die standaardafwykings bykans dieselfde is. Die p-waarde van 0,10 beteken dat daar geen statisties beduidende verskille rakende die persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep is tussen die twee groepe nie.

Hierdie bevinding is teenstrydig met literatuur wat bevind het dat daar wel 'n verskil bestaan. Franco en Levitt (1998) dui aan dat 'n stabiele gesin, sowel as sosialisering buite gesinsverband vir die kind belangrik is en dat kwalitatiewe vriendskappe bydra tot selfgating. 'n Studie van Cowen *et al.* (1990) het bevind dat egskeding 'n impak het op die kind se ondersteuningsnetwerk en daartoe lei dat kinders uit ekskeidingsgesinne kleiner ondersteuningsnetwerke het. Verder het Lutzke *et al.* (1996) aangetoon dat kinders uit geskeide gesinne sensitief is vir verwerping deur die portuurgroep.

- **SOS 2: Persepsie van ondersteuning deur die ouers**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon min verskil (0,30), terwyl die standaardafwykings soortgelyk (verskil 0,30) is. Die p-waarde van 0,50 beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is nie. Volgens hierdie inligting beleef kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne dus nie 'n beduidende verskil ten opsigte van ondersteuning deur hulle ouers nie.

Hoewel hierdie resultaat verblydend is, korreleer dit nie met die literatuurstudie nie. Skrywers soos Pryor en Rodgers (2001) en Amato (1994) dui aan dat daar verskille is tussen kinders uit geskeide gesinne en kinders uit intakte gesinne ten opsigte van hierdie veld. So kan kinders uit geskeide gesinne byvoorbeeld afnemende ondersteuning beleef van die besoekende ouer, of beleef dat die beheer-en-toesigouer so besig is om 'n inkomste te verdien dat daar nie veel tyd oor is om aandag aan hom te gee nie.

- **SOS 3: Persepsie van ondersteuning deur die onderwysers**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil (1,80); so ook die standaardafwykings (verskil 0,13). Die p-waarde van 0,40 beteken dat daar nie statisties beduidende verskille tussen die tellings is nie. Volgens hierdie inligting is daar dus nie 'n beduidende verskil tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie, in teenstelling met wat in die literatuur aangedui word. Onderwysers is vertrouensfigure vir kinders en verleen emosionele ondersteuning (Steyn, 1989). Dit kan vir kinders uit geskeide gesinne baie moeilik wees om 'n ondersteunende onderwyser te verloor as gevolg van verhuising na egskeiding. Herman-Stahl (1998), Kurtz (1996) en Amato (1994) bevind voorts dat kinders uit egskeidingsgesinne 'n groter risiko loop om akademies te onderpresteer. Onderwysers gee meer aandag aan goeie presteerders (Kail & Cavanaugh, 1996) en daarom kan dit gebeur dat die kind uit 'n geskeide gesin 'n gebrek aan ondersteuning beleef.

Die resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning het geen statisties beduidende p-waardes gevind nie. Die alternatiewe hipotese kan dus nie aanvaar word nie. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van sosiale ondersteuning gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

5.3.1.4 Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese A 1.4)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 4 hieronder saamgevat.

TABEL 4: Verskille ten opsigte van gedragsimptomatologie by kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne
Hotelling T²: F (15; 330) = 0,91 (p = 0,6)

Veranderlikes	Geskei		Intakte		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
OKIN 1	2,60	3,50	1,70	2,70	0,90	2,11	0,04*	0,32
OKIN 2	1,07	1,80	0,60	1,40	0,47	2,00	0,05*	0,31
OKIN 3	0,40	0,90	0,30	0,80	0,10	1,50	0,14	0,19
OKIN 4	0,62	1,09	0,16	1,03	0,46	0,11	0,90	0,009
OKIN 5	0,44	0,50	0,34	0,47	0,10	1,72	0,09	0,21
OKIN 6	0,49	0,74	0,40	0,67	0,09	1,02	0,31	0,13
OKIN 7	0,26	0,44	0,20	0,40	0,06	1,09	0,28	0,15
OKIN 8	0,40	0,64	0,33	0,62	0,07	0,89	0,38	0,10
OKIN 9	0,09	0,34	0,08	0,36	0,01	0,39	0,70	0,06
OKIN 10	2,21	2,30	1,55	1,96	0,66	2,38	0,02*	0,80**
OKIN 11	0,53	1,14	0,37	0,99	0,16	1,19	0,24	0,17
OKIN 12	0,65	0,91	0,61	0,72	0,04	0,38	0,71	0,05

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

OKIN 1: Aandagtekort/Hiperaktiwiteit versteuring (ATHV) OKIN 2: Opponerend-uittartende versteuring

OKIN 3: Gedragsversteuring

OKIN 4: Veralgemeende angsvesteuring

OKIN 5: Spesifieke fobie

OKIN 6: Obsessief-kompulsiewe versteuring

OKIN 7: Posttraumatische stresversteuring

OKIN 8: Spiertrekkingsversteuring

OKIN 9: Skisofrenie

OKIN 10: Gemoedsversteuring

OKIN 11: Omvattende ontwikkelingsversteuring

OKIN 12: Sosiale fobie

x : gemiddelde telling

t: t-telling

p: p-waarde

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,6 impliseer dat daar in geheel nie statisties beduidende verskille by die subvelde (OKIN 1 tot OKIN 12) voorgekom het nie. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur middel van die ontleding van die t-toets se resultate.

• ATHV (OKIN 1)

Indien die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe met mekaar vergelyk word, is dit duidelik dat daar 'n verskil (0,90) bestaan ten opsigte van hierdie subveld. Kinders uit geskeide gesinne teken hoër tellings aan as kinders uit intakte gesinne.

Verdere waarde kan aan die verskil tussen hierdie twee groepe gegee word, aangesien die p-waarde beduidend is (p = 0,04). Op grond van hierdie p-waarde kan aan-

geneem word dat die twee groepe statisties beduidend van mekaar verskil. Hierdie bevinding korreleer met navorsing ten opsigte van twee belangrike aspekte, naamlik:

- Kinders uit geskeide gesinne kan presenteer met simptome van angstigheid, wat die afwesigheid van konsentrasie en verhoogde aktiwiteitsvlakke kan verklaar (Pagani *et al.*, 1997; Peterson & Zill, 1986).
- 'n Insiggewende studie van Edwards *et al.* (1995) meld dat kinders met ATHV moontlik meer in geskeide gesinne voorkom as gevolg van ouers se konflik rakende hulle kinders. So word bevind dat die biologiese ouers van ATHV-kindere drie maal waarskynliker in egskeidingsgedinge betrokke sal wees as kinders sonder ATHV.

Wanneer die d-waarde in berekening gebring word, het die bevinding van 'n statistiese beduidende waarde 'n klein effek, naamlik 0,32. Gevolglik kan daar nie baie waarde aan hierdie bevinding geheg word nie.

- **Opponerend-uittartende versteuring (OKIN 2)**

'n Vergelyking van die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe toon dat daar 'n verskil (van 0,47) bestaan ten opsigte van hierdie subveld. Kinders uit geskeide gesinne teken hoër tellings aan as kinders uit intakte gesinne.

Verdere waarde kan aan die verskil tussen hierdie twee groepe geheg word, aangesien die p-waarde beduidend is. Kinders uit geskeide gesinne teken dus statisties beduidend hoër tellings aan ten opsigte van opponerend-uittartende gedrag, in vergelyking met kinders uit intakte gesinne.

Hierdie resultaat korreleer met navorsing wat aandui dat kinders uit geskeide gesinne opposisionele sowel as uitdagende gedrag getoon het, selfs vir 'n lang tydperk nadat die egskeiding afgehandel was. Hierdie gedragspatrone het nie met hertroue van die ouers verbeter nie (Pagani *et al.*, 1997).

Wanneer die d-waarde in berekening gebring word, is hierdie statistiese beduidendheid in terme van praktiese beduidendheid van klein effek, naamlik 0,31.

- **Gedragsversteuring (OKIN 3)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe op hierdie subskaal is 0,10, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Gevolglik is die p-waarde 0,14, wat beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is ten opsigte van gedragsversteurings nie.

Dit sou aanvaar kon word dat hier 'n soortgelyke resultaat as by die vorige subskaal (opponerend-uittartende gedrag), waar 'n beduidende p-waarde verkry is. Die leemte in huidige navorsing (Amato 2001 & 1994; Japel *et al.*, 1999; Hetherington & Stanley-Hagan, 1999) is dat daar slegs aangedui word dat kinders uit geskeide gesinne gedragsprobleme het. Die aard daarvan word egter nie bespreek nie en gevolglik kan daar nie tot 'n slotsom hieroor gekom word nie. Die resultaat op hierdie subskaal is verblydend aangesien kinders uit geskeide gesinne nie beduidend verskil van kinders uit intakte gesinne nie. Dit dien verder as bevestiging van Pryor en Rodgers (2001) se kritiek dat die omskrywing van gedragsprobleme by kinders uit geskeide gesinne baie vaag is.

- **Veralgemeende angsvesteuring (OKIN 4)**

Die rekenkundige gemiddelde van kinders uit die geskeide groep is 0,62, terwyl die rekenkundige gemiddelde van kinders uit die intakte groep 0,16 is. Die verskil tussen die twee groepe is dus (0,46), terwyl die standaardafwykings 'n klein verskil toon (0,06). Hierdie gegewens rapporteer 'n p-waarde van 0,90, wat beteken dat daar nie 'n statisties beduidende verskil voorkom nie. Gevolglik is daar nie 'n beduidende verskil ten opsigte van angs tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Dit is opmerklik dat een van die vorige subskale, PHC4, (sien afdeling 5.3.1.1;

hipotese A 1.1) hoër angs aandui by die kinders uit intakte gesinne, maar dat dit nie hier voorkom nie. By die PHC4 is angs verder ook omskrywend vir emosies soos bekommernis, senuweeagtigheid, teruggetrokkenheid, vrees, hartseer en 'n algemene gevoel van uitsluiting. Dit moet ook in gedagte gehou word dat die angs wat deur die PHC4 gemeet is, verskillende emosies omskryf, terwyl OKIN 4 net gefokus is op simptome van 'n angsversteuring. Dit sou die teenstrydige aard van die PHC4 verder kon verklaar, naamlik dat dit moontlik is dat daar ongekontroleerde veranderlikes by die groep kinders uit intakte gesinne was. Hoewel dit net met verwysing na die rekenkundige gemiddelde gesê kan word, word waargeneem dat kinders uit geskeide gesinne 'n hoër telling aanteken by hierdie subskaal as kinders uit intakte gesinne, wat bevestigend is van vorige navorsing. Dit moet verder ook in gedagte gehou word dat die PHC se rapportering van angs deur die kind gedoen is, terwyl die rapportering van OKIN 4 deur die ouer gedoen is. Die verskil tussen die twee subskale kan dus ook verklaar word vanuit die verskillende persepsies wat ouers en kinders ten opsigte van die kind se angs mag hê.

- **Spesifieke fobie (OKIN 5)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,10, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die p-waarde van 0,09 dui die klein en statisties onbeduidende verskil aan tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne wat betref spesifieke fobieë.

Dit is onbekend of hierdie subskaal die kind se vrees vir verwerping insluit. Daar bestaan wel navorsing wat aandui dat kinders uit geskeide gesinne verwerping vrees (Lutzke *et al.*, 1996). Dit spruit veral voort uit hulle belewenis van aandadigheid aan die egskeiding en die vrees dat hulle gedrag 'n rede is vir konflik tussen hulle ouers.

- **Obsessief-kompulsiewe versteuring (OKIN 6)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe is 0,09 en 0,07 in die standaardafwykings. Die p-waarde wat uit hierdie gegewens bereken is, is 0,31.

Dit is nie nodig om die d-waarde te bereken nie, aangesien die resultate toon dat daar nie 'n statisties beduidende verskil is rakende obsessief kompulsiewe versteurings tussen die twee groepe nie.

- **Posttraumatiese stresversteuring (OKIN 7)**

Die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,06, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Hier is nie 'n beduidende p-waarde (0,28) nie en gevolglik is die d-waarde nie van toepassing nie. Daar is naamlik nie 'n beduidende verskil tussen hierdie twee groepe gerapporteer nie.

Indien die navorsingsontwerp sodanig was dat net kinders uit egskeidingsgesinne en nie ook kinders uit die normaalpopulasie gebruik is nie, sou verwag kon word dat hierdie subveld alternatiewe resultate sou oplewer. Waar egskeidings gekompliseer word deur ekstreme konflik en geweld wat teen die huweliksmat of die kinders gerig word, word aangeneem dat simptome van posttraumatiese stresversteuring kan voorkom. Die bevindinge dat die verskil nie beduidend is nie, is dus positief, aangesien dit impliseer dat kinders uit egskeidingsgesinne nie noodwendig meer simptome van posttraumatiese stresversteuring rapporteer as kinders uit intakte gesinne nie. Dit sal afhang van die unieke dinamika van die gesin in egskeiding.

- **Spiertrekkingsversteuring (OKIN 8)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil van 0,07, terwyl die standaardafwykings ook 'n klein verskil toon (0,02). Die p-waarde van 0,38 beteken dat daar geen beduidende statistiese verskil gevind is nie en gevolglik moet die nulhipotese aanvaar word.

- **Skisofrenie (OKIN 9)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe verskil met 0,01 tellings, terwyl

daar ook 'n verskil van 0,02 tussen die standaardafwykings is. Die p-waarde van 0,70 beteken dat hier nie statistiese beduidendheid is nie.

- **Gemoedsversteuring (OKIN 10)**

Die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe verskil met 0,66 tellings, terwyl daar ook 'n verskil tussen die standaardafwykings (0,34) is. Die p-waarde van 0,02 beteken dat die bevindinge statisties beduidend is.

Die d-waarde van 0,80 dui op 'n groot effek, wat nie net statisties beduidend is nie, maar ook 'n hoë mate van praktiese beduidendheid het. Kinders uit egskedingsgesinne het dus beduidend hoër tellings aangeteken met betrekking tot gemoedsversteurings as kinders uit intakte gesinne.

Navorsing ten opsigte van depressie by kinders uit egskedingsgesinne dui aan dat daar onderskei moet word tussen onmiddellike verlieservarings ná die egskeding, en die teenwoordigheid van depressie (Van Rensburg, 2001; Oppawsky, 1991; Wallerstein & Kelly, 1977). Die feit dat kinders uit egskedingsgesinne beduidend verskil van kinders uit intakte gesinne ten opsigte van gemoed, is 'n aanduiding daarvan dat die teenwoordigheid van gemoedsversteurings vir 'n langer tyd teenwoordig is (Parker, 1996; Van Loggerenberg & Roets, 1993). Inligting oor die redes van die egskeding wat eers 'n ruk na die egskeding aan die kinders bekend word (veral vanweë egpare se dislojaliteit teenoor mekaar), en onsekerheid oor die besoekreëlings van 'n ouer is verdere bydraende faktore tot die kind se gevoelens van hartseer (Van Loggerenberg & Roets, 1993).

- **Omvattende ontwikkelingsversteuring (OKIN 11)**

Die rekenkundige gemiddelde ten opsigte hiervan is 0,53 vir kinders uit geskeide gesinne en 0,37 vir kinders uit intakte gesinne. Die groepe verskil dus net met 0,16, wat op 'n klein verskil dui. Die standaardafwykings verskil met 0,15. Die statisties onbeduidende p-waarde van 0,24 beteken verder dat daar nie 'n beduidende verskil

tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne voorkom nie.

- **Sosiale fobie (OKIN 12)**

Die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe verskil met slegs 0,04. Die standaardafwykings toon ook min verskil (0,19). Die berekende p-waarde van 0,71 dui aan dat daar nie 'n beduidende verskil is tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne met verwysing na sosiale fobie nie. Die d-waarde is dus nie relevant nie.

Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie het aangedui dat daar drie statisties beduidende p-waardes gevind is, waarvan een d-waarde 'n groot effek gehad het. Ten opsigte van hierdie subveld, naamlik gemoedsversteurings, kan die alternatiewe hipotese aanvaar word. Die verskil ten opsigte van een subveld is egter nie voldoende om die alternatiewe hipotese te oorweeg nie. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van gedragsimptomatologie gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n betekenisvolle verskil is ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

5.3.1.5 Gevolgtrekking rakende die oorkoepelende hipotese A 1

Hoewel daar ten opsigte van die selfkonsep vier statisties beduidende verskille tussen die twee groepe gevind is, het nie een van die verskille praktiese waarde nie. Ten opsigte van die lokus van kontrole sowel as sosiale ondersteuning was daar geen statisties beduidende verskille nie. Van die drie subvelde wat statisties beduidende verskille lewer by die gedragsimptomatologievraelys, het net een subveld 'n betekenisvolle praktiese d-waarde gehad.

Op grond van bogenoemde moet die oorkoepelende nulhipotese, met die uitsondering van die een subveld op die CSI-4 (OKIN 10), hier gehandhaaf word: **Daar is nie 'n beduidende verskil tussen enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders uit geskeide versus dié uit intakte gesinne nie.**

5.3.2 Resultate ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van seuns en dogters uit geskeide gesinne (hipotese B 1)

Die volgende oorkoepelende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne.

Die meer spesifieke hipoteses ten opsigte van die besondere komponente wat ondersoek word en die bevindinge ten opsigte daarvan word vervolgens aangebied.

5.3.2.1 Resultate ten opsigte van die selfkonsep van seuns en dogters uit geskeide gesinne (hipotese B 1.1)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 5 hieronder saamgevat.

TABEL 5: Geslagsverskille ten opsigte van die selfkonsep van kinders uit geskeide gesinne
Hotelling T²: F (6; 79) = 1,61 (p = 0,16)

Veranderlikes	Seuns		Dogters		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
PHCT	53,93	11,19	53,10	13,55	0,83	0,31	0,75	0,06
PHC1	11,32	2,91	11,97	3,20	-0,65	-0,95	0,34	0,21
PHC2	11,84	2,72	11,68	3,09	0,16	0,24	0,80	0,05
PHC3	8,70	2,99	8,03	2,98	0,67	1,10	0,31	0,22
PHC4	8,26	3,31	8,28	3,28	-0,02	-0,03	0,97	0,01
PHC5	6,87	2,84	7,14	2,64	-0,27	-0,44	0,66	0,10
PHC6	8,19	1,74	7,24	2,69	0,95	1,63	0,10	0,32

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

PHCT: Totaaltelling

PHC2: Intellektuele en skoolstatus

PHC4: Angs

PHC6: Geluk en tevredenheid

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

PHC1: Gedrag

PHC3: Fisieke voorkoms en karaktertrekke

PHC5: Gewildheid

t: t-telling

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,16 impliseer dat daar in geheel nie statisties beduidende verskille by die subvelde (PHC 1 tot PHC 6) voorgekom het nie. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur middel van die ontleding van die t-toets se resultate.

- **Totaaltelling (PHCT)**

Die resultaat van die totaalstelling op die PHC is 'n globale aanduiding van die kind se selfkonsep op die PHC. Dit beteken dat dit al ses subkomponente omvat wat deur die PHC beskryf word. Die PHCT is saamgestel uit die somtotaal van al 80 items en word beskou as die betroubaarste van al die tellings (Piers, 1984).

Die klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van seuns en dogters uit geskeide gesinne (0,83) word ook in die klein verskil tussen die standaardafwykings (2,36) waargeneem. Die p-waarde van 0,75 beteken dat daar nie 'n statisties beduidende verskil is tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne ten opsigte van hulle selfkonsep nie.

Die meta-analises van verskeie navorsers dui aan dat geslagsverskille ten opsigte van seuns en dogters uit egskeidingsgesinne nie genoegsaam nagevors is om werklik te bepaal of daar 'n beduidende verskil is ten opsigte van die impak wat egskeiding op hulle het nie. (Amato, 2001; Hetherington *et al.*, 1998; Amato, 1994; Amato & Keith, 1991). Tog is daar navorsing wat aandui dat seuns meer geraak word deur egskeiding as dogters (Fischer, 1999; Peterson & Zill, 1986). Een van die redes wat aangevoer word, is dat moeders in die meeste gevalle die beheer-en-toesigouer is, met die gevolg dat seuns se selfidentiteit, wat 'n komponent van die selfkonsep is, swakker daaraan toe is as dié van dogters.

- **Gedrag (PHC1)**

Hierdie subkomponent gee 'n aanduiding van die mate waarin die kind in staat is om sy (probleem)gedrag waar te neem. Die subskaal gee dus ook 'n aanduiding van die wyse waarop die kind verantwoordelikheid vir sy gedrag aanvaar (Piers, 1984).

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes (0,65) sowel as tussen die standaardafwykings (0,29) van die twee groepe. Die p-waarde (0,34) sowel as die d-waarde is nie van waarde nie, aangesien hierdie verskil nie statisties beduidend is nie. Die gevolgtrekking is dat seuns en dogters van geskeide gesinne nie beduidend van mekaar verskil ten opsigte van die gedragsveld nie.

Literatuur dui egter aan dat seuns wel van dogters uit geskeide gesinne kan verskil ten opsigte van hulle probleemgedrag. In sy studie toon Fischer (1999) aan dat seuns egskeiding moeiliker hanteer en meer grense toets as dogters. Fischer se bevinding word ondersteun deur dié van Peterson en Zill (1986) wat beweer dat seuns se gedrag na egskeiding ongekontroleerd is.

- **Intellektuele en skoolstatus (PHC2)**

Die kind in sy middelkinderjare is vir lang tydperke by 'n skool betrokke. Inligting oor die mate waarin die kind sy akademiese vaardighede beleef, speel dus 'n belangrike

rol. Verder is die status wat die kind beleef by die skool sowel as sy toekomsverwagtinge belangrik. Hierdie subveld gee 'n aanduiding hiervan en verskaf ook inligting oor die kind se tevredenheid met sy skool (Piers, 1984).

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe is 0,16 en 0,37 en die standaardafwykings 0,37. Gevolglik kan min waarde aan die p-waarde (0,80) of die d-waarde geheg word. Seuns en dogters van geskeide gesinne verskil dus nie beduidend van mekaar ten opsigte van hulle waarneming van hulle intellektuele en skoolstatus nie.

Pryor en Rodgers (2001) dui aan dat waar die moeder beheer en toesig het, skoolprestasie die minste benadeel word. Seuns en dogters presteer beter onder toesig van die moeder as wanneer hulle by die vader as beheer-en-toesigouer geplaas word. As rede word aangevoer dat die moeder meer betrokke is by die versorging en toesighouding van die kinders as die vader. Seuns het meer gedragskontrole nodig het (sien PHC1), met die implikasie dat hulle intellektuele status swakker as dié van dogters s'n sal wees. Hierdie resultate dui aan dat dit nie die geval is nie en die bevinding behoort dus in 'n positiewe lig beskou te word.

- **Fisiese voorkoms en karaktertrekke (PHC3)**

Fisiese kenmerke en die wyse waarop die kind gemaklik voel met sy fisiese voorkoms is belangrik vir die selfbeeld. Dié subskaal dui die kind se waarneming hiervan aan, asook die mate waarmee hy tevrede voel met sy unieke karaktertrekke (Piers, 1984).

Die rekenkundige gemiddelde vir seuns uit geskeide gesinne is 8,70 en vir dogters uit geskeide gesinne 8,03; dus is die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe klein (0,67). Soortgelyk is daar 'n klein verskil tussen die standaardafwykings (0,01). Die p-waarde van 0,31 beteken dat dit nie statisties beduidend is nie, en dat die d-waarde nie relevant is nie. Die resultate toon aan dat daar nie beduidende verskille tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne ten opsigte van hulle fisiese voorkoms en karaktertrekke is nie.

Moeders word tans nog in die meeste gevalle aangewys as die beheer-en-toesigouer. Dit kan verwag word dat seuns ten opsigte van geslagsidentiteit minder terugvoer van dieselfde geslag ontvang as wat dogters van hulle moeders ontvang. Verder kan die seun meer blootgestel word aan negatiewe kritiek ten opsigte van die vaderfiguur, en indien die seun verder ook genetiese trekke van sy vader het, kan dit sy siening oor sy fisieke voorkoms negatief beïnvloed (Pryor & Rodgers, 2001, Amato & Keith, 1991; Amato, 1994). Hierdie bevinding dui aan dat dit nie die geval was ten opsigte van hierdie steekproef nie.

- **Angs (PHC4)**

Dit word erken dat die belewing van emosies 'n subkomponent van die selfbeeld is. Daar word wel na hierdie subskaal verwys as "Angs", maar in werklikheid dui dit die teenwoordigheid van etlike emosies aan, soos byvoorbeeld bekommernis, sensuïteit, teruggetrokkenheid, vrees, hartseer en 'n algemene gevoel van uitsluiting (Piers, 1984).

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,02) sowel as tussen die standaardafwykings (0,03). Die p-waarde (0,97) is nie statisties beduidend is nie. Die hoë waarde is opvallend en is 'n aanduiding van hoe min verskille daar werklik is tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne, ook wat betref hulle vlakke van angs.

Inligting dui daarop dat seuns uit geskeide gesinne meer negatiewe emosies beleef as dogters uit geskeide gesinne. Fischer (1999) dui byvoorbeeld aan dat seuns meer aggressie toon, en skryf dit daaraan toe dat seuns gewoonlik vir langer tydperke fisies teenwoordig was in konfliktsituasies tussen die ouers. Op 'n soortgelyk wyse redeneer Peterson en Zill (1986) ten gunste van die standpunt dat seuns emosioneel meer aangetas word. Hierdie inligting is egter teenstrydig met die resultate wat op hierdie subskaal gevind is.

- **Gewildheid (PHC5)**

Hierdie subskaal gee 'n aanduiding van die manier waarop die kind sy gewildheid by sy portuurgroep en klasmaats waarneem. Verder dui dit aan wat sy vermoë is om vriende te maak. Die kind se belewenis van insluiting by aktiwiteite is van groot belang in die vorming van 'n gesonde selfkonsep (Piers, 1984).

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,27) terwyl die verskil tussen die standaardafwykings 0,20 is. Die resultaat van hierdie gegewens dui op statistiese onbeduidendheid ($p = 0,66$) en gevolglik geen praktiese waarde nie. Seuns en dogters uit geskeide gesinne verskil dus nie beduidend van mekaar ten opsigte van hulle waarneming van hulle gewildheid nie.

Geen inligting kon in die ondersoek opgespoor word waar daar menings gegee is oor die wyse waarop seuns en dogters uit geskeide gesinne van mekaar verskil ten opsigte van die belewenis van gewildheid nie. Daar kan wel afgelei word dat seuns wat meer probleemgedrag as dogters openbaar (Fischer, 1999) laer tellings ten opsigte van gewildheid kan aanteken. Die resultate van hierdie ondersoek dui egter op 'n soortgelyke belewenis tussen die geslagte.

- **Geluk en tevredenheid (PHC6)**

Lewenstevredenheid en -geluk speel 'n belangrike rol in die selfkonsep van die kind. Indien die kind gelukkig en tevrede is, kan aanvaar word dat dit sal bydra tot 'n positiewe selfkonsep. Hierdie subskaal verskaf inligting oor die kind se gelukkigheid/ongelukkigheid (Piers, 1984).

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes sowel as die standaardafwykings van die twee groepe is 0,95. Beide die p-waarde (0,10) en die d-waarde dui op statistiese onbeduidendheid. Seuns en dogters uit geskeide gesinne verskil dus nie beduidend van mekaar ten opsigte van hulle geluk en tevredenheid nie.

Die meta-analises, soos byvoorbeeld dié van Amato (1993a), dui aan dat die hanteling van konflik deur die ouers een van die aspekte is wat die grootste impak op die kind het. Op 'n soortgelyke wyse beredeneer Kline *et al.* (1991) dat die teenwoordigheid van kinders tydens 'n konfliksituasie tussen ouers hulle kan benadeel. Hulle bevind voorts dat seuns meer dikwels teenwoordig is wanneer ouers uit geskeide gesinne met mekaar in konflik is. Gevolglik sou daaruit afgelei kan word dat dit 'n impak op die wyse waarop seuns uit geskeide gesinne hulle geluk en tevredenheid beleef het. Die feit dat hierdie navorsingsbevinding nie hierdie standpunt ondersteun nie, is verblydend.

Samevattend kan tot die gevolgtrekking gekom word dat geen statisties beduidende p-waardes op die sewe subvelde gevind is nie. So ook het geen van die d-waardes praktiese waarde aangedui nie. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van die selfkonsep hier gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van selfkonsep tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

5.3.2.2 Resultate ten opsigte van die lokus van kontrole van seuns en dogters uit geskeide gesinne (hipotese B 1.2)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 6 hieronder saamgevat.

TABEL 6: Verskille ten opsigte van die lokus van kontrole tussen geslagte by seuns en dogters uit geskeide gesinne

Veranderlikes	Seuns		Dogters		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
LOK E	19,37	4,59	18,40	4,05	0,97	0,97	0,33	0,23

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

t: t-telling

d: d-waarde

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe is 0,97 en die standaardafwyking is 0,54. Daar is 'n onbeduidende p-waarde (0,33) met geen praktiese waarde nie. Seuns en dogters uit geskeide gesinne verskil dus nie beduidend van mekaar ten opsigte van hulle lokus van kontrole nie.

Amato (1993b) dui aan dat seuns uit geskeide gesinne met gedragsprobleme reageer, wat 'n aanduiding kan wees van 'n eksterne lokus van kontrole. Bogenoemde resultaat ondersteun nie die bevinding van Amato (1993b) nie.

Ten opsigte van lokus van kontrole kan tot die gevolgtrekking gekom word dat daar nie 'n statisties beduidende p-waarde gevind is nie. Die alternatiewe hipotese kan dus nie oorweeg word nie. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van lokus van kontrole gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van lokus van kontrole tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

5.3.2.3 Resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning van seuns en dogters uit geskeide gesinne (hipotese B 1.3)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 7 hieronder saamgevat.

TABEL 7: Verskille ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne
Hotelling T²: F (3; 33) = 2,66 (p = 0,06)

Veranderlikes	Seuns		Dogters		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
SOS T	154,30	10,10	163,50	20,10	-9,20	-1,82	0,08	0,51
SOS 1	68,50	6,90	75,20	10,70	-6,70	-2,30	0,03*	0,68**
SOS 2	50,70	5,98	49,09	8,40	1,61	0,68	0,51	0,21
SOS 3	35,09	8,10	39,19	6,62	-4,10	-1,48	0,16	0,60

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

SOS 1: Persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep

SOS 2: Persepsie van ondersteuning deur die ouers

SOS 3: Persepsie van ondersteuning deur die onderwysers

SOS T: Persepsie van totale ondersteuning

x : gemiddelde telling

t: t-telling

p: p-waarde

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,06 impliseer dat daar in geheel nie statistiese beduidendheid by die subvelde (SOS1 tot SOS 3) voorgekom het nie. Vervolgens sal aandag aan elkeen van die subvelde gegee word deur middel van die ontleding van die t-toets se resultate.

• **SOS T: Persepsie van totale ondersteuning**

Die rekenkundige gemiddeld tussen die twee groepe toon 'n groot verskil (9,20). Die groot verskil tussen die standaardafwykings (10,00) is 'n aanduiding dat seuns en dogters uit geskeide gesinne grootliks gevarieer het in hulle response. Die p-waarde van 0,08 beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is nie en gevolglik moet die nulhipotese aanvaar word. Die resultate dui dus aan dat hier nie 'n beduidende verskil tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne is ten opsigte van die ondersteuning wat hulle van die portuurgroep, ouers en onderwysers kry nie.

Verskeie navorsers dui aan dat seuns uit geskeide gesinne 'n groter afname in ondersteuning beleef. Dit is vanweë verminderde toegang tot die vader en dus ook

minder gedeelde aktiwiteite met die vader. Waar die geskeide ouers in konflik met mekaar is, is dit seuns wat dit die ergste beleef (Hetherington & Stanley-Hagan, 1999; Amato, 1993b).

- **SOS 1: Persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe verskil met 6,7 tellings, terwyl daar ook 'n verskil tussen die standaardafwykings (3,80) is. Die p-waarde van 0,03 beteken dat hier statistiese beduidendheid is. Die d-waarde dui dit op 'n matige effek, aangesien dit groter as 0,50 is. Dit beteken dat hierdie waarde nie net statisties beduidend is nie, maar ook praktiese beduidendheid het.

Hierdie bevinding strook met die navorsing van Amato (1994) wat aandui dat daar 'n beduidende verskil is ten opsigte van seuns en dogters se sosiale aanpassing ná eg-skeiding. Soos Amato (1994) toon Hetherington *et al.* (1979) aan dat kinders wie se ouers skei, groter frustrasies met sosialisering beleef. Hulle vermeld ook 'n geslagsverskil, naamlik dat seuns meer dikwels aanpassingsprobleme ervaar. Amato (1994) skryf dit daaraan toe dat seuns probleme ervaar met aspekte soos populariteit, eenzaamheid en samewerking.

Seuns en dogters uit egskedingsgesinne verskil dus ten opsigte van hulle belewenis van ondersteuning deur die portuurgroep.

- **SOS 2: Persepsie van ondersteuning deur die ouers**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon min verskil (1,61), terwyl die standaardafwykings heelwat verskil (verskil 2,42). Die p-waarde van 0,51 beteken egter dat daar nie statistiese beduidendheid is nie. Hoewel hierdie resultate aandui dat daar nie 'n beduidende verskil tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne is nie, dui literatuur aan dat 'n verskil wel verwag kan word. Tans is die moeder meer gereeld die beheer-en-toesigouer is en beleef veral seuns minder kontak met hulle geslagsrolmodel, wat gewoonlik sy vader is. Die kind kan verder benadeel word wan-

neer hersaamgestelde gesinne stiefouers gevorm word (Pryor & Rodgers, 2001).

- **SOS 3: Persepsie van ondersteuning deur die onderwysers**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil van 4,1, terwyl die standaardafwykings ook verskil (1,48). Die p-waarde van 0,16 beteken dat daar nie 'n statisties beduidende verskil gevind is nie en gevolglik moet die nulhipotese aanvaar word. Seuns en dogters uit geskeide gesinne verskil dus nie beduidend ten opsigte van die ondersteuning wat hulle deur onderwysers ontvang nie.

Literatuur dui aan dat seuns dikwels die impak van egskeiding hanteer deur die manifestering van gedragsprobleme, wat by die skool waargeneem word. Gevolglik sal onderwysers dikwels met gedragsmodifiëring by hulle betrokke wees en gevolglik kwalitatief minder onderwys gee. Dit kan verklaar waarom seuns tot onderprestasie geneig sal wees (Francke, 1983).

Die resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning het een statisties beduidende p-waarde aangedui, wat 'n d-waarde van medium effek gehad het. Gevolglik kan die alternatiewe hipotese ten opsigte van die subveld aanvaar word. Die ander nulhipoteses se p-waardes kon nie oorweeg word nie. Gevolglik moet die nulhipotese, (met die uitsondering van SOS 1) ten opsigte van sosiale ondersteuning gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

5.3.2.4 Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van seuns en dogters uit geskeide gesinne (hipotese B 1.4)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 8 hieronder saamgevat.

TABEL 8: Verskille ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen geslagte by seuns en dogters uit geskeide gesinne
Hotelling T²: F(14;31) = 1,38 (p = 0,22)

Veranderlikes	Seuns		Dogters		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
OKIN 1	3,55	4,33	2,08	2,78	1,47	1,59	0,12	0,43
OKIN 2	1,18	1,61	1,07	1,97	0,11	0,44	0,66	0,10
OKIN 3	0,48	0,89	0,37	0,89	0,11	0,55	0,62	0,11
OKIN 4	0,48	0,93	0,70	1,17	-0,22	0,92	0,36	0,20
OKIN 5	0,37	0,49	0,47	0,50	-0,10	-0,91	0,37	0,20
OKIN 6	0,63	0,74	0,41	0,73	0,22	1,20	0,24	0,28
OKIN 7	0,19	0,39	0,30	0,46	-0,11	-1,16	0,24	0,27
OKIN 8	0,37	0,63	0,41	0,65	-0,04	-0,30	0,76	0,08
OKIN 9	0,03	0,19	0,13	0,9	-0,10	-1,30	0,19	0,27
OKIN 10	1,78	1,96	2,45	2,46	-0,67	-1,31	0,19	0,30
OKIN 11	0,40	0,79	0,60	1,30	-0,20	-0,81	0,41	0,17
OKIN 12	0,25	0,44	0,87	1,02	-0,62	-0,36	0,0005*	0,72**

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

OKIN 1: ATHV

OKIN 3: Gedragsversteuring

OKIN 5: Spesifieke fobie

OKIN 7: Posttraumatische stresversteuring

OKIN 9: Skisofrenie

OKIN 11: Omvattende ontwikkelingsversteuring

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

OKIN 2: Opponerend-uittartende versteuring

OKIN 4: Veralgemeende angsvesteuring

OKIN 6: Obsessief-kompulsiewe versteuring

OKIN 8: Spiertrekkingsversteuring

OKIN 10: Gemoedsversteuring

OKIN 12: Sosiale fobie

t: t-telling

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,22 impliseer dat daar in geheel nie statistiese beduidendheid by die subvelde (OKIN1 tot OKIN12) voorgekom het nie. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur middel van die ontleding van die t-toets se resultate.

• ATHV (OKIN 1)

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 1,47, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Hierdie klein

verskille lei tot 'n p-waarde van 0,12, wat beteken dat daar nóg statistiese beduidendheid, nóg praktiese waarde voorkom. Hier is dus nie 'n beduidende verskil

tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne ten opsigte van ATHV nie.

Hierdie bevinding moet verstaan word teen die agtergrond daarvan dat ATHV meer by seuns as dogters voorkom (Berk, 2004). Dit is te verwagte dat seuns uit geskeide gesinne statisties van dogters uit geskeide gesinne sou verskil. Peterson en Zill (1986) toon verder aan dat impulsiewe en hiperaktiewe gedrag die hoogste is by seuns waar moeders beheer en toesig verkry het.

- **Opponerend-uitartende versteuring (OKIN 2)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,11, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die p-waarde van 0,66 bevestig hierdie klein verskil, omdat dit nie statisties beduidend is nie. Dit is dus nie nodig om aandag te gee aan die d-waarde nie.

- **Gedragsversteuring (OKIN 3)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n klein verskil (0,11), terwyl die verskil tussen die standaardafwykings 0,89 is. Die p-waarde van 0,62 beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is nie.

Omdat gedragsversteurings meer by seuns as by dogters in die algemene populasie voorkom (Berk, 2004), was dit te verwagte dat dit ook die geval hier sou wees. Agresiewe gedrag is byvoorbeeld ook gerapporteer by seuns uit geskeide gesinne (Fischer, 1999; Pagani *et al.*, 1997). Seuns en dogters uit geskeide gesinne verskil dus nie van mekaar ten opsigte van die rapportering van gedragsversteurings nie.

- **Veralgemeende angsversteuring (OKIN 4)**

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,22) sowel as die standaardafwykings (0,24). Gevolglik word 'n onbeduidende p-waarde (0,36) verkry met geen praktiese waarde nie.

Hoewel daar inligting beskikbaar is dat seuns uit geskeide gesinne meer angstige gedrag as dogters uit geskeide gesinne kan toon (Fischer, 1999; Peterson & Zill, 1986), verskil seuns en dogters uit geskeide gesinne in hierdie navorsing nie van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie. Hierdie bevinding korreleer ook met PHC 4 (afdeling 5.3.2.1). Dit moet in gedagte gehou word dat PHC4 meer emosies as net angs waarneem. Die waarneming word egter deur die kind gedoen, terwyl OKIN 4 deur die ouer waargeneem is. Dit is opmerklik dat beide die kinders (PHC4) en ouers (OKIN 4) in hierdie geval beduidende verskille aangeteken het.

- **Spesifieke fobie (OKIN 5)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe is klein (0,10); So ook verskil tussen die standaardafwykings (0,01). Nóg die p-waarde (0,37), nóg die d-waarde is van belang aangesien hier nie statistiese beduidendheid is nie. Seuns en dogters van geskeide gesinne verskil dus nie van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Obsessief-kompulsiewe versteuring (OKIN 6)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,22, wat 'n aanduiding daarvan is dat die twee groepe min van mekaar verskil het. Hier is nie statistiese beduidendheid nie ($p = 0,24$) en ook nie beduidende d-waardes nie; daar is dus geen beduidende verskil tussen hierdie twee groepe.

- **Posttraumatische stresverteuring (OKIN 7)**

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes (0,11) en die

standaardafwykings (0,07) van die twee groepe. 'n P-waarde van 0,24 (nie-bedeutend) sonder 'n praktiese d-waarde is verkry. Seuns en dogters uit geskeide gesinne verskil dus nie van mekaar ten opsigte van die simptome van 'n posttraumatiese stresversteuring nie.

- **Spiertrekkingsversteuring (OKIN 8)**

Daar is 'n klein verskil (0,04) tussen die twee rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal, wat aandui dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Op 'n soortgelyke wyse verskil die standaardafwykings (0,02). Die p-waarde van 0,76 beteken dat daar geen statisties beduidende verskil voorgekom het ten opsigte van hierdie subskaal nie. Daar is dus nie 'n beduidende verskil ten opsigte van spiertrekkingsversteurings wat tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne gerapporteer kan word nie.

- **Skisofrenie (OKIN 9)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,10, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die verskil tussen die standaardafwykings is 0,71 en kan daaraan toegeskryf word dat dogters uit geskeide gesinne meer gevarieer het in hulle response as seuns uit geskeide gesinne.

Die gevolglike p-waarde is 0,19, wat beteken dat daar geen statistiese beduidendheid voorkom nie. Hier is dus nie 'n beduidende verskil wat tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne gerapporteer kan word nie.

- **Gemoedsversteuring (OKIN 10)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,67, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die verskil tussen die standaardafwykings is 0,50. Daar is nie statistiese beduidendheid nie ($p = 0,19$) en gevolglik geen praktiese waarde nie. Seuns en dogters uit geskeide gesinne verskil dus nie beduidend ten opsigte van gemoedsversteurings nie.

- **Omvattende ontwikkelingsversteuring (OKIN 11)**

Die rekenkundige gemiddelde vir seuns en dogters uit geskeide gesinne is 0,40 en 0,60 onderskeidelik. Gevolglik is daar 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,20). 'n Klein verskil tussen die standaardafwykings (0,51) is bereken, wat lei tot 'n statisties onbeduidende p-waarde van 0,51. Die d-waarde is dus nie relevant nie, aangesien hier nie statistiese beduidendheid is nie. Seuns en dogters uit geskeide gesinne verskil dus nie van mekaar ten opsigte van simptome van 'n omvattende ontwikkelingsversteuring wat deur hulle ouers vermeld is nie.

- **Sosiale fobie (OKIN 12)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe dui aan dat daar 'n verskil van 0,61 is ten opsigte van hierdie subveld. Dogters uit geskeide gesinne teken hoër tellings aan as seuns uit geskeide gesinne.

Verdere waarde kan aan die verskil tussen hierdie twee groepe geheg word, aangesien die p-waarde beduidend is. Op grond van hierdie p-waarde kan dus aangeneem word dat die twee groepe statisties beduidend van mekaar verskil. Wanneer die d-waarde in berekening gebring word, is hierdie statistiese beduidendheid in terme van praktiese beduidendheid van groot effek, naamlik 0,72.

Hierdie inligting korreleer met Japel *et al.* (1999), waar dogters uit egskeidingsgesinne vergelyk is met dogters uit intakte gesinne. Daar is bevind dat dogters van ses tot nege jaar oud (wie se ouers geskei het toe hulle kleuters was), op statisties beduidende vlak meer steurende gedrag toon waar die moeder beheer en toesig gehad het. Eksternaliserende gedrag, soos die toon van aggressie en angstigheid, het ook beduidend verskil. Die alternatiewe hipotese kan dus hier aanvaar word. Dogters uit geskeide gesinne toon 'n beduidende verskil met verwysing na sosiale fobie in vergelyking met seuns uit geskeide gesinne.

Samevattend kan tot die gevolgtrekking gekom word dat daar slegs een statisties beduidende p-waarde op die gedragsimptomatologievraelys gevind is. Die d-waarde het ook praktiese beduidendheid aangedui. Die alternatiewe hipotese kan dus by die sosiale fobiesubveld aanvaar word. Die aanvaarding van hierdie een subveld se alternatiewe hipotese bied nie genoegsame regverdiging vir die aanvaarding van die oorkoepelende alternatiewe hipotese. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van gedragsimptomatologie hier gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie is tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

5.3.2.5 Gevolgtrekking ten opsigte van oorkoepelende hipotese B 1

Daar is geen statisties beduidende verskille ten opsigte van selfkonsep en lokus van kontrole aangeteken nie. Een statisties beduidende verskil met matige effek (d-waarde) het by sosiale ondersteuning voorgekom. Daar was ook een statisties beduidende verskil van groot effek by 'n subveld van die gedragsimptomatologievraelys. Hoewel die alternatiewe hipotese in hierdie twee gevalle aanvaar is, is dit nie voldoende om die oorkoepelende alternatiewe hipotese te aanvaar nie. Die nulhipotese moet dus hier gehandhaaf word:

Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne nie.

5.3.3 Resultate ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van seuns en dogters uit intakte gesinne (hipotese B 2)

Die volgende oorkoepelende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns en dogters uit intakte

gesinne.

Die meer spesifieke hipoteses ten opsigte van die besondere komponente wat ondersoek word en die bevindinge ten opsigte daarvan word vervolgens aangebied.

5.3.3.1 Resultate ten opsigte van die selfkonsep van seuns en dogters uit intakte gesinne (Hipotese B 2.1)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen seuns en dogters uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 9 hieronder saamgevat.

TABEL 9: Verskille ten opsigte van die selfkonsep van seuns en dogters uit intakte gesinne
Hotelling T²: F (6; 815) = 7,62 (p < 0,0001*)

Veranderlikes	Seuns		Dogters		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
PHCT	55,50	12,88	58,05	12,95	-2,55	-2,82	0,005*	0,20
PHC1	11,73	2,96	12,56	3,06	-0,83	-3,94	<0,0001*	0,27
PHC2	11,93	3,58	12,76	3,34	-0,83	-3,40	0,0007*	0,24
PHC3	8,51	2,81	8,90	2,60	-0,39	-2,00	0,05*	0,14
PHC4	9,38	2,99	9,10	3,08	0,28	1,29	0,19	0,09
PHC5	7,58	2,47	7,83	2,51	-0,25	-1,42	0,15	0,10
PHC6	7,81	2,00	8,15	1,92	-0,34	-2,41	0,01*	0,17

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

PHCT: Totaaltelling

PHC2: Intellektuele en skoolstatus

PHC4: Angs

PHC6: Geluk en tevredenheid

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

PHC1: Gedrag

PHC3: Fisieke voorkoms en karaktertrekke

PHC5: Gewildheid

t: t-telling

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van kleiner as 0,0001 impliseer dat daar statisties beduidende verskille ten opsigte van die subvelde (PHC 1 tot PHC 6) voorgekom het. Dit beteken dat die waarskynlikheid van statisties beduidende verskille ten opsigte van die subvelde verhoog. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur middel van die ontleding van die t-toets se resultate.

- **Totaaltelling (PHCT)**

PHCT is 'n weerspieëling van die totale selfkonsep van die kind op die PHC. Dit sluit die resultaat van al 80 items van die PHC in. Gevolglik word dit gesien as die betroubaarste telling op die PHC. 'n Globale aanduiding van die somtotaal van die kind se selfkonsep (wat saamgestel is deur al ses subvelde van die PHC) word deur hierdie telling verkry (Piers, 1984).

Indien die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe met mekaar vergelyk word, is dit duidelik dat daar 'n beduidende verskil bestaan ten opsigte van die selfkonsep van die twee groepe. Seuns uit intakte gesinne se selfkonsep is 2,55 tellings laer as dié van dogters uit intakte gesinne. Verdere waarde kan aan die verskil tussen hierdie twee groepe geheg word, aangesien die p-waarde beduidend is.

Op grond van hierdie p-waarde kan dus aangeneem word dat die twee groepe statisties beduidend van mekaar verskil.

Wanneer die d-waarde in berekening gebring word, is hierdie statistiese beduidendheid in terme van praktiese beduidendheid van klein effek, naamlik 0,20. Dit beteken dat daar slegs 'n klein praktiese waarde geheg kan word aan hierdie statisties beduidende verskil wat gevind is.

Ten opsigte van hierdie subveld het kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne 'n statisties beduidende verskil aangeteken. Dit korreleer met inligting van die meta-analises (sien hoofstuk 2) wat aandui dat daar 'n beduidende verskil tussen die selfkonsepbelewenis van dié twee groepe is (Amato, 2001 & 1994; Fischer, 1999;

Bynum & Durm, 1996). Die feit dat die d-waardes van al die verskillende groepe slegs klein praktiese waardes aangeteken het, dui verder daarop dat die groepe nie baie van mekaar verskil nie. Dit bevestig die standpunt van Coontz (1997), naamlik dat hoewel daar verskille kan voorkom tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne ten opsigte van die selfkonsep, dit nie noodwendig baie groot sal wees nie.

- **Gedrag (PHC1)**

'n Omskrywing word op hierdie subveld van die PHC verkry van die wyse waarop die kind sy gedrag waarneem. Indien die kind sy gedrag erken/ontken, sal dit deur die telling op die subskaal aangedui word. Daarom kan die telling ook aanduidend wees van die wyse waarop die kind verantwoordelikheid aanvaar vir sy gedrag (al dan nie). (Piers, 1984).

'n Vergelyking van die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe met mekaar toon 'n beduidende verskil ten opsigte van die twee groepe. Seuns uit intakte gesinne se selfkonsep is 0,83 tellings laer as dié van dogters uit intakte gesinne. Verdere waarde kan aan die verskil tussen hierdie twee groepe geheg word, aangesien die p-waarde beduidend is. Op grond van hierdie p-waarde kan dus aangeneem word dat die twee groepe statisties beduidend van mekaar verskil.

Wanneer die d-waarde in berekening gebring word, is hierdie statistiese beduidendheid in terme van praktiese beduidendheid van klein effek, naamlik 0,20 en daar kan gevolglik nie waarde daaraan geheg word nie.

Die feit dat kinders uit intakte gesinne statisties beduidend van mekaar verskil, bevestig die noodsaaklikheid van die gebruikmaking van kontrolegroepe in navorsing. Hierdie bevinding dui daarop dat statistiese verskille in groepe nie noodwendig aan egskeiding toegeskryf kan word nie, aangesien die kontrolegroep ook 'n statisties beduidende verskil kan hê.

Hierdie subskaal (gedragskomponent van die selfkonsep) kan verband hou met twee ander komponente van die ondersoek, naamlik lokus van kontrole en gedragsimptomatologie. Hier kan dus reeds 'n aanduiding verkry word dat die groepe ten opsigte van daardie komponente waarskynlik ook nie baie gaan verskil nie.

- **Intellektuele en skoolstatus (PHC2)**

Skoolfunksionering is 'n belangrike komponent van die kind se selfkonsep. Hierdie subskaal verskaf inligting oor die wyse waarop die kind sy intellektuele en akademiese vaardighede beleef. Die telling op hierdie subskaal kan ook aanduidend wees van die kind se tevredenheid met sy skool en die toekomsverwagtings wat hy het (Piers, 1984).

Ten opsigte van die rekenkundige gemiddeld word aangetoon dat seuns uit intakte gesinne swakker presteer op hierdie subskaal as dogters uit intakte gesinne. Die p-waarde van 0,0007 is statisties beduidend, wat beteken dat kennis geneem kan word van hierdie verskil.

Die d-waarde, wat praktiese beduidendheid vasstel, toon 'n klein effek (0,24) aan. Dit beteken dat daar slegs 'n klein praktiese waarde geheg kan word aan die statistiese beduidendheid. Hierdie bevinding dui dus daarop dat seuns en dogters uit intakte gesinne nie van mekaar verskil ten opsigte van intellektuele en skoolstatus nie.

- **Fisieke voorkoms en karaktertrekke (PHC3)**

Die doel van die subskaal is om aan te dui op watter wyse die kind se waarneming van sy fisieke voorkoms sowel as sy waarneming van sy spesifieke karaktertrekke 'n bydrae lewer tot sy selfbeeld (Piers, 1984).

Seuns uit intakte gesinne teken laer tellings (8,51) aan op hierdie subskaal as dogters uit intakte gesinne (8,90). Die verskil in standaardafwykings van 0,21 dui 'n klein verskil aan. Die p-waarde van 0,05 dui op 'n statisties beduidende verskil tussen seuns en dogters ten opsigte van hulle waarneming van hulle fisieke voorkoms. Die

d-waarde, wat praktiese beduidendheid vasstel, toon 'n klein effek (0,14), wat aanduidend is van slegs 'n klein praktiese effek. Die beduidende verskil tussen seuns en dogters het dus min praktiese waarde.

Hoewel McKane (1991) aangedui het dat kinders uit egskeidingsgesinne verskil ten opsigte van die belewenis van hulle fisieke voorkoms, kon hier nie voldoende bewyse in hierdie navorsing daarvoor gevind word nie. Die p-waarde wat die hoogste beduidendheid gelewer het, kom voor by die groep seuns en dogters uit intakte gesinne, wat beteken dat kinders in die normale populasie van mekaar verskil na aanleiding van faktore wat nie in hierdie studie in berekening gebring is nie.

- **Angs (PHC4)**

Die kind se emosionele belewenis speel 'n belangrike rol in sy selfkonsep. Hieronder moet nie net die belewenis van angs verstaan word nie maar ook emosies soos bekommernis, sensuïteit, teruggetrokkenheid, vrees, hartseer en 'n algemene gevoel van uitsluiting. Hoewel subskaal angs aandui, word dit ook erken dat dit 'n aanduiding van al die genoemde emosies kan gee (Piers, 1984).

Die twee groepe se rekenkundige gemiddeldes verskil met 0,28 en die standaardafwykings met 0,09. Die d-waarde is dus nie relevant nie, aangesien hier nie statistiese beduidendheid is nie ($p = 0,19$). Seuns en dogters uit intakte gesinne verskil dus nie beduidend van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Gewildheid (PHC5)**

Die kind se belewenis van insluiting/uitsluiting by aktiwiteite is belangrik vir die ontwikkeling van 'n selfkonsep. Hierdie subskaal verskaf inligting oor die kind se waarneming van sy gewildheid by sy portuurgroep en klasmaats en sy vermoë om vriende te maak (Piers, 1984).

Ten opsigte van die rekenkundige gemiddeld word aangetoon dat seuns uit intakte gesinne swakker presteer (7,58) op hierdie subskaal as dogters uit intakte gesinne (7,83). Die p-waarde van 0,15 beteken dat daar nie 'n beduidende verskil is nie. Gevolglik is die d-waarde nie relevant nie.

- **Geluk en tevredenheid (PHC6)**

Die selfkonsep van die kind ontwikkel onder andere deur die mate waarin die kind gelukkig en tevrede is met sy lewensomstandighede. Lae tellings op hierdie subskaal dui aan dat 'n kind ontevrede is en sy selfwaarde negatief beleef (Piers, 1984).

Ten opsigte van die rekenkundige gemiddeldes word aangetoon dat seuns uit intakte gesinne swakker presteer op hierdie subskaal as dogters uit intakte gesinne. Die beduidende p-waarde van 0,01 beteken dat kennis geneem kan word van hierdie verskil. Die d-waarde dui egter 'n klein effek in terme van praktiese beduidendheid aan. Die statisties beduidende verskil ten opsigte van geluk en tevredenheid by seuns en dogters uit intakte gesinne het dus min praktiese waarde.

5.3.3.2 Resultate ten opsigte van die lokus van kontrole van seuns en dogters uit intakte gesinne (hipotese B 2.2)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen seuns en dogters uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 10 hieronder saamgevat.

TABEL 10: Verskille ten opsigte van die lokus van kontrole tussen seuns en dogters uit intakte gesinne

Veranderlikes	Seuns		Dogters		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
LOK E	17,90	3,89	17,18	4,30	0,72	2,46	0,01*	0,17

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

t: t-telling

d: d-waarde

Ten opsigte van die rekenkundige gemiddeld word aangetoon dat seuns uit intakte gesinne verskil van dogters uit intakte gesinne. Seuns teken hoër tellings aan, wat dui op 'n eksterne lokus van kontrole. Die p-waarde van 0,01 beteken dat kennis geneem kan word van hierdie verskil. Seuns en dogters uit intakte gesinne verskil dus statisties beduidend van mekaar ten opsigte van hulle lokus van kontrole. Die d-waarde dui egter 'n klein effek aan, wat beteken dat die statistiese beduidendheid nie praktiese waarde het nie.

Hoewel hier 'n statisties beduidende p-waarde gevind is ten opsigte van lokus van kontrole, kan die alternatiewe hipotese nie oorweeg word nie, omdat die d-waarde van klein effek is. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van lokus van kontrole gehandhaaf word, naamlik: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

5.3.3.3 Resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning van seuns en dogters uit intakte gesinne (hipotese B 2.3)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns en dogters uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 11 hieronder saamgevat.

TABEL 11: Verskille ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen geslagte by seuns en dogters uit intakte gesinne
Hotelling T²: F(3;506) = 1,04 (p = 0,37)

Veranderlikes	Seuns		Dogters		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
SOS T	156,59	19,60	158,70	21,30	-2,11	-1,13	0,26	0,10
SOS 1	69,90	10,90	70,70	11,50	-0,80	-0,83	0,41	0,07
SOS 2	50,23	7,76	50,73	7,09	-0,50	-0,73	0,47	0,07
SOS 3	36,11	6,78	37,23	7,40	-1,12	-1,76	0,08	0,16

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

SOS 1: Persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep

SOS 2: Persepsie van ondersteuning deur die ouers

SOS 3: Persepsie van ondersteuning deur die onderwysers

SOS T: Persepsie van totale ondersteuning

x : gemiddelde telling

t: t-telling

p: p-waarde

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,37 impliseer dat daar in geheel nie statistiese beduidendheid by die subvelde (SOS1 tot SOS 3) voorgekom het nie. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur middel van die ontleding van die t-toets se resultate.

• SOS T: Persepsie van totale ondersteuning

Die rekenkundige gemiddeld tussen die twee groepe toon 'n geringe verskil (2,11), terwyl die standaardafwykings ook min verskil (1,70) is. Die p-waarde van 0,26 beteken dat daar nie statistiese beduidendheid is nie. Seuns en dogters uit intakte gesinne verskil dus nie beduidend ten opsigte van hulle persepsie van totale ondersteuning nie.

Hierdie bevinding word deur Hartrup (1992) ondersteun wanneer hy aandui dat beide geslagte 'n behoefte het aan ondersteuning.

- **SOS 1: Persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon min verskil (0,80), terwyl die standaardafwykings soortgelyk is, met 'n klein verskil van 0,60. Die resultate van die p-waarde (0,41) en d-waarde beteken dat daar nie statistiese beduidendheid is nie, en dat daar dus nie 'n beduidende verskil is tussen seuns en dogters uit intakte gesinne ten opsigte van hulle belewing van die ondersteuning wat hulle van hulle portuurgroep ontvang nie. Hierdie waarneming word deur Hartrup (1992) bevestig. Studies waar geslagsverskille tussen kinders nagevors is, dokumenteer wisselvallige resultate, maar het aangedui dat die portuurgroep by beide geslagte baie belangrik was.

- **SOS 2: Persepsie van ondersteuning deur die ouers**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon min verskil (0,50), terwyl die standaardafwykings feitlik dieselfde is, met 'n verskil van slegs 0,67. Die p-waarde van 0,47 is nie statisties beduidend nie. Daar was dus nie 'n beduidende verskil tussen seuns en dogters uit intakte gesinne ten opsigte van hulle waarneming van ondersteuning deur die ouers nie.

Hartrup (1992) dui aan dat die geslagte nie verskil ten opsigte van die behoefte aan ondersteuning deur die ouers nie, terwyl Coontz (1997) bevind dat daar min verskil is in terme van die afwesigheid van die vader in intakte gesinne teenoor die afwesigheid van die vader in geskeide gesinne.

- **SOS 3: Persepsie van ondersteuning deur die onderwysers**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon min verskil (1,12); so ook die standaardafwykings, waar die verskil slegs 0,68 is. Die p-waarde van 0,08 is nie statisties beduidend nie. Met verwysing na die persepsie van ondersteuning deur die onderwysers was daar dus nie 'n beduidende verskil tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie. Hierdie waarneming impliseer dat kinders uit intakte gesinne nie

beleef dat onderwysers 'n geslagsvoorkeur het ten opsigte van hulle betrokkenheid by hulle leerlinge nie.

Literatuur dui daarop dat onderwysers vertrouensfigure vir kinders kan wees en hulle emosioneel kan ondersteun (Hartrup, 1992; Steyn, 1989). Waar die onderwyser sinvolle terugvoer aan die kind gee rakende sy gedrag, kan dit die kind uiteraard motiveer (Eccles *et al.*, 1999). Die bevinding van hierdie navorsing korreleer dus met literatuur.

Die resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning het geen statisties beduidende p-waardes gevind nie. Die alternatiewe hipotese kan dus nie oorweeg word nie en die nulhipotese ten opsigte van sosiale ondersteuning moet gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning is tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

5.3.3.4 Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van seuns en dogters uit intakte gesinne (hipotese B 2.4)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen seuns en dogters uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 12 hieronder saamgevat.

TABEL 12: Verskille ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen geslagte by seuns en dogters uit intakte gesinne
Hotelling T²: F(15; 284) = 2,17(p = 0,007*)

Veranderlikes	Seuns		Dogters		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
OKIN 1	1,95	2,98	1,53	2,35	0,42	1,87	0,06	0,16
OKIN 2	0,65	1,35	0,58	1,33	0,07	0,64	0,51	0,05
OKIN 3	0,34	1,00	0,16	0,65	0,18	2,56	0,01*	0,22
OKIN 4	0,57	1,07	0,63	0,99	-0,06	-0,77	0,44	0,07
OKIN 5	0,27	0,44	0,37	0,48	-0,10	-2,45	0,01*	0,19
OKIN 6	0,45	0,71	0,35	0,71	0,10	1,75	0,08	0,14
OKIN 7	0,22	0,42	0,17	0,38	0,05	1,46	0,14	0,10
OKIN 8	0,38	0,66	0,27	0,57	0,11	2,03	0,04*	0,16
OKIN 9	0,09	0,33	0,06	0,38	0,03	0,98	0,32	0,08
OKIN 10	1,53	1,95	1,55	1,96	-0,02	-0,11	0,91	0,01
OKIN 11	0,42	1,09	0,32	0,89	0,10	1,10	0,27	0,09
OKIN 12	0,53	0,72	0,66	0,70	-0,13	-2,16	0,03*	0,01

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

OKIN 1: ATHV

OKIN 3: Gedragsversteuring

OKIN 5: Spesifieke fobie

OKIN 7: Posttraumatische stresversteuring

OKIN 9: Skisofrenie

OKIN 11: Omvattende ontwikkelingsversteuring

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

OKIN 2: Opponerend-uittartende versteuring

OKIN 4: Veralgemeende angsversteuring

OKIN 6: Obsessief-kompulsiewe versteuring

OKIN 8: Spiertrekkingsversteuring

OKIN 10: Gemoedsversteuring

OKIN 12: Sosiale fobie

t: t-telling

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde is kleiner as 0,05, wat volgens Hotelling beteken dat daar statisties beduidende verskille voorgekom het op sommige van die subvelde van hierdie vraelys. Die resultate van elkeen van die subvelde sal vervolgens ondersoek word ten einde die verskille te bepaal.

• ATHV (OKIN 1)

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes (0,42) en ook in die standaardafwykings (0,64) van die twee groepe. Die p-waarde (0,06) en d-waarde is dus nie van betekenis nie, aangesien hier nie statistiese beduidendheid is nie. Die resultate van hierdie subveld dui dus daarop dat seuns en dogters uit intakte gesinne

nie beduidend van mekaar verskil ten opsigte van die voorkoms van ATHV-simptomatologie nie.

Berk (2004) dui aan dat 'n ATHV meer gereeld by seuns as by dogters in die normale populasie voorkom. Die resultaat van hierdie subveld dui aan dat die ouers wat op hierdie subveld gerespondeer het, nie kenmerke van die versteuring by hulle seuns waargeneem het nie.

- **Opponerend-uittartende versteuring (OKIN 2)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n geringe verskil (0,07), terwyl die standaardafwykings ook 'n klein verskil toon (0,02). Die p-waarde van 0,51 beteken dat daar nie 'n statisties beduidende verskil is nie. Volgens hierdie inligting is daar dus nie 'n beduidende verskil tussen kinders uit intakte gesinne ten opsigte van opponerend-uittartende gedrag, soos deur die ouers aangeteken nie.

- **Gedragsversteuring (OKIN 3)**

Indien die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe met mekaar vergelyk word, is dit duidelik dat daar 'n verskil bestaan ten opsigte van hierdie subveld, naamlik 'n verskil van 0,18. Seuns uit intakte gesinne toon hoër tellings as dogters uit intakte gesinne. Hierdie verskil tussen die twee groepe is van waarde aangesien die p-waarde beduidend is (0,01). Wanneer die d-waarde egter in berekening gebring word, is hierdie statistiese beduidendheid in terme van praktiese beduidendheid van klein effek, naamlik 0,22. Dit beteken dat daar nie waarde geheg kan word aan die statistiese beduidendheid nie. Net soos in die geval van die simptome van ATHV, word 'n hoër insidensie by seuns in die algemene populasie vermeld (Berk, 2004).

- **Veralgemeende angsversteuring (OKIN 4)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,06 wat 'n

aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die verskil tussen die standaardafwykings is 0,08. Die klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes word verder aangedui in 'n statisties onbeduidende p-waarde (0,44). Daar is dus nie 'n beduidende verskil of praktiese waarde nie. Gevolglik kan aanvaar word dat seuns en dogters uit intakte gesinne nie beduidend verskil ten opsigte van simptome van 'n veralgemeende angsversteuring wat deur hulle ouers vermeld is nie.

- **Spesifieke fobie (OKIN 5)**

Indien die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe met mekaar vergelyk word, is daar 'n verskil van 0,10 ten opsigte van hierdie subveld. Dogters uit intakte gesinne teken hoër tellings aan as seuns uit intakte gesinne.

Aangesien die p-waarde beduidend is, kan verdere waarde aan die verskil tussen hierdie twee groepe geheg word. Op grond van hierdie p-waarde kan dus aangeneem word dat die twee groepe statisties beduidend van mekaar verskil. Wanneer die d-waarde in berekening gebring word, is hierdie statistiese beduidendheid in terme van praktiese beduidendheid van klein effek, naamlik 0,19.

Berk (2004) dui aan dat jonger kinders in die middelkinderjare nog vrese sal hê. Sy toon verder 'n geslagsverskil aan wanneer sy meld dat vrese/fobieë meer en vir langer tydperke by dogters voorkom. Die resultaat korreleer dus met navorsing.

- **Obsessief-kompulsiewe versteuring (OKIN 6)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil van 0,10, terwyl die standaardafwykings dieselfde is, naamlik 0,71. Die p-waarde van 0,08 beteken dat daar nie statistiese beduidendheid is nie. Volgens hierdie inligting is daar dus nie 'n beduidende verskil tussen seuns en dogters uit intakte gesinne ten opsigte van die simptome van obsessief-kompulsiewe gedrag wat deur hulle ouers waargeneem word nie.

- **Posttraumatische stresversteuring (OKIN 7)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,05, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die standaardafwykings se verskil is 0,04. Dit lei tot 'n p-waarde van 0,14, wat beteken dat daar geen statisties beduidende verskil is nie. Die d-waarde is gevolglik nie relevant nie en gaan daarom nie gerapporteer word nie.

- **Spiertrekkingsversteuring (OKIN 8)**

Die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe verskil met 0,11, terwyl daar ook 'n verskil tussen die standaardafwykings (0,09) is. Die p-waarde van 0,04 beteken dat die verskil statisties beduidend is. Die d-waarde wat bereken is dui op 'n klein effek, aangesien dit kleiner as 0,50 (0,16) is. Hoewel daar dus 'n beduidende verskil is tussen seuns en dogters uit intakte gesinne, het dit nie praktiese waarde nie.

Volgens hierdie resultaat het seuns uit intakte gesinne meer simptome van spiertrekkingsversteuring getoon as wat die dogters uit intakte gesinne getoon het. Begrip vir hierdie resultaat kan verkry word indien in ag geneem word dat beide ATHV en gedragsafwykings meer by seuns aangedui word as by dogters (Berk, 2004). Met verwysing na Tourette versteuring, waarvan spiertrekkings 'n kenmerk is, word verder aangedui dat die versteuring meer by seuns as dogters voorkom (Kauffman, 1997). Teen die agtergrond daarvan dat die voorkoms van spiertrekkings betreklik laag in die samelewing is, is dit opvallend dat hier 'n betekenisvolle p-waarde verkry is.

- **Skisofrenie (OKIN 9)**

Daar is 'n baie klein verskil van 0,03 in die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe. Die klein verskil word ook in die standaardafwykings (0,05) verkry. Hier is nie statistiese beduidendheid nie ($p = 0,32$). Gevolglik is die resultaat van die d-waarde irrelevant. Seuns en dogters uit geskeide gesinne verskil dus nie beduidend ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Gemoedsversteuring (OKIN 10)**

Die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe verskil baie min (0,02); so ook die standaardafwykings (0,01). Hierdie opvallende hoë p-waarde (0,91) beteken dat seuns en dogters uit geskeide gesinne nie statisties beduidend verskil ten opsigte van hulle gemoed nie.

- **Omvattende ontwikkelingsversteuring (OKIN 11)**

Daar is 'n klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe, naamlik 0,10, terwyl die standaardafwykings ook 'n klein verskil toon (0,20). Die p-waarde van 0,27 beteken dat daar nie statistiese beduidendheid is nie. Daar is dus nie 'n beduidende verskil tussen kinders uit intakte gesinne ten opsigte van die insidensie van ontwikkelingsversteurings nie.

- **Sosiale fobie (OKIN 12)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,13, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe min van mekaar verskil. Die standaardafwykings toon ook 'n verskil van 0,02. Die verskille in die rekenkundige gemiddeldes word herlei tot 'n p-waarde van 0,03 wat beteken dat die verskil tussen die groepe statisties beduidend is, met ander woorde dat seuns en dogters uit intakte gesinne beduidend verskil ten opsigte van die voorkoms van simptome van sosiale fobie. Die bevinding het egter 'n klein praktiese waarde ($d = 0,01$).

Dit is opmerklik dat daar net soos by die resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van seuns en dogters uit geskeide gesinne (afdeling 5.3.2.4 Hipotese B 1.4), hier ook 'n beduidende verskil voorkom. Gevolglik kan daar nie baie waarde geheg word aan die verskil tussen seuns en dogters in geskeide gesinne nie, aangesien 'n soortgelyke resultaat by seuns en dogters van intakte gesinne verkry is.

Vier statisties beduidende p-waardes is op subvelde van die gedragsimptomatologievraelys gevind. Volgens die d-waardes het al die verskille ten opsigte van die subvelde slegs 'n klein praktiese beduidendheid. Daar is daarom nie genoegsame statistiese getuienis om die alternatiewe hipotese te oorweeg nie en die nulhipotese ten opsigte van gedragsimptomatologie moet hier gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

5.3.3.5 Gevolgtrekking ten opsigte van oorkoepelende hipotese B2

Hoewel daar statisties beduidende verskille op vyf van die sewe subvelde by die selfkonsepvraelys was, het nie een van die velde praktiese waarde gehad nie. Soortgelyke resultate is deur die lokus-van-kontrolevraelys gelewer. Ten opsigte van sosiale ondersteuning was daar geen statisties beduidende verskille nie, terwyl die gedragsimptomatologievraelys vier statisties beduidende verskille gelewer het, maar met klein praktiese waarde. Hoewel statisties beduidende verskille dus by hierdie groep voorgekom het, moet die nulhipotese steeds gehandhaaf word:

Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

5.3.4 Resultate ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 3)

Die volgende oorkoepelende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns uit geskeide gesinne

en dié uit intakte gesinne.

Die meer spesifieke hipoteses ten opsigte van die besondere komponente wat ondersoek word en die bevindinge ten opsigte daarvan word vervolgens aangebied.

5.3.4.1 Resultate ten opsigte van die selfkonsep van seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 3.1)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 13 hieronder saamgevat.

TABEL 13: Verskille ten opsigte van die selfkonsep by seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne
Hotelling T²: F (6; 378) = 2,02 (p = 0,06)

Veranderlikes	Seuns (geskeide groep)		Seuns (intakte groep)		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
PHCT	53,93	11,19	55,50	12,87	-1,57	0,74	0,46	0,12
PHC1	11,32	2,91	11,73	2,96	0,41	0,76	0,45	0,14
PHC2	11,83	2,72	11,93	3,58	-0,10	0,17	0,86	0,03
PHC3	8,70	2,99	8,51	2,81	0,19	0,34	0,73	0,07
PHC4	8,25	3,31	9,38	2,99	-1,13	1,83	0,07	0,37
PHC5	6,87	2,84	7,58	2,47	-0,71	1,36	0,18	0,28
PHC6	8,19	1,74	7,81	2,00	0,38	1,14	0,26	0,19

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

PHCT: Totaaltelling

PHC2: Intellektuele en skoolstatus

PHC4: Angs

PHC6: Geluk en tevredenheid

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

PHC1: Gedrag

PHC3: Fisieke voorkoms en karaktertrekke

PHC5: Gewildheid

t: t-telling

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,06 impliseer dat daar in geheel nie statistiese beduidendheid by die subvelde (PHC 1 tot PHC 6) voorgekom het nie. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur die middel van ontleding van die t-toets se resultate.

- **Totaaltelling (PHCT)**

'n Globale beskrywing van die kind se selfkonsep word deur hierdie telling aangedui. Die telling is saamgestel deur die somtotaal van 80 die items van die PHC. Gevolglik word dit beskou as die betroubaarste telling op die vraelys. Die resultaat van al ses die subkomponente van die PHC word deur hierdie telling weerspieël (Piers, 1984).

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes en standaardafwykings van die twee groepe (1,57). Die hoë p-waarde van 0,46 beteken dat die d-waarde nie van belang is nie. Seuns uit geskeide gesinne verskil dus nie beduidend van seuns uit intakte gesinne ten opsigte van hulle totaalstelling op die PHCT-skaal nie.

Waar die ondersoek na hierdie subveld by seuns en dogters uit geskeide gesinne 'n beduidende p-waarde gelewer het (tabel 1), toon dié resultaat nie 'n soortgelyke bevinding nie. Die meta-analises toon aan dat kinders uit geskeide gesinne se selfkonsepbelewenis swakker is as dié van kinders uit intakte gesinne (Amato, 1993, 1994; Pedro-Carroll, 2001). Hierdie resultaat korreleer ook nie met dié van Pike (2003), Fischer (1999), Bynum en Durm (1996) en Amato (1994) wat aandui dat kinders uit geskeide gesinne swakker selfkonsepte het nie. Seuns uit geskeide gesinne teken egter nie hier 'n statisties beduidende laer telling aan as seuns uit intakte gesinne nie.

- **Gedrag (PHC1)**

PHC1 beskryf die kind se waarneming van sy gedrag. Dit verskaf inligting oor die wyse waarop die kind sy gedrag problematies sien al dan nie. Die subskaal kan dus ook 'n aanduiding gee van die mate waarin die kind verantwoordelikheid aanvaar/

verwerp vir sy gedrag. (Piers, 1984).

Die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe verskil baie min van mekaar (0,41). Die verskil tussen die standaardafwykings is ook min (0,05). Hierdie gegewens lei tot 'n p-waarde van 0,45, wat statisties onbeduidend is. Die d-waarde word dus nie gerapporteer nie. Seuns uit geskeide gesinne verskil gevolglik nie van seuns uit intakte gesinne ten opsigte van hulle gedrag nie.

Hierdie resultaat korreleer nie met die bevindings van Fischer (1999) wat aandui dat seuns egskeiding moeiliker as dogters hanteer nie. Dit kan derhalwe aanvaar word dat seuns uit geskeide gesinne ook sal verskil van seuns uit intakte gesinne. Peterson en Zill (1986) toon ook aan dat seuns uit geskeide gesinne probleemgedrag openbaar.

- **Intellektuele en skoolstatus (PHC2)**

Inligting oor die wyse waarop die kind sy akademiese en intellektuele vaardighede beleef, is belangrik. Hierdie subveld verskaf inligting hieroor. Verder gee dit 'n beskrywing van die kind se tevredenheid met skool sowel as 'n aanduiding van sy toekomstverwagtings (Piers, 1984).

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,10). Verder is daar 'n klein verskil tussen die standaardafwykings (0,86). Die hoë p-waarde van 0,86 is opvallend. Aangesien hier nie statistiese beduidendheid is nie, is die d-waarde nie relevant nie. Seuns uit geskeide gesinne verskil gevolglik nie van seuns uit intakte gesinne ten opsigte van die mate waarin hulle akademiese en intellektuele vaardighede positief waardeer nie.

Hierdie bevinding is teenstrydig met navorsingsinligting. Waar Amato (2001), Japel *et al.* (1999), Rotenburg *et al.* (1998), Kurtz (1996) en Amato (1994) aangedui het dat kinders uit geskeide gesinne onderpresteer, het Francke (1983) aangedui dat dit seuns uit geskeide gesinne is wat neig tot onderprestasie. 'n Mens sou daarom verwag dat seuns uit geskeide gesinne van seuns uit intakte gesinne sal verskil.

- **Fisieke voorkoms en karaktertrekke (PHC3)**

Die literatuurstudie het aangedui dat fisieke voorkoms en karaktertrekke belangrik is vir die kind. Hierdie subskaal gee 'n aanduiding van die wyse waarop die kind se waarneming van sy fisieke voorkoms en karaktertrekke bydra tot sy selfbeeld (Piers, 1984).

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,19) is klein, en so ook die verskil tussen die standaardafwykings (0,18). Die resultate van die p-waarde (0,73) en d-waarde is nie van belang nie, aangesien hier nie statistiese beduidendheid is nie. Seuns van geskeide gesinne verskil dus nie beduidend van seuns uit intakte gesinne ten opsigte van hulle beoordeling van hulle fisieke kenmerke en karaktertrekke nie.

Teen die agtergrond van die literatuurstudie is dit verblydend dat seuns uit geskeide gesinne nie van seuns uit intakte gesinne verskil nie. Seuns uit geskeide gesinne kan minder terugvoer ten opsigte van hulle geslagsidentiteit ontvang, omdat moeders meer gereeld aangewys word as die beheer-en-toesigouer. Dit is bevind dat seuns meer gereeld teenwoordig is in die konflik van ouers voor skeiding, en daarom meer daardeur geaffekteer kan word. Hulle kan hulleself ook negatief beleef of negatiewe terugvoer van hulle moeders en susters ontvang indien hulle genetiese kenmerke het wat ooreenstem met dié van hulle vaders (Pryor & Rodgers, 2001; Amato, 1994; Amato & Keith, 1991). Hierdie bevinding dui aan dat dit nie die geval was ten opsigte van hierdie steekproef nie.

- **Angs (PHC4)**

Daar is verskillende emosies wat 'n rol kan speel in die selfkonsep. Hoewel na hierdie subskaal verwys word as "angs", word dit erken dat dit ook die teenwoordigheid van bekommernis, senuweeagtigheid, teruggetrokkenheid, vrees, hartseer en 'n algemene gevoel van uitsluiting kan aandui (Piers, 1984).

Hoewel die rekenkundige gemiddeldes met 1,13 van mekaar verskil, is hier nie 'n betekenisvolle p-waarde (0,07) nie. Daar is dus nie 'n beduidende verskil tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne ten opsigte van hulle angsvlakke nie, en dit is ook nie nodig om die d-waarde te rapporteer nie.

Seuns uit geskeide gesinne kan meer negatiewe emosies beleef na aanleiding van die feit dat hulle ouers skei/geskei is (Fischer, 1999; Peterson & Zill, 1986). So is byvoorbeeld aggressie aangedui by seuns uit geskeide gesinne (Dreman & Ronen-Ellav, 1997; Greif, 1996; Oppawsky, 1991). Dit hou verband met ongekontroleerde sowel as uitreagerende gedrag. Hierdie emosies en gedrag kan 'n aanduiding wees van die teenwoordigheid van angs.

- **Gewildheid (PHC5)**

Ontwikkeling van die selfkonsep word onder andere bepaal deur die terugvoer wat die kind uit sy omgewing ontvang. Hierdie subskaal verskaf inligting oor die wyse waarop die kind terugvoer vanaf sy portuurgroep en klasmaats hanteer. Die kind se vermoë om vriende te maak en sy belewenis van insluiting by aktiwiteite word ook deur hierdie telling aangedui (Piers, 1984).

Daar is 'n baie klein verskil (0,71) in die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe. 'n Klein verskil word in die standaardafwykings (0,37) gevind. Beide die p-waarde (0,18) en die d-waarde lewer onbeduidende resultate, wat beteken dat seuns van geskeide en intakte gesinne nie beduidend van mekaar verskil ten opsigte van gewildheid nie.

Hierdie resultaat strook nie met die navorsing van Hetherington (1989) wat aandui dat kinders se vriende 'n baie belangrike komponent van hulle sosialisering is nie. Waar kinders uit geskeide gesinne nie toegang tot hulle vriende het nie, word probleme aangedui (Van Rensburg, 2001; Hetherington *et al.*, 1979). Seuns uit geskeide gesinne sal ook, indien hulle nie met hulle portuurgroep kan bind nie, met jonger kinders

begin sosialiseer (Lutzke *et al.*, 1996).

- **Geluk en tevredenheid (PHC6)**

In optimale omstandighede ontwikkel die kind se selfkonsep waar hy gelukkig en tevrede is met sy lewensomstandighede. Hierdie skaal dui die mate aan waarin die gelukkig en tevrede is (Piers, 1984).

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne is 0,38 en die verskil tussen die standaardafwykings 0,26. Die resultate van die p-waarde (0,26) en die d-waarde is nie van waarde nie, aangesien dit hier nie statistiese beduidendheid is nie. Seuns van geskeide en intakte gesinne verskil dus nie van mekaar ten opsigte van die mate van geluk en tevredenheid wat hulle rapporteer nie.

Seuns uit geskeide gesinne is volgens navorsing meer blootgestel aan die konflik van ouers (Amato, 1993; Kline *et al.*, 1991) en dit kan hulle belewenis van geluk en tevredenheid benadeel. Minder/beheerde toegang tot die vader kan hulle verder frustreer. Hieruit kan afgelei word dat bogenoemde 'n impak het op die wyse waarop seuns uit geskeide gesinne hulle geluk en tevredenheid beleef. Die feit dat hierdie navorsingsbevinding nie hierdie standpunt ondersteun nie, moet in 'n positiewe lig gesien word.

Samevattend kan aangedui word dat geen statisties beduidende p-waardes ten opsigte van die sewe subvelde gevind is nie. Die d-waardes kan dus ook nie praktiese beduidendheid aandui nie. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van die selfkonsep hier gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van selfkonsep tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

5.3.4.2 Resultate ten opsigte van die lokus van kontrole van seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 3.2)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 14 hieronder saamgevat.

TABEL 14: Verskille ten opsigte van lokus van kontrole by seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne

Veranderlikes	Seuns (geskeide groep)		Seuns (intakte groep)		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
LOKE	19,36	4,59	17,91	3,89	1,45	1,68	0,10	0,37

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

x : gemiddelde telling

t: t-telling

p: p-waarde

d: d-waarde

Daar is 'n klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (1,45). Die standaardafwykings verskil met 0,60. Daar is 'n p-waarde van 0,10 bereken. Dit is dus nie nodig om van die d-waarde kennis te neem nie, aangesien hier nie statistiese beduidendheid is nie. Seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne verskil dus nie van mekaar ten opsigte van lokus van kontrole nie.

Hierdie resultaat korreleer met bevindings van navorsing in verband met die selfkonsep van seuns uit geskeide gesinne. Baumeister (1997) verwys na die verband van selfagting en eksterne lokus van kontrole. Waar daar beduidende verskille is ten opsigte van die selfkonsep, sal lokus van kontrole ook beïnvloed word. Die resultate van selfkonsep (afdeling 5.2.4.1) het geen beduidende verskille opgelewer het nie. Daarom maak die onbeduidende resultaat van lokus van kontrole hier sin. Hierdie bevin-

ding word egter nie ondersteun deur die werk van Hetherington *et al.* (1998) en Amato (1993), wat aandui dat kinders uit geskeide gesinne 'n eksterne lokus van kontrole het nie.

Ten opsigte van lokus van kontrole is hier nie 'n statisties beduidende p-waarde gevind nie. Gevolglik kan die alternatiewe hipotese nie oorweeg word nie. Die nulhipotese ten opsigte van lokus van kontrole moet dus gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van lokus van kontrole tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

5.3.4.3 Resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning van seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 3.3)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 15 hieronder saamgevat.

TABEL 15: Verskille ten opsigte van sosiale ondersteuning by seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne
Hotelling T²: F (3; 211) = 0,18 (p = 0,911)

Veranderlikes	Seuns (geskeide groep)		Seuns (intakte groep)		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
SOS T	154,36	10,17	156,59	19,57	-2,23	0,66	0,51	0,12
SOS 1	68,54	6,87	69,85	10,59	-1,31	0,59	0,56	0,12
SOS 2	50,72	5,98	50,24	7,76	0,48	0,25	0,80	0,06
SOS 3	35,09	8,10	36,11	6,77	-1,02	0,41	0,68	0,13

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

SOS 1: Persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep

SOS 2: Persepsie van ondersteuning deur die ouers

SOS 3: Persepsie van ondersteuning deur die onderwysers

SOS T: Persepsie van totale ondersteuning

x : gemiddelde telling

t: t-telling

p: p-waarde

d: d-waarde

Hotelling T²: Die groot p-waarde van 0,911 is opvallend. Dit impliseer dat daar grootliks nie statistiese beduidendheid by die subvelde (SOS 1 tot SOS 3) voorgekom het nie. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur die ontleding van die t-toets se resultate.

- **SOS T: Persepsie van totale ondersteuning**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil (2,23). Die opvallend groot verskil tussen die standaardafwykings (9,40) is 'n aanduiding dat seuns uit die intakte groep meer in hulle response gevarieer het as seuns uit die geskeide groep. Die p-waarde van 0,51 beteken dat hier nie 'n statisties beduidende verskil is nie. Seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne verskil dus nie beduidend ten opsigte van hulle belewenis van totale ondersteuning nie.

Hoewel hierdie resultaat verwelkom word, moet dit gesien word teen die agtergrond van meta-analises wat aandui dat kinders uit geskeide gesinne minder ondersteuning beleef (Amato, 2001; Pryor & Rodgers, 2001).

- **SOS 1: Persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 1,31, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die opvallende groot verskil tussen die standaardafwykings ('n verskil van 3,72) kan daaraan toegeskryf word dat seuns uit intakte gesinne meer gevarieer het in hulle response as seuns uit geskeide gesinne.

Die klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes lei tot 'n nie-beduidende p-waarde (0,56) wat nie praktiese waarde het nie. Daar is dus nie 'n beduidende verskil tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne ten opsigte van hulle persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep nie.

Hierdie positiewe resultaat, naamlik dat seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie van mekaar verskil nie, word nie deur literatuur ondersteun nie. Laasgenoemde dui aan dat kinders uit geskeide gesinne geaffekteer word in hulle kontak met die portuurgroep. Hieruit kan afgelei word dat seuns uit geskeide gesinne swakker sal funksioneer. 'n Stabiele gesin en sosialisering buite die gesin is vir die kind belangrik (Franco & Levitt, 1998). Kinders uit egskeidingsgesinne het kleiner ondersteuningsnetwerke (Cowen *et al.*, 1990).

- **SOS 2: Persepsie van ondersteuning deur die ouers**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe is 0,48 en 1,78 in die standaardafwykings. Vanweë die feit dat hier nie statistiese beduidendheid is nie ($p = 0,80$), is die d-waarde nie belangrik nie. Seuns uit geskeide gesinne verskil dus nie van seuns uit intakte gesinne ten opsigte van hulle beoordeling van die ondersteuning wat hulle van hulle ouers ontvang nie.

Bogenoemde bevinding word nie deur navorsing ondersteun nie. Skrywers soos Peterson en Zill (1986) dui aan dat seuns geraak word deur die volgende twee sake,

naamlik hulle teenwoordigheid tydens konflik tussen die ouers, en die afwesigheid van die vader na die egskeiding. Dit kan daartoe bydra dat seuns uit egskeiding beleef dat hulle minder sosiale ondersteuning van hulle ouers kry.

- **SOS 3: Persepsie van ondersteuning deur die onderwysers**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 1,02, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Dit lei tot 'n lae statistiese beduidendheid ($p = 0,68$) met geen praktiese waarde, wat geïnterpreteer word as dat daar nie 'n beduidende verskil is tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne ten opsigte van hul belewenis van ondersteuning deur die onderwysers nie.

Die bevinding word nie deur literatuur ondersteun nie. Seuns uit geskeide gesinne neig daartoe om meer afhanklik te wees van gedragsmodifikasie deur onderwysers. Gevolglik kan seuns gevoelens en kognisies van verwerping deur die onderwyser ervaar. Dit kan daartoe bydra dat hulle minder ondersteuning deur die onderwyser beleef (Herman-Stahl, 1998; Kurtz, 1996).

Die resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning het geen statisties beduidende p-waardes opgelewer nie. Die alternatiewe hipotese kan dus nie oorweeg word nie. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van sosiale ondersteuning gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

5.3.4.4 Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 3.4)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van gedrag-

simptomatologie tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 16 hieronder saamgevat.

TABEL 16: Verskille ten opsigte van gedragsimptomatologie by seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne
Hotelling T²: F (15:158) = 2,72(p=0,05*)

Veranderlikes	Seuns (geskeide groep)		Seuns (intakte groep)		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
OKIN 1	3,55	4,33	1,95	2,98	1,60	1,88	0,07	0,51
OKIN 2	1,18	1,61	0,65	1,35	0,53	1,64	0,11	0,38
OKIN 3	0,48	0,89	0,34	1,00	0,14	0,72	0,47	0,13
OKIN 4	0,48	0,93	0,57	1,07	-0,09	0,48	0,63	0,08
OKIN 5	0,37	0,49	0,27	0,44	0,10	0,92	0,36	0,20
OKIN 6	0,62	0,74	0,45	0,71	0,17	1,15	0,25	0,24
OKIN 7	0,18	0,39	0,22	0,72	-0,04	0,54	0,59	0,10
OKIN 8	0,37	0,62	0,38	0,66	-0,01	0,10	0,92	0,01
OKIN 9	0,03	0,19	0,09	0,33	-0,06	1,32	0,19	0,16
OKIN 10	1,77	1,96	1,53	1,95	0,24	0,61	0,54	0,12
OKIN 11	0,40	0,79	0,42	1,09	-0,02	0,08	0,94	0,01
OKIN 12	0,25	0,44	0,53	0,72	-0,28	2,89	0,006*	0,40

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

OKIN 1: ATHV

OKIN 3: Gedragsversteuring

OKIN 5: Spesifieke fobie

OKIN 7: Posttraumatiese stresversteuring

OKIN 9: Skisofrenie

OKIN 11: Omvattende ontwikkelingsversteuring

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

OKIN 2: Opperend-uittartende versteuring

OKIN 4: Veralgemeende angsvsteuring

OKIN 6: Obsessief-kompulsiewe versteuring

OKIN 8: Spiertrekkingsversteuring

OKIN 10: Gemoedsversteuring

OKIN 12: Sosiale fobie

t: t-telling

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,05 impliseer dat daar statistiese beduidende verskille ten opsigte van die subvelde (OKIN 1 tot OKIN 12) bevind is. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur die ontleding van die t-toets se resultate.

- **ATHV (OKIN 1)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil (1,60), terwyl die standaardafwykings ook 'n verskil toon (1,35). Die p-waarde van 0,07 beteken dat die verskil nie statisties beduidend is nie. Volgens hierdie inligting is daar dus nie 'n beduidende verskil tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne ten opsigte van ATHV nie.

Wanneer seuns met seuns vergelyk word ten opsigte van aandagtekort/hiperaktiwiteitsversteuring word die verskille wat tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne gerapporteer word, nie gedupliseer nie. Indien die literatuur van Edwards *et al.* (1995) in oorweging gebring word, sou 'n verskil hier verwag kon word en sou daar meer seuns met ATHV uit geskeide gesinne verwag word.

- **Opponerend-uittartende versteuring (OKIN 2)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,53, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die klein verskil word verder gereflekteer in 'n p-waarde van 0,11. Daar is dus nie 'n beduidende verskil wat tussen hierdie twee groepe gerapporteer kan word nie.

- **Gedragsversteuring (OKIN 3)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil van 0,14, terwyl die standaardafwykings ook 'n klein verskil toon, naamlik 0,11. Die p-waarde van 0,47 beteken dat daar nie statistiese beduidendheid is nie en gevolglik moet die nulhipotese aanvaar word. Volgens hierdie inligting is daar dus nie 'n statistiese verskil tussen seuns uit geskeide en seuns uit intakte gesinne ten opsigte van hulle gedrag wat deur hulle ouers gerapporteer word nie.

Indien 'n mens die gegewens wat Berk (2003) en Kauffman (1997) korreleer met dié van Edwards *et al.* (1995), sou die verwagting kon wees dat hier statistiese bedui-

dendheid sou voorkom. Op grond van Edwards *et al.* (1995) se waarneming kan aanvaar word dat 'n hoër persentasie seuns uit geskeide gesinne met gedragsprobleme presenteer.

- **Veralgemeende angsversteuring (OKIN 4)**

Die klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (0,09) word ook aangedui in 'n klein verskil tussen die standaardafwykings (0,14). Die p-waarde (0,63) en d-waarde is dus nie van belang nie, aangesien hier nie statistiese beduidendheid is nie, en op grond hiervan word bevind dat seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie beduidend van mekaar verskil ten opsigte van die voorkoms van simptome van veralgemeende angsversteuring nie.

- **Spesifieke fobie (OKIN 5)**

Daar is 'n verskil van slegs 0,10 tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe en 'n verskil van 0,05 tussen die standaardafwykings. Hierdie klein verskille lei tot 'n p-waarde van 0,36 en gevolglik is die d-waarde nie van belang nie. Seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne verskil dus nie van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Obsessief-kompulsiewe versteuring (OKIN 6)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,17, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe min van mekaar verskil het. Geen statistiese beduidendheid het voorgekom nie ($p = 0,25$) en daarom is die d-waarde nie van belang nie. Daar is dus nie 'n beduidende verskil wat tussen hierdie twee groepe gerapporteer kan word nie.

- **Posttraumatische stresversteuring (OKIN 7)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil van 0,04, terwyl

die standaardafwykings ook 'n klein verskil toon (0,33). Die p-waarde van 0,59 beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is nie en gevolglik moet die nulhipotese aanvaar word. Volgens hierdie inligting is daar nie ten opsigte van hierdie subveld 'n beduidende verskil tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

- **Spiertrekkingsversteuring (OKIN 8)**

Die baie klein verskil van 0,01 tussen die rekenkundige gemiddeldes van seuns uit intakte en geskeide gesinne word ook waargeneem in 'n klein verskil tussen die standaardafwykings, naamlik 0,04. Dit lei daartoe dat die p-waarde besonder hoog is (0,92) en die d-waarde irrelevant. Seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne verskil nie statisties beduidend van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

Die resultate in afdeling 5.3.3.4 (hipotese B 2.4) het 'n beduidende verskil opgelewer. Dit sou verwag kon word dat seuns uit intakte gesinne hier van seuns uit geskeide gesinne kan verskil. Dit is egter nie die geval nie, en daar is bevind dat hulle soortgelyk presteer het.

- **Skisofrenie (OKIN 9)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n klein verskil van 0,06, terwyl die standaardafwykings ook 'n klein verskil toon (0,14). Die onbeduidende p-waarde (0,19) beteken dat daar nie 'n verskil is tussen seuns uit intakte gesinne en dié uit geskeide gesinne ten opsigte van skisofrenie nie.

- **Gemoedsversteuring (OKIN 10)**

Die rekenkundige gemiddeld vir seuns uit die geskeide groep is 1,77 en vir seuns uit intakte gesinne 1,53. Die klein verskil van 0,24 tussen in die rekenkundige gemiddeldes word ook weerspieël in die standaardafwykings, wat 'n verskil van slegs 0,01 toon. Die p-waarde wat bereken is, is 0,54. Die d-waarde is dus nie van belang nie, aangesien hier nie statistiese beduidendheid is nie. Daar word gevolglik bevind dat

seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie van mekaar verskil ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Omvattende ontwikkelingsversteuring (OKIN 11)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,02, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die verskil tussen die standaardafwykings is 0,30. Die groot p-waarde (0,94) is aanduidend van die klein verskil wat daar in werklikheid by hierdie twee groepe voorgekom het. Hier het geen statistiese beduidendheid voorgekom nie, en ook geen praktiese waarde nie. Seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne verskil nie beduidend ten opsigte van hierdie subveld nie.

- **Sosiale fobie (OKIN 12)**

Indien die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe met mekaar vergelyk word, is daar 'n verskil van 0,28. Die standaardafwykings verskil ook met 0,28. Seuns uit intakte gesinne teken hoër tellings aan as seuns uit geskeide gesinne ten opsigte van die voorkoms van simptome van sosiale fobie. Die p-waarde is betekenisvol, aangesien dit 0,006 is. Dit beteken dat seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne statisties beduidend van mekaar verskil ten opsigte van sosiale fobieë.

Wanneer die d-waarde in berekening gebring word, is hierdie statistiese beduidendheid in terme van praktiese beduidendheid van klein effek, naamlik 0,40. Dit beteken dat daar nie waarde geheg kan word aan hierdie statistiese beduidendheid nie.

Kinders uit geskeide gesinne word blootgestel aan potensiële verhuisings, skoolveranderings en 'n stiefouer (Taylor *et al.*, 2003), wat die eise rondom sosialisering vir hulle vergroot. In reaksie hierop kan seuns uit geskeide gesinne verkies om hulself af te sonder om nie blootgestel te word aan sosiale interaksies nie.

Net een statisties beduidende p-waarde is ten opsigte van die subvelde van die gedragsimptomatologie vraelys gevind. Nie een van hierdie subvelde het praktiese beduidendheid volgens die d-waardes aangedui nie. Daar is dus nie genoegsame statistiese getuienis om die alternatiewe hipotese te oorweeg nie. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van gedragsimptomatologie hier gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen seuns en dogters uit intakte gesinne nie.

5.3.4.5 Gevolgtrekking ten opsigte van oorkoepelende hipotese B 3

Geen statisties beduidende verskille het by die selfkonsep-, lokus van kontrole- en gedragsimptomatologievraelyste voorgekom nie. Hoewel een statisties beduidende waarde by 'n subveld van die gedragsimptomatologievraelys gekry is, het dit geen praktiese waarde gehad nie. Gevolglik moet die nulhipotese hier gehandhaaf word:

Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

5.3.5 Resultate ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 4)

Die volgende oorkoepelende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Die meer spesifieke hipoteses ten opsigte van die besondere komponente wat ondersoek word en die bevindinge ten opsigte daarvan word vervolgens aangebied.

5.3.5.1 Resultate ten opsigte van die selfkonsep van dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 4.1)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 17 hieronder saamgevat.

TABEL 17: Verskille ten opsigte van die selfkonsep by dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne
Hotelling T²: F (6; 576) = 1,39 (p=0,21)

Veranderlikes	Dogters (geskeide groep)		Dogters (intakte groep)		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
PHCT	53,10	13,55	58,05	12,95	-4,95	2,62	0,01*	0,38
PHC1	11,96	3,20	12,56	3,06	-0,60	1,34	0,18	0,20
PHC2	11,68	3,09	12,75	3,34	-1,07	2,45	0,01*	0,35
PHC3	8,03	2,98	8,90	2,60	-0,87	2,08	0,04*	0,33
PHC4	8,28	3,28	9,10	3,08	-0,82	1,81	0,07	0,26
PHC5	7,14	2,64	7,83	2,51	-0,69	1,87	0,06	0,27
PHC6	7,42	2,69	8,15	1,92	-0,73	1,99	0,05*	0,36

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

PHCT: Totaaltelling

PHC2: Intellektuele en skoolstatus

PHC4: Angs

PHC6: Geluk en tevredenheid

x: gemiddelde telling

p: p-waarde

PHC1: Gedrag

PHC3: Fisieke voorkoms en karaktertrekke

PHC5: Gewildheid

t: t-telling

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,21 impliseer dat daar in geheel nie statistiese beduidendheid by die subvelde (PHC 1 tot PHC 6) voorgekom het nie. Vervolgens sal

na elkeen van die subvelde ondersoek word deur die ontleding van die t-toets se resultate.

- **Totaaltelling (PHCT)**

Die totaaltelling van die PHC is saamgestel uit al 80 items van die PHC. Dit gee dus 'n weerspieëling van al ses die subkomponente wat deur die PHC gemeet word. Hierdie veld word as die betroubaarste veld van die PHC beskou. Die totale selfkonsep word deur hierdie telling aangedui (Piers, 1984).

Indien die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe met mekaar vergelyk word, is dit duidelik dat daar 'n verskil bestaan ten opsigte van die selfkonsep van die twee groepe. Dogters uit geskeide gesinne se selfkonsep is 4,95 tellings laer as dié van dogters uit intakte gesinne.

Verdere waarde kan aan die verskil tussen hierdie twee groepe geheg word, aangesien die p-waarde beduidend is (0,01). Op grond van hierdie p-waarde kan aangenem word dat die twee groepe statisties beduidend van mekaar verskil. Wanneer die d-waarde in berekening gebring word, is hierdie statistiese beduidendheid in terme van praktiese beduidendheid van klein effek, naamlik 0,38. Dit beteken dat daar nie waarde geheg kan word aan die beduidende verskil tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Dit is beduidend dat dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne van mekaar verskil, terwyl die verskil nie by seuns voorgekom het nie (afdeling 5.3.4.1; hipotese B3.1). Verder het hierdie veld by hipotese A 1.1 ook 'n beduidende p-waarde opgelewer waar kinders uit geskeide gesinne vergelyk is met kinders uit intakte gesinne. Dit is dus waarskynlik dat dogters se bydrae tot die beduidende verskil by hipotese A1.1 die grootste was. Hierdie bevinding strook met Pedro-Carroll (2001) en Bynum en Durm (1996), wat aandui dat daar verskille is in die selfkonsep van kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne. Verder kan afgelei word dat dogters uit geskeide gesinne se selfkonsepbelewenis volgens hierdie resultate meer beïnvloed word as wat by seuns die geval is.

- **Gedrag (PHC1)**

Die vermoë van die kind om sy eie gedrag waar te neem word deur hierdie subskaal aangetoon. Indien die kind sy gedrag erken/miskien, sal dit in die telling weerspieël word. Daarom gee die subskaal ook 'n aanduiding van die mate waarin die kind verantwoordelikheid vir sy gedrag aanvaar (Piers, 1984).

Die twee groepe se rekenkundige gemiddeldes verskil met slegs 0,60 en die standaardafwykings met slegs 0,14. Die p-waarde (0,18) is onbeduidend en daarom is die d-waarde ook nie van belang nie. Dogters van geskeide gesinne verskil dus nie beduidend van dogters van intakte gesinne ten opsigte van hierdie veld nie.

Hierdie gegewens strook nie met die resultate van Japel *et al.* (1999) wat dogters uit egskedingsgesinne vergelyk het met dogters uit intakte gesinne nie. Hulle het bevind dat dogters uit geskeide gesinne op statisties beduidende vlak meer steurende gedrag toon waar die moeder beheer en toesig gehad het. Eksternaliserende gedrag, soos die toon van aggressie en angstigheid, het ook beduidend verskil.

- **Intellektuele en skoolstatus (PHC2)**

PHC2 gee 'n beskrywing van die kind se tevredenheid met sy skool. Verder beskryf dit die wyse waarop die kind sy intellektuele en akademiese vaardighede waardeer. Dit kan ten slotte ook 'n aanduiding gee van die kind se verdere toekomsverwagtings (Piers, 1984).

Ten opsigte van die rekenkundige gemiddeldes word aangetoon dat dogters uit geskeide gesinne swakker presteer op hierdie subskaal as dogters uit intakte gesinne. Die p-waarde van 0,01 is statisties beduidend, wat beteken dat kennis geneem kan word van hierdie verskil. Omdat die d-waarde egter 'n klein praktiese effek (0,35) het kan daar nie waarde aan hierdie statistiese beduidendheid geheg word nie.

Die resultaat van hierdie subveld ondersteun nie die beskikbare navorsing nie. Probleme met konsentrasie (in gedagte wees, onoplettend, rusteloos), sowel as gedragsmatige probleme kan voorkom by kinders uit geskeide gesinne. Verder word gedragsprobleme by beide seuns en dogters (uit geskeide gesinne) by die skool waargeneem (Peterson & Zill, 1986; Francke, 1983). Navorsing dui ook aan dat kinders uit geskeide gesinne swakker presteer (Amato, 2001; Japel *et al.*, 1999). Uiteraard kan dit die kind se waarneming van sy intellektuele en skoolstatus beïnvloed.

• Fisieke voorkoms en karaktertrekke (PHC3)

'n Spesifieke subkomponent van die kind se selfbeeld is die manier waarop hy sy fisieke kenmerke en unieke karaktertrekke waarneem. Hierdie subskaal gee 'n aanduiding hiervan (Piers, 1984).

Ten opsigte van die rekenkundige gemiddeldes word aangetoon dat dogters uit geskeide gesinne swakker presteer (8,03) op hierdie subskaal as dogters uit intakte gesinne (8,90). Volgens die standaardafwykings het dogters uit geskeide gesinne se response ook meer gevarieer (2,98) as dié van dogters uit intakte gesinne (2,60). Die p-waarde van 0,04 is statisties beduidend, wat beteken dat kennis geneem kan word van hierdie verskil. Wanneer die d-waarde ter sprake kom om praktiese beduidendheid vas te stel, toon dit 'n klein effek (0,33) aan, wat daarop dui dat daar nie waarde geheg kan word aan die statisties beduidende verskil wat verkry is nie.

Die resultate wat gevind is, strook nie met die literatuurgegewens wat verskaf is by PHC 3 ten opsigte van hipotese B 3.1 (afdeling 5.3.4.1) nie. Dit sou verwag kon word dat seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne van mekaar sal verskil ten opsigte van hierdie subveld. Hierdie resultaat dui egter aan dat dit dogters is wat statisties beduidend van mekaar verskil en nie seuns nie. McKane (1991) verwys daarna dat indien die kind uit 'n geskeide gesin kom en karaktertrekke en fisiese eienskappe besit van 'n ouer met wie hy nie 'n goeie verhouding het nie, dit problematies vir hom kan wees. Dit kan dus moontlik wees dat dogters meer geraak word deur karaktertrekke en fisiese eienskappe van die ouer as wat vermoed word. Andersyds

is dit moontlik dat dogters in die geskeide groep reeds 'n preadolescente fase betree het en meer bewus is van hulle fisieke voorkoms en geaffekteer word deur hulle hormonale veranderings (Hetherington & Kelly, 2002).

- **Angs (PHC4)**

Die teenwoordigheid van emosies soos angs, bekommernis, senuweeagtigheid, teruggetrokkenheid, vrees, hartseer en 'n algemene gevoel van uitsluiting speel 'n rol in die kind se selfkonsep. Hoewel daar dus na hierdie subskaal verwys word as *angs*, gee dit 'n aanduiding van al bogenoemde emosies (Piers, 1984).

Hoewel die rekenkundige gemiddeldes met 0,82 van mekaar verskil, lei dit nie tot 'n betekenisvolle p-waarde nie. Die p-waarde is 0,07, wat beteken dat daar nie 'n statisties beduidende verskil is tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne ten opsigte van hulle waarneming van angs nie.

Die beduidende verskil wat beteken dat kinders uit egskeidingsgesinne minder angstig is as kinders uit intakte gesinne (hipotese A 1.1) is reeds vroeër bespreek. Hoewel hier nie 'n statisties beduidende verskil is nie, word waargeneem dat dogters uit intakte gesinne op die rekenkundige gemiddeld hoër tellings aangeteken het, in stryd met wat verwag kon word. Skrywers dui aan dat die veranderings in die kind se maatskaplike omgewing na egskeiding angs kan veroorsaak (Francke, 1983). Van Loggerenberg en Roets (1993) verwys na die hervorkoms van skeidingsangs, en Rotenburg *et al.* (1998) dui ook 'n verband aan tussen angstigheid, aggressie en sielkundige wanaanpassing wat by kinders uit egskeidingsgesinne voorgekom het.

- **Gewildheid (PHC5)**

Piers (1984) dui aan dat terugvoer van die kind se portuurgroep belangrik is vir die vorming van die kind se selfkonsep. Hierdie subskaal verskaf inligting oor die wyse waarop die kind sy gewildheid by sy portuurgroep en klasmaats ervaar. Dit dui ook sy vermoë aan om vriende te maak en sy belewenis van insluiting by aktiwiteite.

Daar is 'n baie klein verskil (0,69) tussen die rekenkundige gemiddeldes en die standaardafwykings (0,13) van die twee groepe. Die p-waarde wat bereken is, is 0,06. Aangesien hier nie statistiese beduidendheid is nie, is die d-waarde nie belangrik nie. Dogters van geskeide en intakte gesinne verskil dus nie van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

Navorsers soos Hetherington (1989) dui aan dat kinders se vriende 'n baie belangrike komponent van hulle sosialisering is. Probleme word gerapporteer ten opsigte van kinders uit geskeide gesinne wat nie toegang tot hulle vriende het nie (Van Rensburg, 2001; Hetherington *et al.*, 1979). Waar dogters nie kan sosialiseer met hulle portuurgroep en vriende nie, sal hulle weinig terugvoer ontvang oor hulle eie gedrag en hulle kan dit dan negatief beleef. Die feit dat hier nie 'n statisties beduidende verskil is nie, is verblydend omdat dit naamlik beteken dat dogters uit geskeide gesinne hulle gewildheid nie minder positief beleef as dogters uit intakte gesinne nie.

• **Geluk en tevredenheid (PHC6)**

Die selfkonsep word onder andere gevorm deur die kind se waarneming van sy eie lewensgeluk en -tevredenheid. Lae tellings op hierdie subskaal dui aan dat 'n kind ontevrede is en sy selfwaarde negatief beleef (Piers, 1984). Indien die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe met mekaar vergelyk word, is dogters uit geskeide gesinne se tellings 0,91 laer as dié van dogters uit intakte gesinne. Daar is ook 'n verskil tussen die standaardafwykings van die twee groepe (0,77).

Verdere waarde kan aan die verskil tussen hierdie twee groepe geheg word, aangesien die p-waarde beduidend is. Op grond van hierdie p-waarde (0,05) kan dus aangeneem word dat dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne statisties beduidend van mekaar verskil ten opsigte van hulle waarneming van geluk en tevredenheid. Wanneer die d-waarde in berekening gebring word, is hierdie statistiese beduidendheid in terme van praktiese beduidendheid van klein effek, naamlik 0,36.

Dit beteken dat daar nie waarde geheg kan word aan hierdie statistiese beduidendheid nie.

Dit is opmerklik dat kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne hier 'n betekenisvolle p-waarde aangeteken het (vgl. afdeling 5.3.1.1; hipotese A1.1). Waar seuns uit geskeide gesinne vergelyk is met seuns uit intakte gesinne ten opsigte van hierdie veld, was daar nie 'n beduidende verskil nie (vgl. afdeling 5.3.4.1; hipotese B 3.1). Waar dogters uit geskeide gesinne hier vergelyk is met dogters uit intakte gesinne is daar egter 'n betekenisvolle p-waarde, waarvolgens aanvaar kan word dat dogters se bydrae tot die bevindings in afdeling 5.3.1.1 (seuns en dogters uit geskeide gesinne) van deurslaggewende belang was. Hierdie betekenisvolle p-waarde bevestig vorige navorsing, naamlik dat kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne van mekaar verskil (Hetherington & Kelly, 2002; Amato, 2001; Amato, 1994). Wat verder opmerklik is, is dat hierdie bevinding aantoon dat dit *dogters* is wat meer geaffekteer word as *seuns*.

Samevattend kan tot die gevolgtrekking gekom word dat vier statisties beduidende p-waardes ten opsigte van die sewe subvelde gevind is. Die d-waardes van hierdie vier velde dui 'n klein praktiese waarde aan en kan dus ook nie praktiese beduidendheid aandui nie. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van die selfkonsep hier gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van selfkonsep tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

5.3.5.2 Resultate ten opsigte van lokus van kontrole van dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 4.2)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 18 hieronder saamgevat.

TABEL 18: Verskille ten opsigte van lokus van kontrole by dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne

Veranderlikes	Dogters (geskeide groep)		Dogters (intakte groep)		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
LOK E	18,38	4,05	17,18	4,30	1,20	1,95	0,05*	0,28

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

t: t-telling

d: d-waarde

Ten opsigte van die rekenkundige gemiddeldes word aangetoon dat dogters uit geskeide gesinne verskil van dogters uit intakte gesinne. Dogters uit geskeide gesinne teken hoër tellings aan, wat dui op 'n eksterne lokus van kontrole. Die p-waarde van 0,05 impliseer dat kennis geneem kan word van hierdie statisties beduidende verskil.

Dogters uit geskeide gesinne verskil dus statisties beduidend van dogters uit intakte gesinne ten opsigte van hulle lokus van kontrole. Die d-waarde dui egter 'n klein effek in terme van praktiese beduidendheid aan, wat beteken dat die statistiese beduidendheid nie praktiese waarde het nie.

Hierdie beduidende p-waarde bevestig navorsing van Amato (2001), Pryor en Rodgers (2001) en Hetherington en Stanley-Hagan (1999) ten opsigte van lokus van kontrole. Hulle het aangedui dat kinders uit egskedingsgesinne geneig is tot 'n eksterne lokus van kontrole. Dit is wel opvallend dat seuns uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (afdeling 5.3.4.2; hipotese B 3.2) nie 'n beduidende p-waarde aange-teken het nie. Hoewel die bevinding dat dogters uit geskeide gesinne beduidend verskil van seuns uit geskeide gesinne nie praktiese waarde het nie, is hierdie statisties beduidende verskil teenstrydig met wat verwag kon word.

Ten opsigte van lokus van kontrole is 'n statisties beduidende p-waarde gevind. Die alternatiewe hipotese kan egter nie oorweeg word nie, aangesien die effekgrootte van die d-waarde klein is. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van lokus van kontrole gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van lokus van kontrole tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

5.3.5.3 Resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning van dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 4.3)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 19 hieronder saamgevat.

TABEL 19: Verskille ten opsigte van sosiale ondersteuning by dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne
Hotelling T²: F (3; 328) = 3,45 (p = 0,01*)

Veranderlikes	Dogters (geskeide groep)		Dogters (intakte groep)		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
SOS T	163,50	20,17	158,67	21,22	4,83	1,17	0,25	0,23
SOS 1	75,23	10,73	70,69	11,53	4,54	2,06	0,04*	0,40
SOS 2	49,07	8,40	50,74	7,09	-1,67	0,98	0,33	0,23
SOS 3	39,19	6,62	37,23	7,40	1,96	1,43	0,16	0,27

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

SOS 1: Persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep

SOS 2: Persepsie van ondersteuning deur die ouers

SOS 3: Persepsie van ondersteuning deur die onderwysers

SOS T: Persepsie van totale ondersteuning

x : gemiddelde telling

t: t-telling

p: p-waarde

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,01 impliseer dat daar in geheel statistiese beduidendheid by die subvelde (SOS1 tot SOS 3) voorgekom het. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur die ontleding van die t-toets se resultate.

- **SOS T: Persepsie van totale ondersteuning**

Die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe toon 'n verskil (4,83), terwyl die standaardafwykings ook 'n klein verskil toon (1,05). Die p-waarde van 0,25 beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is nie en gevolglik moet die nulhipotese aanvaar word. Volgens hierdie inligting is daar nie 'n beduidende verskil tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne ten opsigte van hulle persepsie van totale ondersteuning nie.

Die meta-analises dui aan dat kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne van mekaar verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning (Amato, 2001; Japel *et al.*, 1999; Amato, 1994). Die resultaat wat hier verkry is, is teenstrydig met navorsing.

- **SOS 1: Persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep**

Indien die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe met mekaar vergelyk word, is dit duidelik dat daar 'n verskil bestaan ten opsigte van hierdie subveld ('n verskil van 4,54). Daar is verder 'n klein verskil tussen die standaardafwykings. Dogters uit geskeide gesinne teken hoër tellings aan as dogters uit intakte gesinne.

Verdere waarde kan aan die verskil tussen hierdie twee groepe geheg word, aangesien die p-waarde beduidend is (0,04). Op grond van hierdie p-waarde kan dus aangeneem word dat dogters uit geskeide gesinne statisties beduidend van dogters uit intakte gesinne verskil. Wanneer die d-waarde in berekening gebring word, is hierdie statistiese beduidendheid in terme van praktiese beduidendheid van klein effek, naamlik 0,40. Gevolglik kan daar nie waarde geheg word aan hierdie statisties beduidende verskil nie.

Die resultaat ten opsigte van hierdie subveld verskil van die resultaat wat by afdeling 5.3.1.3 (hipotese A 1.3) bespreek, en waar kinders uit geskeide gesinne met kinders uit intakte gesinne vergelyk is. Verder bevestig die resultaat die standpunt dat sosialisering deur middel van die portuurgroep belangrik is (Francko & Levitt, 1998).

- **SOS 2: Persepsie van ondersteuning deur die ouers**

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (1,67) en ook tussen die standaardafwykings (1,31). 'n P-waarde van 0,33 is verkry, wat beteken dat die d-waarde nie belangrik is nie, omdat hier nie statistiese beduidendheid is nie.

Hoewel literatuur nie spesifiek na dogters verwys nie, is hierdie bevinding teenstrydig met navorsing van Pryor en Rodgers (2001) en (1994), wat aandui dat kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne van mekaar verskil ten opsigte van hierdie veld.

- **SOS 3: Persepsie van ondersteuning deur die onderwysers**

Daar is 'n verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes (1,96), terwyl die standaardafwykings soortgelyk is, met 'n verskil van slegs 0,78). Die p-waarde van 0,16 beteken dat dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie statisties beduidend van mekaar verskil ten opsigte van hulle belewenis van ondersteuning deur die onderwysers nie. Gevolglik hoef die d-waarde nie gerapporteer te word nie.

Verhuising kan duidelik die belewenis van kinders uit geskeide gesinne beïnvloed. Waar 'n kind voorheen ondersteuning deur die onderwyser beleef het, kan dit nou verander. Verder kan kinders uit geskeide gesinne akademies onderpresteer, wat bydra tot 'n gevoel van verlies aan ondersteuning deur die onderwyser (Herman-Stahl, 1998; Kurtz, 1996; Amato, 1994). Die verkreeë resultaat korreleer nie met hierdie gegewens nie. Dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne beleef nie 'n verskil in

hulle beleving van ondersteuning deur hulle onderwysers nie, wat inderdaad 'n positiewe waarneming is.

Hoewel die resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning een statisties beduidende p-waarde ten opsigte van een van die subvelde gelewer het, was die d-waarde klein. Ten opsigte van die ander velde is geen statisties beduidende p-waardes gevind nie en daarom kan die alternatiewe hipotese nie oorweeg word nie. Die nulhipotese ten opsigte van sosiale ondersteuning moet gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

5.3.5.4 Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (hipotese B 4.4)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van die gedragsimptomatologie tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 20 hieronder saamgevat.

TABEL 20: Verskille ten opsigte van gedragsimptomatologie by dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne
Hotelling T²: F (14;157) = 0,87 (p = 0,59)

Veranderlikes	Dogters (geskeide groep)		Dogters (intakte groep)		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
OKIN 1	2,08	2,78	1,53	2,35	0,55	1,30	0,19	0,22
OKIN 2	1,00	1,97	0,58	1,33	0,42	1,40	0,16	0,29
OKIN 3	0,37	0,89	0,16	0,65	0,21	1,56	0,12	0,29
OKIN 4	0,70	1,16	0,63	0,99	0,07	0,40	0,69	0,07
OKIN 5	0,47	0,50	0,37	0,48	0,10	1,36	0,17	0,21
OKIN 6	0,41	0,73	0,35	0,61	0,06	0,51	0,61	0,08
OKIN 7	0,30	0,46	0,17	0,38	0,13	1,73	0,08	0,31
OKIN 8	0,41	0,64	0,27	0,57	0,14	1,40	0,16	0,22
OKIN 9	0,12	0,39	0,06	0,38	0,06	1,01	0,31	0,16
OKIN 10	2,45	2,46	1,55	1,96	0,90	2,43	0,01*	0,44
OKIN 11	0,60	1,30	0,32	0,89	0,28	1,42	0,16	0,28
OKIN 12	0,87	1,02	0,66	0,70	0,21	1,37	0,17	0,27

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

OKIN 1: ATHV

OKIN 3: Gedragsversteuring

OKIN 5: Spesifieke fobie

OKIN 7: Posttraumatische stresversteuring

OKIN 9: Skisofrenie

OKIN 11: Omvattende ontwikkelingsversteuring

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

OKIN 2: Oponerend-uitartende versteuring

OKIN 4: Veralgemeende angsversteuring

OKIN 6: Obsessief-kompulsiewe versteuring

OKIN 8: Spiertrekkingsversteuring

OKIN 10: Gemoedsversteuring

OKIN 12: Sosiale fobie

t: t-telling

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,59 impliseer dat daar in geheel nie statistiese beduidendheid by die subvelde (OKIN 1 tot OKIN 12) voorgekom het nie. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur middel van die ontleding van die t-toets se resultate.

• ATHV (OKIN 1)

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,55, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die standaardafwykings toon 'n verskil van 0,43. Die klein verskil tussen die rekenkundige

gemiddeldes word ook verkry in 'n p-waarde van 0,19, wat beteken dat daar geen statisties beduidende verskille tussen hierdie twee groepe gerapporteer kan word nie. Dus is dit nie nodig om die d-waarde te rapporteer nie.

- **Opponerend-uittartende versteuring (OKIN 2)**

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,42). Die standaardafwykings verskil ook min van mekaar (0,64). Hoewel die d-waarde beskikbaar is, is dit derhalwe nie waardevol nie omdat die p-waarde van 0,16 nie-beduidend is. Dogters uit geskeide gesinne en intakte gesinne verskil nie van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Gedragsversteuring (OKIN 3)**

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,21). Verder is daar 'n klein verskil tussen die standaardafwykings (0,24). Die d-waarde is nie van waarde nie, aangesien hier nie statistiese beduidendheid is nie ($p = 0,12$).

- **Veralgemeende angsvesteuring (OKIN 4)**

Die rekenkundige gemiddelde vir dogters uit die geskeide groep is 0,70 terwyl dit 0,63 is vir dogters uit intakte gesinne. Die verskil tussen die twee groepe is dus 0,07, terwyl die standaardafwykings se verskil 0,17 is. Die p-waarde van 0,69 beteken dat daar geen statisties beduidende verskille is tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne ten opsigte van angssimptome soos wat dit deur hulle ouers waargeneem is nie.

- **Spesifieke fobie (OKIN 5)**

Die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe toon 'n verskil van 0,10, terwyl die standaardafwykings ook 'n klein verskil toon (0,02). Die p-waarde van 0,17 beteken

dat daar geen statistiese beduidendheid is nie en gevolglik moet die nulhipotese aanvaar word. Volgens hierdie inligting is daar nie 'n beduidende verskil tussen dogters uit geskeide gesinne en dogters uit intakte gesinne nie.

- **Obsessief-kompulsiewe versteuring (OKIN 6)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil van 0,06, terwyl die standaardafwykings ook 'n klein verskil toon (0,12). Die p-waarde van 0,61 beteken dat daar geen statisties beduidende verskil is tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne ten opsigte van obsessief-kompulsiewe simptome nie.

- **Posttraumatiese stresversteuring (OKIN 7)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,13, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe min van mekaar verskil het. Die standaardafwykings verskil met 0,08. Die p-waarde van 0,08 beteken dat daar geen statistiese beduidende verskil tussen hierdie twee groepe gerapporteer kan word nie en dat dit daarom nie nodig is om die d-waarde te rapporteer nie. Dit is bemoedigend om daarvan kennis te neem dat dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie beduidend van mekaar verskil ten opsigte van posttraumatiese stresversteuringsimptome nie. Hieruit kan afgelei word dat dogters uit geskeide gesinne in staat was om trauma, wat met die egskeding van hulle ouers gepaard gegaan het, te hanteer.

- **Spiertrekkingsversteuring (OKIN 8)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil van 0,14, terwyl die standaardafwykings ook 'n klein verskil toon (0,07). Die p-waarde van 0,16 beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is nie. Volgens hierdie inligting is daar dus nie 'n beduidende verskil tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

- **Skisofrenie (OKIN 9)**

Daar is 'n baie klein verskil van 0,06 tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe en van 0,01 tussen die standaardafwykings. Vanuit hierdie gegewens is 'n p-waarde van 0,31 bereken. Die d-waarde word dus nie vermeld nie, omdat hier nie statistiese beduidendheid is nie. Dogters uit geskeide gesinne verskil naamlik nie van dogters uit intakte gesinne ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Gemoedsversteuring (OKIN 10)**

'n Vergelyking van die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe toon 'n verskil van 0,90 ten opsigte van hierdie subvêld. Dogters uit geskeide gesinne teken hoër tellings aan as dogters uit intakte gesinne. Dit beteken dat hulle meer simptome van gemoedsversteurings aangeteken het as dogters uit intakte gesinne.

Verdere waarde kan aan die verskil tussen hierdie twee groepe geheg word, aangesien die p-waarde beduidend is (0,01). Dit beteken dus dat dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne statisties beduidend van mekaar verskil. Wanneer die d-waarde in berekening gebring word, is hierdie statistiese beduidendheid in terme van praktiese beduidendheid van klein effek, naamlik 0,44. Dit beteken dat daar nie waarde geheg kan word aan hierdie statistiese beduidendheid nie.

Gemoedsversteurings, waarvan depressie die belangrikste is, is by kinders uit geskeide gesinne geïdentifiseer (Van Loggerenberg & Roets, 1993; Steyn, 1989). Hierdie bevinding is 'n aanduiding van die teenwoordigheid van meer gemoedsversteurings by dogters uit geskeide gesinne as by dogters uit intakte gesinne.

- **Omvattende ontwikkelingsversteuring (OKIN 11)**

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,28) sowel as tussen die standaardafwykings (0,41). Die p-waarde van 0,16 bete-

ken dat die d-waarde nie belangrik is nie en dat dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie van mekaar verskil nie.

- **Sosiale fobie (OKIN 12)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,21, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die standaardafwykings toon 'n verskil van 0,32. Hierdie klein verskille lei tot 'n p-waarde van 0,17, wat beteken dat daar geen statistiese beduidendheid of praktiese waarde voorkom nie. Geen beduidende verskil kan daarom tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne aangetoon word nie.

Daar is een statisties beduidende p-waarde ten opsigte van 'n subveld van die gedragsimptomatologie vraelys gevind (OKIN 10 – gemoedsversteurings). Volgens die d-waarde het dit egter nie praktiese waarde aangedui nie en daarom is daar nie genoegsame statistiese getuienis om die alternatiewe hipotese te oorweeg nie. Die nulhipotese ten opsigte van gedragsimptomatologie moet hier gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

5.3.5.5 Gevolgtrekking ten opsigte van oorkoepelende hipotese B 4

Een statisties beduidende verskil is ten opsigte van 'n subveld van die selfkonsep-sowel as by lokus van kontrolevraelys aangeteken. Die d-waardes was van klein effek. Op die sosiale-ondersteuningsvraelys is 'n statisties beduidende verskil by die subveld ten opsigte van ondersteuning deur die portuurgroep aangeteken, maar met klein praktiese waarde. Dit was ook die geval by 'n subveld van die gedragsimptomatologievraelys (OKIN 10), maar hierdie verskille regverdig nie dat die alternatiewe hipotese aanvaar word nie. Die nulhipotese word dus gehandhaaf:

Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne nie.

5.3.6 Resultate ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit geskeide gesinne (hipotese C 1)

Die volgende oorkoepelende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van die psigologiese funksionering van kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom.

Kinders uit intakte gesinne is volgens hulle ouderdomme in twee groepe verdeel en 9-10-jarige kinders is vergelyk met 11-13-jarige kinders.

Die meer spesifieke hipoteses ten opsigte van die besondere komponente wat ondersoek word en die bevindinge ten opsigte daarvan word vervolgens aangebied.

5.3.6.1 Resultate ten opsigte van die selfkonsep van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit geskeide gesinne (hipotese C 1.1)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 21 hieronder saamgevat.

TABEL 21: Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit geskeide gesinne ten opsigte van selfkonsep
Hotelling T²: F(6; 79) = 1,02 (p = 0,41)

Veranderlikes	9-10-jariges		11-13-jariges		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
PHCT	52,54	13,36	54,02	12,30	-1,47	0,53	0,59	0,11
PHC1	12,16	2,89	11,43	3,23	0,73	1,11	0,26	0,14
PHC2	11,67	2,59	11,78	2,98	-0,11	0,17	0,86	0,03
PHC3	7,86	3,10	8,58	2,89	-0,72	1,09	0,27	0,24
PHC4	8,35	3,63	8,21	3,02	0,14	0,19	0,85	0,04
PHC5	6,91	2,60	7,14	2,79	-0,23	0,50	0,70	0,08
PHC6	7,40	2,61	7,90	2,30	0,50	0,93	0,36	0,20

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

PHCT: Totaaltelling

PHC2: Intellektuele en skoolstatus

PHC4: Angs

PHC6: Geluk en tevredenheid

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

PHC1: Gedrag

PHC3: Fisieke voorkoms en karaktertrekke

PHC5: Gewildheid

t: t-telling

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,41 impliseer dat daar in geheel nie statistiese beduidendheid ten opsigte van die subvelde (PHC 1 tot PHC 6) voorgekom het nie. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur middel van die ontleding van die t-toets se resultate.

- **Totaaltelling (PHCT)**

Die PHC is saamgestel uit ses subkomponente en 'n totaaltelling. Hierdie totaaltelling word gesien as die betroubaartse subkomponente van die PHC en gee 'n aanduiding van die funksionering van die kind se totale selfkonsep. Al 80 items van die PHC word in die berekening van hierdie telling gebruik. Dit word daarom gesien as die betroubaarste telling op die PHC (Piers, 1984).

Hoewel daar net 'n klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe is, is dit opmerklik dat beide groepe se standaardafwykings groot is, wat beteken dat jonger en ouer kinders baie gevarieer het in hulle response. Die standaardafwykings verskil min van mekaar (1,06). Hierdie gegewens word gereflekteer in 'n p-waarde van 0,59. Die d-waarde word nie vermeld nie, aangesien hier nie 'n statisties beduidende verskil is tussen kinders van verskillende ouderdomsgroepe uit geskeide gesinne ten opsigte van die totale selfkonsep nie.

Hierdie nie-beduidende resultaat moet positief beskou word. Die jonger kind reageer met 'n groter mate van vrees op die impak van egskeiding. Dit is moontlik dat die kind nie alle gebeure verstaan nie omdat sy selfkonsep nog nie voldoende gevorm is nie. Jonger kinders kan hulself verwyte oor die egskeidingsgebeure, asof dit hulle skuld sou wees (Pryor & Rodgers, 2001; Van Loggerenberg & Roets, 1993; Francke, 1983). Daarom kon dit verwag word dat jonger kinders in hierdie veld swakker sal presteer.

- **Gedrag (PHC1)**

Die kind se vermoë om verantwoordelikheid vir sy gedrag te aanvaar is 'n belangrike komponent van sy selfkonsep. Hierdie subskaal gee 'n aanduiding hiervan en beskryf die wyse waarop die kind sy gedrag erken/miskien (Piers, 1984).

Die klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,73) word ook by die standaardafwykings gevind (0,34). Hierdie gegewens word herlei tot 'n p-waarde van 0,26, met 'n d-waarde wat nie van belang is nie. Kinders in die twee

ouderdomsgroepe verskil dus nie van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

Jonger kinders is meer blootgestel aan 'n gevoel van verlies en verwerping. Dit kan in hulle gedrag manifesteer deurdat hulle byvoorbeeld weer met waarneembare skeidingsangssimptome reageer (Fischer, 1999; Lamb *et al.*, 1997; Van Loggerenberg & Roets, 1993). Verder kan 'n kind ook skuldig voel oor die mate waarin sy gedrag 'n bydrae gelewer het tot die egskedingsgebeure. Geen aanduiding hiervan is in hierdie studie gevind nie, soos afgelei kan word uit die resultaat hierbo.

- **Intellektuele en skoolstatus (PHC2)**

Hierdie subskaal verskaf inligting oor die mate waarin die kind in staat is om sy akademiese en intellektuele vaardighede te waardeer. Die subskaal meet ook die kind se tevredenheid met sy skool sowel as sy toekomsverwagtings (Piers, 1984).

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes (0,11) en die standaardafwykings (0,39) van die twee groepe. Die p-waarde van 0,86 is statisties onbeduidend en maak die d-waarde irrelevant. Kinders uit geskeide gesinne verskil dus nie beduidend van mekaar na gelang van ouderdom ten opsigte van intellektuele en skoolstatus nie.

Soos reeds gemeld, reageer jonger kinders op traumatiese lewensgebeure deur middel van die gedrag wat hulle openbaar. Dit is moontlik dat hulle intellektuele en skoolstatus 'n impak kan hê op die verhoudings wat hulle by die skool handhaaf. Hulle skoolprestasie kan uiteraard ook deur die trauma beïnvloed word (Pryor & Rodgers, 2001). Hoewel dit verwag kan word dat die jonger kind op hierdie veld swakker sal presteer, is dit duidelik nie die geval in hierdie studie nie. Intendeel, daar is 'n groot mate van ooreenstemming tussen die twee groepe.

- **Fisieke voorkoms en karaktertrekke (PHC3)**

Hierdie subskaal gee 'n aanduiding van die bydrae van die kind se waarneming ten

opsigte van sy fisiese kenmerke sowel as sy unieke karaktertrekke tot sy selfbeeld (Piers, 1984).

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,72) en ook tussen die standaardafwykings (0,21) gevind. Dit lei tot 'n p-waarde van 0,27, wat beteken dat die d-waarde is nie relevant is nie. Kinders uit geskeide gesinne verskil dus nie na gelang van ouderdom van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

Geen literatuur kon opgespoor word waar jonger en ouer kinders uit geskeide gesinne ten opsigte van hierdie subveld met mekaar vergelyk kon word nie.

- **Angs (PHC4)**

Die teenwoordigheid van emosies soos angs, bekommernis, senuweeagtigheid, teruggetrokkenheid, vrees, hartseer en 'n algemene gevoel van uitsluiting kan 'n belangrike rol in die kind se selfkonsep speel (Piers, 1984).

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,14). Verder is daar 'n klein verskil tussen die standaardafwykings (0,61). Aangesien hier nie statistiese beduidendheid is nie ($p = 0,85$), is die d-waarde nie belangrik nie. Kinders uit geskeide gesinne van verskillende ouderdomme verskil dus nie van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

Van Loggerenberg en Roets (1993) dui aan dat die jonger kind weer met skeidingsangs kan reageer. Net so dui Pagani *et al.* (1997) die teenwoordigheid van angs aan.

In hierdie navorsing teken jonger kinders egter nie swakker resultate aan nie, en so 'n bevinding behoort verwelkom te word.

- **Gewildheid (PHC5)**

Volgens Piers (1984) dra die kind se gewildheid by sy portuurgroep en klasmaats by tot die vorming van 'n gesonde selfkonsep. Hierdie subskaal dui die wyse aan waarop die kind sy portuurgroep en klasmaats beleef. Verder dui dit die kind se vermoë aan

om vriende te maak sowel as sy belewenis van insluiting by aktiwiteite.

Beide die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,23) en tussen die standaardafwykings (0,19) is klein. Die hoë p-waarde van 0,70 beteken dat die bevinding nie statisties beduidend is nie. Kinders uit geskeide gesinne van verskillende ouderdomme verskil dus nie van mekaar ten opsigte van gewildheid nie.

Waar jonger kinders negatiewe gedrag by die skool toon, kan hulle ongewild raak by hulle maats (sien PHC2). Hulle vermoë om vriende te maak, kan ook vanweë die teenwoordigheid van angs afneem. Gevolglik kon verwag word dat hulle op hierdie veld laer tellings sou aanteken. Dit is verblydend dat dit nie gebeur het nie.

• **Geluk en tevredenheid (PHC6)**

Die doel van hierdie subskaal is om inligting te verskaf oor die kind se geluk en tevredenheid met sy lewensomstandighede. Piers (1984) dui aan dat geluk en tevredenheid 'n belangrike komponent van die selfkonsep is.

Die rekenkundige gemiddelde vir 9-10-jariges is 7,40 en vir 11-13-jariges is 7,90, met 'n klein verskil van 0,50. Die standaardafwykings toon ook 'n klein verskil (0,31). Gevolglik is die p-waarde (0,36) en die praktiese effek nie van belang nie, wat beteken dat daar nie 'n beduidende verskil is tussen jonger en ouer kinders ten opsigte van hulle waarneming van geluk en tevredenheid nie.

Dit is verblydend dat die jonger kind nie benadeel word ten opsigte van sy belewenis van geluk en tevredenheid nie. Daar is reeds vermeld dat die jonger kind met skeidingsangs en aggressie kan reageer op die skeidingsgebeure. Verder vind Rotenburg *et al.* (1998) 'n verband tussen angstigtheid, aggressie en sielkundige wanaanpassing. Die bevinding van hierdie resultaat ondersteun nie hierdie navorsing nie.

Samevattend kan tot die gevolgtrekking gekom word dat geen statisties beduidende p-waardes ten opsigte van die sewe subvelde gevind is nie. Die d-waardes kan dus ook nie praktiese beduidendheid aandui nie, en die nulhipotese ten opsigte van die selfkonsep moet hier gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van selfkonsep tussen kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom nie.

5.3.6.2 Resultate ten opsigte van die lokus van kontrole van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit geskeide gesinne (hipotese C 1.2)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van lokus van kontrole tussen kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 22 hieronder saamgevat.

TABEL 22: Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit geskeide gesinne ten opsigte van lokus van kontrole

Veranderlikes	9-10-jariges		11-13-jariges		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
LOK E	18,12	4,06	19,19	4,39	-1,07	1,12	0,26	0,25

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

x : gemiddelde telling

t: t-telling

p: p-waarde

d: d-waarde

Hier is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (1,07) sowel as in die standaardafwykings (0,33). Hierdie gegewens lei tot 'n p-waarde van 0,26. Die d-waarde het nie betekenis nie, omdat hier nie statistiese beduidendheid is nie. Kinders uit geskeide gesinne verskil dus nie van mekaar na gelang van hulle ouderdom ten opsigte van lokus van kontrole nie.

Die jonger kind kan met vrees reageer op die egskeidingsgebeure. Die konflik tussen ouers sowel as die afwesigheid van een of beide ouers kan daartoe lei dat die kind se sekuriteitsbelewenis ten opsigte van versorgingsfigure verswak, wat vir die kind baie bedreigend kan wees. Indien dit boonop gepaard gaan met verhuising en 'n verlies aan 'n bekende omgewing, skool, maats, sportspanne en sosiale betrokkenheid, kan die vreeservaring vir die kind net soveel groter raak (Van Loggerenberg & Roets, 1993; Francke, 1983). Hierdie vrees sal neig na 'n eksternalisering van die jonger kind se lokus van kontrole. Die bevinding van hierdie studie ondersteun egter nie vorige navorsing nie.

Ten opsigte van lokus van kontrole is hier nie 'n statisties beduidende p-waarde nie en daarom kan die alternatiewe hipotese nie oorweeg word nie. Die nulhipotese moet ten opsigte van lokus van kontrole gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van lokus van kontrole tussen kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom nie.

5.3.6.3 Resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit geskeide gesinne (hipotese C 1.3)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 23 hieronder saamgevat.

TABEL 23: Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit geskeide gesinne ten opsigte van sosiale ondersteuning
Hotelling T²: F (3; 33) = 0,55 (p = 0,64)

Veranderlikes	9-10-jariges		11-13-jariges		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
SOS T	163,26	21,08	158,17	14,59	5,09	0,86	0,39	0,28
SOS 1	74,69	11,02	71,72	9,17	2,97	0,89	0,37	0,29
SOS 2	49,47	8,56	49,66	6,96	-0,19	0,08	0,94	0,02
SOS 3	39,10	7,17	36,77	7,30	2,33	0,98	0,33	0,32

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

SOS 1: Persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep

SOS 2: Persepsie van ondersteuning deur die ouers

SOS 3: Persepsie van ondersteuning deur die onderwysers

SOS T: Persepsie van totale ondersteuning

x : gemiddelde telling

t: t-telling

p: p-waarde

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,64 impliseer dat daar in geheel nie statistiese beduidendheid by die subvelde (SOS 1 tot SOS 3) voorgekom het nie. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur middel van die ontleding van die t-toets se resultate.

- **SOS T: Persepsie van totale ondersteuning**

Die rekenkundige gemiddelde vir 9-10-jariges is 163,26 en vir 11-13-jariges 158,17. Daar is 'n verskil tussen die twee groepe van 5,09, terwyl die standaardafwykings 'n groot verskil van 6,49 toon. Die opvallende groot standaardafwyking by 9-10-jarige kinders dui aan dat hulle baie gevarieer het in hulle response. Die p-waarde van 0,39 beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is nie en gevolglik moet die nulhipotese aanvaar word, naamlik dat daar geen beduidende verskil ten opsigte van ouderdom is tussen kinders uit geskeide gesinne nie.

Alhoewel dit aanvaar word dat jonger kinders afhankliker is van sosiale ondersteuning as ouer kinders (Gold & Bacigalupe, 1998; Perry & Bussey, 1984) toon die resultaat van hierdie navorsing dat dit nie die geval is nie.

- **SOS 1: Persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep**

Die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe toon 'n verskil van 2,97, met 'n soortgelyke verskil ten opsigte van die standaardafwykings, naamlik 1,85. Die p-waarde van 0,37 beteken dat daar nie statistiese beduidendheid is nie, met ander woorde dat 9-10-jarige kinders nie beduidend van 11-13-jarige kinders verskil ten opsigte van hulle persepsies van ondersteuning deur die portuurgroep nie.

Bestaande literatuur wys wel op 'n moontlike verskil ten opsigte van hierdie subskaal. Etlke bronne dui aan dat sosialisering progressief toeneem soos wat die kind ouer word (Gold & Bacigalupe, 1998; Perry & Bussey, 1984). Daar kan dus aanvaar word dat die ouer kind dit tot 'n groter mate negatief sal beleef indien kontak met sy portuurgroep deur die egskeiding van sy ouers geraak word.

- **SOS 2: Persepsie van ondersteuning deur die ouers**

Daar is slegs 'n geringe verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe, naamlik 0,19. Insgelyks is die verskil tussen die standaardafwykings klein (1,60). Die p-waarde van 0,94 beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is nie en gevolglik moet die nulhipotese aanvaar word. Volgens hierdie inligting is daar nie 'n beduidende verskil tussen jonger en ouer kinders uit geskeide gesinne ten opsigte van hulle belewenis van ondersteuning deur die ouers nie.

Jonger kinders is meer afhanklik van die ondersteuning wat beide ouerfigure hulle kan gee (Hartrup, 1992). Gevolglik kan verwag word dat jonger kinders op hierdie subskaal aanduidings van disfunksionering sou gee. Die resultaat is positief, aangesien daar nie 'n beduidende verskil tussen die groepe bestaan nie.

- **SOS 3: Persepsie van ondersteuning deur die onderwysers**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil van 2,33 en die standaardafwykings verskil slegs 0,13. Vanuit hierdie gegewens is die p-waarde van

0,33 bereken, waarvolgens daar nie 'n beduidende verskil tussen jonger en ouer kinders uit geskeide gesinne is ten opsigte van hulle persepsie van ondersteuning deur onderwysers nie.

Geen inligting was beskikbaar om hierdie subskaal mee te vergelyk nie. Die vermoede bestaan egter dat die jonger kind verlies aan ondersteuning deur die onderwyser meer intens sal ervaar, na aanleiding van die behoeftes van sy spesifieke ontwikkelingsstadia.

Die resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning het geen statisties beduidende p-waardes gevind nie. Die alternatiewe hipotese kan dus nie oorweeg word nie, en die nulhipotese ten opsigte van sosiale ondersteuning moet gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom nie.

5.3.6.4 Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit geskeide gesinne (hipotese C 1.4)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil tussen die gedragsimptomatologie van kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 24 hieronder saamgevat.

TABEL 24: Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit geskeide gesinne ten opsigte van gedragsimptomatologie
Hotelling T²: F(14;31) = 1,65 (p=0,11)

Veranderlikes	9-10-jariges		11-13-jariges		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
OKIN 1	2,96	3,21	2,37	3,64	0,59	0,74	0,46	0,17
OKIN 2	1,06	1,89	1,06	1,83	0	0	1,00	0
OKIN 3	0,40	0,85	0,42	0,91	-0,02	0,11	0,91	0,02
OKIN 4	0,93	1,28	0,42	0,89	0,51	1,90	0,06	0,48
OKIN 5	0,56	0,50	0,35	0,48	0,21	1,81	0,07	0,43
OKIN 6	0,53	0,77	0,46	0,72	0,07	0,37	0,70	0,08
OKIN 7	0,23	0,43	0,27	0,45	-0,04	0,44	0,66	0,09
OKIN 8	0,60	0,77	0,26	0,49	0,34	2,10	0,04*	0,54**
OKIN 9	0,10	0,30	0,08	0,35	0,02	0,14	0,88	0,03
OKIN 10	2,56	2,45	1,97	2,20	0,59	1,06	2,29	0,25
OKIN 11	0,50	1,25	0,55	1,07	-0,05	0,20	0,84	0,04
OKIN 12	0,76	0,89	0,57	0,91	0,19	0,89	0,37	0,20

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

OKIN 1: ATHV

OKIN 3: Gedragsversteuring

OKIN 5: Spesifieke fobie

OKIN 7: Posttraumatische stresversteuring

OKIN 9: Skisofrenie

OKIN 11: Omvattende ontwikkelingsversteuring

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

OKIN 2: Opponerend-uittartende versteuring

OKIN 4: Veralgemeende angsvesteuring

OKIN 6: Obsessief-kompulsiewe versteuring

OKIN 8: Spiertrekkingsversteuring

OKIN 10: Gemoedsversteuring

OKIN 12: Sosiale fobie

t: t-telling

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,11 impliseer dat daar in geheel nie statistiese beduidendheid by die subvelde (OKIN 1 tot OKIN 12) voorgekom het nie. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur middel van die ontleding van die t-toets se resultate.

• ATHV (OKIN 1)

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,59, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die p-waarde van 0,46 beteken dat daar geen statisties beduidende verskil tussen hierdie twee groepe gerapporteer kan word nie. Die d-waarde hoef dus nie gerapporteer te word nie.

Kauffman (1997) dui aan dat aandagtekort/hiperaktiwiteit op 'n vroeë ouderdom by kinders geïdentifiseer kan word. Dit is dus opmerklik dat kinders nie hier van mekaar verskil ten opsigte van ouderdom nie. Daar kon verwag word dat 9-10-jarige kinders aanduidings kon gee van simptome van ATHV, maar dit blyk nie hier die geval te wees nie.

- **Opponerend-uittartende versteuring (OKIN 2)**

Dit is opmerklik dat die twee groepe op hierdie subveld baie min van mekaar verskil. Die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe is dieselfde (1,06). 'n Klein verskil tussen die standaardafwykings (0,06) word ook opgemerk. Die resultate lei tot 'n hoë p-waarde van 1,00. Die d-waarde is dus nie van belang nie, aangesien hier geen statistiese beduidendheid is nie. Dit is van belang om te let op hierdie hoë p-waarde, aangesien dit die hoogste p-waarde van die navorsing was. Dit sou dus moontlik wees om te sê dat 9-10-jarige kinders en 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne *glad nie* van mekaar verskil ten opsigte van opponerend-uittartende gedrag wat deur die ouers waargeneem is nie.

- **Gedragsversteuring (OKIN 3)**

Die rekenkundige gemiddeld van 9-10-jarige kinders is 0,40 en van 11-13-jarige kinders 0,42. Daar is dus 'n klein verskil (0,02), terwyl die standaardafwykings 'n soortgelyke klein verskil toon (0,06). Die p-waarde van 0,91 beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is nie. Dus is die d-waarde ook nie van belang nie. Volgens hierdie inligting is daar nie 'n beduidende verskil tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne met verwysing na gedragsversteurings nie.

Omdat Kauffman (1997) bevind dat gedragsversteurings op 'n vroeë stadium by kinders geïdentifiseer kan word is dit des te meer opmerklik dat kinders in hierdie studie nie van mekaar verskil ten opsigte van ouderdom nie. Volgens Kauffman (1997) is dit dus verwag dat 9- 10-jarige kinders aanduidings kon gee van die teenwoordigheid van gedragsversteurings.

- **Veralgemeende angsvesteuring (OKIN 4)**

Daar is 'n klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,51) sowel as in die standaardafwykings (0,39). Die p-waarde neig na 'n beduidende telling (0,06). Die d-waarde is dus nie van soveel waarde dat dit gerapporteer hoef te word nie. Seuns en dogters van geskeide gesinne verskil dus nie van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

Die jonger kind kan reageer met angstigheid oor die egskeidingsgebeure. Hy assosieer sy primêre versorgers met 'n sekuriteitsbelewenis. Daarom kan die verdwyning van een figuur hierdie belewenis van sekuriteit in duie laat stort. Indien dit verder gekoppel word met die verlies van 'n bekende omgewing, skool, maats, sportspanne en sosiale betrokkenheid word die vreeservaring vir die kind net soveel groter (Francke, 1983). Van Loggerenberg en Roets (1993) verwys daarna dat skeidingsangs dan weer kan voorkom. Teen hierdie agtergrond is dit positief dat hier geen beduidende verskille is nie. Dit beteken dat jonger kinders in hierdie ondersoekgroep in staat was om hulle angs te hanteer.

- **Spesifieke fobie (OKIN 5)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil van 0,21, terwyl die standaardafwykings 'n klein verskil van 0,02 toon. Die p-waarde van 0,07 beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is nie. Volgens hierdie inligting is daar dus nie 'n beduidende verskil tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne ten opsigte van spesifieke fobieë nie.

Jonger kinders rapporteer meer met vrese (Berk, 2004) as ouer kinders. Die impak van egskeiding kan angstigheid by die kind bevorder en daarom kan dit verwag word dat die jonger kind kan reageer met fobieë, soos byvoorbeeld nagvrese. Dit is positief dat dit in hierdie studie nie die geval is nie.

- **Obsessief-kompulsiewe versteuring (OKIN 6)**

Wanneer die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe met mekaar vergelyk word, is die verskil klein (0,07). Dieselfde klein verskil kom ook in die standaardafwykings (0,05) voor. Die gevolg is 'n p-waarde van 0,70, wat dit onnodig maak om die d-waarde te rapporteer. 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne verskil naamlik nie van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Posttraumatische stresversteuring (OKIN 7)**

Die twee groepe se rekenkundige gemiddeldes verskil met 0,04, en 'n klein verskil word ook tussen die standaardafwykings opgemerk(0,02). Gevolglik is die p-waarde 0,66 en die d-waarde nie funksioneel nie. 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne verskil dus nie van mekaar ten opsigte van simptome van posttraumatische stresversteuring wat hulle ouers vermeld het nie.

- **Spiertrekkingsversteuring (OKIN 8)**

Indien die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe met mekaar vergelyk word, is dit duidelik dat daar 'n verskil van 0,34 bestaan ten opsigte van hierdie subveld. 9-10-jarige kinders vertoon hoër tellings as 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne. Die standaardafwykings toon verder 'n verskil van 0,28.

Verdere waarde kan aan die verskil tussen hierdie twee groepe geheg word, aangesien die p-waarde statisties beduidend is. Op grond van hierdie p-waarde kan dan aangeneem word dat die twee groepe statisties beduidend van mekaar verskil. Wanneer die d-waarde in berekening gebring word, is hierdie statistiese beduidendheid in terme van praktiese beduidendheid van medium effek, naamlik 0,54, wat beteken dat daar waarde geheg kan word aan hierdie statistiese beduidendheid.

Die feit dat jonger kinders beduidend hoër tellings aanteken ten opsigte van spiertrekkings simptome dui aan dat spiertrekkings vroeg in die lewe van 'n kind waargeneem en

aangespreek kan word. Ouer kinders het hier beduidend laer tellings behaal. Verder suggereer dit dat jonger kinders hulle spanning kan somatiseer deurdat hulle spier-trekkingversteuringsimptome toon.

- **Skisofrenie (OKIN 9)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe is 0,02 en die verskil tussen die standaardafwykings 0,05. Die berekende p-waarde is 0,88 en d-waarde is nie van belang nie. 9-10-jarige kinders verskil dus nie van 11-13-jarige kinders ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Gemoedsversteurig (OKIN 10)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil van 0,59, terwyl die standaardafwykings ook 'n klein verskil van 0,25 toon. Die p-waarde toon nie statistiese beduidendheid is nie, waaruit afgelei word dat daar volgens hierdie inligting nie 'n beduidende verskil is tussen jonger en ouer kinders uit geskeide gesinne ten opsigte van gemoedsversteurings nie.

Dit is opmerklik dat hoewel daar 'n beduidende verskil is ten opsigte van spiertrekking, daar nie ten opsigte van die subveld van gemoedsversteuring 'n beduidende verskil is nie. Hierdie aspek kan 'n aanduiding daarvan wees dat kinders in 'n groter mate met angsgebaseerde simptome as met depressie op die impak van egskeiding reageer.

- **Omvattende ontwikkelingsversteuring (OKIN 11)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,05, wat 'n aanduiding is daarvan dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die standaardafwyking verskil ook baie min (0,27). Dit lei daartoe dat daar nie statistiese beduidendheid voorkom nie ($p = 0,84$) en ook nie praktiese waarde nie. Die afleiding wat gemaak word is dat jonger en ouer kinders uit geskeide gesinne nie beduidend-

heid verskil ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Sosiale fobie (OKIN 12)**

Die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal verskil net met 0,19, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Voorts is die verskil tussen die standaardafwykings baie klein (0,02). 'n Onbeduidende p-waarde van 0,37 met geen praktiese waarde nie is ook bereken. Die twee groepe het dus nie beduidend verskil ten opsigte van hierdie subveld nie.

Daar is een statisties beduidende p-waarde ten opsigte van 'n subveld van die gedragsimptomatologie vraelys gevind. Hoewel hierdie telling praktiese beduidendheid aandui, regverdig dit nie die oorweging van die oorkoepelende alternatiewe hipotese nie. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van gedragsimptomatologie, met uitsondering van OKIN 8 (spiertrekkingsversteuring), hier gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom nie.

5.3.6.5 Gevolgtrekking ten opsigte van oorkoepelende hipotese C 1

Geen statisties beduidende verskille het voorgekom ten opsigte van die subvelde van die selfkonsep- en lokus van kontrolevraelyste nie. Net so het die subvelde van die sosiale- ondersteuningsvraelys geen statisties beduidende verskille opgelewer nie. Een subveld van die gedragsimptomatologievraelys het 'n statisties beduidende resultaat van matige effek gelewer. Hierdie resultate is nie voldoende om die alternatiewe hipotese te oorweeg nie. Die nulhipotese (met die uitsondering van die subveld OKIN 8 op die gedragsimptomatologievraelys) moet dus gehandhaaf word: **Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen kinders uit geskeide gesinne na gelang van ouderdom nie.**

5.3.7 Resultate ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit intakte gesinne (hipotese C 2)

Kinders uit intakte gesinne is volgens hulle ouderdomme in twee groepe verdeel, en 9-10-jarige kinders sal vergelyk word met 11-13-jarige kinders.

Die volgende oorkoepelende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne.

5.3.7.1 Resultate ten opsigte van die selfkonsep van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit intakte gesinne (hipotese C2.1)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van selfkonsep tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 25 hieronder saamgevat.

TABEL 25: Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit intakte gesinne ten opsigte van selfkonsep
Hotelling T²: F(6; 820) = 1,35(p=0,23)

Veranderlikes	9-10-jariges		11-13-jariges		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
PHCT	57,14	11,72	56,81	13,65	0,33	0,37	0,70	0,002
PHC1	12,30	2,81	12,14	3,17	0,16	0,74	0,46	0,05
PHC2	12,56	3,34	12,29	3,55	0,27	1,11	0,26	0,08
PHC3	8,63	2,60	8,77	2,75	-0,14	0,74	0,46	0,04
PHC4	9,33	2,91	9,18	3,10	0,15	0,69	0,49	0,05
PHC5	7,59	2,42	7,79	2,54	-0,20	1,11	0,26	0,08
PHC6	7,98	1,81	8,01	2,02	-0,03	0,24	0,81	0,02

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

PHCT: Totaaltelling

PHC2: Intellektuele en skoolstatus

PHC4: Angs

PHC6: Geluk en tevredenheid

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

PHC1: Gedrag

PHC3: Fisieke voorkoms en karaktertrekke

PHC5: Populariteit

t: t-telling

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,23 impliseer dat daar in geheel nie statistiese beduidendheid by die subvelde (PHC1 tot PHC6) voorgekom het nie. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur middel van die ontleding van die t-toets se resultate.

• Totaaltelling (PHCT)

Dit is belangrik om 'n aanduiding te verkry van die kind se funksionering van sy totale selfkonsep. Hierdie telling (PHCT) gee 'n aanduiding van die totale selfkonsep van die kind. Die somtotaal van al 80 items van die PHC word gebruik in die berekening van die resultaat; daarom word hierdie subveld as die betroubaarste telling op die PHC gesien (Piers, 1984).

Die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe verskil met slegs 0,33, en die verskil tussen die standaardafwykings is ewe klein (0,33). Die p-waarde van 0,70 beteken dus dat die d-waarde nie relevant is nie: kinders van intakte gesinne verskil nie van mekaar met verwysing na ouderdom ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Gedrag (PHC1)**

Dit is belangrik om 'n indruk te verkry van die mate waarin die kind in staat is om sy eie gedrag waar te neem, en inligting oor die wyse waarop die kind bewus is van probleemgedrag en sy gewilligheid om dit aan te spreek word deur hierdie subskaal verskaf (Piers, 1984).

Die verskil tussen die twee groepe se rekenkundige gemiddeldes is onderskeidelik 0,16 en 0,36 vir die standaardafwykings. Die p-waarde van 0,46 wat bereken is lei daartoe dat die d-waarde nie relevant is nie, met die implikasie dat kinders van intakte gesinne nie van mekaar verskil ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Intellektuele en skoolstatus (PHC2)**

Hierdie subskaal weerspieël die mate waarin die kind tevrede is met sy skool en sy toekomsverwagtings wat hy het. Die kind se waardering van sy intellektuele en akademiese vaardighede word in hierdie subskaal aangetoon (Piers, 1984).

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe is 0,27. 'n Klein verskil word ook opgemerk in die standaardafwykings (0,21). Gevolglik is die p-waarde 0,26, wat beteken dat die d-waarde nie relevant is nie. Kinders van intakte gesinne verskil dus nie van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Fisieke voorkoms en karaktertrekke (PHC3)**

Die kind se waarneming van sy fisieke kenmerke, sowel as sy unieke karaktertrekke is 'n belangrike komponent van sy selfbeeld. Hierdie subskaal gee 'n aanduiding hiervan (Piers, 1984).

Die twee groepe se rekenkundige gemiddeldes verskil met 0,14 en die standaardafwykings met 0,15. Dit lei tot 'n p-waarde van 0,46, en 'n gevolglike irrelevante d-waarde. Kinders uit intakte gesinne verskil dus nie in terme van ouderdom van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Angs (PHC4)**

Hierdie subskaal dui angs aan, maar is ook 'n versamelnaam vir etlike ander emosies, soos bekommernis, senuweeagtigheid, teruggetrokkenheid, vrees, hartseer en 'n algemene gevoel van uitsluiting (Piers, 1984).

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,15) sowel as in die standaardafwykings (0,19). Gevolglik is die p-waarde (0,49) nie-bedeutend en is die d-waarde nie van belang nie. Die afleiding word gemaak dat kinders van verskillende ouderdomme uit intakte gesinne nie van mekaar verskil ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Gewildheid (PHC5)**

In die vorming van 'n gesonde selfkonsep speel die kind se beleving van sy gewildheid by sy portuurgroep en klasmaats 'n belangrike rol. Hierdie subskaal dui die kind se vermoë aan om vriende te maak sowel as sy belewenis van insluiting by aktiwiteite (Piers, 1984).

'n Klein verskil word in die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,20) opgemerk. Die klein verskil kom ook voor in die standaardafwykings (0,12). Dit lei tot 'n p-waarde van 0,26. Die d-waarde is dus nie relevant nie, aangesien hier nie statistiese beduidendheid is nie. Kinders uit geskeide gesinne met verskillende ouderdomme verskil hiervolgens nie van mekaar ten opsigte van hierdie subveld nie.

- **Geluk en tevredenheid (PHC6)**

Piers (1984) is van mening dat die belewenis van lewensgeluk en -tevredenheid van die kind belangrik is vir sy selfkonsep. Hierdie subskaal dui die mate aan waarin die kind gelukkig en tevrede is met sy lewensomstandighede. Lae tellings dui aan dat 'n kind ontevrede is en sy selfwaarde negatief beleef.

Die verskil tussen die twee groepe se rekenkundige gemiddeldes is 0,03 en 0,21 in die standaardafwykings. Hierdie gegewens lei tot 'n p-waarde van 0,81 en 'n irrelevante d-waarde. Kinders van verskillende ouderdomme uit intakte gesinne verskil dus nie van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

Samevattend kan aangedui word dat geen statisties beduidende p-waardes ten opsigte van die sewe subvelde gevind is nie en dat die d-waardes gevolglik ook nie prakties beduidend is nie. Die nulhipotese ten opsigte van die selfkonsep moet daarom hier gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van selfkonsep tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

5.3.7.2 Resultate ten opsigte van die lokus van kontrole van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit intakte gesinne (hipotese C2.2)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van die lokus van kontrole tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil tussen die lokus van kontrole van 9 - 10- jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 26 hieronder saamgevat.

TABEL 26: Verskille tussen 9-10-jariges en 11 -13-jariges uit intakte gesinne ten opsigte van lokus van kontrole

Veranderlikes	9-10-jariges		11-13-jariges		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
LOK E	18,33	4,11	17,08	4,08	1,25	4,12	<0,0001*	0,31

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

t: t-telling

d: d-waarde

Ten opsigte van die rekenkundige gemiddeld word aangetoon dat kinders uit intakte gesinne met mekaar verskil ten opsigte van ouderdom. Jonger kinders teken hoër tellings aan, wat dui op 'n eksterne lokus van kontrole. Die p-waarde van kleiner as 0,0001 beteken dat kennis geneem kan word van hierdie verskil. Kinders uit intakte gesinne verskil dus statisties beduidend van mekaar ten opsigte van hulle lokus van kontrole wanneer ouderdom in ag geneem word.

Die d-waarde dui 'n klein effek in terme van praktiese beduidendheid aan, wat beteken dat die statistiese beduidendheid nie praktiese waarde het nie.

Dit is opmerklik dat daar by afdeling 5.3.6.2 (hipotese C 1.2) nie 'n statisties beduidende verskil bevind is by jonger kinders uit geskeide gesinne nie. Ten opsigte van hierdie subveld (lokus van kontrole) kom daar egter wel 'n statisties beduidende verskil by jonger kinders uit intakte gesinne voor. 'n Mens sou die vraag kon beredeneer of eg-skeiding 'n dempende effek het by jonger kinders wat deur eg-skeiding geraak word. Die neiging tot 'n eksterne lokus van kontrole hier sou verklaar kon word deur die verskynsel dat jonger kinders meer in aanraking kom met nuwe omgewings en die hantering van nuwe omgewingseise en dat hulle derhalwe op 'n natuurlike wyse in hulle nuwe omgewing begin belangstel (Eccles *et al.*, 1998; Jonassen & Grabowski, 1993).

Hoewel hier ten opsigte van lokus van kontrole 'n statistiese beduidende p-waarde is, kan die alternatiewe hipotese nie oorweeg word nie, aangesien die d-waarde te klein is. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van lokus van kontrole gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van lokus van kontrole tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

5.3.7.3 Resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit intakte gesinne (hipotese C 2.3)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van sosiale onder-

steuning tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil tussen die sosiale ondersteuning van 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 27 hieronder saamgevat.

TABEL 27: Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit intakte gesinne ten opsigte van sosiale ondersteuning
Hotelling T²: F (3; 511) = 2,29 (p = 0,07)

Veranderlikes	9-10-jariges		11-13-jariges		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
SOS T	158,70	20,60	157,37	20,68	1,33	0,70	0,48	0,06
SOS 1	70,29	10,84	70,32	11,46	-0,03	0,04	0,97	0,003
SOS 2	50,36	7,87	50,59	7,10	-0,23	0,33	0,74	0,03
SOS 3	37,78	7,27	36,33	7,00	1,45	2,15	0,03*	0,20

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

SOS 1: Persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep

SOS 2: Persepsie van ondersteuning deur die ouers

SOS 3: Persepsie van ondersteuning deur die onderwysers

SOS T: Persepsie van totale ondersteuning

x : gemiddelde telling

t: t-telling

p: p-waarde

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,07 impliseer dat daar in geheel nie statistiese beduidendheid by die subvelde (SOS1 tot SOS 3) voorgekom het nie. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur middel van die ontleding van die t-toets se resultate.

- **SOS T: Persepsie van totale ondersteuning**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil van 1,33, terwyl die standaardafwykings ook 'n klein verskil toon (0,08) is. Die p-waarde van 0,48 beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is nie. Volgens hierdie inligting is daar dus nie 'n beduidende verskil tussen kinders uit intakte gesinne nie.

Soos reeds vermeld by die vorige subvelde, sou verwag kon word dat die jonger kind

meer afhanklik is van sosiale ondersteuning as die ouer kind, as gevolg van die spesifieke aard van sy ontwikkelingsfase. Omdat jonger kinders se ondersteuningsnetwerke ook nog nie goed gevorm is nie sal hulle meer bewus wees van veranderinge wat kan plaasvind (Coble *et al.*, 1996; Garbarino, 1992). Jonger kinders is meer as ouer kinders afhanklik van ondersteuningsnetwerke en sal daarom makliker sensitief daarop reageer.

- **SOS 1: Persepsie van ondersteuning deur die portuurgroep**

Die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe toon 'n baie klein verskil (0,03) aan, terwyl die standaardafwykings soortgelyk (verskil 0,62) is. Die p-waarde van 0,97 beteken dat daar nie statistiese beduidendheid is nie.

Die baie klein verskil tussen die twee groepe impliseer dat jonger en ouer kinders in hulle middelkinderjare soortgelyk reageer ten opsigte van ondersteuning deur die portuurgroep. Die verskil in tellings tussen die twee groepe kan daaraan toegeskryf word dat die ouer groep kinders meer begin om buite die gesin te sosialiseer as die jonger kinders. Ouer kinders is aan meer skool- en portuurgroepaktiwiteite blootgestel, wat die geleentheid skep van vriendskappe buite die gesin (Coble *et al.*, 1996).

- **SOS 2: Persepsie van ondersteuning deur die ouers**

Die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe toon min verskil (0,23), terwyl die standaardafwykings 'n verskil van 0,77 toon. Die p-waarde van 0,74 beteken egter dat daar geen statistiese beduidendheid is nie, en dat daar dus nie 'n beduidende verskil is tussen jonger en ouer kinders uit intakte gesinne nie.

Jonger kinders is meer aangewese op die ondersteuning van hulle ouers in vergelyking met ouer kinders wat begin om ook met portuurgroepe buite die gesin te sosialiseer (Coble *et al.*, 1996). Gevolglik kan aanvaar word dat jonger kinders op hierdie subveld swakker sou presteer.

- **SOS 3: Persepsie van ondersteuning deur die onderwysers**

Die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe toon 'n verskil van 1,45, terwyl die standaardafwykings ook verskil, hoewel met slegs 0,27. Die p-waarde van 0,03 beteken dat daar 'n statisties beduidende verskil is tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne. Omdat die d-waarde net 0,20 is, kan daar egter nie verdere waarde aan hierdie verskil geheg word nie. Volgens hierdie inligting is daar dus nie 'n beduidende verskil tussen kinders van verskillende ouderdomme uit intakte gesinne nie.

Hierdie resultaat korreleer met die aanname dat jonger kinders nouer bande met hulle onderwysers handhaaf, omdat die onderwyser as een van die min sekuriteitsfigure buite die gesin funksioneer. Soos wat kinders ouer word, brei hulle belewenis van sekuriteitsisteme uit. Gevolglik is hulle nie so aangewese op ondersteuning deur die onderwyser nie (Gold & Bacigalupe, 1998).

Die resultate ten opsigte van sosiale ondersteuning het een statisties beduidende p-waarde opgelewer. Die d-waarde van hierdie subveld toon klein praktiese waarde aan. Die alternatiewe hipotese kan dus nie oorweeg word nie en die nulhipotese moet ten opsigte van sosiale ondersteuning gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van sosiale ondersteuning tussen 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

5.3.7.4 Resultate ten opsigte van gedragsimptomatologie van kinders uit twee ouderdomsgroepe uit intakte gesinne (hipotese C 2.4)

Die volgende hipoteses is in hierdie verband geformuleer:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen 9-10-jarige met 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil tussen die gedragsimptomatologie van kinders van 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne.

Die resultate van die empiriese studie ten opsigte van hierdie hipoteses word in tabel 28 hieronder saamgevat.

TABEL 28: Verskille tussen 9-10-jariges en 11-13-jariges uit intakte gesinne ten opsigte van gedragsimptomatologie
Hotelling T²: F (15;284) = 1,32 (p=0,18)

Veranderlikes	9-10-jariges		11-13-jariges		Verskil	t	p	d
	\bar{x}	s	\bar{x}	s				
OKIN 1	1,85	2,85	1,66	2,54	0,19	0,85	0,39	0,07
OKIN 2	0,56	1,22	0,66	1,41	-0,10	0,94	0,34	0,07
OKIN 3	0,19	0,73	0,28	0,89	-0,09	1,32	0,18	0,11
OKIN 4	0,59	1,00	0,62	1,04	-0,03	0,29	0,77	0,02
OKIN 5	0,39	0,48	0,29	0,45	0,10	2,41	0,01*	0,19
OKIN 6	0,44	0,69	0,32	0,64	0,12	1,31	0,19	0,11
OKIN 7	0,16	0,37	0,22	0,41	-0,06	1,77	0,07	0,13
OKIN 8	0,35	0,67	0,31	0,60	0,04	0,59	0,55	0,05
OKIN 9	0,06	0,39	0,08	0,33	-0,02	0,50	0,61	0,03
OKIN 10	1,44	1,87	1,61	2,01	-0,17	1,09	0,27	0,09
OKIN 11	0,27	0,97	0,42	1,00	-0,15	1,87	0,06	0,15
OKIN 12	0,58	0,68	0,62	0,73	-0,04	0,65	0,51	0,04

* statisties beduidend

** statisties beduidend en prakties beduidend

OKIN 1: ATHV

OKIN 3: Gedragsversteuring

OKIN 5: Spesifieke fobie

OKIN 7: Posttraumatiese stresversteuring

OKIN 9: Skisofrenie

OKIN 11: Omvattende ontwikkelingsversteuring

x : gemiddelde telling

p: p-waarde

OKIN 2: Opperend-uittartende versteuring

OKIN 4: Veralgemeende angsvesteuring

OKIN 6: Obsessief-kompulsiewe versteuring

OKIN 8: Spiertrekkingsversteuring

OKIN 10: Gemoedsversteuring

OKIN 12: Sosiale fobie

t: t-telling

d: d-waarde

Hotelling T²: Die p-waarde van 0,18 impliseer dat daar in geheel nie statistiese beduidendheid by die subvelde (OKIN 1 tot OKIN 12) voorgekom het nie. Vervolgens sal elkeen van die subvelde ondersoek word deur middel van die ontleding van die t-toets se resultate.

- **ATHV (OKIN 1)**

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,19) sowel as tussen die standaardafwykings (0,31). Gevolglik is die p-waarde 0,39,

wat beteken dat die d-waarde nie relevant is nie en daar moet aanvaar word dat daar nie ten opsigte van hierdie veld 'n verskil is tussen 9-10-jarige kinders en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

- **Opponerend-uittartende versteuring (OKIN 2)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil van 0,10, terwyl die standaardafwykings ook 'n klein verskil toon (0,19). Die p-waarde van 0,34 beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is nie en gevolglik moet die nulhipotese aanvaar word. Volgens hierdie inligting is daar nie 'n beduidende verskil tussen kinders uit intakte gesinne nie.

- **Gedragsversteuring (OKIN 3)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,09, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil het. Die klein verskil word verder ook aangedui in 'n p-waarde van 0,18 wat beteken dat daar geen statisties beduidende verskil tussen hierdie twee groepe gerapporteer kan word nie.

- **Veralgemeende angsvesteuring (OKIN 4)**

Die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe toon 'n verskil (0,03), terwyl die standaardafwykings ook 'n klein verskil toon (0,04). Die p-waarde van 0,77 beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is nie en gevolglik moet die nulhipotese aanvaar word, naamlik dat daar ten opsigte van hierdie veld nie 'n verskil is tussen kinders van verskillende ouderdomsgroepe uit intakte gesinne nie.

- **Spesifieke fobie (OKIN 5)**

Indien die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe met mekaar vergelyk word, is dit duidelik dat daar 'n verskil bestaan ten opsigte van hierdie subveld, naamlik 0,10. 9-10-jarige kinders uit intakte gesinne teken hoër tellings aan

as 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne. Verdere waarde kan aan die verskil tussen hierdie twee groepe geheg word, aangesien die p-waarde statisties beduidend is, wat daarop dui dat die twee groepe van mekaar verskil.

Wanneer die d-waarde in berekening gebring word, is hierdie statistiese beduidendheid in terme van praktiese beduidendheid egter van klein effek, naamlik 0,19. Dit beteken dat daar nie waarde geheg kan word aan hierdie statistiese beduidendheid nie.

Dit is opmerklik dat spesifieke fobieë by jonger kinders uit intakte gesinne voorkom, maar dat dit nie gerapporteer word by jonger kinders uit geskeide gesinne nie (hipotese C1.4, afdeling 5.3.6.4). Hierdie resultaat korreleer met die bevindinge deur Berk (2004), wat aandui dat jonger kinders met meer vrese rapporteer.

- **Obsessief-kompulsiewe versteuring (OKIN 6)**

Indien die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe met mekaar vergelyk word, is daar 'n verskil van 0,12 ten opsigte van hierdie subveld. Verdere waarde kan nie aan die verskil tussen hierdie twee groepe geheg word nie, aangesien daar geen statistiese beduidendheid is nie (p -waarde = 0,19). Die nulhipotese moet dus hier gehandhaaf word.

- **Posttraumatische stresversteuring (OKIN 7)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,06, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil. Die p -waarde van 0,07 beteken dat hier geen statistiese beduidendheid voorkom nie. Daar is dus nie 'n beduidende verskil wat tussen hierdie twee groepe gerapporteer kan word nie.

- **Spiertrekkingsversteuring (OKIN 8)**

Die rekenkundige gemiddeldes tussen die twee groepe toon 'n verskil van 0,04, terwyl

die standaardafwykings ook 'n klein verskil toon (0,07). Die p-waarde van 0,55 beteken dat daar geen statistiese beduidendheid is nie en gevolglik moet die nulhipotese aanvaar word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil tussen 9-10-jarige kinders en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne is nie.

- **Skisofrenie (OKIN 9)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,02, wat beteken dat die twee groepe baie min van mekaar verskil. Die klein verskil word ook gevind in 'n p-waarde van 0,61, wat beteken dat daar geen statistiese beduidendheid voorkom nie en dat d-waarde daarom onbeduidendheid is. Daar is ingevolge hiervan nie 'n beduidende verskil wat tussen hierdie twee groepe gerapporteer kan word nie.

- **Gemoedsversteuring (OKIN 10)**

Die verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van hierdie subskaal is 0,17, wat 'n aanduiding is dat die twee groepe baie min van mekaar verskil. 'n Klein verskil word verder gevind in 'n p-waarde van 0,27, wat beteken dat daar geen statistiese beduidendheid voorkom nie. Daar is dus nie 'n beduidende verskil wat tussen hierdie twee groepe gerapporteer kan word nie.

- **Omvattende ontwikkelingsversteuring (OKIN 11)**

Die twee groepe se rekenkundige gemiddeldes verskil met 0,15, wat min is. 'n Klein verskil word ook in die standaardafwykings (0,03) gevind. Hierdie gegewens lei tot 'n p-waarde van 0,06 en 'n gevolglike irrelevante d-waarde, aangesien hier nie statistiese beduidendheid is nie. Seuns en dogters van geskeide gesinne verskil dus nie van mekaar ten opsigte van hierdie veld nie.

- **Sosiale fobie (OKIN 12)**

Daar is 'n baie klein verskil tussen die rekenkundige gemiddeldes van die twee groepe (0,04) sowel as tussen die standaardafwykings (0,05). 'n P-waarde van 0,51 is

bereken. Die d-waarde is dus nie relevant nie en daar kan aanvaar word dat seuns en dogters uit geskeide gesinne nie van mekaar verskil ten opsigte van hierdie veld nie.

Daar is een statisties beduidende p-waarde ten opsigte van subvelde van die gedragsimptomatologievraelys gevind, maar dit was nie prakties beduidend nie. Daar is dus nie genoegsame statistiese getuienis om die alternatiewe hipotese te oorweeg nie. Gevolglik moet die nulhipotese ten opsigte van gedragsimptomatologie hier gehandhaaf word, naamlik dat daar nie 'n beduidende verskil is ten opsigte van gedragsimptomatologie tussen 9-10-jarige met 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

5.3.7.5 Gevolgtrekking ten opsigte van oorkoepelende hipotese C 2

Geen statisties beduidende verskille het ten opsigte van die subvelde van die selfkonsepvraelys voorgekom nie. Hoewel daar by die lokus van kontrole-, sowel as 'n subveld van die sosiale-ondersteunings- en gedragsimptomatologievraelys 'n statisties beduidende verskil was, was die praktiese waarde daarvan klein. Hierdie resultate impliseer dus dat die nulhipotese gehandhaaf bly:

Daar is nie 'n beduidende verskil tussen enkele komponente van die psigologiese funksionering van 9-10-jarige en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne nie.

5.4 Gevolgtrekking ten opsigte van selfkonsep

Ten opsigte van die verskillende groepe wat deur die tabelle verteenwoordig word, dui hierdie studie aan dat daar verskille bestaan rakende:

- Groep A1: die selfkonsep by kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (PHC 2, PHC 4, PHC 5 en PHC T);
- Groep B2: die selfkonsep by kinders ten opsigte van geslag by intakte gesinne (PHC 1, PHC 2, PHC 3, PHC 6 en PHC T) en

- Groep B4: die selfkonsep by dogters uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne (PHC 2).

Hoewel daar wel statistiese beduidendheid by bogenoemde was, was die d-waarde klein en kon die alternatiewe hipoteses nie aanvaar word nie. Die nulhipoteses is dus telkens gehandhaaf.

Hierdie bevinding, naamlik dat kinders uit egskeidingsgesinne nie verskil in vergelyking met kinders uit intakte gesinne ten opsigte van hulle selfkonsep nie, is positief en behoort verder in navorsing aandag te kry.

Uit die bespreking van die statistiese data is die volgende addisionele inligting van belang:

- Volgens die gegewens bestaan daar statisties meer beduidende verskille tussen die selfkonsep van seuns en dogters uit intakte gesinne as tussen seuns en dogters uit geskeide gesinne. Hierdie waarneming is belangrik met die oog op verdere navorsing. Die vraag kan ondersoek word of navorsing wat in die verlede verskille aangetoon het ten opsigte van die selfkonsep by kinders uit egskeidingsgesinne teenoor dié in intakte gesinne, wel akkuraat was. Waar verskille aangedui is sonder die gebruik van 'n kontrolegroep, kan so 'n bevinding waarskynlik bevraagteken word.
- Die groter teenwoordigheid van angs by kinders uit intakte gesinne was opvallend en behoort verder ondersoek te word.
- Die afwesigheid van beduidende verskille ten opsigte van geslag en ouderdom in geskeide gesinne bevestig navorsing wat impliseer dat die impak van egskeiding op kinders dieselfde is, ongeag geslag of ouderdom. Vroeë navorsing het aangedui dat die impak van egskeiding op seuns groter was (Hetherington *et al.*, 1998; Amato, 1994; Peterson & Zill, 1986), maar latere meta-analises van Amato (2001), Hetherington *et al.* (1998), Amato (1994) en Amato en Keith (1991) dui aan dat die geslagsverskil nie so sterk is nie. Hoewel vroeë inligting die vermoede laat

ontstaan dat seuns in 'n groter mate deur egskeiding geaffekteer word, is die statistiese bewyse daarvoor nie oortuigend nie.

- Naudé (2001) se mening ten opsigte van die PHC4-subskaal is dat dit 'n aanduiding kan gee van die angs wat 'n kind ervaar, maar dat dit nie noodwendig 'n suiwer aanduiding van angs is nie. In haar ondersoek kom sy tot die slotsom dat die PHC goeie toets-hertoetsbetroubaarheid het, maar dat die subskaal ook ander onbekende invloede kan meet. Die bevindings waartoe in hierdie navorsing gekom is, moet dus ook teen die lig van die resultate van Naudé (2001) ten opsigte van hierdie subskaal se kwaliteite geëvalueer word.

5.5 Gevolgtrekking ten opsigte van lokus van kontrole

Ten opsigte van die verskillende groepe het statisties beduidende verskille voorgekom by die volgende groepe:

- Groep B2: seuns en dogters uit *intakte* gesinne met mekaar;
- Groep B4: dogters uit geskeide gesinne met dogters uit intakte gesinne en
- Groep C2: 9-10-jarige kinders met 11-13-jarige kinders uit *intakte* gesinne.

Ten opsigte van die verskillende groepe was daar twee statisties beduidende verskille wat by kinders uit intakte gesinne voorgekom het (groepe B2 en C2). Hoewel hierdie bevinding positief is ten opsigte van die funksionering van kinders uit egskeidingsgesinne, korreleer dit nie met Fogas *et al.* (1992) se navorsing wat bevind het dat kinders uit egskeidingsgesinne 'n eksterne lokus van kontrole het nie. Pryor en Rodgers (2001) het ook genoem dat die hoër vlakke van stres by kinders uit egskeidingsgesinne gekoppel kan word aan 'n eksterne lokus van kontrole. In die meta-analises van Amato (2001), Pryor en Rodgers (2001), Hetherington en Stanley-Hagan (1999), Hetherington *et al.* (1998), Amato en Keith (1991), en Amato (1993) is ook aangedui dat kinders uit egskeidingsgesinne geneig is tot 'n eksterne lokus van kontrole. Dit is egter belangrik om in gedagte te hou dat dieselfde meta-analises daarop wys dat verskille tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne besig is om te verklein.

Dit is ook opmerklik dat die resultate van Naudé (2001) se studie 'n gemiddelde telling van 22 op die LOK gelewer het, wat aansienlik hoër is as die gemiddelde tellings van groepe in hierdie studie. Waar daar in Naudé (2001) se studie dus 'n neiging is tot 'n eksterne lokus van kontrole, toon groepe in hierdie studie 'n groter neiging tot 'n interne lokus van kontrole. Hierdie waarneming is waardevol ten opsigte van die steekproef van kinders wat uit egskeidingsgesinne kom. Naudé (2001) verwys verder in haar studie daarna dat die vraelys nie goed verklaar kan word deur die faktore wat dit meet nie. Sy skryf dit daaraan toe dat die instrument verouderd is en nie sensitief is vir die verskillende kulture wat betrek is in die navorsing nie.

Verder kan kennis geneem word van die verskille wat by kinders uit intakte gesinne voorgekom het. Hierdie resultate illustreer die noodsaaklikheid van kontrolegroepe by navorsing oor kinders uit geskeide gesinne. Hoewel daar geen praktiese d-waarde is nie, korreleer die beduidende p-waardes by intakte gesinne met 'n betekenisvolle p-waarde van angstigheid (PHC) by intakte gesinne. Dit bevestig Jonassen en Grabowski (1993) se bevinding dat daar 'n korrelasie tussen angst en lokus van kontrole kan wees.

5.6 Gevolgtrekking ten opsigte van sosiale ondersteuning

Samevattend kan aangedui word dat statisties beduidende verskille op die volgende velde voorgekom het:

- Groep B1: seuns en dogters van geskeide gesinne met mekaar (SOS 1);
- Groep B4: dogters uit geskeide gesinne met dogters uit intakte gesinne (SOS 1) en
- Groep C2: 9-10-jarige kinders met 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne (SOS 3).

Van hierdie drie verskille is die verskil tussen seuns en dogters uit egskeidingsgesinne van belang, omdat dit ook 'n mediumgrootte praktiese d-waarde het. Al die ander resultate dui daarop dat daar geen verskille is tussen die groepe nie. Hierdie resultate

is teenstrydig met die literatuurstudie wat aangetoon het dat daar verskille is tussen kinders uit geskeide gesinne en dié uit intakte gesinne. Dit is dus nodig om enkele opmerkings te maak ten opsigte van kennis wat vanuit die literatuurstudie verkry is:

- Hoewel Cowen *et al.* (1990) bevind het dat egskeiding 'n impak op die kind se sosiale ondersteuningsnetwerk het, het dit verwys na hulle kleiner ondersteuningsstelsels. Die bevinding het nie verdere kwalitatiewe resultate voorsien ten opsigte van soortgelyke veranderlikes soos wat in hierdie studie gebruik is nie.
- Hetherington *et al.* (1998), Amato (1994) sowel as Amato en Keith (1991) toon in die subkomponente van hulle meta-analises aan dat gesinsverhoudings belangrik is. Die sosiale aard daarvan word egter nie genoegsaam bespreek om groter duidelikheid te verkry oor die rol van sosiale ondersteuning vir die kind in sy middelkinderjare nie.
- Daar is nie genoegsame onderskeid in navorsing tussen die begrippe *sosiale verhoudings* en *sosiale ondersteuning* nie, wat in wese twee verskillende begrippe is. Kinders uit geskeide gesinne kan wel sosiale ondersteuning hê, maar terselfdertyd probleme met hulle sosiale verhoudings beleef, soos wat uit die literatuurstudie duidelik blyk.

5.7 Gevolgtrekking ten opsigte van gedragsimptomatologie

Statisties beduidende verskille het voorgekom tussen die volgende groepe:

- Groep A1: kinders uit geskeide gesinne en kinders uit intakte gesinne (OKIN 1, OKIN 2, OKIN 10);
- Groep B1: seuns en dogters uit geskeide gesinne (OKIN 12);
- Groep B2: seuns en dogters uit intakte gesinne (OKIN 3, OKIN 5, OKIN 8, OKIN 12);
- Groep B3: seuns uit die geskeide groep en seuns uit die intakte groep (OKIN 12);
- Groep B4: dogters uit geskeide gesinne en dogters uit intakte gesinne (OKIN 10);
- Groep C1: 9-10-jarige kinders en 11-13-jarige kinders uit geskeide gesinne (OKIN 8) en

- Groep C2: 9-10-jarige kinders en 11-13-jarige kinders uit intakte gesinne (OKIN 5).

Wanneer die d-waarde verreken word, kon die alternatiewe hipotese aanvaar word by subvelde van:

- kinders uit geskeide gesinne en kinders uit intakte gesinne (OKIN 10) en
- seuns en dogters uit geskeide gesinne (OKIN 12).

Net soos by die ander drie areas van ondersoek was daar statisties beduidende verskille wat deur kinders uit intakte gesinne aangeteken is. Sommige van die statisties beduidende verskille kon verklaar word aan die hand van die literatuurstudie. Statisties beduidende verskille is in wisselende mates by al sewe verskillende groepe aangeteken. Die resultate wat by kinders uit intakte gesinne (Groep C 2) voorgekom het, kon nie volledig aan die hand van literatuur verklaar word nie. Daar is byvoorbeeld baie min resente navorsing ten opsigte van die impak van egskeiding op kinders van verskillende ouderdomme. Meta-analises wat deur verskeie navorsers gedoen is, verwys wel na die moontlikheid van ouderdomsverskille ten opsigte van die impak van egskeiding, maar kon ook nie spesifieke inligting hieroor verskaf nie (Hetherington & Kelly, 2002; Pryor & Rodgers, 2001; Pedro-Carroll, 2001; Hetherington *et al.*, 1998; Amato, 1993; Amato & Keith, 1991).

Dit is verder verblydend om kennis te neem van die nie-beduidende p-waardes op OKIN 9 (skisofrenie) by al sewe groepe wat ondersoek is. Dit beteken dat hierdie ernstige vorm van disfunksionering nie beduidend in die studiepopulasie gemanifesteer het nie. Ten opsigte van OKIN 10 (gemoedsversteurings), meld Naudé (2001) in haar studie dat 'n Cronbach alfa-koëffisiënt laer as 0,5 aangeteken is. Dit beteken dat betroubaarheid van die tellings ten opsigte van 'n toets-hertoetsituasie nie noodwendig gedupliseer sal word nie. Gevolglik moet interpretasies van hierdie subveld met omsigtigheid gedoen word. Dit is belangrik dat hierdie bevinding in gedagte gehou moet word in die resultate wat in hierdie studie verkry is.

5.8 Oorkoepelende hipotese

Die hoofhipotese word ter wille van toeganklikheid hier herhaal:

Nulhipotese: Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen kinders uit egskeidingsgesinne en dié uit intakte gesinne nie.

Alternatiewe hipotese: Daar is 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering van kinders uit egskeidingsgesinne en dié uit intakte gesinne.

Ten opsigte van bogenoemde hipoteses moet tot die gevolgtrekking gekom word dat daar nie voldoende inligting bestaan wat sou regverdig dat die oorkoepelende alternatiewe hipotese aanvaar kan word nie. Waar daar wel statisties beduidende verskille voorgekom het tussen die groepe, was die effek daarvan meestal klein en moes die nulhipotese gehandhaaf word. Op enkele gevalle na kon die alternatiewe hipotese aanvaar word. Dit was egter nie genoegsaam om die oorkoepelende nulhipotese te verwerp ten gunste van die alternatiewe hipotese nie. Die nulhipotese moet dus gehandhaaf word:

Daar is nie 'n beduidende verskil ten opsigte van enkele komponente van psigologiese funksionering tussen kinders uit egskeidingsgesinne en dié uit intakte gesinne nie.

5.9 Samevatting

In die bespreking van die resultate van hierdie hoofstuk is aangedui dat die nulhipoteses, met die uitsondering van enkele subvelde, ten opsigte van kinders uit geskeide gesinne, geslag en ouderdom gehandhaaf moet word. Die afwesigheid van statisties beduidende p-waardes was opvallend en het daartoe gelei dat die praktiese waarde van slegs enkele beduidende p-waardes ondersoek kon word. Daar was slegs enkele velde wat 'n d-waarde van medium of groot effek gehad het.

Hiermee is die doelstellings ten opsigte van hoofstuk 4 en hoofstuk 5 bereik.

HOOFSTUK 6

Gevolgtrekkings en aanbevelings

6.1 Inleiding

In hierdie hoofstuk sal aandag gegee word aan die belangrikste gevolgtrekkings wat gemaak kan word vanuit die literatuurhoofstukke (afdeling 6.2). Die belangrikste gevolgtrekkings en verklarings wat voorsien kan word vir die resultate (hoofstuk 4 en 5) sal dan bespreek word (afdeling 6.3). Daarna sal aangedui word in watter mate hierdie studie 'n bydrae maak tot die Suid-Afrikaanse navorsing (afdeling 6.4). Verder sal aanbevelings gemaak word vir verdere navorsing (afdeling 6.5) en laastens sal leemtes van hierdie studie (afdeling 6.6) bespreek word.

6.2 Gevolgtrekkings oor die funksionering van egskedingsgesinne

Die belangrikste gevolgtrekkings wat uit hoofstuk twee en drie gemaak kan word, sal vervolgens kortliks aangedui word.

6.2.1 Gevolgtrekkings oor die komponente van psigologiese funksionering van kinders uit egskedingsgesinne

Die ondersoeker het tot die volgende gevolgtrekkings gekom:

- Die psigologiese funksionering van kinders moet holisties sowel as sistemies beskou word. Daarom is dit moeilik om die impak van egskeding af te baken na gelang van pre-, peri- en postegskedingsgebeure. Dit kan gebeur dat pre- en peri-egskedingsgebeure net so 'n ingrypende invloed op die kind uitoefen as die postegskedingsgebeure. Pre- en peri-egskedingsprosesse is van kardinale belang in die langtermynverwerking van die impak van egskeding. Dit is opmerklik dat literatuur nog steeds na Kübler-Ross (1969) se werk oor rouSMART verwys waar die aanvanklike impak van egskeding op die kind ter sprake is. Die impak kan verder verreken

word binne elke fase van die skeiding, hetsy dit emosionele, finansiële of sosiale skeiding is.

- Sinvolle ontleding van navorsing word moontlik gemaak deur die gebruik van die metodes van meta-analises. Daar is etlike navorsers wat reeds meta-analises gedoen het oor die impak van egskeiding op die kind. Hulle navorsingsresultate verleen struktuur aan die ondersoek na die impak van egskeiding op verskillende komponente van psigologiese funksionering. Volgens hierdie analises kom sentrale temas na vore wat die impak van egskeiding bepaal. Komponente soos die selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale gedrag en gedragsimptomatologie is aangedui as belangrike areas. Hierdie analises het verder aangetoon dat die impak van egskeiding op die kind in sy middelkinderjare onlosmaaklik verbonde is aan die impak van egskeiding op die ouer.
- Die bydraes van ontwikkelingsielkundiges, soos Erikson, Piaget, Bolby en Kohlberg, verskaf inligting oor die verskillende ontwikkelingsfases van die kind. Hierdie inligting verskaf 'n belangrike basislyn om die kind in sy middelkinderjare uit egskeidingsgesinne mee te vergelyk.
- Navorsing oor die wyse waarop seuns en dogters egskeiding hanteer, het aanvanklik aangedui dat seuns meer daardeur geraak word. Die huidige navorsing is egter onseker daaroor en beveel verdere ondersoek aan in hierdie verband.
- Sosio-ekonomiese faktore tydens en ná egskeiding word aangedui as een van die belangrikste aspekte wat 'n invloed op die kind uitoefen. Die wyse waarop ouers finansiële reëlins tref om in die kind se behoeftes te voorsien, is bepalend vir die hantering van die kind se psigologiese prosesse.
- Hoewel die selfkonsep van die kind 'n bekende onderwerp in die sielkunde is, het hierdie konstruk eers aandag begin kry met die verskyning van die werk van Rogers (1957). Die komponente van die selfkonsep wat onderskei is, sluit in gedrag, intel-

lektuele en skoolstatus, fisiese voorkoms en karaktertrekke, angs, populariteit, geluk en tevredenheid.

- 'n Interne lokus van kontrole word geassosieer met gesonde funksionering en 'n eksterne lokus van kontrole met probleemgedrag. Literatuur dui aan dat daar by gesinne waar harmonie en sinvolle gesinsintegreering teenwoordig is, 'n gesonde agtergrond geskep word vir die ontwikkeling van 'n interne lokus van kontrole. Kinders uit geskeide gesinne se neiging tot 'n eksterne lokus van kontrole word waargeneem in toenemende negatiewe skoolgedrag en 'n afname in akademiese prestasie.
- Sosiale ondersteuning kan verklaar word deur middel van die bindingsteorieë, wat aantoon dat sosiale bande vanaf geboorte gesluit word. 'n Veilige en stabiele band met die primêre versorger skep die potensiaal dat die kind sy sosialisering kan uitbrei na figure buite die gesin. Sosialisering geskied met die ouer, portuurgroep, belangrike betekenisvolle figure (soos grootouers en familieledes) en onderwysers. Egskeiding lei daartoe dat die kind se bronne van sosiale ondersteuning verklein. Literatuur toon aan dat die teenwoordigheid en intensiteit van konflik 'n belangrike bepaler is van die kwaliteit van ondersteuning wat aan die kind gebied word. Verder moet die kind se behoefte aan ondersteuning deur beide ouerfigure erken en uitgebou word.
- Die kind kommunikeer deur middel van sy gedrag met sy omgewing. Waar 'n kind gereeld op 'n spesifieke stimulus uit die omgewing reageer deur dieselfde gedrag te openbaar, word aangeleerde gedrag gekweek. Inligting ten opsigte van die kind se gedragsimptomatologie tydens egskeiding kan waardevolle inligting verskaf oor sy psigologiese funksionering.

6.2.2 Gevolgtrekkings oor die impak van egskeiding op die ouers

Die ondersoeker het tot die volgende gevolgtrekkings gekom:

- Beide ouers, as primêre versorgers, speel 'n baie belangrike rol in die funksionering

van die kind in sy middelkinderjare. Daar moet kennis geneem word van die feit dat die impak van egskedding by mans en vroue van mekaar kan verskil.

- Die siening dat slegs die pa-seun- en die moeder-dogterverhouding onderskeidelik by egskedding belangrik is, is foutief. 'n Ouer se verhouding met ál sy kinders (beide seuns en dogters) is belangrik.
- Die psigoneuro-immunologie dui aan dat die impak van egskedding ook 'n belangrike fisiologiese komponent kan hê. Daar is aangedui dat beide kinders en volwassenes met verhoogde vatbaarheid vir siektes of met siektes kan presenteer.
- Die psigologiese impak van egskedding by die ouer kan baie gevarieerd wees. Vyftien verskillende komponente is by die ouer geïdentifiseer, naamlik rouSMART, verlieservaring, hantering van skuldgevoelens, hantering van seksualiteit, menswaardigheid, teenwoordigheid van 'n derde persoon, toekomsbeskouing, fisieke aggressie, hoop op herstel, stigmatisering, hantering van bekende voorwerpe/plekke, eensaamheid, onsekerheid, die hantering van die begrippe *mag*, *beheer* en *kontrole* en rolverwarring (moeder/eggenoot en vader/eggenoot).
- Die wyse waarop die ouer egskedding hanteer, hou verband met die spesifieke ontwikkelingsfase van sy/haar kinders. So kan dit byvoorbeeld vir die ouer van kleuters baie moeiliker wees om die gevolge van egskedding te hanteer as wat dit sou gewees het indien sy/haar kinders in hulle laat adolessensie/vroeë volwassenheid was.
- Die teenwoordigheid van egskeddingsindrome kan genesing vir beide ouer en kind ernstig strem.
- Maatskaplike veranderings in die ouers se posisie kan daartoe lei dat die kind die impak van egskedding ernstiger beleef. Waar die ouer se bronne van inkomste afneem, lei dit tot aanpassings wat vir die kind traumaties kan wees, soos byvoorbeeld verhuising na 'n swakker omgewing, verandering van skool en buitemuurse

bedrywighede.

- Ander volwassenes, soos die ouers, skoonouers en sibbe van die partye wat skei, kan ook deur die egskeiding van volwassenes geraak word.
- Die wyse waarop ouers tot 'n egskeidingsooreenkoms kom, die inhoud daarvan en die wyse waarop besluit word oor beheer en toesig en toegang van die kinders, is belangrike veranderlikes wat die impak van egskeiding op sowel ouers as kinders kan bepaal.
- Egskeiding is nie noodwendig traumaties nie. Moontlike positiewe aspekte is al deur literatuur geïdentifiseer, soos uiteindelijke deursigtigheid, stabilisering van 'n disekwilibrium, finansiële selfstandigheid, 'n nuwe gevoel van onafhanklikheid, die ontdekking van identiteitswinste, die aflegging van hinderlike gebruike, 'n groter gevoel van vryheid en veiligheid en die ontdekking en ontwikkeling van nuwe kragte in die individu.

6.3 'n Literatuurverrekening van die navorsingsresultate

In hoofstuk 4 is die metodes wat in die ondersoek gebruik is, bespreek. Kinders in hul middelkinderjare is gebruik in die daarstelling van 'n databasis wat toeganklik gemaak is vir navorsing. Die psigometriese meetinstrumente wat in die ondersoek gebruik is, het aangesluit by die vier komponente van psigologiese funksionering wat ondersoek is, naamlik selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale ondersteuning en gedrag.

6.3.1 Inleiding

Die volgende kan aangedui word ten opsigte van die resultate van hoofstuk 5:

- 168 subvelde is in die navorsing gebruik;
- 28 van die subvelde het 'n statisties beduidende p-waarde gehad;

- ten opsigte van 3 van die subvelde is statistiese beduidendheid sowel as praktiese waarde aangedui en
- met enkele uitsonderings kon al die nulhipoteses van die sewe groepe wat ondersoek is, aanvaar word.

Die oorkoepelende alternatiewe hipotese wat vir die navorsing gestel is, kon dus nie aanvaar word nie. Vervolgens sal die klein verskille wat tussen kinders uit geskeide en intakte gesinne bevind is, verder bespreek word. Daar sal gepoog word om 'n verklaring vir die resultate te gee na aanleiding van beskikbare literatuur. Laastens sal 'n samevatting gemaak word van die bespreekte inligting.

Daar is 'n toenemende groep stemme wat opgaan dat 'n herwaardering gedoen moet word van die wyse waarop navorsing oor die impak van egskeiding geskied. Die resultate van hierdie navorsing moet ook in die lig hiervan verreken word. Die volgende punte van kritiek word aangedui, naamlik:

6.3.2 Die kritiek van Coontz (1997, 1992)

Dit is veral Coontz (1997, 1992) wat die resultate bevraagteken wat in die verlede groot verskille tussen kinders uit geskeide en intakte gesinne aangetoon het. Coontz is van mening dat die impak van egskeiding op kinders nie noodwendig so groot is as wat by geleentheid gerapporteer word nie. In haar studies verwys sy na die volgende:

- Sy beweer dat navorsers oor egskeiding nie noodwendig hulle navorsing met verantwoordelikheid hanteer het nie. In hierdie verband verwys sy na die wyse waarop steekproewe ingesamel is met 'n spesifieke motief, naamlik om die impak van egskeiding te illustreer. Die bekende Wallersteinstudies se navorsingsresultate is byvoorbeeld verkry van subjekte wat aanmeldings by 'n kliniek was, en is beïnvloed deur die feit dat die kinders wat deur hulle ouers aangemeld is reeds probleme gehad het. Sy dui verder aan dat daar sekondêre voordele daaraan was om aan hierdie spesifieke navorsing deel te neem, deurdat berading aangebied is in ruil vir deelname. Uiteraard kon dit die resultate kontamineer. Sy beweer:

"Participants were recruited by the offer of counseling in exchange for commitment to a long-term study. This in itself casts serious doubt on the applicability of Wallerstein's findings. The people most likely to be attracted to an offer of long-term counseling ... are obviously those [who] feel they need it." (Coontz, 1997, p. 215).

Coontz (1997) dui verder aan dat dit logies is dat die Wallersteinstudies se resultate so radikaal is, aangesien dit uit 'n gekontameneerde steekproef getrek is. Verder is daar nie 'n kontrolegroepvergelyking gedoen tussen kinders uit geskeide en intakte gesinne nie. Die langtermynopvolg van haar steekproef was ook nie gebaseer op 'n ewekansige steekproeftrekking nie (Coontz 1992). Sy verwys daarna dat Wallerstein self aangetoon het dat 'n derde van haar steekproef oor genoegsame psigologiese funksionering beskik het, maar hierdie groep is volgens Coontz (1992) nie genoegsaam deur Wallerstein beskryf nie. Die resultate van Wallerstein kan dus hoogstens gebruik word om 'n beskrywing te gee van die impak van egskedding op die kind wat deur egskedding *getraumatiseer* is. Dit kan nie gebruik word om 'n aanduiding te gee van die impak van egskedding op kinders as sodanig nie.

- Baie navorsingsresultate berus op studies met steekproewe wat uit Westerse middelklas-inkomstegroepe kom, as gevolg van groter toeganklikheid. Hierdie resultate kon dus 'n onrealistiese beelding van verskille gee in die samelewing, terwyl dit net na die voorkoms van egskedding by 'n spesifieke gedeelte van die samelewing verwys.
- Coontz dui ook aan dat nie-onlangse navorsing sterk beïnvloed is deur die sosio-ekonomiese posisie van die geskeide vrou, wat toe aansienlik swakker was as tans. Gevolglik bestaan daar onsekerheid of die resultate wat verskille rapporteer wel die gevolg van egskedding was, of slegs vanweë die impak van sosio-ekonomiese faktore op die enkelouergesin. Coontz verwys na studies wat aantoon dat die verlies aan inkomste, verandering van skool, beperkte familiebande en vyandigheid oor

beheer-en-toesigmaatreeëls grootliks die impak van egskeiding op kinders bepaal (Coontz, 1997).

- Hedendaagse families het verder ondersteuning beskikbaar vir die hantering van egskeiding wat in die verlede nie beskikbaar was nie. Daar is aanduidings dat die impak van egskeiding op gemeenskappe tans minder skadelik is as wat dit in die vorige era was. Coontz rapporteer byvoorbeeld dat 'n studie reeds in 1978 bevind het dat geskeide ouers hul woede so kan hanteer dat hul steeds hul kinders vreedsaam kan grootmaak. Sy toon ook aan dat net 'n kwart van die ouers drie tot vier jaar na die egskeiding nog betrokke was in konflik oor ouerskap.
- Verder is dit belangrik om kennis daarvan te neem dat die juridiese sisteem meer gesofistikeerd geraak het ten opsigte van die hantering van kinders tydens 'n egskeidingsproses. Daar is meer gesofistikeerde wetgewing wat voorsiening daarvoor maak dat daar meer raadpleging plaasvind as in die verlede.
- Waar daar van groter verteenwoordigende steekproeftrekking gebruik gemaak is, is minder dramatiese verskille tussen die groepe bevind. Kinders in intakte gesinne waar konstante konflik was, het nie beter gefunksioneer as in egskeidingsgesinne nie. Van die navorsing wat gedoen is, toon aan dat die proporsie van die variansie wat aan egskeiding toegeskryf kan word, net 3% beloop (Coontz, 1992).
- Die vergelyking tussen die egskeidingsgesin (enkelouergesin) en intakte gesin (beide ouers) kan verder ook 'n valse voorstelling wees van die werklikheid. Toenemende kommer word uitgespreek oor die impak van die *afwesige ouer* op die funksionering van die kind. Coontz (1997) verwys na studies wat byvoorbeeld aantoon dat die werkende vader in intakte gesinne gemiddeld net twee ure per week met sy kinders spandeer. Gevolglik kan die impak van egskeiding in terme van die afwesigheid van 'n ouerfiguur gekontamineer wees deur die feit dat een ouer in intakte gesinne dikwels in elk geval nie teenwoordig is nie.

Sy kom dan tot die volgende slotsom:

"Given that single parenthood is likely here to stay, a more productive research

issue might be to move away from broad generalizations and identify which aspects of single-parent families produce negative outcomes and which are associated with outcomes.” (Coontz, 1992, p. 223).

6.3.3 Amato (2001, 1994) en Amato en Keith (1991)

Sedert die sestigerjare van die vorige eeu het verskille ten opsigte van kinders uit geskeide en intakte gesinne progressief verminder (Amato, 2001; Amato en Keith, 1991). Waar die impak wel aangetoon word, is dit ook nie meer noodwendig patologies van aard nie. Wat verder baie betekenisvol is, is die waarneming van bogenoemde outeurs dat die effekgroottes van navorsingsresultate ook sedert die 1950's afgeneem het. Hul maak dan verder die belangrike opmerking dat die studies waar daar groter statistiese kontrole was ook die studies was wat die minste verskille aangetoon het. Hul kom dan tot die slotsom dat daar wel in die geskeide groep swakker funksionering was, maar nie noodwendig groot verskille nie. Hoe groter die statistiese kontrole oor die studies was, hoe minder verskille het voorgekom.

In 'n afsonderlike studie toon Amato (1994) aan dat van die kinders in sy egskeidingsgroep hoër tellings ten opsigte van goeie psigologiese funksionering aangeteken het as die gemiddeld van kinders uit die intakte groep. Hy bevind wel ook dat daar groter variasies in response was in die egskeidingsgroep as in die intakte groep. Hy spreek die mening uit dat die verkeerde vraag gestel word oor die impak van egskeiding op kinders:

“In other words, to inquire about the effects of divorce, as if all children were affected similarly, is to ask the wrong question. A better question would be, ‘Under what conditions is divorce harmful or beneficial to children?’ ” (Amato, 1994, p. 162).

Amato (2001) kom tot die volgende slotsom:

“ ... In earlier decades, legal procedures for obtaining a divorce were difficult and

costly, and public attitudes towards divorce were condemnatory. Consequently, it is likely that only the most dysfunctional and troubled marriages ended in voluntary disruption. To the extent that it removed children from a hostile home environment, many of these divorces would have benefited children in the long run. But with the introduction of no-fault divorce, the softening of public attitudes towards divorce, and the dramatic growth in the number of divorcing couples, it is likely that the threshold of marital unhappiness necessary to trigger a divorce has declined. This change would mean that an increasing number of divorces are preceded by a modest, rather than a severe, level of discord ...” (p. 369).

Dit impliseer dat kinders uit egskeidingsgesinne nie noodwendig aan dieselfde hoeveelheid konflik blootgestel word as in die verlede nie, wat uiteraard 'n effek het op hul psigologiese funksionering, sowel as die kleinerwordende verskille tussen die twee groepe.

6.3.4 Hetherington en Kelly (2002) en Hetherington en Stanley-Hagan (1999)

Hetherington en Stanley-Hagan (1999) verwys in hul navorsing na die volgende aspekte wat deur die loop van jare verander het, naamlik:

- Aanvanklike navorsing het die afwesigheid van die vaderfiguur beklemtoon.
- Egskeiding is aanvanklik as 'n noodwendig traumatiese gebeurtenis gesien.
- Groter verskille in funksionering is moontlik in die verlede gerapporteer as wat daar in werklikheid was, as gevolg van die leemtes in die statistiese aspekte van navorsing. Vroeëre studies het nie oor voldoende statistiese kwaliteite beskik nie, byvoorbeeld:
 - Die populasies was dikwels nie verteenwoordigend nie.
 - Die populasies is dikwels nie duidelik gedefinieer nie.
 - Min of geen kontrolegroepe is gebruik om gegewens te vergelyk nie.
 - Steekproewe is uit kliniese populasies getrek.
- Huidige navorsing, wat statisties meer verantwoordelik gedoen word, toon aan dat die impak van egskeiding op die kind verminder het.

- Hetherington en Stanley-Hagan (1999) kom tot die gevolgtrekking dat 'n groot persentasie kinders wat deur egskeiding geraak word psigologies goed aangepas grootword. In haar slotsom merk sy soos volg op:

"In order to understand these diverse pathways and outcomes, it should be remembered that although divorce may be associated with stressful changes and challenges in family members' lives, it may also present a chance for escape from conflict, for more harmonious, fulfilling relationships, and the opportunity for greater personal growth, individuation, and well-being."

Hierdie standpunte word in die meer onlangse werk van Hetherington en Kelly (2002) weer eens bevestig. Hulle navorsing sluit kontrolegroepe in waar kinders uit geskeide gesinne met kinders uit intakte gesinne vergelyk word. Hulle kom dan tot die volgende slotsom: "Divorce is usually brutally painful to a child. ... But its [divorce's] negative long-term effects have been exaggerated to the point where we now have created a self-fulfilling prophecy." (p. 7). In hulle vergelykings toon hulle aan dat 25% van kinders uit geskeide families ernstige probleme het op sosiale, emosionele en sielkundige vlak, maar dat 10% van die kinders uit intakte gesinne ook ernstige probleme ervaar op sosiale, emosionele en sielkundige vlak. In longitudinale studies twintig jaar na die aanvanklike navorsing, bevind hulle dat die verskille tussen kinders uit geskeide en intakte gesinne baie verminder het en dat daar uiteindelik meer ooreenkomste as verskille was. Hulle toon verder die onbillikheid daarvan aan om ouers en kinders uit geskeide agtergronde te brandmerk, asof hulle noodwendig probleme sou hê.

Hetherington en Kelly (2002) asook Amato (2001) wys daarop dat die kleinerwordende verskille in die psigologiese funksionering van kinders uit geskeide en intakte gesinne nie verkeerd verstaan moet word nie. Kinders uit geskeide gesinne se funksionering het verbeter in vergelyking met hulle funksionering 'n dekade gelede (75-80% kinders uit geskeide en intakte gesinne presenteer nou dieselfde). Daar moet egter kennis geneem word van die groep van 20-25% wat nie suksesvol is nie. Beide navorsingstudies bevind dat kinders in hierdie kleiner groep swakker daaraan toe is as in vergelyking met 'n dekade gelede. Om hierdie kleiner groep swakker funksionerende kinders uit geskei-

de gesinne by die volle groep geskeide kinders in navorsingsprojekte in te sluit, maskeer die erns van hul disfunksionering.

Hetherington en Kelly (2002) wys ook daarop dat dit foutief sou wees om die effek van egskeiding op die kind net in terme van psigologiese funksionering te beskou. Terwyl daar wel rede tot optimisme is oor die 75-80% kinders uit geskeide gesinne wat dieselfde presenteer as kinders uit intakte gesinne, moet in gedagte gehou word dat psigologiese funksionering net een komponent van die kind se funksionering is. Ander aspekte wat in ag geneem moet word, is byvoorbeeld die feit dat:

- kinders uit geskeide gesinne se toegang tot kwaliteitstudies verminder het en
- kinders uit egskeidingsgesinne se eie egskeidingsyfer dubbel die syfer was as dié van kinders wat in intakte gesinne met lae konflikvlakke grootgeword het.

Bonanna (2004) bespreek die werklikheid daarvan dat baie mense deur hul lewensverliese ondergaan wat wissel in terme van omvang en impak. Sulke mense gaan voort om positiewe emosionele ervarings aan te dui, terwyl hulle min onderbrekings aantoon in hul vermoë om te funksioneer. Bonanna konstateer dat die bestaan van beskermende faktore (*protective factors*) nou in die sielkunde 'n bekende term geword het. Hiermee saam het studies ten opsigte die mens se veerkragtigheid aangetoon dat kinders tog die vermoë het om terug te veg en krisis te hanteer. Die mens se taaigheid, strewe na selfverryking, coping, positiewe emosies en humor is komponente wat geïdentifiseer is as aspekte wat kan bydra tot 'n gesonde beeld.

6.4 Gevolgtrekkings ten opsigte van die resultate van hierdie studie

Uit die literatuur blyk dit dat die klein verskil ten opsigte van die funksionering van kinders uit geskeide en intakte gesinne verklaar kan word vanuit twee gesigspunte:

- Eerstens word navorsing tans met groter verantwoordelikheid ten opsigte van statistiese beginsels toegepas en gevolglik het die verskille verklein en

- tweedens het die samelewingsmilieu verander en word egскеiding nie meer noodwendig as traumatiese gesien word nie. Dit kan verklaar word na aanleiding van die volgende verskynsels:
 - Wetgewing ten opsigte van egскеidingsprosedures word nie meer noodwendig ingestel om 'n skuldige party aan te wys nie. Waar daar in die verlede stryd, konflik en dispute was voor en tydens egскеiding, kan die sogenaamde geenfout-beginsel daartoe aanleiding gee dat egскеiding met relatief min trauma geskied. Hierdie wetgewing geld ook in Suid-Afrika, naamlik die Wet op Egскеiding, 70 van 1979 en die Wet op Bemiddeling in sekere Egскеidingsaangeleenthede, 24 van 1987.
 - Die aanname dat kinders uit 'n geskeide/enkelouergesin meer probleme het as kinders uit 'n intakte gesin, is nie meer geldig nie. Navorsing toon aan dat daar nie noodwendig 'n verskil is ten opsigte van enkelouergesinne wat deur egскеiding tot stand gekom het, en intakte gesinne waar een ouerfiguur afwesig is nie. In hierdie opsig bestaan daar baie intakte gesinne wat in werklikheid deur 'n "enkelouer" behartig word, as gevolg van verskillende faktore, waarvan werksverantwoordelikhede gewoonlik die belangrikste is. Die klein verskille wat gerapporteer is ten opsigte van kinders uit geskeide en intakte gesinne illustreer juis dat daar in die samelewing kleinerwordende verskille tussen hierdie twee tipes gesinne bestaan.

Met spesifieke verwysing na die onbeduidende verskille wat hierdie studie bevind het, kan die volgende gevolgtrekkings ten slotte gemaak word.

- Die resultate van hierdie navorsing is van toepassing op 'n steekproef wat vanuit die samelewing geselekteer is. Dit verskaf dus belangrike inligting ten opsigte van die psigologiese funksionering van kinders uit *geskeide sowel as intakte* gesinne. Die steekproef is nie gekontamineer deur subjekte wat vooraf met 'n sekere motief geselekteer is nie.
- Die resultate is bemoedigend omdat dit aandui dat kinders uit geskeide gesinne die egскеiding suksesvol kon hanteer. Die resultate suggereer die moontlikheid dat kinders egскеiding (op die lang duur) nie meer noodwendig traumaties beleef nie.

- Die resultate is verder 'n aanduiding daarvan dat egskeiding (en daarmee saam die konsep van 'n enkelouergesin) in die samelewing genormaliseer het. Vir baie mense in die Suid-Afrikaanse konteks is ouers wat apart woon nie meer 'n vreemde verskynsel nie. Kinders word al meer en meer daaraan blootgestel om in die afwesigheid van een (en soms beide) ouers groot te word.
- Hierdie navorsingsresultate is streng volgens statistiese beginsels hanteer en as sodanig verskaf dit 'n verwysingspunt vir toekomstige Suid-Afrikaanse navorsing.
- Cohen (1969) se d-waardes is nie konsekwent gebruik in vroeëre studies waarna verwys word nie en hoewel dié studies dus statisties beduidende bevindinge aantoon, is daar geen verwysing na die praktiese waarde daarvan nie. Die huidige studie het egter wel subvelde aangetoon wat statistiese beduidendheid **sowel as** praktiese waarde verreken.
- Die afwesigheid van beduidende verskille wat by sosiale ondersteuning in hierdie studie voorgekom het, kan die rede wees waarom kinders kan "cope". Cantor (2003) dui byvoorbeeld die belangrikheid van sosiale ondersteuningstelsels aan as 'n belangrike veranderlike vir coping.

6.5 Bydrae van hierdie studie

Hierdie studie maak die volgende spesifieke bydraes tot die navorsing oor die effek van egskeiding op die kind:

- (i) Belangrike Suid-Afrikaanse resultate is verkry oor die funksionering van die kind in sy middelkinderjare uit egskeidingsgesinne. Geen bestaande studies kon opgespoor word waarin die impak van egskeiding op kinders op statisties verantwoordelike wyse ondersoek is nie.
- (ii) Die literatuurstudie het aangedui dat navorsers geneig is om van verouderde resultate gebruik te maak in hulle beskrywing van die impak van egskeiding op die kind. Gevolglik word alle kinders uit egskeidingsgesinne te maklik oor dieselfde kam geskeer.

- (iii) Kinders uit egskeidingsgesinne funksioneer nie noodwendig psigologies swakker as kinders uit intakte gesinne nie.
- (iv) Sielkundiges, akademici en professionele persone in aanverwante beroepe behoort kennis te neem van hierdie studie. Suid-Afrikaans toepaslike inligting is beskikbaar gestel oor die funksionering van kinders uit egskeidingsgesinne. Die inligting kan waardevol wees wanneer daar besluite geneem moet word oor die hantering van kinders uit egskeidingsgesinne.

6.6 Leemtes

Die navorser is bewus van die volgende leemtes in hierdie studie:

- Die navorsingsontwerp was 'n eenmalige insameling van inligting. Dit beteken dat die resultate nie al die voordele van 'n longitudinale studie inhou nie. Belangrike inligting ten opsigte van 'n groep kinders op 'n spesifieke tydstip in hul middelkindersjare is gebruik. Dit sou sinvol wees om dieselfde groep kinders weer tydens hul adolessensie en vroeë volwassenheid te ondersoek.
- Dit is belangrik om daarvan kennis te neem dat die navorsing nie die tydsverloop sedert die egskeiding en die afneem van die meetinstrumente as veranderlikes ingesluit het nie. Daarom sou dit foutief wees om afleidings te maak ten opsigte van die impak van egskeiding in terme van pre-, peri- en postegskeidingsprosesse per se. Die resultate van hierdie navorsing kan nie gebruik word om aan te toon dat daar onmiddellik na egskeiding 'n klein impak was op die komponente van psigologiese funksionering wat ondersoek is nie.
- Die navorsing verreken nie die geslag van die beheer-en-toesigouer as veranderlike nie.
- Kulturele verskille in die ondersoekgroep is nie verdiskonteer nie.

- Hierdie navorsing fokus op kinders in hulle middelkinderjare en kan dus nie op alle kinders in alle ontwikkelingsfases van toepassing gemaak word nie.
- Die navorsing het Westerse meetinstrumente gebruik wat in 'n multikulturele konteks afgeneem is. Verder is die meetinstrumente nie saamgestel met die spesifieke doel om die impak van egskeiding op kinders te bepaal nie.
- Hierdie studie het nie veranderlikes ten opsigte van die egskeidingsooreenkoms ingesluit nie. Die vraag of ouers dispute oor beheer-en-toesig- en toegangsmaatreëls gehad het, is nie ingesluit nie.
- Volgens Naudé (2001) is die betroubaarheid en geldigheid van sommige van die meetinstrumente nie optimaal vir Suid-Afrikaanse toestande nie. Suid-Afrikaanse norme vir die vraelyste sou ook sinvoller gewees het.
- Aangesien net vier komponente van die kind se psigologiese funksionering by die vraelyste ingesluit is, sou dit foutief wees om aannames te maak oor alle velde van psigologiese funksionering by die kind.
- Die steekproefgrootte van kinders uit egskeidingsgesinne kon groter gewees het, om meer betroubaarheid en geldigheid aan die resultate van hierdie studie te verleen.
- In afdeling 5.2 is aangedui dat die aantal kinders in die steekproef wat uit geskeide gesinne kom, moontlik ondergerapporteer is.

6.7 Aanbevelings vir verdere navorsing

Die navorser kan die volgende aanbevelings ten opsigte van voortgesette navorsing maak:

- Longitudinale studies oor kinders in hulle middelkinderjare uit egskedingsgesinne waar kontrolegroepe ingesluit word.
- Aangesien die verhouding van die moeder (as beheer-en-toesigouer) en die kind in sy middelkinderjare baie meer nagevors is as dié van die vader (as beheer-en-toesigouer) en sy kind, sal navorsing meer moet fokus op inligting waar die vader die beheer-en-toesigouer is.
- Die verhouding tussen kinders in hulle middelkinderjare uit egskedingsgesinne en hulle grootouers en ander familieledede is nog nie voldoende ondersoek nie. Verdere navorsing in hierdie verband kan waardevol wees.
- Die psigologiese effek van maatskaplike veranderings op kinders uit egskedingsgesinne is nie genoegsaam nagevors nie; gevolglik word die disfunksionering van kinders uit geskeide gesinne soms aan die effek van egskeding toegeskryf, terwyl dit moontlik vanweë die maatskaplike eise van 'n enkelouergesin is.
- Navorsing is nodig oor beskermende faktore (*protective factors*) (Bonanna, 2004) by kinders uit geskeide gesinne.
- Baie kinders word tans in hersaamgestelde gesinne groot. Dit is noodsaaklik dat die psigologiese funksionering van die kind in sy middelkinderjare wat in 'n hersaamgestelde gesin grootword, ondersoek word.
- Navorsing is nodig oor die psigologiese funksionering van kinders wat by geeneen van die twee biologiese ouers grootword nie. Lehohla (2002) en Orkin (1998) dui byvoorbeeld aan dat 'n groot persentasie kinders uit die swart kulture deur nie een van die twee ouers grootgemaak word nie. Min wetenskaplike inligting is beskikbaar oor die funksionering van hierdie kinders.
- Meer studies ten opsigte van alle kultuurgroepe is noodsaaklik. Daar is byvoorbeeld baie min inligting beskikbaar oor die impak van egskeding ten opsigte van verskillende kultuuragtergronde. Tot onlangs was die fokus van navorsing gerig op die psigologiese funksionering van die Westerse kind uit die middelinkomstegroep (Amato, 2001; Hetherington & Stanley-Hagan, 1999).
- 'n Vergelykende studie behoort gedoen te word rakende die psigologiese funksionering van kinders in die middelkinderjare uit egskedingsgesinne waar geen dispuut oor beheer en toesig en toegang voorgekom het nie, teenoor die psigologiese funksionering van kinders in die middelkinderjare uit egskedingsgesinne waar dispuite

oor beheer en toesig en toegang wel voorgekom het. So 'n studie kan moontlik met die hulp van die Kantoor van die Gesinsadvokaat onderneem word.

6.8 Ten slotte

Dit is noodsaaklik dat navorsing geïntegreer kan word met die metateoretiese doelstellings wat deur die navorser daargestel is. Met verwysing na die drie doelstellings, soos bespreek in afdeling 1.4.1.3, kan kortliks die volgende opgemerk word:

- Die navorser het onder die indruk gekom van die unieke karakter van die kind in sy middelkinderjare en van die feit dat dié kinders suksesvol kan funksioneer, ten spyte van die impak van egskending op hulle lewens.
- In die konteks van die Christologiese *ten spyte van* karakter van lyding lewer die studie 'n bydrae ten opsigte van *hoop*.
- Die resultate van die ondersoek geld vir 'n spesifieke tyd en konteks, wat dit relatief maak. Verderé verfyning sal nodig wees voordat die resultate veralgemeen kan word. Die resultate van die ondersoek word dus 'n refrein van die woorde van Joubert (1997), waarmee die ondersoek begin is:

“Ons moet soek. Ons is so gemaak. Dit is 'n goddelike opdrag. In ons soektog sal ons die werklikheid ontdek wat baie anders is as wat ons dit vir onself voorgestel het ... ” (Joubert, 1997, p. 6).

BRONNELYS

- Ader, R., Felten, D.L., & Cohen, N. (1990). Interactions between the brain and the immune system. *Annual Review of Pharmacology and Toxicology*, **30**, 561-602.
- Ader R., Felten, D.L., & Cohen, N. (1991). *Psychoneuroimmunology* (2nd ed.). New York: Academic Press.
- Alderfer, C.P. (2003). The science and nonscience of psychologists' responses to the Bell Curve. *Professional Psychology: Research and Practice*, **34**(3), 287-293.
- Alvarez, A. (1983). *Life after marriage*. London: Fontana.
- Amato, P.R. (1993a). Children's adjustment to divorce: Theories, hypotheses, and empirical support. *Journal of Marriage and the Family*, **55**, 23-38.
- Amato, P.R. (1993b). Contact with non-custodial father's and children's well-being. *Family Matters*, **36**, 32-34.
- Amato, P.R. (1994). Life-span adjustment of children to their parents' divorce. *The Future of Children*, **4**(1), 143-164.
- Amato, P.R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, **15**(3), 355-370.
- Amato P.R., & Booth, A. (1996). A prospective study of divorce and parent-child relationships. *Journal of Marriage and the Family*, **58**, 356-365.
- Amato P.R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, **110**, 26-46.

- American Psychological Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed.)*. Washington: American Psychological Association.
- Arditti, J.A., & Prouty, A.M. (1999). Change, disengagement and renewal: relationship dynamics between young adults and their fathers after divorce. *Journal of Marital and Family Therapy*, 25(1), 61-81.
- Auerswald, E. (1983). Families, change, and the ecological perspective. In A. Ferber, M. Mendelsohn & A. Napier (Eds.), *The book of family therapy*. New York: Jason Aronson.
- Barnes, P. (1995). *Personal, social and emotional development of children*. Oxford: Blackwell.
- Bateson, G. (1972). *Steps to an ecology of mind*. New York: Ballantine.
- Baumeister, R.F. (1997). Identity, self-concept, and self-esteem: The self lost and found. In K. Hogan, J. Johnson & S. Briggs (Eds.), *Handbook of personality psychology*. New York: Psychology Academic Press.
- Bee, H. (1998). *Lifespan development (2nd ed.)*. New York: Longman.
- Beer, J. (1989). Relationship of divorce to self-concept, self-esteem, and grade point average of fifth and sixth grade school children. *Psychological Reports*, 65(3), 1379-1383.
- Berk, L.E. (2004). *Development through the lifespan. (3rd ed.)*. Boston: Allyn and Bacon.
- Berkhof, H. (1979). *Christelijk Geloof*. Nijkerk: Callenbach.
- Berkhof, L. (1976). *Systematic Theology*. Michigan: Banner of Truth Trust.

Berkouwer, G.C. (1962). *Man: the image of God*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.

Bonanna, G.A. (2004). Loss, trauma and human resilience. Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, **59**(1), 20-28.

Botha, M.E. (1990). *Metateoretiese perspektiewe op die sosiale wetenskappe*. Potchefstroom: PU vir CHO.

Bowen, M. (1985). *Family Therapy in Clinical Practice*. Northvale, N J: Jason Aronson Inc.

Braver, S.L., Ellman, I.M., & Fabricius, W.V. (2003). Relocation of children after divorce and children's best interests: New evidence and legal considerations. *Journal of Family Psychology*, **17**(2), 206-219.

Bretherton, I., Walsh, R., & Lependorf, M. (1996). Social support in postdivorce families: An attachment perspective. In G.R. Pierce, B.R. Sarason & I.G. Sarason (Eds.), *Handbook of social support and the family*. New York: Plenum.

Breunlin, D.C., Schwartz, R.C., & Kune-Karrer, B.M. (1992). *Metaframeworks. Transcending the models of family therapy*. San Francisco: Jossey-Bass.

Bronstein, P., Stoll, M.F., Clausson, J., Abrams, C.L., & Briones, M. (1994). Fathering after separation or divorce. Factors predicting children's adjustment. *Family Relations*. **43**, 469-479.

Bryant-Mole, K. (1992). *Splitting up*. East Sussex: Wayland.

Bryner, C.L. (2001). Children of divorce. *Journal of the American Board of Family Practitioners*, **14**(3), 201-10.

- Bugental, D., & Goodnow, J.J. (1998). Socialization Processes. In W. Damon & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of child psychology* (5th ed.). Volume 3: *Social, emotional and personality development*. New York: John Wiley.
- Burnett, J. (1996). *Dad's place. A new guide for fathers after divorce*. Sydney: Angus & Robertson.
- Burns, R.B. (1979). *The self-concept in theory, measurement, development and behaviour*. New York: Longman.
- Bynum, M.K., & Durm, M.W. (1996). Children of divorce and its effect on their self-esteem. *Psychological Reports*, **79**, 447-450.
- Cantor, N. (2003). Constructive cognition, personal goals, and the social embedding of personality. In L.G. Aspinwall & U.M. Staudinger (Eds.), *A psychology of human strengths. Fundamental questions and future directions for a positive psychology*. Washington: APA.
- Cheung, Y.B. (1998). Can marital selection explain the differences in health between married and divorced people? From a longitudinal study of a British birth cohort. *Public Health*, **112**, 113-117.
- Clarke-Stewart, K.A., Vandell, D.L., McCartney, K., Owen, M.T., & Booth, C. (2000). Effects of parental separation and divorce on very young children. *Journal of Family Psychology*, **14**(2), 304-326.
- Coble, H.M., Gantt, D.L., & Mallinckrodt, B. (1996). Attachment, social competency, and the capacity to use social support. In G.R. Pierce, B.R. Sarason & I.G. Sarason (Eds.), *Handbook of social support and the family*. New York: Plenum.
- Cohen, J. (1969). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. New York: Academic Press.

- Cohen, S., & Wills, T.A.W. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, **98**(2), 310-357.
- Coontz, S. (1992). *The way we never were. American families and the nostalgia trap*. New York: Basic Books.
- Coontz, S. (1997). *The way we really are. Coming to terms with America's changing families*. New York: Basic Books.
- Cowen, E.L., Pedro-Carroll, J., & Alpert-Gillis, L.J. (1990). Relationships between support and adjustment among children of divorce. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, **31** (5), 727-735.
- Cronje, M.C. (1997). *Die ontwikkeling en evaluering van 'n psigologiese ondersteuningsprogram vir kinders uit egskeidingsgesinne*. Ongepubliseerde M.A-skripsie, PU vir CHO, Potchefstroom.
- Dreman, S., & Ronen-Ellav, E. (1997). The relation of divorced mother's perceptions of family cohesion and adaptability to behaviour problems in children. *Journal of Marriage and the Family*, **59**, 324-331.
- Drew, L.A., & Smith, P.K. (1999). The impact of parental separation/divorce on grandparent-grandchild relationships. *International Journal of Aging Human Development*, **48**(3), 191-216.
- Dubow, E., & Ullman, D.C. (1989). Assessing social support in elementary school children: The survey of children's social support. *Journal of Clinical Child Psychology*, **18**, 52-64.
- Duck, S. (1983). *Friends, for life. The psychology of close relationships*. Brighton: Harvester Press.

- Dunn, A.J. (1995). Psychoneuroimmunology: Introduction and general perspectives. In Leonard B., Miller K. (Eds.), *Stress, the Immune System and Psychiatry*, New York: John Wiley & Sons Ltd.
- Eccles, J.S., Roeser, R., Wigfield, A., & Freedman-Doan, C. (1999). Academic and motivational pathways through middle childhood. In L. Balter en C.S. Tamis-LeMonda (Eds.), *Child Psychology. A handbook of contemporary issues*. Philadelphia: Psychology Press.
- Eccles, J.S., Wigfield, A., & Schiefele, U. (1998). Motivation to succeed. In W. Damon & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of child psychology (5th ed.)*. Volume 3: *Social, emotional and personality development*. New York: John Wiley.
- Eder, R.A., & Mangelsdorf, S.C. (1997). The Emotional basis of early personality development. Implications for the emergent self-concept. In: K. Hogan, J. Johnson & S. Briggs (Eds.), *Handbook of personality*. New York: Psychology Academic Press
- Edwards, M.C., Schultz, E.G., & Long, N. (1995). The role of the family in the assessment of Attention Deficit Hyperactivity Disorder. *Clinical Psychology Review*, **15**(5), 375-394.
- Emery, R.E., Waldron, M., Kitzmann, K.M., & Aaron, J. (1999). Delinquent behavior, future divorce or nonmarital childbearing, and externalising behavior among offspring: a 14-year prospective study. *Journal of Family Psychology* **13** (4), 568-579.
- Erikson, E.H. (1965). *Childhood and Society*. London: Vintage.
- Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton.

- Everett, C.A., & Volgy, S.S. (1991). Treating divorce in family therapy practise. In A.S. Gruman & D.P. Kniskern (Eds.), *Handbook of family therapy. Vol. 2*. New York: Brunner/Mazel.
- Everett, L.W. (1998). Factors that contribute to satisfaction or dissatisfaction in Stepfather-Stepchild relationships. *Perspectives in Psychiatric Care*, **34**(2), 25-34.
- Ferber, A., Mendelsohn, M., & Napier, A. (1983). The primary task. In A. Ferber, M. Mendelsohn & A. Napier (Eds.), *The book of family therapy*. New York: Jason Aronson.
- Fischer, R.L. (1997). The impact of an educational seminar for divorcing parents: results from a national survey of family court judges. *Journal of Divorce and Remarriage*, **28**(1/2), 35-48.
- Fischer, R.L. (1999). Children in changing families. Results of a pilot study of a program for children of separation and divorce. *Family and Conciliation Courts Review*, **37**(2), 240-256.
- Fogas, B.S., Wolchik, S.A., Braver, S.L., Freedom, D.S., & Bay, R.C. (1992). Locus of control as a mediator of negative divorce-related events and adjustment problems in children. *American Journal of Orthopsychiatry*, **62**(4), 589-98.
- Fong, B.C., & Resnick, M.R. (1986). *The child*. Pao Alto: Mayfield.
- Francke, L.B. (1983). *Growing up divorced*. New York: Linden Press.
- Franco, N., & Levitt, M.J. (1998). The social ecology of middle childhood: Family support, friendship quality, and self-esteem. *Family Relations*, **47**, 315-321.
- Gadow, K.D., & Sprafkin, J. (1998). *Child symptom inventory - 4*. New York: Checkmate Plus Ltd.

- Garbarino, J. (1992). *Children and families in the social environment*. New York: Aldine de Gruyter.
- Gardner, R. A. (1992). *The parental alienation syndrome: A guide for mental health and legal professionals*. New Jersey: Creative Therapeutics.
- Geldard, K., & Geldard, D. (2002). *Counselling children. A practical introduction*. London: SAGE.
- Gold, S.N., & Bacigalupe, G. (1998). Interpersonal and systemic theories of personality. In: D.F. Barone, M. Hersen & V.B. Van Hasselt (Eds.), *Advanced personality*. New York: Plenum.
- Goldstein, S. (1982). *Divorced parenting*. London: Cedar.
- Gordon, T. L. (1975). *Parent effectiveness training*. New York: Peter Wyden Books.
- Gottlieb, B.H. (1988). Marshalling social support: The state of the art in research and practice. In B.H. Gottlieb (ed.) *Marshalling social support: formats, processes and effects*. Newbury Park: SAGE.
- Gould, M.S., Shaffer, D., Fisher, P., & Garfinkel, P. (1998). Separation/Divorce and Child and Adolescent Completed Suicide. *Journal of American Academy Child Adolescence Psychiatry*, 37(2), 155-161.
- Green, A. (1989). *Divorce for women*. Pietermaritzburg: Ashanti.
- Greif, G.L. (1997). *Out of touch. When parents and children lose contact after divorce*. New York: Oxford University Press.

- Hansen, J.C., & Maynard, P.E. (1973). *Youth: self-concept and behaviour*. Columbus, Ohio: Charles E. Merrill.
- Hart, D., Burock, D., London, B., & Atkind, R. (2003). Prosocial tendencies, antisocial behaviour, and moral development. In A. Slater en G. Bremner (Eds.), *Developmental Psychology*. Padstow, Cornwall: Blackwell.
- Harter, S. (1983). Developmental perspectives on the self-system. In P.H. Mussen (ed.) *Handbook of child psychology. Vol. IV. Socialization, personality, and social development*. (4th ed.). New York: John Wiley.
- Harter, S. (1998). The development of self-representations. In W. Damon & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of child psychology. (5th ed.). Volume 3: Social, emotional and personality development*. New York: John Wiley.
- Hartup, W.W. (1992). Peer relations in early and middle childhood. In V.B. van Hasselt & M. Hersen. *Handbook of social development: A lifespan perspective*. New York: Plenum.
- Heider, F. (1958). *Psychology of interpersonal relations*. New York: Wiley.
- Heller, K. (1979). The effects of social support: prevention and treatment implications. In A.P. Goldstein & F.H. Kanfer (Eds.), *Maximizing treatment gains. Transfer enhancement in psychotherapy*. New York: Academic Press.
- Helms, D.B., & Turner, J.S. (1981). *Exploring child behaviour*. New York: Rhinehart & Winston.
- Herliun, A.J., Chase-Landsdale, P.L., & McRae, C. (1998). Effects of parental divorce on mental health throughout life course. *American Sociological Review*, **63**, 239-349.

- Hetherington, E.M. (1989). Coping with family transitions: Winners, losers and survivors. *Child Development*, **60**, 1-14.
- Hetherington, E.M., Bridges, M., & Insabella, M. (1998). What matters? What does not? Five perspectives on the association between marital transitions and children's adjustment. *American Psychologist*, **53**(2), 167-184.
- Hetherington, E.M., Cox, M., & Cox, R. (1979). Play and social interaction in children following divorce. *Journal of Social Issues*, **35**(4), 26-49.
- Hetherington, E.M., & Kelly J. (2002). *For better or for worse: Divorce reconsidered*. New York: WW Norton.
- Hetherington, E.M., & Stanley-Hagan, M. (1999). The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, **40**(1), 129-140.
- Heyns, J.A. (1970). *Die nuwe mens onderweg*. Kaapstad: Tafelberg.
- Heyns, J.A. (1978). *Dogmatiek*. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- Heyns, J.A. (1982). *Teologiese etiek*. Pretoria: N.G. Kerkboekhandel.
- Hittner, J.B., May, K., & Clayton Silver, N. (2003). A monte carlo evaluation of tests for comparing dependent correlations. *Journal of General Psychology*. Retrieved November, 12, 2003 from the World Wide Web: www.findarticles.com/cf_dls/m2405/2_130/101939294/p1/article.jhtml.
- Hodges, W.F. (1986). *Interventions for children of divorce*. New York: John Wiley & Sons.

- Holmes, T.H., & Rahe, R.H. (1967). The social readjustment rating scale. *Journal of Psychosomatic Research*, **11**, 213-218.
- Hope, S., Power C., & Rodgers, B. (1999a). Does financial hardship account for elevated psychological distress in lone mothers? *Social Science & Medicine*, **49**, 1637-1649.
- Hope, S., Rodgers, B., & Power, C. (1999b). Marital status transitions and psychological distress: Longitudinal evidence from a national population sample. *Psychological Medicine*, **29**, 381-389.
- Hormuth, S.E. (1990). *The ecology of the self*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huysamen, G.K. (1983). *Inferensiële statistiek en navorsingsontwerp : 'n Inleiding*. Kaapstad: Academica.
- James, L.J., & James, A. (1999). Pump up the volume. Listening to children in seperation and divorce. *Childhood*, **6**(2), 189-206.
- Japel, C., Tremblay R.E., Vitaro, F., & Boulerice, B. (1999). Early parental separation and the psychosocial development of daughters 6-9 years old. *American Journal of Orthopsychiatry*, **69**(1), 49-60.
- Jarvelin, M.R., Moilanen, I., Vikevainen-Tervonen, L., & Huttunen, N. (1990). Life changes and protective capacities in enuretic and non-enuretic children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, **31**(5), 763-774.
- Jeynes, W.H. (1999). The effects of children of divorce living with neither parent on the academic achievement of those children. *Journal of Divorce & Remarraige*, **30**(3/4), 103-120.

- Jonassen, D.H., & Grabowski, B.L. (1993). *Handbook of personal differences. Learning and instruction*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Joubert, G. (1997). *Die groot gedagte*. Kaapstad: Tafelberg.
- Kail, R.V., & Cavanaugh, J.C. (1996). *Human development*. Pacific Grove, California: Brooks/Cole
- Kalter, N. (1987). Long-term effects of divorce on children: A developmental vulnerability model. *American Journal of Orthopsychiatry*, *57*(4), 587-600.
- Kalter, N., & Rembar, J. (1981). The significance of a child's age at the time of parental divorce. *American Journal of Orthopsychiatry*, *51*(1) 85-100.
- Kalter, N., Kloner, A., Schreier, S., & Okla, K. (1989). Predictors of children's postdivorce adjustment. *American Journal of Orthopsychiatry*, *59*(4), 605-618.
- Kaplan, A. (1999). Implications of stress, psychosocial factors on the immune system. *Psychiatric Times* *16*(10). Retrieved January, 14, 2004 from the World Wide Web: www.psychiatrictimes.com/p991059.html.
- Kaslow, N.J., Deering, C.G., & Racusin, G.R. (1994). Depressed children and their families. *Clinical Psychology Review*, *14*(1), 39-59.
- Kaslow, F.W., & Schwartz, L.L. (1987). *The dynamics of divorce. A life cycle approach*. New York: Brunner/Mazel.
- Katz, L.G. (1993). *Distinctions between self-esteem and narcissis: Implications for practice*. Urbana, Illinois: ERIC Clearinghouse.
- Kauffman, J.M. (1997). *Characteristics of emotional and behavioural disorders of children and youth*. (6th ed.) Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.

- Keeny, B.P. (1979). Ecosystemic Epistemology: An alternative paradigm for diagnosis. *Family Process*, **16**(2), 117-129.
- Keeny, B.P., & Ross, J.M. (1992). *Mind in therapy. Constructing systemic family therapies*. Pretoria: Unisa.
- Kenny, V. (1998). Gregory Bateson's Notion of the sacred: What can it tell us about living constructively? *AlfaZetaon*. Retrieved December, 20, 2003 from the World Wide Web: www.oikos.org/vinsacred.htm.
- Kim, L.S., Sandler, I.N., & Tein, J.Y. (1997). Locus of control as a stress moderator and mediator in children of divorce. *Journal of Abnormal Child Psychology*, **25**(2), 145-155.
- Kline, M., Johnston, J.R., & Tschan, J.M. (1991). The long shadow of marital conflict: a model of children's postdivorce adjustment. *Journal of Marriage and the Family*, **53**, 297-309.
- König, A. (1975). *Hier is ek*. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- Kopp, S. (1991). *If You Meet the Budha on the Road, Kill Him!* London: Sheldon Press.
- Kübler-Ross, E. (1969). *On death and dying*. New York: MacMillan.
- Kurtz, L. (1996). Relationships between coping resources and strategies in children with divorced and nondivorced parents. *Journal of Divorce and Remarriage*, **25** (3/4), 39-55.
- Lamb, M.E., Sternberg, K.J., & Thompson, R.A. (1997). The effects of divorce and custody arrangements on children's behavior, development, and adjustment. *Family and Conciliation Courts Review*, **35**(4), 393-404.

- Lefcourt, H.M. (1982). *Locus of control. Current trends in theory and research*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Assoc.
- Lehohla, P. (2002). *Women and men in South Africa: five years on*. Pretoria: Sentrale Statistiek Diens.
- Louw, D.A., Meyer, W.F., & Gerdes, L.C. (1985). *Menslike ontwikkeling*. Pretoria: HAUM.
- Louw, D.J. (1985). *Sin in lyding*. Kaapstad: Lux Verbi.
- Louw, D.A., Edwards, D.J.A., & Mann, J. (1993). Die sielkunde as wetenskap en profesie. In D.A. Louw & D.J. Edwards (Eds.), *Sielkunde: 'n Inleiding vir studente in Suider-Afrika*. Johannesburg: Lexicon.
- Ludbrook, R., & Porteous, S. (1993). *When parents separate*. Auckland: New Zealand Law Foundation.
- Lutzke, J, Wolchik, S.A., & Braver, S.L. (1996). Does the quality of Mother-Child relationships moderate the effect of postdivorce interparental conflict on children's adjustment problems? *Journal of Divorce and Remarriage*, 25(3/4), 15-33.
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In P. H. Mussen (Ed.) & E. M. Hetherington (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development*. (4th ed.). New York: Wiley.
- Madsen, K.B. (1988). *A History of psychology in metascientific perspective*. New York: Elsevier.

- Magistad, M., & Rettig, K.M. (1999). Supporting children after divorce: An interpretation of power and control dynamics in obligor/obligee interactions. *Journal of Divorce and Remarriage*, **30**(3/4), 85-102.
- Marascuilo, L., & Serlin, R.C. (1988). *Statistical methods for the social and behavioral Sciences*. New York: Freeman.
- Marsh, J.W. (1990). Two-parent, stepparent, and single-parent families: Changes in achievement, attitudes and behaviours during the last two years of high school. *Journal of Educational Psychology*, **82**(2), 327-340.
- Martin, G. & Pear, J. (1988). *Behaviour modification*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Maslow, A.H. (1954). *Motivation and personality*. New York: Harper & Row.
- McKane, M.L. (1991). Split identity and children of divorce. *Family and Conciliations Courts Review*, **29**(1), 63-72.
- Meador, B.D. & Rogers, C.R. (1984), Person-centered therapy. In R.J. Corsini (ed.) *Current psychotherapies*. (3rd ed.). Itasca, Ill.: Peacock.
- Minuchin, P.P. & Shapiro, E.K. (1983). The school as a context for social development. In P.H. Mussen (ed.) *Handbook of child psychology. Vol. IV. Socialization, personality, and social development*. (4th ed.). New York: John Wiley.
- Mitchell, M., & Jolley, J. (1992). *Research design explained*. USA: Harcourt Brace Jovanovich Publishers.
- Moodie, G., & Anstey, G. (2002). Hitched in Cape, ditched in Gauteng. In *Sunday Times*. Sunday 22 December.

- Morrison, D.R., & Cherlin, A.J. (1995). Divorce process and young children's well-being: A prospective analysis. *Journal of Marriage and the Family*, *57*, 800-812.
- Morton, S.B. (1998). Lesbian divorce. *American Journal of Orthopsychiatry*, *68*(3), 410-419.
- Naudé, E. (2001). *Psigologiese weerbaarheid by kinders in die laat-middelkinderjare*. Ongepubliseerde M.A.-skripsie. PU vir CHO, Potchefstroom.
- Nowicki, S., & Strickland, B.R. (1973). A locus of control scale for children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *40*(1), 148-154.
- O'Connor, T.G., Thorpe, K., Dunn, J., & Golding, J. (1999). Parental divorce and adjustment in adulthood: Findings from a community sample. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *40*(5), 777-789.
- Oppawsky, J. (1991). Utilizing children's drawings in working with children following divorce. *Journal of Divorce and Remarriage*, *15*(3/4), 125-141.
- Orkin, F.M. (1998). *Women and men in South Africa*. Pretoria: Sentrale Statistiek Diens.
- Osborne, R.E. (1996). *Self: An eclectic approach*. Boston, Allyn & Bacon.
- Pagani, L., Boulerice, B., Tremblay, R.E., & Vitaro, F. (1997). Behavioural development in children of divorce and remarriage. *Journal of Child Psychology and Child Psychiatry*, *38*(7), 769-781.
- Pagani-Kurtz, L., & Derevensky, J.L. (1997). Access by noncustodial parents: Effects upon children's postdivorce coping resources. *Journal of Divorce and*

Remarriage, 27(1/2), 43-54.

- Parke, R.D., & O'Neil, R. (2000). The influence of significant others on learning about relationships: From family to friends. In R. Mills & S. Duck (Eds.), *The developmental psychology of personal relationships*. Chichester: John Wiley.
- Parker, J. (1996). Understanding separation and divorce. *Australian Early Childhood Association Resource Book Series*, 3(1), 1-14.
- Parker, J.G., & Asher, S.R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29(4), 611-621.
- Pedro-Carroll, J. (2001). The promotion of wellness in children and families challenges and opportunities. *American Psychologist*, 56(11), 993-1004.
- Perry, D.G., & Bussey, K. (1984). *Social Psychology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Peterson, J.L., & Zill, N. (1986). Marital disruption, parent-child relationships, and behaviour problems in children. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 295-307.
- Pett, M.A., Wampold, B.E., Turner, C.W., & Vaughan-Cole, B. (1999). Paths of influence of divorce on preschool children's psychosocial adjustment. *Journal of Family Psychology*, 13(2), 145-164.
- Phares, E.J. (1976). *Locus of control in personality*. Morristown, New Jersey: General Learning Press.
- Pierce, G.R., Sarason, B.R., Sarason, I.G., Joseph, H.J., & Henderson, C.A. (1996). Conceptualising and assessing social support in the context of the family. In G.R. Pierce, B.R. Sarason & I.G. Sarason (Eds.), *Handbook of social support*

and the family. New York: Plenum.

Piers, E.V. (1984). *Piers-Harris children's self concept scale – revised manual*. USA: WPS.

Pike, L.T. (2003). The adjustment of Australian children growing up in singleparent families as measured by their competence and self-esteem. *Childhood*, 10(2): 181–200.

Plunkett, S.W. Sanchez, M.G. Henry, C.S., & Robinson, L. (1997). The Double ABCX Model and children's post-divorce adaptation. *Journal of Divorce & Remarriage*, 27(3/4), 17-37.

Polkinghorne, D.E. (1992). Postmodern Epistemology of Practice. In S. Kvale (Ed.), *Psychology and post-modernism*. London: Sage.

Pretorius, A. (1997). *Die effek van 'n beheer-en-toesig hofgeding op voorskoolse kinders*. Ongepubliseerde M.A.-skripsie, RAU, Johannesburg.

Pryor, J., & Rodgers, B. (2001). *Children in changing families. Life after parental separation*. Oxford: Blackwell.

Retief, F.J. (1990). *Divorce. Hope for the hurting*. Kaapstad: Struik.

Richards, M., Hardy, R., & Wadsworth, H. (1997). The effects of divorce and separation on mental health in a national UK birth cohort. *Psychological Medicine*, 27, 1121-1128.

Rogers, C.R. (1957). The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of consulting psychology*, 21(2): 95-103.

Roizblatt, A., Rivera, S., Fuchs, T., Toso, P., Ossandon, E., & Guelfand, M. (1997).

- Children of divorce: academic outcome. *Journal of Divorce and Remarriage*, **26** (3/4), 51-56.
- Rollins, B.C., & Thomas, D.L. (1979). Parental support, power, and control techniques in the socialization of children. In W.R. Burr, R. Hill, F.I. Nye & I.L. Reiss (Eds.), *Contemporary theories about the family, Vol. 1*. New York: Free Press.
- Rosenhahn, D.L. (1973). On being sane in insane places. *Science*, **179**, 250-258.
- Ross, J.A., & Corcoran, J. (1996). *Joint custody with a Jerk*. New York: St Martins Press.
- Rossouw, H.W. (1981). *Die sin van die lewe*. Kaapstad: Tafelberg.
- Rotenburg, K.J., Kim, L.S., & Herman-Stahl, M. (1998). The role of primary and secondary appraisals in the negative emotions and psychological maladjustment of children of divorce. *Journal of Divorce and Remarriage*, **29**(1/2), 43-63.
- Rotter, J.B. (1954). *Social learning and clinical psychology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Rotter, J.B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs*, **80**, 1-28.
- Salk, L. (1978). *What every child would like parents to know about divorce*. New York: Harper & Row.
- Santrock, J.W. (2003). *Life-span development*. (9th ed.). Boston: McGraw Hill.
- Satir, V. (1967). A family of angels. In J. Haley & L. Hoffman, *Techniques of family therapy*. New York: Basic Books.

Satir, V. (1972). *Peoplemaking*. Suffolk: Condor.

Schaeff, A.W. (1992). *Beyond therapy, beyond science*. San Franscisco: Harper.

Schoeman, W.J. (1991). Verdeeldheid in die sielkunde en pogings tot integrasie. *Persona*, 2(1), 1-7.

Schutz, B.M., Dixon, E.B., Lindenberg, J.C., & Ruther, N.J. (1989). *Solomon's Sword. A practical guide to conducting child custody evaluations*. San Francisco: Jossey-Bass.

Seltzer, J.A. (1991). Relationships between fathers and children who live apart: The father's role after separation. *Journal of Marriage and the family*, 53, 79-101.

Shaw, D.S. (1991). The effects of divorce on children's adjustment: Review and implications. *Behaviour Modification*, 15(4), 456-485.

Sheets, V., Sandler, I., & West, S.G. (1996). Appraisals of negative events by preadolescent children of divorce. *Child Development*, 76, 2166-2182.

Singer, M. (1995). Qualitative research as seen from a Batesonian lens. *The Qualitative Report*, 2(2). Retrieved March, 4, 2004 from the World Wide Web: www.nova.edu/ssss/QR/QR2-2/singer.html.

Stenhouse, G. (1994). *Confident children. Developing your child's self-esteem*. Greenlane, Australia: Oxford University Press.

Steyn, G.M. (1989). Die onderwyser en die kind uit die eenouergesin. *Educare*, 18(1), 95-101.

Steyn, H.S. (1999). *Praktiese beduidendheid: Die gebruik van effekgroottes, wetenskaplike bydraes, Reeks B: Natuurwetenskappe nr. 117*. Potchefstroom:

PU vir CHO.

Suid - Afrika. (1979). *Wet op Egskeiding 70 van 1979*. Pretoria: Staatsdrukker.

Suid - Afrika. (1979). *Wet op Bemiddeling in sekere egskeidingsaangeleenthede 24 van 1987*. Pretoria: Staatsdrukker.

Suid - Afrika Sentrale Statistiekdiens. (1997). *Huwelike en egskeidings. (Verslag P0307/1997)*. Pretoria: Staatsdrukker.

Suid - Afrika Sentrale Statistiekdiens. (1998). *Huwelike en egskeidings. (Verslag P0307/1998)*. Pretoria: Staatsdrukker.

Szasz, T.S. (1994). Psychiatric diagnosis, psychiatric power and psychiatric abuse. *Journal of Medical Ethics*, **20**(3), 135-139.

Tarrant, S., & Konza, D. (1994). Promoting self-esteem in integrated early childhood settings. *AECA Resource Book Series*, **1**(3), 1-16.

Taylor, S.E., Peplau, L.A., & Sears, D.O. (2003). *Social Psychology*. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.

Teachman, J.D. (1991). Contributions to children by divorced fathers. *Social Problems*, **38**(3), 358-371.

Thompson R.A. (1994). The role of the father after divorce. *Future Child*, **4**(1), 210-35.

Van Aken, M.A.G., & Asendorpf, J.B. (1997). Support by parents, classmates, friends and siblings in preadolescence: covariation and compensation across relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, **14**(1), 79-93.

- Van der Merwe, M. (1994). A social work model for short term intervention with young children of divorce. *Maatskaplikewerk Praktyk*, 2(94), 10-15.
- Van der Veen, F. (1970). Recent trends in the client-centered framework. In T. M. Tomlinson & J. T. Hart (eds.) *New directions in client centered therapy*. Boston: Houghton Mifflin, p. 352-382.
- Van Loggerenberg, M., & Roets, H.E. (1993). Die beleving van die kind in die enkelouergesin. *Educare*, 22(1), 106-119.
- Van Rensburg, E. (2001). *Die ontwikkeling van 'n sielkundige spanbenadering vir die bepaling van beheer, toesig en toegang by egskeidingsdispute*. Ongepubliseerde PhD-proefskrif. UVS, Bloemfontein.
- Van Staden, S.M. (1991/2). *Om heel te word. Huweliks- en gesinsberaad vanuit 'n gesinsperspektief*. Pretoria: HAUM.
- Van Wyk, G., & La Cock, A. (1988). *Egskeiding in Suid Afrika*. Kaapstad: Timmins.
- Vaughan, D. (1994). *Uncoupling. How and why relationships come apart*. London: Cedar.
- Von Bertalanffy, L. (1971). *General systems theory: Foundations, development and applications*. London: Penguin Press.
- Wakeford, E. (2001). *Ouervervreemdingsindroom by geskeides: 'n Verkennende ondersoek*. Ongepubliseerde PhD-proefskrif, UVS, Bloemfontein.
- Wakerman, E. (1984). *Father Loss*. London: Piatkus.
- Wallerstein, J.S. (1983). Children of divorce: The psychological tasks of the child. *American Journal of Orthopsychiatry*, 53(2), 230-242.

- Wallerstein, J.S. (1984). Children of divorce: Preliminary reports of a ten year follow-up of young children. *American Journal of Orthopsychiatry*, **54**, 444-458.
- Wallerstein, J.S. (1985). Children of divorce. Emerging trends. *Psychiatric Clinics of North America*, **8**(4), 834-855.
- Wallerstein, J.S., & Blakeslee, S. (1989). *Second Chances*. London: Bantam Press, Transworld Publishers.
- Wallerstein, J.S., & Kelly, J.B. (1976). The effects of parental divorce: Experiences of the child in later latency. *American Journal of Orthopsychiatry*, **46**(2), 256-269.
- Wallerstein, J.S., & Kelly, J.B. (1977). Divorce counseling: A community service for families in the midst of divorce. *American Journal of Orthopsychiatry*, **47**(1), 4-22.
- Wallerstein, J.S., & Kelly, J.B. (1980). *Surviving the breakup: How children and parents cope with divorce*. London: Grant McIntyre.
- Walsh, F. (1993). *Normal family processes*. New York: Guilford Press.
- Watson, L. (1979). *Lifetide. A biology of the unconscious*. London: Hodder and Stoughton.
- Weissner, T.S., & Garnier, H. (1992). Non-conventional family life styles and school achievement: A twelve year longitudinal study. *American Educational Research Journal*, **29**(3), 605-632.
- Weitoff, G.R., Hjern, A., Haglund, B., & Rosén, M. (2003). Mortality, severy morbidity, and injury in children living with single parents in Sweden: a population-based study. *The Lancet*, **361**, 289-295.

- Whiteside, M.F., & Becker, B.J. (2000). Parental factors and the young child's postdivorce adjustment: A meta-analysis with implications for parenting arrangements. *Journal of Family Psychology, 4*(1): 5-26.
- Williams, F.S. (1990). *Preventing parentectomy following divorce. Keynote address, Fifth Annual Conference National Council for Children's Rights, Washington DC, October 20.*
- Yates, M. (1976). *Coping. A survival manual for women alone.* Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Zahn-Waxler, C., & Smith, K.D. (1992). The development of prosocial behavior. In V.B. van Hasselt & M. Hersen: *Handbook of social development: a lifespan perspective.* New York: Plenum Press.

Opsomming

Trefwoorde: kind, middelkinderjare, egskeiding, selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale ondersteuning, gedragsimptomatologie

Die Sentrale Statistiekdiens van Suid-Afrika dui aan dat gedokumenteerde egskeidings die lewens van 45 000 kinders per jaar beïnvloed. Die akkumulatiewe effek van die psigologiese impak op kinders in hul middelkinderjare is nog nie in Suid-Afrika ondersoek nie. Min statisties verantwoordbare inligting is beskikbaar ten opsigte van die psigologiese funksionering van die kind uit geskeide gesinne in vergelyking met dié van die kind uit intakte gesinne.

Hierdie studie plaas die fokus op die psigologiese funksionering van die kind in sy middelkinderjare uit geskeide gesinne. Psigologiese funksionering is 'n omvattende begrip, wat vir die doeleindes van hierdie studie afgebaken is in vier terreine van psigologiese funksionering, naamlik selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale ondersteuning en gedragsimptomatologie.

In die teoretiese beskouing van die navorsingskonstrukte is die volgende bevind:

- Dit is sinvol om die kind se funksionering binne 'n sistemiese geheelbeeld te ondersoek. Dit geld sy intrapsigiese sowel as interpsigiese funksionering.
- Ten opsigte van die impak van egskeiding is daar 'n belangrike verband tussen pre-, peri- en postegskeidingsgebeure.
- Navorsing toon verder deur middel van meta-analises aan dat die impak van egskeiding op die ouer 'n belangrike veranderlike is wat die impak van egskeiding op die kind bepaal.
- Selfkonsep, lokus van kontrole, sosiale ondersteuning en gedragsimptomatologie is veranderlikes wat waardevolle inligting kan verskaf oor die psigologiese funksionering van die kind uit geskeide gesinne.

In die empiriese gedeelte van die ondersoek is skole uit verskeie plattelandse en stedelike streke ingesluit ten einde die steekproef so verteenwoordigend as moontlik te maak. Verder is kinders uit verskeie rasse, tale en sosio-ekonomiese agtergronde geselekteer. Die volgende vraelyste is in die ondersoek gebruik, naamlik: die Piers-Harris Children's Self-concept Scale, die Norwicki-Strickland Locus of Control Scale, die Social Support Appraisal Scale en die Child Symptom Inventory – 4. Die statistiese resultate van die ondersoekgroep is verder nagevors aan die hand van drie veranderlikes, naamlik:

- kinders uit geskeide gesinne versus kinders uit intakte gesinne;
- seuns en dogters uit geskeide gesinne versus seuns en dogters uit nie-geskeide gesinne en
- kinders van verskillende ouderdomme uit geskeide gesinne versus kinders van verskillende ouderdomme uit intakte gesinne.

Die resultate van die navorsing toon aan dat die oorkoepelende nulhipotese aanvaar moet word, naamlik dat daar nie 'n verskil is ten opsigte van sommige komponente van psigologiese funksionering tussen kinders uit egskeidingsgesinne en dié uit intakte gesinne nie. Hierdie resultate is bemoedigend ten opsigte van die funksionering van die kind in sy middelkinderjare uit egskeidingsgesinne. Die bevinding is vergelyk met beskikbare navorsing. Daar is tot die gevolgtreking gekom dat kinders in hul middelkinderjare uit egskeidingsgesinne nie noodwendig swakker funksioneer as kinders uit intakte gesinne nie.

Die waarde van hierdie studie is geleë in die volgende:

- Suid-Afrikaanse navorsingsresultate word beskikbaar gestel en
- sielkundiges, akademici en professionele persone in randverwante beroepe sal die inligting nuttig kan gebruik in hul professies.

Ten slotte is voorstelle gedoen met die oog op voortgesette navorsing.

Summary

Keywords: child, mid-childhood years, divorce, self-concept, locus of control, social support, behaviour symptomatology

According to the South African Central Bureau of Statistics, documented divorces affect the lives of 45 000 children each year. The accumulative effect of the psychological impact on children in their mid-childhood years has not yet been researched in South Africa. Little statistically justifiable data is available regarding the psychological functioning of children from divorced families compared with those from intact families.

This study focuses on the psychological functioning of children from divorced families who are in their mid-childhood years. Psychological functioning is a comprehensive concept that for the purpose of this study has been divided into four areas of psychological functioning, namely self-concept, locus of control, social support and behaviour symptomatology.

In the theoretical consideration of the research constructs the following findings were made:

- It is meaningful to study both the intra- and interpsychic functioning of a child within a systemic totality.
- A significant relation exists between pre-, peri- and post-divorce events with regard to the impact of divorce.
- Research by means of meta-analyses shows that the impact of divorce on parents is an important variable that determines the impact of divorce on children.
- The study also shows self-concept, locus of control, social support and behaviour symptomatology to be valuable variants that may provide information regarding the psychological functioning of children from divorced families.

For the empirical part of this study, schools from rural as well as urban regions were included to ensure representivity of the sample. In addition, children from various racial,

language and socio-economic backgrounds were selected. The following questionnaires were used in the study: the Piers-Harris Children's Self-concept Scale, the Norwicky-Strickland Locus of Control Scale, the Social Support Appraisal Scale and the Child Symptom Inventory – 4. The statistical results of the experimental group were investigated further, with reference to the following three variants:

- children from divorced families versus those from intact families;
- boys and girls from divorced families versus those from intact families and
- children from different age groups from divorced families versus those from different age groups from intact families.

The results of the research indicate that the broad null hypothesis should be accepted, namely that there is no difference between children from divorced families and those from intact families with regard to some components of psychological functioning. These results are encouraging with regard to the functioning of children in their mid-childhood years from divorced families. These findings were compared with available research. The conclusion was reached that children in their mid-childhood years from divorced families do not necessarily function less effectively than children from intact families.

The value of this study lies in the following:

- South African research results are being made available and
- psychologists, academics and those in related professions are provided with information which may be useful in their professions.

In conclusion, suggestions were made for continued research.